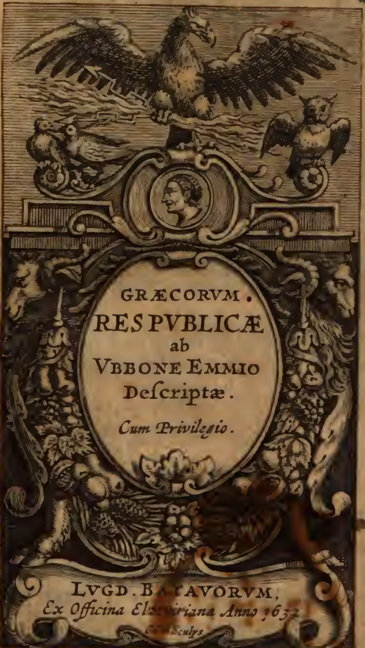
~~75~~ LVI
~~R~~ .A.
~~28~~ 21.

BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
LVI
A
21
NAPOLI

GRÆCORVM.
RES PVBLICÆ
ab
VBBONE EMMIO
Deſcriptæ.
Cum Privilegio.
LVGD. BATAVORVM,
Ex Officina Elzeviriana Anno 163
Sculps

CONTENTA hoc libello.

VBBONIS EMMI

Status Reipublicæ duarum civitatum Atticæ & Laconicæ ſuccincta delineatio.

I.

De Republica Athenienſium.

II.

De Inclinatione & interitu Reipublicæ Atticæ.

III.

De Republica Laconum.

IV.

Appendix deſcriptioni Reipublicæ Laconicæ ſubjicienda.

Complexa hiſtoriam ſuccinctam labentis tum Reipub. & Status, tum fortunæ Lacedæmoniorum.

UBBONIS EMMI STATVS REIPVBLICÆ duarum civitatum Atticæ & Laconicæ ſuccincta delineatio.

CIvitatum Græcarum florentibus ejus gentis rebus longe clariſſimæ fuerunt Athenæ & Lacedæmon, velut oculi duo inter cæteras emicantes, æmulæ inter ſeſe, & de principatu non gloriæ ſolum, ſed etiam potentiæ decertantes: acciditque ut plurimum, ut ad harum motus & contentiones univerſa fere Græcia in diverſa ſtudia ſcinderetur. Ita fit, ut qui harum ſtatus ignarus ſit, infeliciter in cognoſcendis Græcorum rebus bello & pace geſtis verſetur. Vtriuſque vero ſtatum & rempubl. peculiaribus libellis delineatam ſummus autor, quo nemo propius rem noſſe poterat, Xenophon nobis reliquit, & multis ſæculis poſt eum

Plu-

Plutarchus in vita Lycurgi & Solonis: ſed delineatam tantum. Nam Xenophon ut de re paſſim ſuo ſaeculo nota ſcribens, ſtrictim quadam. de forma civitatis utriuſque notavit, magiſque, quid in hac aut illa probaret aut reprehenderet, oſtendit, quam quae ad cognoſcendum totum ſtatum pertinerent, expoſuit. Plutarchus vero aliud agens hoc argumentum tractavit obiter, & multa omiſit. Ariſtotelis libri de variis rebuſpub. ac praecipue de Attica & Laconica ad nos non pervenere. Dicaearchus Siculus Meſſanenſis, auditor Ariſtotelis, praeclarus philoſophus, cujus ſaepe meminit Cicero, πολιτείαν *Laconicam peculiari quoque libro expoſitam comprehendit: cui libro tantum honorem tribuere Spartani, teſte Suida, ut lege lata praeceperint quotannis eum in curia ephororũ recitari publice, auſcultantibus omnibus, qui erant in aetate pubere: idque diu obſervatum idem Suidas affirmat. Sed & hoc* σύγγραμμα *multo tempore ante nos interiit. Interiere etiam commentarii Dioſcoridis de eadem Laconum republ. ſcripti, quos & Plutarchus citat in Lycurgo, & Athenaeus* δειπνοσοφιστῶν *libro quarto. Aetate noſtra Atheniensem rempublicam Carolus Sigonius Italus, antiquitatis ſagaciſſimus*

 inda-

indagator & feliciſſimus illuſtrator, bono rei literariæ prolixe quatuor libris deſcripſit; Spartanam Nicolaus Cragius Danus pari auſu & induſtria, utinam pari quoque felicitate. Nos horum veſtigia potiſſimum ſecuti, & laboribus adjuti, uſi autem conſilio & ordine noſtro, quæ illi fuſius expoſuerunt, & veterum teſtimoniis confirmarunt, ſuccincto, quantum patietur res, compendio conſtringemus.

Vide plures ab Athenæo citatos, qui de politia Laconum libros ediderunt.

I. DE

I.

DE

REPVBLICA ATHENIENSIVM.

Status regionis & populi Attici ſub primis Regibus ante Theſeum, & ſub Theſeo.

ATHENAE, ut ab his ordiamur, à Cecrope viro Ægyptio in regione Atticâ primum conditæ ſunt, ubi pòſt ſumma urbs & urbis arx fuit, juxta amnē Idiſſum, non procul quidem mari, nec tamen ad mare ſitæ, novi regni caput, & regis ſedes: totaq; regio Attica in varios populos & vicos hactenus ſparſa in oppida præcipua XII ab eodem contracta, quorum ſingula ſub regibus ſequentibus ſuas curias, ſuoſque magiſtratus & ordinem civilem habuêre, membra tamen regni unius, & uni regi parentia. Sed poteſtas regum minimè herilis & indefinita fuit, ut quicquid ipſis liberet, id vim juris in populo, & parendi neceſſitatem habe-

ret. Arguunt hoc vetuſtiſſima judicia penè cum regno nata, quædam priſcorum regum tempore inſtituta, non aliorum ſolum, ſed ipſorum quoque regum cauſas cognoſcere ſolita: quemadmodum & ea, quæ de Theſeo paulo poſt dicemus. Erat enim jam tum populi illius ingenium excelſum, æqui juris amans, ſervilis ſubjectionis impatiens. Itaque quamvis hereditarium regnum eſſet, tamen ſine voluntate populi nemo in poſſeſſionem ejus veniebat. Sed hæc futuræ libertatis, quam divina providentia deſtinabat, velut nobilis ac illuſtris ſtructuræ, informia quædam & indigeſta ſigna ſolummodo fuere, à quibus deinde politis, & à ſtructoribus operi aptatis opus ipſum, ſyſtema ſcilicet libertatis, ſenſim & per gradus diverſaque incrementa ad perfectionem, hoc eſt, ad maturitatem ſuam pervenit.

Structuræ initium factum à Theſeo rege decimo. Hic enim magni & excelſi, veræque gloriæ cupidi animi heros, & ſapientiâ nulli ſecundus, cum nuper redux è Creta, re illic bene geſta, & patria intolerabili onere liberata, adhuc opido juvenis mortuo patre regnum iniiſſet, de eo quam optime formando ſimul & firmando cogitationes ſuſcepit. Ad eam verò rem nihil potius

ac rectius reperit, quàm ſi præcipuas regni vires per oppida & vicos diſtractas, cum iis, penes quos publicum conſilium atque autoritas erat, in ſedem unam; urbem nimirum regiam, contraheret. Id enim roborandis viribus ob disjunctionem infirmis & expediendis celerius rerum gerendarum conſiliis, & urbi regiæ augendæ nobilitandæque futurum cenſebat: quinetiam ad alendam regni ordinum concordiam, ac avertendam cuivis civili ſocietati exitioſam diſcordiam, quam norat aliquando apud majores ſuos in bella inteſtina erupiſſe, denique ad regni decus, & nominis ſui gloriam idem hoc non parum facturum judicabat. Sed non parvam in eo ipſo efficiendo difficultatem reperiebat. Nam tranſlato populo, qui ſparſim per oppida ac vicos habitabat, & in urbem, quam augere deſiderabat, traducto erat opus. Qui verò lares ſuos, & ſedes patrias deſerere, fundos domuſque relinquere, ac longius ab iis diſcedere in gratiam ipſius aut boni publici, quod jactabatur, cuperent, præſertim qui bono loco apud ſuos erant, & rempubl. qualemcunque illic gerebant, perpauci re tentatâ inveniebantur. Spem enim incertam futurorum commodorum, quæ fereban-

tur, rebus certis & præſentibus antefer-
re ſtultitiæ eſſe credebant. Et ipſa dulcedo natalis ſoli plurimos, quò minus transferri vellent, morabatur. Quamobrem Theſeus, ne propoſito ſuo & ſpe excideret, dicitur obiviſſe totam regionem, & blandiendo promittendoque cum univerſis & ſingulis, ubi opus erat, in oppidis ac vicis egiſſe, & commoda conſilii ſui poſuiſſe ob oculos, denique, quod caput rei erat, libertatem omnibus bonis cæteris anteponendam eſſe pollicitus, atque ita demum animos plurimorum, ut aſſentirentur, commoviſſe, non paucos etiam metu potentiæ in obſequium traxiſſe. Tum multitudo omnis generis Athenas traducta, & novæ ſedes circum urbem veterem, arcis inſtar editiore loco maximâ ſui parte ſitam, poſitæ, urbs amplitudine & hominum frequentiâ omnes Græcas ejus temporis multum ſuperans ſubitò nata, & mœnibus cincta. Simul verò rex, ut ex confusâ multitudine civitatem formaret, primum omnium in claſſes tres univerſos diſtinxit, quarum prima eſſet patritiorum, altera agricolarum, tertia opificum: omnes autem communione juris, unius & ejuſdem civitatis inter ſe devinctos ad ſpeciem quandam æqualitatis redegit: in quâ dignitate
patri-

patritii, utilitate agricolæ, numero ac robore opifices præſtarent. Patritiis verò quibus maximè conciliatis habebat opus, & ampliſſimis promiſſis ſeſe obligaverat, hoc præcipuum tribuit, ſi Plutarcho credimus, ut hi ſoli, id quod regum eſſe ſolet, ſacra curarent, magiſtratus & dignitates caperent, leges interpretarentur, in iis, quæ ad religionem & religioſa pertinebant, quid fas eſſet, dijudicarent. Vtrum autem ex hac Theſei conſtitutione, iidem quoque jus acceperint, deſignandi eos ex claſſe ſuâ, qui magiſtratus gererent, an claſſibus cæteris hoc tributum ſit, ut in communionem ſuffragiorum cum iis venirent, id ex verbis Plutarchi, ex quo hæc de Theſeo habemus, non liquet. Verba ejus hoc tantum ſignificant, tributum eſſe à rege patritiis, dare magiſtratus, παρέχειν ἄρχοντας. Quemadmodum cætera quoque de magiſtratibus iiſdem ignota nobis manent, cujuſmodi ii fuerint, quis eorum ordo, quæ poteſtas ac munus, & quanti temporis, aliaque his ſimilia. Quòd ſi tamen conjecturæ aliquis locus, veriſimile puto, ſuffragiis claſſium inferiorũ, aut ſimul omnium ex claſſe ſummâ magiſtratus eſſe creatos. Nam ſi ſecus res habuiſſet, quomodò dici ab Iſocrate potuiſſet, quod apud

eum eſt in encomio Helenæ, & Panathenaicâ, à Theſeô popularem ſtatum eſſe introductum, & ad ejus formam à poſteris eundem reſtitutum? quomodò à Plutarcho hoc ipſo loco, noluiſſe eum democratiam ſuam confuſam eſſe? quomodò à Pauſaniâ in Atticis, Theſea popularis ſtatus fuiſſe autorem? Quæ enim populi partes in civitate, ſi jure ſuffragii in creandis magiſtratibus & negociis ſimilibus deſtituatur? Sed hoc in medio relinquo. Ad cætera me confero, quæ ex Plutarcho clarent. Theſeus his in populum collatis ſe penè regio jure exuit, nomen modò regis, & cuſtodiam legum inſtitutorumque, ac imperium militare cum dignitate, ſicuti promiſerat, ſibi reſervavit: abolitis prytaneis, & curiis & magiſtratibus oppidorum aliorum, unum prytaneum commune, curiam unam, (βουλευτήριον vocat Plutarchus) conſtituit Athenis eo loco, ubi tempore Plutarchi adhuc erat. In harum rerum memoriam ab ipſo ſolenne feſtum inſtitutum eſſe, diverſi autores prodidêre, quod μετοίκια à navigatione, συνοίκια à cohabitatione, παναθήναια à celebritate cunctis Athenienſibus communi dixêre, quotannis die XVI menſis Hecatombæonis inſtaurandum.

dum. Ipſe ab omni poſteritate alter Athenarum conditor tum ob ampliatam urbem., tum ob rempublicam ſecundum libertatem formatam celebratus. Et hic tamen ab eâdem hac civitate tot beneficiis à ſe ornatâ per Mneſtheum agnatum & æmulum ſuum, proceresſque alios, qui adverſis animis morem ei geſſerant, & in ſedibus prioribus procul à rege primas, quàm Athenas ſub oculis regis ſecundas tenere maluerant, quos Mneſtheus in partes traxerat, concitatâ, in exilium actus vitam in eo finiit. Regnum Mneſtheus invaſit, & tenuit annos XXIII. Cum hoc lapſu fortunæ Theſei ſtatum quoque reipublicæ ipſo autore inſtitutum, turbatum eſſe, ac in pejus iviſſe, dubium non eſt. Et quanquàm extincto Mneſtheo, qui ad Trojam cum reliquis Græciæ principibus militatum ierat, & in reditu vitâ deceſſerat, Demophoon, Theſei filius regnum receperit, tamen in integrum reſtitutam ab eo rempublicam eſſe, veriſimile non eſt. Quis enim credat, filium regem non ſuccenſuiſſe populo ob extremam hujus in patrem ſuum ingratitudinem, & tanto patris beneficio indignum eum exiſtimaſſe? Intereà mansère reliquiæ libertatis ex formâ Theſei: verùm regia poteſtas aucta rurſum

ſum luminibus libertatis offecit, & in arctum eam redegit. Quod reſuſcitandæ gratiſſimæ memoriæ beneficiorum Theſei in animis populi fuit. Quæ cum tempore creviſſet, maximus heroi honos à poſteris habitus: παναθήναια etiam Θησεῖα nuncupata, templum eidem ſtructum, ac oſſa demum diligenti curâ quæſita in inſulâ Scyro, in quâ perierat, & in patriam relata. Et poſteritas quidem ipſius cum ejuſdem pronepotibus extincta fuit.

Cæteri reges Athenienſium.

SVcceſsêre ei reges alienigenæ: quod hoc modo accidit. Regnabat tum Athenis Thymœtes Theſei pronepotum âlter Oxynthæ filius nothus, qui ut regno potiretur, fratrem ſuum Aphidanta legitimo toro natum interemerat. Hunc exorto fortè inter Athenienſes & vicinos Bœotos bello de finibus, cum finiendæ controverſiæ causâ, Bœotorum rex ad duellum provocaret, detrectantiq; diſcrimen inſultaret cum probro nominis Attici, præſto fuit Melanthus Andropompi filius adſcititius civis, Pylo in Peloponneſo oriundus, Periclimoni, qui frater fuit Neſtoris, abnepos, cum aliis è patriâ profugus, & civi-

civitate Atticâ donatus, diſcrimen certaminis in ſeſe pro republicâ & honore civitatis recepit, & cum provocante viribus fiſo congreſſus, victoriâque nobili per fraudem potitus, dejecto Thymœte regnare juſſus eſt. Atque ad hujus rei geſtæ memoriam conſervandam apaturiorum feſtum à populo inſtitutum. Melantho regnāte Iones armis Achæorum in patria preſſi populariter ex Peloponneſo Athenas venēre, & ſatagente rege in jus civitatis admiſſi urbem agrumq; multitudine repleverunt. Melanthi filius Codrus patri ſuffectus cum bello Dorienſi difficillimo pro ſalute reipublicæ morti ſe devoviſſet, in confertiſſimos hoſtes irruens & eorum telis ſe objiciens gloriosè occubuit, regum Atticorum poſtremus. A morte enim ejus nomen regium, quod id libertati grave videretur, abrogatum.

Archontes Athenienſium perpetui.

SVcceſſori filio ejuſdem Medonti, principis ſeu prætoris nomen datum, (ἄρχοντα Græci dicebant,) & cum novo nomine, quod magis ſecundum libertatem erat, poteſtas etiam diminuta, ut eſſet dedendis rationibus obnoxia, quemadmodum nos docet Pauſanias

περιηγήσεως libro quarto, licet duraret ad vitæ finem. Quo in principatu cum eſſent Medon & qui ei ſucceſſit Acaſtus, ac hominum frequentiâ nimiâ urbs totaque regio laborarent, (nam & Athenienſes libertatem, quam diximus, à Theſeo adepti, non parum multiplicati erant affluente aſſiduò novorum civium numero, & acceſſerat nuper Ionum ingens multitudo,) coloniæ in Aſiam ducibus Codridis regio ſanguine natis miſſæ, urbeſque clariſſimi nominis conditæ aut auctæ, Epheſus, Miletus, Priene, Teos, Lebedus, Phocea, Samus in inſula, Myus, Athenarum filiæ. Fuêre autem archontes hujuſmodi perpetui poſt Codri mortem ordine ſibi ſuccedentes è regio ſanguine prognati numero XIII: duravitque ſtatus is per annos CCCXV. Vltimus illorum principum Alcmæon cum biennium nondum in principatu fuiſſet, fato functus occaſionem novandi iterum ſtatus civitati dedit.

Archontes decennales & IX annui cum initio plenæ libertatis.

NAm pertæſa principatus perpetui, quo freti liberius principes agere occipiebant, eum in decennalem commutavit: primuſque archon iſtiuſmodi defi-

deſignatus eſt Charops. Quem ſecuti ſunt alii ſex: quorum poſtremus Eryxias cum impleſſet principatus ſui annum ſextum ſive morte ſublatus, ſive ob deliƈtû honore privatus, quod magis mihi veroſimile videtur, novæ rurſum, eique multò maximæ mutationi fores aperuit. Populus enim plenioris libertatis deſiderio inardeſcens, imperio unius prorſus abrogato, IX archontes creavit. annuum tantummodò imperium habituros, ſuffragiis deſignatos ex iis, qui genere, opibus, gratiâ, quod Theſei inſtituto congruum erat, in civitate prævalebant. Qui cum annuum munus expleſſent, idem populus, ut lex habebat, totidem alios ex eodem civium ordine ſuffecit: idque repetitum deinceps ſtato tempore quotannis. Erat verò horum Novem-virûm, quos archontes dicebant, primis illis temporibus poteſtas perampla, penè ut totam rempublicam curâ ſuâ complecterentur, quanquàm multos magiſtratus inferiores ſibi ſubjunctos haberent. Et archontes hi ut muneribus in communi republicâ, ita quoq; appellationibus diſtinguebantur. Nam eorum primus propriè ἄρχων, velut collegii princeps, idemque ἐπώνυμος, quòd annum, quo magiſtra-

cum gerebat, in faſtis publicis nomine ſuo ſignaret, nuncupabatur; alter rex, tertius polemarchus vocabantur: reliqui ſex theſmothetæ. Ex his archon præter curam ſacrorum Bacchanalium, & Thargeliorum, ut ex iis, quæ poſt latas à Solone leges in uſu fuerunt, colligimus, lites varias inter conjuges, parentes, liberos, proximos, propinquos, defunctorum hæredes, ac ſimiles alias cognoſcebat, & de iis judicabat: pupillos etiam & pupillas curabat, ac tutores iiſdem dabat. Rex, ut myſteria Eleuſinia, & ſacra Lenæa, item Minervæ, Iovis, Apollinis, Vulcani, Promethei ritè fierét, dabat operam: deinde variarum quoq; cauſarum forenſium tum criminalium tum civilium cognitor erat, & quas ipſe non definiebat, ad tribunalia majora referebat. Polemarcho præter ſacra quædam Dianæ ac Martis, cura belli & rerum militarium potiſſimum commiſſa fuit: unde nomen ei datum: in expeditionibus ſupremum imperium habebat, domi peregrinis jus dicebat, eoſque cenſum non ſolventes mulctabat. Theſmothetæ erant juris cuſtodes, legumque & inſtitutorum vindices: quin & juri dicundo multum quoque ipſi vacabant, criminum ſuſpectos cuſtodiæ tradebant, gravioris momenti cauſas,
ut

ut archontes cæteri, in judicia majora introducebant. Nam fuiſſe jam tum in uſu apud Athenienſes judicia hujuſmodi, uti Areopagi & Ephetarum, aliaque tum criminalia tum civilia, atque adeò à regum temporibus ea defluxiſſe, quanquàm rudia adhuc & impolita fuiſſe arbitrer, mihi dubium non eſt, ut ſuo loco dicemus plenius. IX-viri autem hi non uno loco omnes, ſed alii locis aliis, quæ δικαστήρια nuncupabantur, jus dicebant. Conjuncti verò convocandi populum, & cum eo agendi, quæ olim regum, deinde archontum perpetuorum, ac demum decennalium ſolebat eſſe, poteſtatem habebant. Verum ſtatus hic libertatis ex fundamento, quod jecerat jam olim Theſeus, magis adhuc ad ſolorum nobilium ac divitum potentiam, quàm ad rationem popularem erat directus, & potius conſuetudine inſtitutiſque majorum, arbitriové magiſtratuum ac judicum quàm legibus ſcriptis regebatur: quod peccandi licentiæ, ac variis vitiis, & diſcordiæ odiiſque mutuis ſerendis & fovendis occaſionem dabat. Quapropter avertendis majoribus incommodis ac periculis, circiter annum ab Novem-virûm initio quinquageſimum tertium Draconi civi cum primis ſpectato & gravi ſapienti-

que, ſed ingenii plus ſatis ſeveri, ſcribendarum legum poteſtas à civitate demandata fuit Legeſque ab eo cum aliæ, tum quæ reprimendis delictis, & criminibus puniendis eſſent, latæ ſunt inſigniter ſeveræ: & Ephetarum tribunal melius formatum confirmatumque, in quo viri vitâ integri, ætate quinquagenariis non minores numero LI, ſederent, ac de cædibus ſimilibuſque criminibus majoribus judicarent. Areopagi judicium, quale erat jam antè, relictum. Verum cum ob ſeveritatem nimiam (nam delictis ferè omnibus pœnam capitis irrogabant, ideoque apud poſteros dictitatum, videri eas non atramento ſed ſanguine eſſe ſcriptas) cum progreſſu temporis leges hæ inciperent diſplicere, cumque primorum tumeſceret ambitio, & avaritiâ atque iniquitate locupletum premeretur inops plebs, creſceretque ſupra modum æs alienum, atque hinc diſcordia & factiones exiſterent, periculoſique motus libertati exitiales viderentur imminere, omnium verò maximè divites ab ira plebis ſibi metuerent, tandem ad extremum civitatis caſum declinandum oculi omnium in SOLONEM ſunt converſi, virum nobiliſſimum, ſanctiſſimum, reipublicæ amantiſſimum, & ſupra omnes non ſapien-

ſapientiâ ſolum, ſed etiam juſtitiâ celebrem, quem ſolum mederi his malis, & ſaluti civitatis quàm optimè conſulere poſſe univerſi putabant. Placuit igitur, ei qui paulò antè ad componendas res tantopere turbatas tyrannidem oblatam repudiaverat, arbitrium conſtituendæ totius civitatis, & novarum legum ferendarum liberrimum permittere. Atque is acceptâ poteſtate archon creatus à promulganda σεισαχθείᾳ, quam alii totius æris alieni abolitionem, alii fænoris,& ejus quod ex fænore cumulato provenerat, remiſſionem aut moderationem æquam interpretantur, fecit initium; & ut eam patientius divites ferrent, primus exemplo ſuo præivit, bonâ pecuniæ ſummâ debitoribus ſuis condonatâ. Simul conſtituit ad facilius diſſolvendum, quod debebatur, ut mina Attica, quæ antea drachmis tantum LXXV, ut ait Plutarchus æſtimabatur, pro drachmis centum in ſolutum cederet: vetuitque ne quis inpoſterum obligato accipientis corpore pecuniam fænori daret. Deinde leges Draconis omnes, præterquàm quæ de cædibus erant, propter aſperitatem abrogavit. Cætera ſic conſtituit.

Reſpublica à Solone ordinata.

Tribus in civitate quatuor, uti à priſcis ſeculis fuerant, reliquit, in quas totus populus erat diviſus: quibus nomina erant à rege Erechtheo ex vitæ genere hæc indita; armati, opifices, agricolæ, caprarii: nec in his diſtinguendis quicquam faciebant inopia aut rerũ copia. Quælibet autẽ tribus in curias tres, & rurſum quælibet curia in gentes xxx erant diviſæ. Reliquit etiam diſtributionem totius civitatis in partes alias, quas δήμους, id eſt, populos vocabant: quæ diſtributio magis ad originem ex oppidis & pagis nobilioribus totius regionis Atticæ, quàm ad rationem aliquam aliam relata fuiſſe videtur; quamvis quilibet δῆμος ad certam tribum pertineret. Verùm aliam partitionem univerſi populi ipſe introduxit prorſus novam. Nam quoniam reipub. intereſſe putabat, ut, quorum plurimum referret, rempublicam eſſe ſalvam, ii in rebus adminiſtrandis plus reliquis etiam poſſent, primum ex cenſu populum totum diſtinxit in claſſes quatuor. Deinde ex harum prioribus tribus, quæ res ſoli poſſiderent ad modos certos, & ex his fructus perciperent, (hæ enim tum præcipuæ opes Athenienſium erant) capi

eos voluit, qui annuos magiſtratus omnis generis gererent, & reipublicæ curandæ adminiſtrandæque poteſtatem haberent. Reliquæ plebi, quæ quarta claſſe cenſebatur, & numero priores omnes multum ſuperabat, quam τ̃ ϑητῶν, id eſt, operariorum aut mercenariorum vocabant, judicia & obeundarum concionum jus, communia huic cum cæteris futura, aſſignavit. Quod, ut Plutarchus ait, initio penè nihil viſum, pòſt uſu ipſo ingens omnino deprehenſum. Plurimæ enim controverſiæ ad judicia illa deferebantur, & quæcunque earum ad cognitionem magiſtratuum pertinebant, de iis omnibus provocare ad judicia cuilibet volenti licebat. Penes concionem autem rerum ſumma, & mandandorum honorum, qui per ſuffragia conferebantur, poteſtas erat. Et Ariſtoteles libro politicorum ſecundo, capite decimo, qui locus apud eum illuſtris eſt, ſcribit, exiſtimare quoſdam, penè nimium à Solone plebi eſſe indultum, qui & judiciorum ſortitò conſtituendorum, & eligendorum magiſtratuum, rationumque ab ipſis repoſcendarum poteſtatem ei conceſſerit. Atque idem eodem loco affirmat, hoc jus tum eligendorum, tum rationum examini ſubjiciendorum magi-

ſtratuum, quamvis magnum, tamen maximè neceſſarium conſervando plebis ſtatui conceſſum ei eſſe: quo ſi careret, ſine dubio inimico in rempublicam animo eam eſſe futuram. Et hac quidem ratione inſigni temperamento, ut ait Plutarchus, ac fatetur quoque Ariſtoteles, multitudinis jus optimatum juri Solon quaſi æquavit, & ſimul pernicioſas factiones diacriorum, pediorum, paraliorum, quæ tum civitatem ſciderant, ex Cylonia ſeditione nuper ortas, extinxit: quorum primi popularem ſtatum, alteri paucorum potentum, tertii mixtum flagitabant. Videtur autem in his populi Attici partitionibus talis tribuum fuiſſe ratio ad claſſes, ut earum quælibet partem quaſi quartam complecteretur cujuſlibet claſſis, & quælibet claſſis per omnes quatuor tribus ſpargeretur, quemadmodum Romæ quoque diu res habuit. Ad reliqua eamus. Collegium IX-virûm quale ante Draconem & poſt eum fuerat, in civitate Solon reliquit. Sed populine ſuffragiis in comitiis, ut mos hactenus habuerat, an mutato more per ſortem in Theſei fano, quod poſt ejus ſæculum in uſu fuit, deſignari IX-viros juſſerit, id dubitationem habet. De ſorte affirmat Sigonius, non futilibus argu-

mentis

mentis nixus depromptis ex verbis magnorum autorum, Plutarchi, Lyſiæ, Demoſthenis: quæ ſanè dubitare nos non ſinunt, à temporibus Xerxeis uſq; ad dominatum Macedonum per annos circiter c LX quotannis ſorte eos eſſe lectos. Nam Plutarchus in Pericle cauſam oſtendens, cur Pericles in Areopagi ſenatu non fuerit, planis verbis dicit, archontem, regem, polemarchum, theſmothetas antiquitus ſorte creari ſolere, ſortemque hanc ei non faviſſe. Et idem Plutarchus in Ariſtide, Idomenea teſtem advocans, affirmat, hunc non ſorte, ſed populi ſuffragio archontem eſſe factum: quod arguit, in uſu quidem tunc in deſignandis archontibus ſortem fuiſſe, ſed extra ordinem ob ſpectatam viri virtutẽ ſtatim poſt prælium Platæenſe, in quo alterius cornu ſummus præfectus ſteterat cum Athenienſibus ſuis, hunc magiſtratum ei eſſe demandatum. Lyſias verò in actione contra Andocidem diſertis verbis docet, ſuo tempore IX-viros archontes ſortitò honorem eum eſſe adeptos. Verùm an Solonis inſtitutum hoc fuerit, an verò ab aliis poſt eum, qui leges reipubl. dedêre, ſit introductum, ex hiſce liquere nequit. Vnus modò Demoſthenis locus in Leptineâ id liquidum

facere poteſt videri. Sic enim verba ejus habent, non cenſuiſſe Solonem, cum certum modum ferendarũ legum novarum poſteris præſcriberet, theſmothetas legum curatores ſorte jam deſignatos, antequàm ad ineundum magiſtratum admitterentur, bis oportere examini ſubjici, in ſenatu primum, deinde in judicio, leges autem ipſas temerè, & ſine ullo examine recipi æquum eſſe. Ecce, *τὺς θεσμοθέτας*, inquit, *τὺς ἐπὶ τὺς νόμυς κληρυμθμύς δὶς δοκιμασθέντας ἄρχειν*. Res videtur eſſe clariſſima, & ſortitò theſmothetas, qui in numero IX-virûm erant, fuiſſe deſignatos, & inſtitutum à Solone manaſſe. Verùm obſtat ſententiæ huic illuſtris, atque, ut, quod res eſt, dicam, irrefragabilis autoritas Ariſtotelis, viri etiam maximi, quæ extat eodem loco, quem antè notavi, politicorum lib. II. capite 10. Ibi namque de *νομοθεσίᾳ* Solonis diſſerens Philoſophus perſpicuis verbis affirmat, Solonem leges ſcribentem non ſenatum modò Areopagi, ſed morem etiam eligendi magiſtratus, uti antè in civitate fuerat, reliquiſſe, judicia autem cum plebe communicata, in quibus ſortis eſſet uſus, ad augendum jus plebis, cum eorum

ratio

ratio alia antè fuiſſet, introduxiſſe. Per ἀρχὰς verò αἱρετὰς poteſtatem ac munus IX archontum, qui præcipui magiſtratus Athenis erant, eum intellexiſſe, & αἵρεσιν iſtam ſortitioni judicum oppoſuiſſe, nemo dubitare poterit, qui locum ipſum inſpicere, & verba expendere volet. De quo ad omnes pertinacibus præjudiciis non occupatos provoco. Miror verò Sigonium, quod ſalvo honore tanti viri dictum volo, in alium finem locum iſtum magnâ ex parte exſcriptum in medium adduxiſſe, & ea, quæ ad hanc quæſtionem propriè pertinent, non expendiſſe preſſius. Cur autem non ſolum non poſtponendam, ſed etiam hac in re anteponendam philoſophi hujus autoritatem autoritati oratoris, quamvis viri ſummi, arbitrer, aut potius, cur hanc magis quàm illam ſententiam ex verbis utriuſque promendam putem, dicam loco alio, ubi commodum erit, ne heic fiam nimis prolixus. Diſcedo igitur heic à ſententia Sigonii, quem ſequor alioqui libenter, ſtatuoque, IX. viros archontes αἱρητὺς à Solone relictos eſſe: κληρωτὺς autem eſſe factos, cum annis circiter LXXXVI poſt Solonis νομοθεσίαν alia quoque in republicâ ſunt mutata: de quibus dicemus

mus pòſt. In cæteris, quæ de archontibus his traduntur, Sigonio aſſentior. Nituntur enim teſtimoniis certis magnorum autorum. Quorum ſumma hæc: non antè eos munus ſuum iniiſſe, aut ad dicendum reipublicæ ſacramentum fuiſſe admiſſos, quàm in ſenatu de natalibus, de tribu ac populo, de omni vita anteacta, præſertim de officiis in parentes interrogati ita, ut leges poſcebant, & ut cives eo loco dignos decebat, reſpondiſſent, & rurſum acrius in judicio eſſent excuſſi probatique: ac tum demum in porticu regia ſolemniter juraſſe, leges ſe ſervaturos, nec dona accepturos, aut de acceptis ſi convincerentur, ſtatuam auream ejus magnitudinis, cujus erant ipſi, Delphis ſe repenſuros: idemque jusjurandum dediſſe adſcendentes in arcem corona myrtea redimitos. Sic enim leges præcipiebant, ne quis, niſi vitæ eſſet caſtæ, & famæ integræ, & utroque parente, avo, avia, proavo, proavia, civibus Atticis ingenuis & honeſtis ortus, in eoſque officioſus in hoc collegium reciperetur: fueruntque ob dignitatem ejus eo excluſi peregrini civitate donati, quamvis ex his poſt acceptam civitatem geniti in id recepti. Muneris autem partes ſingulis in collegio, archonti, regi,

regi, polemarcho, theſmothetis, tum in jure dicundo, tum in aliis reipublicæ negociis curandis ſpecialius & certius quàm fuerant antè, à Solone deſcriptæ. Præmium omnibus magiſtratus hujus probè ac ſine vitio geſti tributum ab eodem, adſcriptio in Areopagitas, quorum honos cum ampliſſimo munere erat perpetuus. Præter hoc ix. virûm collegium, de quo dicendum rurſus, ubi de magiſtratibus hujus reipublicæ variis & multis agetur, Solon diſtincta in civitate concilia eſſe voluit, præcipua nempe & maxima ejus membra, ex quorum apta compagine reipublicæ à ſe ordinatæ forma exiſteret. Horum ampliſſimum erat Concio, in quam coibat univerſus populus, & cujus erat ſuprema in civitate poteſtas: de qua etiam plura ſuo loco. Huic verò tanquam grandi navi fluctuationi & tempeſtatibus obnoxiæ alia duo adjuncta fuêre velut ancoræ ejus, ut loquitur Plutarchus, quæ propriè ſenatuum titulo afficiebantur. Eorum alter aliquoties jam memoratus, ex loco, ubi conventus & conſeſſus ſedem habebat, Areopagiticus fuit nuncupatus: quem ante Solonem in civitate non fuiſſe, veterum quidam videntur exiſtimaſſe. Cicero quippe lib. 1. off. ſic ait: *Laudetur*

detur jure Themiſtocles , & ſit ejus nomen quam Solonis illuſtrius , citeturque Salamis clariſſima teſtis victoriæ , quæ anteponatur conſilio Solonis ei , quo primum conſtituit Areopagitas. Et paulo pòſt : *Eſt enim bellum geſtum conſilio ſenatus ejus , qui à Solone erat conſtitutus.* Plutarchus verò hac de re diſputans , *Vulgatior,* inquit, *fama eſt, Areopagitarum concilium à Solone eſſe conſtitutum : & hanc opinionem eo maxime probari exiſtimat , quod in legibus Draconis nulla fiat Areopagitarum mentio, & quod de Dracone liqueat ſemper eum de rebus capitalibus cum Ephetis egiſſe.* Sed refragatur his ſumma Ariſtotelis autoritas, cui ſine dubio Attica notiora fuêre , quàm Plutarcho, atque adeò ipſi etiam Ciceroni. Nam & diu Athenis vixit docuitque , cum his fortuna adhuc eſſet integra , & cum curâ in res hujuſmodi, quod ſcripta ejus docent, inquiſivit , cum tota νομοθεσία Solonis in tabulis deſcripta haberetur incolumis. Is loco illo inſigni, bis jam antè à nobis laudato, politicorum libro ſecundo de Areopagi Senatu, & de ſtatu univerſo reipublicæ Atticæ à Solone formatæ diſſerens ſic ſcribit : *Videtur*, inquit, *Solon illa prius jam in uſu poſita non ſuſtuliſſe , ſenatum ſcilicet ,* & *ma-*

giſtra-

giſtratuum electionem : populum vero, id eſt , popularem poteſtatem conſtituiſſe omnibus ad judicia admiſſis. Et expreſſim nominat ibidem ſenatum Areopagi, ut dubium tollat , quo de ſenatu loquatur. Quid requiri poteſt evidentius? Fuiſſe dicit Areopagi ſenatum jam ante Solonem , ab eo autem non ſublatum: quod opinionem Ciceronis prorſum evertit. Accedit ipſius confeſſio Plutarchi. Hic enim ait , in tabula XIII Solonis , lege VIII , hæc ipſa verba ſcripta fuiſſe: Ἀτίμων ὅσοι ἄτιμοι ἦσαν πρὶν ἢ Σόλωνα ἄρξαι, ἐπιτίμους εἶναι, πλὴν ὅσοι ἐξ Ἀρείου πάγου, ἢ ὅσοι ἐκ τῶν Ἐφετῶν, ἢ ἐκ Πρυτανείου καταδικασθέντες ὑπὸ τῶν βασιλέων ἐπὶ φόνῳ, ἢ σφαγαῖσιν, ἢ ἐπὶ τυραννίδι ἔφυγον, ὅτε θεσμὸς ἐφάνη ὅδε. *Quicunque,* inquit, *infamiâ notati erant ante Solonis magiſtratum , eis honores capere liceat , præterquàm qui ab Areopago , aut ab Ephetis , aut in Prytaneo homicidii aut jugulationum , aut appetitæ tyrannidis damnati à regibus exulabant tum, cum ea lex eſt lata.* Quibus ſubjungit Plutarchus , videri ex verbis his , etiam ante rempublicam à Solone conſtitutam Areopagitas fuiſſe. *Qui enim fuiſſent,*

ſent, porro inquit, *ante Solonem in Areopago damnati, ſi Solon primus Areopagitis judicandi poteſtatem dedit?* Reges verò, quorum in lege hac Solonis mentio fit, non alii intelligendi ſunt, quàm qui ſecundum locum in ordine IX archontum tenuêre: ad quos pertinebat cauſas hujuſcemodi audire, & in δικαςήρια majora introducere & cum cæteris ſententiam ferre, aut etiam totius conſeſſus nomine pronunciare. In iis quæ poſt hæc addit idem Plutarchus, verè nodum in ſcirpo quærere poteſt videri. Dicimus igitur. Solonem non autorem primum ſenatus hujus fuiſſe, ſed uſitatum jam pridem formaſſe melius, & conſtituiſſe firmius, munuſque & poteſtatem ejuſdem ampliaſſe. In hunc finem allegit in eum IX-virûm munere ſine vitio defunctos: voluitque hoc idem fieri deinceps quotannis, ut ſcilicet IX-viratu decedentes conſilio Areopagitarum accreſcerent, ſi modò legi ab iis eſſet ſatisfactum. Lex autem jubebat, ut annuo munere exacto examini ſe ſiſterent apud λογιςὰς & εὐθύνας, & rationes adminiſtratæ reipublicæ actorumque ſuorum redderent: in quo examine, quod haudquaquàm ludicrum aut perfunctorium, ſed ſeverum

rum inprimis & acre erat, excitatis quoque publicâ præconis voce ad accuſationem ipſorum æmulis, ſi ſine labe reperirentur, ut tum demum honos ille iis tribueretur. Venerandum enim hunc ſenatum, atque ideò labis omnis expertem eſſe voluit, qui ſummam autoritatem in totâ civitate eſſet habiturus. Quam ob rem non alios quàm in maximis reipublicæ negociis jam antè verſatos, rerumque ſummarum peritos, & culpæ infamiæque exſortes ſenatores in eo eſſe ſivit. Nam ἐφορείαν ac ἐπισκοπὴν intendentem in omnes reipublicæ partes legumque ac inſtitutorum bonorum conſervationem ei tribuit, & avertendorum obrepentium vitiorum curam demandavit. Quinetiam cognitionem ac judicium graviſſimorum criminum, cædis conſultò patratæ, veneficii, incendii, proditionis, ac ſimilium, quæ capitis pœnam merebantur, eidem dedit. Denique cenſuram morum ac vitæ omnium civium, maximè verò juniorum, ſenatui huic aſſignavit. Quo capite muneris ſui fretus hic idem ſenatus, quid quiſque civium ageret, quo quæſtu ſe ſuoſque ſuſtentaret inquiſivit, ignaviæ ac inertis otii, item petulantiæ nequitiæve compertos, pœnâ affecit: adeò ut memoriæ proditum ſit,

teſte Quintiliano, damnatum ab eo puerum eſſe, quòd coturnicibus oculos ſoleret eruere, quia id indicium eſſet pravæ indolis. Quocirca quicquid bonorum morum in civitate fuerat ante ſua tempora, & ſtudii virtutis, cum res Atticæ florerent, id Iſocrates vir ſummi judicii ſenatui Areopagitico adſcripſit. Qui idem hoc quoque memorat, tantæ exiſtimationis ac gravitatis ſenatum hunc etiam corruptiore ſæculo ſuo fuiſſe, ut compertum ſit, ſi qui minus boni ac integri in eum ſemel obrepſiſſent, hos ferè compreſsâ naturâ ſuâ pravâ ex concilii iſtius inſtitutis potius quàm ex indole ac more ſuo priore deinceps vixiſſe. Et memorabile quoq; hoc, quod ex Hyperide oratore Demoſthenis æquali prodit Athenæus, ad excludendum hoc graviſſimo conſeſſu ſatis criminis fuiſſe, (erat enim hoc pervile apud Athenienſes) in cauponâ ſediſſe, & cibũ ibi cepiſſe. Duo verò Areopagitis ſingularia fuêre, ab omnibus reliquis, qui rempublicam adminiſtrabant, diverſa: prius, quòd numero eſſent incerto, cum plures interdum, interdum pauciores è Novemviris magiſtratu decedentibus (id enim ſeminarium unicum ſenatus Areopagitici erat) ob ſeverum in eos examen concilio accederent, & aliâs major ipſorum

rum numerus, aliàs minor vitâ aut concilio decederent: alterum quod in munere manerent, quoad viverent, niſi fortè committerent aliquid, ob quod conſortio ſenatus tam venerabilis ac ſancti cenſerentur indigni, atque ita loco dejicerentur. In cauſis etiam cognoſcendis hæc ab iis obſervata fuiſſe ex monumentis veterum diſcimus, à more aliorum cognitorum pleraque abhorrentia. Rex ix-vir, apud quem actor eam intendebat, actionem in ſenatum introducebat, ac unâ cum ſenatu poſitâ tantiſper coronâ ſedens de cauſa judicabat. Ante actionis reliquæ initium accuſator, ex formulâ juratus affirmabat, reum feciſſe, de quo accuſabatur; reus ſimiliter juratus inficiabatur: Tum utrique bis dicere pro ſe, ac reo quoque poſt primam dictionem ſolum vertere permittebatur: cogebantur ambo dicere ἄνευ προοιμίων καὶ παθῶν, id eſt, nec exordio uti ad conciliandos animos, nec peroratione ad animos commovendos, ac audiebantur à judicibus ſummo ſilentio; unde natum proverbium, Areopagitâ taciturnior: addunt quidam, noctu & ſub dio, hæc acta. Sententiæ ferebantur ſuffragiis occultis per calculos diſſimiles ab arâ ſumptos, ac tacitè in ſitellam immiſſos. Conveniebat

bat hic ſenatus ordinariè ter tantummodò quolibet menſe diebus legitimis, & quidem in pago Martio, unde ei nomen: extra ordinem verò re poſcente in porticu regiâ. Si quid ad hunc de republicâ referendum eſſet, retuliſſe putantur archontes Novem-viri. Manſit ejus autoritas integra ſtante libertate, uſque ad ætatem Periclis, qui ſtudio augendæ libertatis ac potentiæ popularis, & premendi ſtatus optimatum, cui præcipuus patronus erat Cimon Miltiadis, ejus æmulus, per Ephialtem oratorem ſubornatum, civem prædivitem & gratiâ populi validum, nervos ei ex parte incîdit: eoque facto immoderatam plebi potentiam in republicâ paravit, ut inſtar effrenis ac indomiti equi ſæpè, quò libido ferebat, iret. A quo tempore ſenatus quoque hic Areopagiticus, ut cætera imperia omnia, ὑπεύθυνος, id eſt, reddendis rationibus obnoxius videtur eſſe factus: quod in more poſitum fuiſſe, & lege quoque ſancitum ſuâ ætate oratores Demoſthenes & Æſchines oſtendunt. Nec tamen ideò eviluit ejus dignitas, nec jus concidit, ſed duravit uſque ad ultima civitatis tempora, etiam ſub tyrannis & dominatu quorumvis aliorum.

Senatus cccc *virorum ſorte ductorum annuus.*

ATque hactenus dicta de IX-viris & Areopagitis omnia ad optimatum ſtatum à legiſlatore directa fuêre. Nam IX-viros ex lege ejus, ut eſt demonſtratum, non niſi deliberatò liberiſque ſuffragiis ex optimis & honeſtiſſimis civibus eligi oportuit: & ex hoc ſeminario non niſi δοκιμασίᾳ aut ἐξετάσει rurſum probati in ſenatum Areopagi ſunt admiſſi. Cætera verò, quæ deinceps dicentur, magis popularia fuêre. Nam alterum concilium, firmandæ moderandæque concioni ab eodem Solone inſtitutus, fuit Senatus virorum cccc ampliſſimi muneris & ſummæ dignitatis in civitate, ad quem negocia omnia ad rempublicam pertinentia referebantur, ab eoque examinabantur, & decreto interpoſito vel terminabantur ſi momenti eſſent minoris, vel, ſi pondus haberent majus, populi judicio porrò ſubjiciebantur. Quod quàm latè pateret, Xenophon de republicâ hac diſputans his verbis velut negotiorum præcipuorum faſciculum breviter conſtringens nos docet. *Senatui*, ait, *deliberandum de bello, de pecunia parandâ copiâ, de legum latione, de iis quæ quotidie in rebus*

 urba-

urbanis accidunt, de ſciis quoque: ad hæc accipienda tributa, cura navalium & rerum ſacrarum ſuſtinenda. Horum autem ſenatorum munus ex lege annuum tantum fuit, quanquàm concilium ipſum in republicâ inſtituti fuerit perpetui. Senatorum deſignatio quotannis fiebat hoc modo. Curatores aut præfecti tribuum ſingularum ſtato anni die ante ineuntem menſem Hecatombæonem nomina omnium tribulium ſuorum, qui vel per ætatem vel per claſſem honoris hujus capaces erant, honoremque petebant, in vas unum huic rei aptum conjiciebant, in vas alterum totidem fabas; quarum c erant albæ, reliquæ omnes nigræ, inferebant. Tum ordine nomina ſingulorum cum ſingulis fabis ex utraque urnâ extrahebantur, & quorum nomina cum fabis albis exibant, illi ſenatores intelligebantur deſignari. Sic ex quatuor tribubus numerus ſenatorum cccc complebatur: totaque hæc res incertæ ſortis erat, ſine ſuffragiis. Deinde ex omni ſenatorum novorum numero Prytanes etiam ſortitò deſignabantur, qui quaſi compendium totius ſenatus conficiebant, totamque ſenatum velut principes ejus regebant, ſive XL ſive L. Hoc enim parum ex veteris monumentis, quoad Solonis

lonis inſtitutum, liquet: quemadmodum nec de proëdris, nec de epiſtatâ, qui etiam ſenatus totius pars erant, imò ſenatui præſidebant. Nec Prytanes quo ordine ſibi viciſſim ſucceſſerint, (vero ſimile tamen ſecundum tribus ſorte ductas id factum,)nec quanti temporis quælibet prytania tunc fuerit, dici certò poteſt. Rem verò in orbem iviſſe per anni partes, & dignitatem ad omnes ſenatores intra vertentem annum perveniſſe, facilè perſuaderi mihi ſivero.

Reſpublica à Cliſthene conſtituta.

SEd hæc, manente re eâdem,in ordine ac formâ poſt annos circiter LXXXVI quàm hæ leges à Solone latæ fuêre, à Cliſthene mutata ſunt. Is namque ex poſteris Alcmæonis civis cumprimis nobilis & potens poſt exactum Hippiam tyrannum Piſiſtrati filium de principe in liberâ republicâ loco cum Iſagorâ Tiſameni cum contenderet, animadverteretque hunc optimatum ſtudio ſuperare, totum populo ſe dedens, ut ejus gratiâ æmulum vinceret, anno, ut dixi, circiter LXXXVI poſt leges à Solone latas, ex quatuor tribubus civitatis decem fecit, Senatumque hunc quadringentorum centum viris auxit, ut eſſent in eo ſenatores quingenti. Tribubus no-

mina nova dedit: prima ab eo Cecropis dicta ex primo civitatis conditore. Hanc ſecutæ Erechtheis, Pandionis, Ægæis, ſimiliter à regibus denominatæ: tum Oeneis, Acamantis, Leontis, Hippothoontis, Antiochis, Ajacis. Ex harum quâlibet quotannis quinquaginta ſortitò deſignari juſſit; qui in ſenatu ſederent, & negocia reipublicæ ex inſtituto Solonis tractarent. Deſignandi modum retinuit eundem, quem ſuprà expoſui. Sed fabas albas, quod ratio poſcebat, L tantum pro C ſingulis tribubus dedit. Eaque ratio, quæ tota ad palatum populi erat, in republicâ deinde manſit diutiſſimè, quanquàm Cliſthenes æmuli contentione, vi Cleomenis regis Laconici, prætextu alio è civitate exturbatus exilium aliquandiu perferre neceſſum habuerit. Ex quo tempore Prytanes ſenatus præſides L ſemper fuêre omnes ejuſdem tribus, per ſortem quoque deſignati, decem tribuum nominibus in hydriam unam, fabis novem nigris cum unâ albâ in alteram conjectis atque ordine inde eductis. Cujus enim tribus nomen cum fabâ albâ primùm exibat, ea ſenatui in primâ prytaneâ præſidebat; quæ ſecundò, in ſecundâ; quæ tertiò, in tertiâ; quæ quartò, in quartâ, atque ita deinceps. In quâ ſortitione hoc

hoc obſervari neceſſe erat, ut, quot tribus jam exierant, tot fabæ nigræ ex numero noveno detraherentur. Prytanea autem tempus erat dierum XXXV, decima ſcilicet pars anni Lunaris, quo Athenienſes olim in ſacrorum & magiſtratuum ratione plurimum ſunt uſi, demptis diebus IV, ut placet Sigonio, qui de republicâ Atticâ, ut dixi, prolixiſſimè & eruditiſſimè ſcripſit: quanquàm ab eo hac in parte magnus Ioſephus Scaliger diſſentiat, quemadmodum paulò pòſt oſtendemus. Præter Prytanes verò, ut vult idem Sigonius ex mente Arpocrationis ſcriptoris antiqui, itemque Iulii Pollucis, (quanquàm Libanium Sophiſtam eruditiſſimum & rerum Atticarum veterum cognoſcendarum ſtudioſiſſimum, aut quiſquis is fuit qui alterum argumentum orationi Demoſthenis in Androtionem præfixit, quem ego diverſum à Libanio fuiſſe reor, ab illis diſſentire fateatur,) alii quoque in ſenatu præſides tunc erant ex re πρόεδροι dicti, numero IX, ſinguli ex ſingulis tribubus, quæ in prytaneatu non erant, per prytaneum ἐπιστάτην electi. Epiſtata hic putatur prytanum caput fuiſſe, ac omnium eorum nomine diſcutienda in ſenatu propoſuiſſe, maximæ in toto ſenatu autoritatis, & qui annulum

omnis ſecreti, & clavem pecuniæ publicæ ſervabat, ſed erat breviſſimi temporis, unius ſcilicet tantummodò diei, ut quotidie novus ei ſuccederet. Prytanes verò ex officio ſuo non ſolum ſenatum convocabant, & regebant, ſed etiam conciones totius populi. At Ioſephus Scaliger in antiquitatibus Græcanicis ſcrutandis & erudiendis vir maximus, de prytanibus & *προέδροις* diverſum à Sigonio ſentit. Exiſtimat enim prytanes ſingularum tribuum diurnum tantum imperium habuiſſe, idque toties in orbem intra annum Lunarem recurriſſe, ut tribus ſingulæ per dies XXXV quotannis imperii iſtius compotes fierent: atque hac ratione ſuperfuiſſe adhuc ad complendum annum Lunarem dies quatuor *ἀνάρχους* & *ἀρχαιρεσίους*, quibus Athenæ erant ſine magiſtratu, & novi magiſtratus deſignabantur. Deinde *προέδρους* vult fuiſſe X ſingulos ex ſingulis tribubus aut *πρυτανείαις*, eoſque ſingulos reliquis XLIX prytanibus ſuarum tribuum præſediſſe: & eoſdem etiam X *προέδρους* comitiis populi aut concionibus præfuiſſe. Suidas tradit (nam hoc quoque addere libet) duos fuiſſe Athenis Epiſtatas, priorem

rem ſorte ductum ex prytanibus, alterum ex proëdris. Illum dicit cuſtodem clavium templi fuiſſe, in quo pecuniæ publicæ erant conditæ, atque item publici ſigilli, eundemque quoties prytanes ſenatum aut populum congregabant, ſortitò deſignaſſe proëdros ix, ex quâlibet nimirum tribu unum, exceptâ eâ, quæ tunc prytaneatum gerebat: ac rurſum ex his proëdris ſortitum eſſe ait epiſtatam unum, & hunc negocium, de quo agebatur, propoſuiſſe. Sed hujus ſententiæ, quia, uti ego arbitror, vacillat non parum, accedere non audeo. Hoc verò extra controverſiam eſt, ex inſtituto Solonis Prytanes aſſiduò ferè ibi aures [illegible] loco curiæ vicino, atque republicâ ad ipſos deferre cuperent, aliquid de negocia delata, in quibus momentum ineſſe putarent, tabellis inſcripſiſſe, deque iis breviter inter ſe agitatis & expenſis, prolixius ad ſenatum, quem ipſi quoque ex lege convocabant, retuliſſe: tum ſenatum jurejurando reipublicæ obſtrictum deliberaſſe, & ſenatores ſingulos, quibus lubebat, aſſurgentes ſententiam ſuam dixiſſe, dictiſque ſententiis à prytanum uno, aut ſenatore alio decretum fuiſſe ſcripto conceptum, ſcribentis nomine adſcripto: deinde clarâ

voce

voce decretum recitatum, & occultis ſuffragiis totius ſenatus, fabis ſcilicet albis ac nigris, in urnam conjectis, monente epiſtatâ cujus hoc munus, ſubjectum, & majore ſuffragiorum numero probatum aut improbatum eſſe; probato nomen ſcriptoris, & tribus prytaneatum tunc gerentis fuiſſe præſcriptum. Hæc autem agens ſenatus προβουλεύειν dicebatur, & decretum hoc modo probatum προβούλευμα, interdum etiam ψήφισμα nuncupabatur: quod deinde, ſi ſic placeret ſenatui, univerſo populo in concione porrò examinandum proponebatur. Erat enim à Solone lege cautum, ne quid negocii hujuſmodi niſi ex [illegible] hujus ad populum improvidum referretur: & ſi quis ſecus facere auderet, is reus violatarum legum haberetur, ac reipublicæ pœnas daret. Ita arbitrii ſenatus erat, negocium ad ſe delatum & examinatum ad populum referre aut ſupprimere. Si ad populum referebatur, is primùm per χειροτονίαν declarabat, an ſibi quoque de eo ſciſcendum putaret, an non: Quòd ſi non, ſenatusconſultum in annum tantum valebat: ſi populus quoque ſciſceret, legis inſtar perpetuam vim habebat & tum

pro-

propriè ψήφισμα dicebatur, quod antè προβούλευμα erat. Et hæc ratio duravit, quandiu civitati liberæ eſſe licuit.

Magiſtratuum & honorum capiendorum jus cum plebe communicatum.

INterea Solonis illa lex, quâ plebs à petendis annuis honoribus arcebatur, quæ eam velut nota quædam ignominiæ perpetuæ urebat, abrogata fuit, & jus quartæ claſſis cum cæteris exæquatum. Accidiſſe hoc, ſubinnuit Ariſtoteles eo loco, quem pluries jam laudavi; expreſſe autem docet Plutarchus in Ariſtide, ſtatim poſt Perſas Xerxeo tempore è Græcià profligatos, autore præcipuo ipſo Ariſtide. Sic énim ſcribit hic: *Cum plebs Attica, cujus promptâ ac fideli opera & fortibus auſis tantæ res mari terraque potiſſimum geſtæ erant, ex prælio Platæenſi, in quo cornu alterum tenens duce Ariſtide fortiſſimè pugnaverat, hoſtemque ſibi oppoſitum latiſſimè ceciderat, victrix domum rediſſet, animos extulit, & pertæſa conditionis ſuæ hactenus toleratæ popularem ſtatum, ſublato ſcilicet claſſium diſcrimine inviſo, & jure omnium æquato prehendere meditata fuit.* Et ſignificat Ariſtoteles, ab

ab oratoribus plebicolis impulſam iſtuc incubuiſſe. Quod cum animadverteret Ariſtides, alioqui optimarum partium ſemper ſtudioſus, videretque, plebem armis valere, & recentibus victoriis elatam cogi vi non poſſe, ac ſimul exiſtimaret, ob virtutem non indignam eſſe, cujus ratio haberetur, decreto ſcivit, communis ut eſſet reſpublica, & magiſtratus ex omnibus Athenienſibus eligerentur. Præſtare enim vir ſapiens putavit, ſponte concedere bene meritis, quàm fruſtrà obniti, & negare id quod petentes viribus ſuis freti ad ſeſe rapere poſſent. Hoc verò ſcito curiam quingentorum, de quâ jam agimus, patêre plebeiis cæpiſſe, extra controverſiam eſt. Inter ἀρχὰς enim dignitatem hanc ſenatoriam eſſe numeratam, & ipſum ſenatum nobilem partem reipublicæ fuiſſe, nullus dubitare poteſt, niſi ſit inſcitus. Sed notatu dignum eſt huc pertinens, quod Xenophon memoriæ prodidit de republicâ Atticâ diſſerens, ob robur, quod in plebe eſt propter res navales, æquum eſſe, ut omnes magiſtratuum omnium capeſſendorum, tum qui ſortitione, tum qui ſuffragio libero creantur, jus Athenis habeant, & ſententias de republicâ dicant: & tamen eâ moderatione aut prudentiâ plebem

ibidem

ibidem deprehendi, ut à petendis iis magiſtratibus, in quorum adminiſtratione ſalus aut periculum totius populi vertitur, ſponte ſuâ abſtineat, eoſque illis, qui plurimum poſſunt, relinquat, contenta verò iis ſit, eoſque affectet, qui mercedem ſecum trahunt, & rei familiari quæſtum aliquem afferunt. Ad rem nunc redeo. Præter ea, quæ dicta jam ſunt, conſtat, cognoviſſe quoque ſenatum hunc cauſas τῶν ἀδυνάτων, qui ob inopiam ſtipe è publico juvari ſe petebant, de criminibus etiam εἰσαγγελίας nonnullis ad ſe delatis, ſi magnam pœnam mereri non viderentur, judicium ſuum interpoſuiſſe, cæteroqui ad δικαστήρια majora, quorum hæc propria cognitio fuit, remiſiſſe, ærarii quoque debitores, cum poſceret res, ſeverius ad ſolutionem compuliſſe, deniq; extruendarum inſtruendarumque quotannis novarum triremium curam commendatam habuiſſe. Vt igitur integrior hic ſenatus eſſet, tantam rerũ molem in civitate ſuſtinens, ac in omnibus reipublicæ negociis populo præſens, ad corrigendam ſortis temeritatem à legiſlatore ſcitum olim fuit, ut ſi quos fortè ſors promoviſſet, qui honore indigni viderentur, jus eſſet

ipſi

ipſi ſenatui, patefacto crimine accuſantibus æmulis, aut inimicis, ex collegio ſuo eos ejicere, & judicio cenſendos tradere: in quâ actione quoniam pro ſuffragiis frondes in uſu erant, dicebatur ſenatus eos, quos reprobabat, ἐκφυλλοφορῆσαι. Quòd ſi à judicibus quoque damnarentur, ex ſcito legiſlatoris dignitate prorſus excidebat, & locum accipiebat alius, qui in iſtum finem jam antè, jubente lege, ex eâdem tribu per ſubſortitionem editus erat. Quâ δοκιμασίᾳ aut cenſurâ peractâ, tum demum hi, quos cenſura non læſerat, jusjurandum dabant, cum fide reipublicæ ſe conſulturos, atque munus ſuum occipiebant. Vnicum autem ſenatui præmium præter mercedulæ aliquid pecuniariæ, quæ ſingulis ſenatoribus à quæſtore reipublicæ penſitabatur, propoſitum fuit, ſi rem benè gereret, præſertim ſi triremium numerum auxiſſet, quod curæ ejus, ceu modò dixi, præcipuè commiſſum erat, ut honoris ergo munere decedens, decreto populi coronâ donaretur.

Conventus populi legitimè convocatus. Ejus munus ac poteſtas.

Concio, ἐκκλησία, erat totius populi conventus: penes quam legitimè

timè coactam, præſidibus & actionem dirigentibus iis, quibus id jus erat, ſummam rerum totius civitatis eſſe voluit Solon. Ea ex Solonis lege de Senatus actis judicabat, leges veteres recognoſcebat, novas, ſi res poſceret, ferebat, bella jubebat ac finiebat, pacemque reficiebat, magiſtratus majores, archontes, belli duces, hipparchos, navarchos pluresque alios creabat, fœdera feriebat, legatos edebat, & quò vellet, cum mandatis mittebat, civitatem exteris dabat, benè meritis præmia conſtituebat, judicia etiam quædam exercebat talium criminum, de quibus certæ leges non erant ſcriptæ: cujuſmodi fuit *εἰσαγγελίας*, cujus accuſatus damnatuſque eſt Alcibiades. In hanc concionem univerſus populus ex eadem Solonis lege coïbat ſine ullo claſſium diſcrimine, etiam ii, qui erant claſſis imæ, habebantque omnes par ſuffragii jus. Locus concionis communiter erat aut forum aut Pnyx prope arcem fori inſtar, interdum etiam ampliſſimum theatrum Bacchi: ordinarium tempus dies tres ſtati in ſingulis prytaneis æqualiter ferè inter ſe diſtantes, extraordinariarum pro rebus natis: illæ *ἐκκλησίαι*, hæ *κατεκκλησίαι*, aut *σύγκλητοι ἐκκλησίαι*

κλησίαι dicebantur. Moris verò erat, ut priuſquàm concio coïret, programmate ſignificaretur, quâ de re eſſet agendũ, ut ſinguli paratiores ad deliberandum accederent. Quemadmodum autem ad concioné vocabantur & admittebantur cives omnes, qui verè cives erant, & civium jure fruebantur, ita præter eos omnino nemo. Convocandi conciones ordinarias jus habebant prytanes iidé, de quibus cum de ſenatu L-virûm ageremus, diximus, & proximè poſt proëdros & epiſtatam prima ſubſellia, quæ proëdria vocitabantur, in iis tenebant. Verum proëdri hi cum epiſtatâ ſuo, ut docet Sigonius, alii fuêre ab illis, qui in ſenatu curabant, pares quidé cum iſtis numero, ſed ſingulis in concionibus ex ſingulis tribubus, quæ tum prytaneatum non habebant, ſinguli ſorte ducti, epiſtata autem ex eâ tribu, penes quam prytaneatus tum erat, ſimili modo lectus: horumque munus, ut cum concionis principio ſurgebat, ita cum ejuſdem fine exſpirabat. Concione jam coactâ, mactatâ ſtatim hoſtiâ, quod actionis initium erat, omnes, qui aderant, ad optima quæque reipubl. conſulenda interpoſito ſolenni ſacramento cum execratione dirâ ſe obſtringebant. Dein πρόεδροι cum prytanibus conſultanda pro-

proponebant, & ſi quod de iis ſenatuſconſultum extabat, quærebant, an id populo videretur ſufficere. Si non, populoque placeret eâ de re conſultare ac ſciſcere, præco jubente magiſtratu clarâ voce pronunciabat, num quis eſſet annis L major, qui ſententiam vellet dicere: ſi nemo eſſet, tum ſi quis illis annis minor. Sed arcebantur à dicendo infames, impudici, impii, militiæ deſertores, ærario mulctam debentes. Dictis verò ſententiis; concipiebatur ab aliquo decretum, idque populi ſuffragiis committebatur, quod διδόναι διαχειροτονίαν τῷ δήμῳ dicebant. Erat enim uſitatum in concione ſuffragium χειροτονία, manuum ſublatio. Senatusconſulta nondum à populo probata, ut dictum antè, propriè præconſulta, προβουλεύματα, vocabantur, valebantque tantum in annum: à populo autem cõfirmata eadem decreta ψηφίσματα, dicebantur, & vim tenebant perpetuam. Id verò diſcrimen inter ψήφισμα tale & legem erat, quòd ψήφισμα de rebus ſingularibus ſciſceretur, lex generalis eſſet omnibus civibus lata. Fuitque lege quâdam poſteris temporibus cautum, ne ullum decretum ſena-

tus aut populi lege eſſet firmius, nec fas eſſet legem in unum aliquem ferre, niſi eadem omnes Athenienſes obligaret. A Solone autem populo Attico permiſſum erat, quotannis leges ſuas recognoſcere, imò, ut hoc fieret, lege etiam ab eo ſancitum: factumque hoc ordinariè die XI primæ prytaneæ, ex Demoſthene diſcimus. Eo enim die, ut eſt apud hunc in Timocrateâ, poſt vota voce præconis peracta recenſebantur leges ordine, primùm quæ erant de Senatu, deinde de populo toto aut concione (ſic enim interpretor vocem τῶν κοινῶν) tum de IX viris, demum de reliquis magiſtratibus. Verſabaturque in primâ hâc actione conſideratio in eo, an quid in legibus requireretur, an verò ſecus. Si quid requireretur, id eſt, mutandum, addendum, abrogandum, ſurrogandum videretur, id expendendum rejiciebatur in ultimam prytaneæ ejuſdem concionem ordinariam. Hæc autem omnia jubebantur fieri ſecundum legum huc pertinentium, quas proprio vocabulo θεσμοὺς nuncupabant, præſcriptum: procuratioque concionis hujus, ne quid ejus negligeretur, ſub comminatione pœnarum prytanibus ac proëdris demandabatur. Erat quidem legum ſuarum dominus popu-

lus ipſe, & coram ſe recenſeri eas per theſmothetas (id enim etiam horum munus) in concione curabat: ſed curam & poteſtatem earum abrogandarum, quæ in uſu erant, & novarum ſurrogandarum non ipſe univerſus ſibi ſumebat, uſurpabatque, ſed ex ſui medio delectis viris gravibus & prudentibus, quò melius & cautius res tanta conficeretur, delegabat, quos *νομοθέτας* nuncupabant. Capiebantur autem hi ex ſolis illis, ut præcipiebat *θεσμὸς*, id eſt, lex hac de re à Solone lata, qui jurejurando heliaſtico, quod graviſſimum erat, reipublicæ jam antè erant obſtricti, ſcilicet qui in ampliſſimo tribunali Heliææ ſederant, & graviſſimas cauſas judicaverant. Quomodo autem & quando & per quos capti aut deſignati fuerint, parum certò ex ſcriptis veterum nobis liquet: niſi quòd ex fragmentis legum, quæ ſunt apud Demoſthenem, Æſchinem & alios, ac ex ipſorum oratorum verbis colligimus, tempore primæ concionis ordinariæ, de quâ diximus, quæ incidebat in xi diem primæ prytaneæ, quâ leges recenſebantur, referente eo, qui novam legem inferre cupiebat, aut à prytanibus aut à toto ſenatu quingentumvirûm, quod actio Timocratis, apud

Demoſthenem, aut à populis per editionem, quod decretum Tiſameni præ ſe ferre videntur, eſſe renunciatos. Fuiſſe autem nomothetas quaſi quingentos numero, ex eodem Tiſameni decreto, quod recitat Andocides in oratione de myſteriis, intelligimus: credo interdum etiam plures, cum Timocrates novas leges parturiens voluerit eos eſſe mille & unum, teſtante Demoſthene. Eodem quoque tempore primæ concionis jam dictę (is erat dies XI menſis Hecatombæonis, à quo Athenienſes ex inſtituto Solonis annum ſuum cum primâ prytaneâ ordiebantur) deſignabantur oratores quinque eloquentiâ prompti, quos ſyndicos vocabant, qui nomine populi, legibus de quibus abrogandis agebatur, cum iſtuc deventum, erant patrocinaturi, & interea, ut paratiores eſſent, rem meditaturi. Oportebat namque eos, qui novas leges ferre volebant, has ipſas albis tabulis inſcriptas jubente eodem θεσμῷ quotidiè ante tempus tertiæ concionis & deinceps ad ſtatuas heroum eponymorum in fori parte proponere, ut quivis eas legere & preſſius expendere, ac populus pro numero earum tempus nomothetis conſtituere poſſet. Concione verò tertiâ prytaneæ primæ co-

actâ ne tum quidem ad rem ipſam, hoc eſt, ad ferendas abrogandaſve leges accedebatur, ſed ea tantum quæ illuc faciebant, quaſi præparabantur. Nam referentibus proëdris decernebatur à populo, quo modo ac ordine nomothetis in actione futurâ ſedendum, & unde ſumendum argentum id, quod nomothetis iiſdem pro navatâ reipublicæ operâ, erat ſolvendum. Hujus autem concionis convocatio ſi fortè neglecta eſſet à prytanibus, ex lege Solonis mille drachmarum mulctam ſinguli Minervæ pendere in arce jubebantur. At proëdri, ni ſtatim poſt ſacra peracta in eâdem concione de nomothetis retuliſſent, ad pendendas eidem Deæ drachmas XL (ſi non fallit vitioſa ſcriptio, cum forte CCCC pro XL ſcribendum) damnati quoque ſinguli habebantur. Vtque hæ mulctæ ſine vitio ſolverentur, id curandum theſmothetis erat, reique ab iis, ſi eſſet opus, ad tribunal ſuperius (Heliaſticum intelligo) poſtulandi: qui ſi hoc negligerent, ut Areopago excluderentur, idem θεσμὸς præcipiebat. Cum ventum tandem ad rem eſſet, nomothetæ re antè benè deliberatâ auditiſque ſyndicis, de quibus dictum, in concione legitimè coactâ ſuis locis ſedentes ab epiſtatâ concionis

ſigno accepto per χειροτονίαν ſciſcebant, id eſt, leges, de quibus agebatur, abrogabant, ſi quæ abrogandæ viderentur, ac novas ſanciebant. Scitum ipſorum populus univerſus ratum habebat. Cautum autem lege Solonis erat, ne qua lex nova ſanciretur, quæ adverſa eſſet legi jam antè receptæ, niſi iſtâ prius abrogatâ, ne utique duæ leges eâdem de re ſibi adverſantes in republicâ extarent, intentatâ gravi pænâ contrà delinquentibus. Omninoque providendum putaverat ſapiens legiſlator, ne leges ſemel ritè latæ admiſſæque temerè mutarentur, neu in his abrogatio, derogatio, obrogatio, ſurrogatio ſine graviſſimâ cauſâ permitteretur. Periculoſum enim id, imò exitioſum reipublicæ arbitrabatur. Neque tamen hac providâ curâ ſuâ efficere potuit, quin, cum creviſſet ambitio, ac novandi, remque publicam turbandi ſtudium, & inquietorum oratorum δημαγωγῶν potentia, novæ identidem leges, novaque ſcita incauto populo obtruderentur: unde multæ in civitate & periculoſæ contentiones ortæ. Ne verò à quoquam ignorari leges poſſent, in porticu publicà omnes deſcriptæ fuiſſe perhibentur, & ne quid contrà à magiſtratibus ageretur, cura novis ſcitis Ariopagi ſenatui demandata. Vtebatur

batur

batur populus ut plurimum in ferendis ſuffragiis χειροτονίᾳ, ſive leges ferret in concione, ſive magiſtratus omnis generis crearet, aut imperia daret. Verum cum imperia abrogaret, quia id odioſum erat, loco χειροτονίας occultè per calculos ſuffragia ferebat. Idem faciebat, quoties εἰσαγγελίας, aut actionum ſimilium judicium exercebat. Teſtulâ autem rem agebat, cum ob nimiam potentiam civium aliquem ad certum tempus à civitate abeſſe volebat, ne potentiâ aut gratiâ ſuâ libertati populi officeret: quod judicium à teſtulâ ὀστρακισμὸν vocabant: inſtitutum Solone recentius, quod quidam ad Hippiam Piſiſtrati filium, alii ad Cliſthenem, qui Hippiam tyrannide dejecit, & urbe expulit, referunt: inter quos eſt Ælianus, qui hoc ſuo inſtituto primum omnium ipſum Cliſthenem ejectum eſſe tradit. Irrogabatur verò hoc inſtituto potentibus civibus abſentia ab urbe decennalis citra ignominiam aut probrum. Quod cum ageretur, quiſque nomen ejus, quem urbe abeſſe volebat, teſtulæ inſcribebat, eamque teſtulam ſuffragii loco in vas inferebat. Vt verò vim ſuam obtineret hoc judicium, duo requirebantur, ut in concione adeſſent non

pauciores quàm ſexies mille, ut ſuffragium ferentes ætate minores non eſſent quàm annis LX. Merces his judicibus ſtatuta oboli tres, id eſt, media drachma. Hoc judicio quondam ex urbe exterminatus fuit Ariſtides ob invidioſum nomen Iuſti; ejectus è patriâ Themiſtocles ob immodicam gloriam.

Ratio conficienda ſubitò pecunia in uſum reipublica poſcente aliqua neceſſitate.

ALiud etiam inſtitutum poſt tempora Solonis in civitatem introductum, uſu compertum valdè ſalutare, ſed ſenſim ſub initia Philippi Macedonis, & oratoris Demoſthenis, oratorum turbidorum vitio degenerans. Cujus ſcopus ab initio erat, ingruente aliquâ ab hoſte neceſſitate, ſubitò in uſum parandæ claſſis & aliorum belli onerum pecuniam neceſſariam conficere. In hunc finem ex quâlibet tribu, quæ decem erant, deligebant ditiores cives CXX, qui pro republicâ munera obirent: Et hi viciſſim ſe dividebant in partes binas pares civium ſexagenûm numero, ſed opibus impares. Nam qui opulentiſſimi habebantur in partem priorem, qui minus opulenti in poſteriorem referebantur: dicebaturque quælibet harum partium

tium συμμορία. Atque hoc modo fiebant in totâ civitate, conjunctis omnibus tribubus, ditiorum συμμορίαι xx, erantque in iis cives locupletes, in univerſum M CC, locupletiſſimi ſcilicet in ſymmoriis ſingularum tribuum prioribus DC, & totidem infra hos in ſymmoriis poſterioribus. Et hæ ſymmoriæ ſingulæ rurſum ſubdividebantur in partes duas ſecundum divitiarum modum, ut quælibet harum minorum partium haberet cives xxx, qui onera repentina ferre poſſent, omnes autem conjunctæ, ccc^tos. Qui igitur ccc ex hac ſubdiviſione cenſebantur in quadrantibus ſymmoriarum primis, habebantur totius civitatis opulentiſſimi, qui in omnes caſus paratâ pecuniâ deſtitui non poterant. In hos igitur onus incumbebat, ut bello exorto, aut aliâ neceſſitate premente pecuniâ præſente reipublicæ ſuccurrerent, & munera neceſſaria obirent ſumptu ſuo: expenſas autem poſtea velut per otium à cæteris, qui ipſis in ſymmoriis adglutinati ſubjunctique erant, pro ratâ parte reciperent. Quilibet verò horum quadrantum ducem ſuum & ſuum oratorem, ut dicit Vlpianus, vetus interpres Demoſthenis, habebat, etiam quadrantes inferiores; ſed hi ſuperioribus ſemper

cedebant. Quòd ſi mari res agenda erat, tota hæc res ad extruendas & adornandas, armandaſque triremes referebatur: & uſu interdum venit, ut ſinguli trecenorum ditiſſimorum poſcerentur ſingulas triremes ædificare & inſtruere: id quod Demoſthenes impensè ſuaſit in oratione περὶ συμμοριῶν, quæ tota hoc de negocio loquitur, & quod ſuaſit, etiam perſuaſit. Pertinentque ad eandem hanc rem duæ ejus orationes aliæ, contra Phænippum. de permutatione, & de coronâ præfecturæ navalis. Et erant conſtituta præmia honoris iis, qui celerius ac promptius cæteris munus ſibi commiſſum expedirent, ut diſcimus cum aliunde, tum ex oratione jam dictâ de coronâ τριηραρχίας, id eſt, præfecturæ navalis, & ex oratione alterâ περὶ ἐπιτριηραρχήματος. Nam τριηραρχία ſignificabat λειτουργίαν illam inter reliquas difficillimam extruendæ & adornandæ triremis ſumptu privato, & τριηραρχεῖν, munus illud pro republicâ obire, & τριηράρχημα id, quod in triremem inſtruendam impenditur: quemadmodum ἐπιτριηράρχημα, quod finitâ jam τριηραρχίας ſupra τριη-

τριηραρχία inſumitur. Et paulatim eò deveniſſe res videtur, ut omnes ejuſmodi λειτουργίας ſumptus reipublicæ donarentur. Sed erat lex Athenis, ut qui ſe ſumptibus tantis nimium gravari quereretur, poſſetque alterum ſe ditiorem, & oneri ferundo magis parem monſtrare, eumque confitentem haud haberet, liceret ei eundem illum ad permutationem omnium facultatum judicio compellere, quam permutationem ἀντίδοσιν vocabant. Vnde haud infrequentes quæſtiones περὶ ἀντιδόσεως natæ ſunt: cujuſmodi quæſtione ſibi motâ compulſus orator Iſocrates à Lyſimacho neceſſe habuit τριηραρχίαν in ſe recipere, & maxima in eam impendia facere, & nomen ſuum albo trecentorum dare. Quem dolorem (dolebat enim invidos ſophiſtas calumniis ſuis iſtuc Lyſimachum impuliſſe) ultus eſt ſcriptâ pulcherrimâ oratione περὶ ἀντιδόσεως. Eique ſimillima argumento oratio inter Demoſthenicas extans, quam modò dixi contra Phænippum habita. Finiturus heic de concione facere non poſſum, quin unum jam dictis addam. Oſtendi ſuprà duplex fuiſſe concionum genus, ordinarias ſcilicet & extraor-

traor-

traordinarias. Illas, quæ ternæ ſingulis prytaneis habebantur, ex lege & voluntate ſenatus Quingentûm-virûm prytanes indicebant, & cum proëdris ac epiſtatâ in iiſdem præſidebant; & in eas ſponte ſuâ populus frequens coibat. Has, quæ numero & tempore incerto pro rebus natis cogebantur, interdum quoque prytanes iidem volente ſenatu, ſæpius verò στρατηγοὶ, ſi bellum exiſteret, aut de eo cum populo agendum eſſet, neſcio an etiam, ſed omninò rarius, IX archontes convocabant, & qui convocabant, ut plurimum cum proëdris prima in iis ſubſellia tenebant, & de negociis referebant, actionemque dirigebant. Et in his opus ſæpe erat, cum odioſæ ac moleſtæ res agendæ obvenirent, ut plebs penè invita accitu juſſuque magiſtratuum, circummiſſis per omnes urbis vicos apparitoribus clauſiſque per forum tabernis ac ſubmotis inde mercibus compelleretur, & ne ante tempus rurſum diffluèret, ibidem contineretur. Id verò obſervatum, ſi intereà dum in concione cum populo ageretur, tonuiſſet fortè, aliudve è cœlo ſignum extitiſſet, ut præconis voce concio ſtatim dimitteretur, & ſi res finem nondum inveniſſet, pòſt in diem alium eadem rurſum indiceretur. Nunc

à con-

à concione & quæ cum eâ cohærebant, ad judicia eundum.

Iudicia Athenienſium præcipua.

IVdicia Athenis varia fuerunt,ſed præcipua quatuor, quæ pro conciliis meritò habere poſſumus, juri dicundo deſtinata, Areopagiticum, Ephetarum, Heliaſticum, & Διαιτητῶν ſive arbitrorum. In his actiones forenſes diſceptabantur, quas Græci δίκας vocant: unde, vel ἀπὸ τῶν δικάζειν δικαστήρια, id eſt, conſeſſus aut tribunalia judicum porrò nuncupantur. Δίκαι autem, vel actiones, erant duplicis generis, publicæ ſcilicet & privatæ. Publicas κατηγορίας, privatas propriè δίκας appellabant. Publicæ cuivis civi erant conceſſæ: privatæ læſis tantum,aut iis quorum privatim intererat. Vtriuſque generis variæ erant ſpecies. Κατηγοριῶν erant γραφὴ, φάσις, ἔνδειξις, ἀπαγωγὴ, ἀφήγησις, ἀνδραληψία, εἰσαγγελία: quarum γραφὴ latiſſimè patebat ad crimina multa pertinens. Δίκαι actiones erant de convitiis, verberatione, vi illatâ, ebrietate, malâ tractatione, furto & ſimilibus. In Κατηγορίαις cuilibet

libet volenti actio dabatur, ſed hac lege, ut niſi quintam ſuffragiorum partem ferret, mille drachmis mulctaretur, nec liceret ei in poſterum actori publicis his in cauſis eſſe. Hæc pœna ei erat temerariè ſuſceptæ litis. Æſtimationes criminum vocabantur τιμήματα, varii generis, ut ζημία, mulcta pecuniaria, φυγὴ, exilium, ἀτιμία, honorum privatio, δέσμος, vincula, στηλὴ, alligatio ad columnam, θάνατος, mors. Inter judicia maximè venerandum fuit Areopagiticum, de quo abundè ſuprà diximus. Antiquiſſimum verò poſt id erat Ephetarum. Cenſent enim plerique à Demophoonte rege olim inſtitutum, conflatum ex judicibus Atticis L, & totidem Argivis: reformatum à Dracone, qui rejectis peregrinis, LI Athenienſes in eo ſedere & judicare voluit: retentum etiam à Solone, ſed rigore ejus temperato ſecundum leges ipſius, & cauſis quibuſdam capitalibus gravioribus ab eo ad judicium Areopagi tranſlatis. Relictum Ephetis judicium de cæde inconſultâ, interdum & de inſidiis vitæ ſtructis. Deſignabantur Ephetæ ſic. Legebantur ex qualibet tribu quini viri quàm maximè graves, ætate quinquagenarii, aut majores: & his per ſor-

tem

tem deſignatus addebatur unus, ut eſſent omnes tot, quot antè ꝗ xi: ad quos in tribunali ſedentes archontum ſecundus, Rex, cauſas introducebat. Tribunal habebant in Prytaneo, Delphinio, Phreattio, ut plurimum autem in Palladio, loco juxta Phalerum, præſertim de inconſulta cæde judicaturi. Qui ſi reum abſolverent, abſolutus, (quod memorabile eſt ab Æſchine in oratione περὶ παραπρεσβείας memoriæ proditum, ſuà quoque ætate adhuc obſervatum) more à majoribus inſtituto, cæſis prius victimis, ſolemniter jurabat, judices, qui pro ſe pronunciaſſent, rectè ac juſtè judicaſſe, & nihil falſi dixiſſe; quod ni ita eſſet, ipſe ſibi & familiæ ſuæ exitium imprecabatur, judicibus autem fauſta precabatur omnia. Ampliſſimum verò & tritiſſimum δικαστήριον erat Athenis id, quòd ex loco, in quo ut plurimum tribunal exercebat, Heliaſticum dicebatur. Locus enim ἡλιαία, id eſt, ſubdialis, in quem radios ſuos Sol projicere poterat, nuncupabatur. Sedebant in eo judices plerumque D, interdum etiam M, nonnunquam & M D, pro magnitudine & gravitate rei, de qua erat judicandum. Iudicabant autem de cauſis valdè va-

 riis,

riis, & ferè maximis. Actor in hoc foro διώκων, actio δίωξις vocabatur. Iudices pro re natâ ex omnibus civibus ſorte ducebantur, qui infra ætatis annum xxx non eſſent, & eſſent vitæ integræ, ac ærario non deberent: hi enim hoc judicatu arcebantur. Sortitioni verò huic præerant ix archontes ſummi in tota republicâ magiſtratus, cum ſcribâ. Sed priuſquam ad actionem ipſam veniretur, hæc præcedebant. Primum actor magiſtratum adibat, cui iſta cognitio erat demandata, (hi ut plurimum ſex-viri Theſmothetæ erant ex numero ix archontum) ac permiſſu ejus reum in jus vocabat per κλητῆρας, citatorem, quod προσκαλεῖσθαι dicebant. Deinde conceptis verbis actionem ei intentabat, eamq; intentionem in tabella deſcriptam magiſtratus iſtius παρέδρῳ aut ſcribæ tradebat. Cujus quæ formula fuerit, licet ex actione Socrati intentata apud Diogenem Laërtium, & ex altera intentata Alcibiadi apud Plutarchum in utriuſque accuſati vita cognoſcere. Vſitatum verò erat, in formula nomen actoris, rei, citatoris exprimi, & crimen ipſum verbis pauciſſimis adſcribi cum pœna, quæ poſtulabatur. Tum intra certum tempus

pus ſequebatur ſortitio: cujus modum & ordinem exponit interpres Ariſtophanis in Pluto. Iudices autem ſortitò deſignati antequàm in tribunali conſiderent, prolixo ac gravi admodum juramento cum execratione ſeſe obligabant: cujus formulam integram recitat Demoſthenes in oratione contra Timocratem. Pòſt conſtituto die conferebant ſe in forum ſuum, atque ibi magiſtratus litem introducebat, quod *εἰσάγειν δίκας εἰς τὸ δικαστήριον* dicebant. Reo verò depulſio judicii legitima concedebatur: quorum prima erat *παραγραφὴ*, exceptio, demonſtrans *δίκην μὴ εἶναι εἰσαγώγιμον*, id eſt, rectè ſecundum leges non introduci: altera *ὑπωμοσία*, judicii dilatio: tertiò *ἀντιγραφὴ*, recriminatio: quartò *ἀντίληξις*, mutua litis intentio. Si harum nullam moveret reus, ſed recta actori paratum ſe oſtenderet, tum quæ ad deterrendas partes à judicio temerè ſubeundo pertinebant, præmittebantur. Scilicet tum actor, tum reus graviſſimum juramentum poſcebantur, quo ſeſe obligabant, ſincerè ſe acturos. Iuramentum hoc actoris *προωμοσίαν*, rei *ἀντωμοσίαν* nuncupabant. Deinde

uterque pecuniam apud magiſtratum, qui litem introducebat, cogebatur deponere, quæ πρυτανεία fuit dicta, quam ſuccumbens pro utroque judicibus pendebat. Teſtes, præſertim oculati, quos litigantes adducebant, ſi ferre teſtimonium renuerent, per præconem citati cogebantur aut teſtimonium dicere, aut ejerare, aut M drachmas pendere: Qui verò teſtimonium deponebant, neceſſe habebant jurare ad aram, vera ſe depoſuiſſe; à quo jurejurando Xenocrates philoſophus dicitur prohibitus eſſe ob integritatem. His omnibus in literas relatis & capſula incluſis contra fraudes horæ ad dicendum actori & reo præfiniebantur, quas clepſydris metiebantur. Diem autem plerumque in partes tres diſtinguebant, quarum prima actori, altera reo, tertia judicibus tribuebatur. Cauſa ab utroq; peroratâ, magiſtratus judicii præſes judices per prçconē in ſuffragia mittebat. Quòd ſi crimini intentato certa pæna in legibus deſcripta erat, ſimpliciter tantum ſententiam ferebant. Si certi nihil deſcriptùm erat, primò condemnandus ne an abſolvendus reus eſſet ſtatuebant: deinde condemnato pro arbitrio pænam hanc aut illam irrogabant. Capitis damnatus XI-viris rerum capitalium tradebatur,

ut illi ſupplicium de eo ſumerent. Pecuniâ mulctatus apud prætores aut quæſtores deæ Palladis inſcribebatur. Qui ſolvendo non erat, in vinculis habitus, & infamiâ notatus ipſe cum filiis à reipublicę adminiſtratione arcebatur. Quod Miltiadi accidit, qui in vinculis mortuus eſt: Et filius ejus Cimon, ut patris corpus carcere, & ſe ἀτιμίᾳ liberaret, pecuniâ à ſororio ſuo Calliâ mutuò ſumptâ, mulctam ſolvit Atque hinc ſeges multarum actionum forenſium. Heliaſtici juramenti, cujus memini antè, formula Græca fuit talis. Ψηφιοῦμαι κατὰ τοὺς νόμους, καὶ τὰ ψηφίσματα τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναίων, καὶ τῆς βουλῆς τῆς πεντακοσίων, καὶ τύραννον οὐ ψηφιοῦμαι εἶναι, οὐδὲ ὀλιγαρχίαν. οὐδὲ ἐάν τις καταλύῃ τὸν δῆμον τὸν Ἀθηναίων, ἢ λέγῃ ἢ ἐπιψηφίζῃ παρὰ ταῦτα, οὐ πείσομαι. οὐδὲ τῶν χρεῶν τῶν ἰδίων ἀποκοπὰς, οὐδὲ γῆς ἀναδασμὸν τῆς Ἀθηναίων, οὐδ᾽ οἰκιῶν· οὐδὲ τοὺς φεύγοντας κατάξω, οὐδὲ ὧν θάνατος κατέγνωσται· οὐδὲ τοὺς μένοντας ἐξελῶ παρὰ τοὺς νόμους τοὺς κειμένους, καὶ τὰ ψηφίσματα τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναίων, καὶ τῆς βουλῆς,

οὔτ' αὐτὸς ἐγὼ, οὔτ' ἄλλον οὐδένα ἐάσω. οὐδὲ ἀρχὴν καταστήσω ὥστε ἄρχειν ὑπεύθυνον ὄντα ἑτέρας ἀρχῆς, καὶ τῶν ἐννέα ἀρχόντων, καὶ τοῦ ἱερομνήμονος, καὶ ὅσαι μετὰ τῶν ἐννέα ἀρχόντων κυαμεύονται ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ, καὶ κήρυκος καὶ πρεσβείας, καὶ συνέδρων. οὐδὲ δὶς τὴν αὐτὴν ἀρχὴν τὸν αὐτὸν ἄνδρα, οὐδὲ δύο ἀρχὰς ἄρξαι τὸν αὐτὸν ἐν τῷ αὐτῷ ἐνιαυτῷ. οὐδὲ δῶρα δέξομαι τῆς ἡλιάσεως ἕνεκα, οὔτε αὐτὸς ἐγὼ, οὔτ' ἄλλος ἐμοὶ, οὔτ' ἄλλοι εἰδότος ἐμοῦ, οὔτε τέχνῃ, οὔτε μηχανῇ οὐδεμιᾷ. καὶ γέγονα οὐκ ἔλαττον ἢ τριάκοντα ἔτη. καὶ ἀκροάσομαι τοῦ τε κατηγόρου καὶ τοῦ ἀπολογουμένου ὁμοίως ἀμφοῖν, καὶ διαψηφιοῦμαι περὶ αὐτοῦ, οὗ ἂν ἡ ἡ δίωξις. Ἐπόμνυμι Δία, Ποσειδῶνα, Δήμητρα· ἐπαρῶμαι ἐξώλειαν ἐμαυτῷ, καὶ οἰκίᾳ τῇ ἐμαυτοῦ, εἴ τι τούτων παραβαίνοιμι· εὐορκοῦντι δὲ καλὰ πολλὰ κἀγαθὰ εἶναι.

Quartum judicium fuit arbitrorum, quos διαιτητὰς dicebant. Hi XLIV ex ſingulis tribubus LX annis majores quotannis ſorte deſignabantur, ut eſſent omnes CCXX, qui ſecundum tribuum

buum numerum diſpertiti tribubus ſibi aſſignatis in cognoſcendis definiendiſq: litibus operam præſtabant. Erant autem in duo genera omnes diviſi. Alii repetitâ ſorte ex his ad judicandas cauſas privatas legebantur : alii à litigantibus capiebantur. Novâ ſorte lecti operam litigantibus dare cogebantur, ſed injurati : nec litigabatur apud eos periculo mille drachmarum , & ab eorum ſententiis ad judices alios provocatio concedebatur. At ab iis, qui ab ipſis litigantibus ex arbitrorum numero delecti fuêre , quos compromiſſarios dicere licet, quia jurati cognitionem & judicium ſuſcipiebant, provocatio non erat , ſed eorum ſententiis erat parendum. In pecuniâ deponendâ, in excipiendo, aliiſque rebus eadem ferè ratio apud hos arbitros ſervata fuit , quæ in judiciis cæteris jam dictis.

Poſt hæc δικαστήρια quatuor , fuit quoque quintum , ſed prioribus minus celebre , quanquam uſus nec parvi nec rari. Triginta primum viri erant , poſtea facti XL , quos δικαστὰς κατὰ δήμους ex re nuncupabant. Nam populos, in quos diviſam fuiſſe civitatem dixi, obibant , & de minoribus rebus minoreve pecuniæ ſummâ inter litigantes judicabant , & lites finiebant. Cætera hujus

generis, quæ in uſu poſt Solonem fuère, ut nimis obſcura, ſilentio transmitto.

MAGISTRATVS ATHENIENSIVM.

Magiſtratuum Athenis alii ſuffragiis univerſi populi in comitiis per χειροτονίαν, alii ſorte, alii editione in ſingulis tribubus deſignabantur : eratque eorum ingens numerus. Inter omnes, qui domi rem adminiſtrabant, primum honoris & dignitatis locum ſine dubio tenuère IX archontes, de quibus jam antè multa nobis dicta : quædam etiam hoc loco dicenda. Hos αἱρετὺς ab initio fuiſſe populi ſuffragiis deſignatos, nec hoc à Solone mutatum, contra opinionem Sigonii ſuprà oſtendi : eoſdem quanquam poteſtate diminutos, tamen in magnà dignitate, & munere peramplo relictos, ac partes muneris accuratius inter eos diſtributas ab eodem fuiſſe, quoque dixi. Partes muneris aliæ ad ſacra, aliæ ad concilia, aliæ & quidem præcipuæ ad juriſdictionem pertinuère. Sacra tres primi, archon, rex, polemarchus curabant ; theſmothetæ ſex recenſendis legibus operam peculiarem reipublicæ navabant. Omnes ju-

dico-

diciorum curam habebant: judices ſortiebantur, & his fora, id eſt, conſeſſuum loca etiam ſortitò aſſignabant, & tempora ac dies præſcribebant. Conveniebantur ab iis, quibus lites cum aliis erant: eos audiebant, & auditis actiones dabant: ſummatim lites cognoſcebant, & quaſdam earum finiebant, alias difficiliores aut ſponte ſuâ, aut poſcentibus litigantibus in ſora majora introducebant: publicas quidem ut plurimum rex & theſmothetæ, privatas archon & polemarchus. Regem, cui in porticu regiâ tribunal erat, adibant, qui impietatis alios arceſſebant aut de ſacerdotio contendebant. de controverſiis gentilium & ſacerdotum judicium ſuum interponebat: de cæde & maleficiis ſimilibus, quod antè dictum, referebat ad ſenatum Areopagi, & ſedens cum Areopagitis dicentes partes audiebat, & cum cæteris ſententiam ferebat, eamque, ut non abs re conjectat Sigonius, pronunciabat. Theſmothetas conveniebant litem intendentes de peregrinitate, coitione, donis acceptis, calumniis, citatione falsâ: item de falsâ relatione, adulterio, contumeliâ, deleto è tabulis publicis ærariorum nomine in fraudem ærarii. Ad eoſdem actiones παρανόμων apud archontem primum

 inten-

intentatę, item δοκιμασιῶν, προβολῶν, controverſiarum de pactis, injuriarum inter mercatores deferebantur, & ἀπαγωγαὶ quoque fiebant. Archontis juriſdictio ex lege Solonis latè patebat: recipiebat lites malæ tractationis uxorum, parentum, pupillorum & pupillarum: tutores dabat, de hæreditatibus controverſis, de dotibus, de victu aut alimentis, quæ parentibus, liberis, propinquis debebantur, de furtis, de repudiis jus dicebat. Quin etiam actiones εἰσαγγελίας, ἐνδείξεως, φάσεως, ἐφηγήσεως, quæ publicæ erant, apud eum nonnunquàm inferebantur. Quàm verò juriſdictionem archon inter cives, eandem polemarchus inter peregrinos, & in eos habebat, quorum maximus numerus Athenis commorabatur, imò & domicilia fixa tenebat, tum ἰσοτελῶν, tum μετοίκων: è quibus illi multò meliore conditione erant, quàm hi. Nam à tributo μετοικίου, quod hi civitati pendebant, erant liberi, & pari immunitate, pari jure cum civibus agebant, niſi quòd honorum & magiſtratuum expertes atque incapaces eſſent. Cæteroqui omnes cum civibus in urbe verſabantur, eâdem cum illis veſte utentes:

tes: ſed opus in foro facere μετοίκοις ex lege Solonis non licuit. Et peregrini hi, ſi auxilio juris opus haberent, per patronum civem Atticum apud polemarchum agebant, & cauſas ſuas perſequebantur. Nec ſolum inquilinis, ſed reliquis quoque peregrinis, qui Athenis ſedes non habebant, jus dixiſſe eundem polemarchum, Sigonius arbitratur: Xenophon quidem diſertè Athenis apud populum judicio eos experiri neceſſum habuiſſe affirmat. Tribus autem hiſce archonti, regi, polemarcho, ne ſinguli ſoli rem judiciariam tractarent, quod periculoſum, præſertim cum non rarò acciderct, ut per ætatem juris adhuc minus eſſent periti, tum etiam quò pluſculum autoritatis ac fidei actioni accederet, biní adjuncti aſſeſſores fuêre, quos παρέδρους vocabant, ut ſederent in ſingulis tribunalibus terni. Hi πάρεδροι non populi ſuffragiis, nec ſorte deſignabantur, ſed ſumebantur arbitratu ipſorum, quibus erant aſſeſſuri: ſumptique ferè natu grandiores, legum & morum gnari, nonnunquam etiam ipſorum ſumentium parentes aut propinqui, à quibus jus ſæpe dictabatur aut ſuggerebatur iis, quibus aſſidebant. Veruntamen & hi legi communi ſubjecti

jecti erant ob munus publicum, ne munus id inirent, niſi in ſenatu D. virûm, atque in judicio ritè excuſſi probatique, nec niſi rationibus redditis apud εὐθύνες munere decederent. Solis autem IX. viris hic honos habitus eſt in civitate Attica, ut ab inſtruendis in uſum reipublicæ triremibus eſſent immunes, etiamſi fortè eſſent locupletiſſimi. De actionibus ipſorum, cum conciliis incidenter heic illic jam dictum, quantum ſatis, quæ repetere ſupervacaneum. Nec de procuratione ſacrorum quicquam heic addendum, cum & minoris momenti ſit, & initio libelli hujus, cum de iiſdem his ante Solonis tempora rempublicam moderantibus agerem, tantum de ea dixerim, quantum res viſa fuit poſcere. Solonem autem exiſtimo in hac muneris eorum parte nihil mutaſſe. Hoc ſolum iis, quæ illic dicta, heic adjicio, non tantum regem ipſum myſteria Eleuſinia obiviſſe, ſed etiam conjugem ipſius reginam ſacra arcana pro civitate feciſſe, eamque ob hanc cauſam oportuiſſe civem Atticam eſſe, quòd ſacra illa ex lege peregrinis non paterent. Præter IX. viros hos, & præter prytanes, proëdros, epiſtatam, de quibus abundè etiam dictum ſuprà, erant judiciis proximè ſubordi-

nati οἱ ἕνδεκα, XI. viri rerum capitalium præfecti, ab oratoribus & hiſtoriographis ſæpe memorati, qui & carceri præerant, & capitis damnatos, ſibique traditos necabant, fures deprehenſos, item plagiarios, graſſatores, nebulones maniſeſtos ad ſe abductos in carcerem dabant, & pœnis afficiebant, facinus negantes judiciis aliis ſiſtebant, ibiq; convictos & ad ſe remiſſos pro meritis puniebant. Hos ſingulos ex ſingulis tribubus eligi ſolere, & his x numero additum fuiſſe γραμματέα, ſcribam, ad explendum numerum undenarium, Iulius Pollux nos docet. Horum miniſterio præter meritum capitis damnati viri illuſtres in carcere vitam finivêre Theramenes & Socrates, uterque hauſtu cicutæ, quod uſitatiſſimum genus ſupplicii capitalis apud Athenienſes fuit. Non obſcuræ quoque notæ Athenis fuêre in magiſtratuum ordine φύλαρχοι, φρατρίαρχοι, δήμαρχοι. Horum φύλαρχοι quaterni à Solone relicti, pro numero tribuum à Cliſthene deni ſunt facti: quotannis à tribubus editis, ſinguli res tribus ſuæ curabant, tribules, cum opus eſſet, convocabant, tribuum negocia gerebant, ærariiſque præerant: quorum nomen, quia hæc ad res mili-

tares

tares poſteà tranſlatum, in aliud fuit mutatum, dicti deinde ἐπιμεληταὶ φυλῶν, curatores tribuum. Et quod munus hi in tribubus, hoc φρατρίαρχοι ſeu ἔθναρχοι in curiis habebant. Δήμαρχοι populis, in quos univerſus populus Atticus diſtinctus erat, præſidebant, tabulas ληξιαρχικὰς, in quibus nomina omnium civium erant notata, cuſtodiebant, populares convocabant, & in ſuffragia mittebant, fundos in quolibet populo deſcribebant, deſcriptoſque & æſtimatos ſervabant in uſum exigendi tributa; cum res poſtulabat, redemptores publicorum redituum plerorumque ſolutionem poſcebant, pignora ſæpe auferebant, populares ſuos recenſebant, nautas edebant, defunctorum popularium inſepultorum ſepulturam procurabant: inprimis ſortitioni in deſignando ſenatu Quingentum-virûm, & magiſtratibus tributim per ſortem eligi ſolitis, præſidebant. His verò muneris dignitate prælucebant νομοφύλακες, à Cicerone laudati in libro de legibus, penes quos legum cuſtodia erat, qui honoris ergo ſtrophio candido inſigniti ludis publicis in ſellis è regione IX archontum conſi-

conſidebant, in concione verò cum προέδροις ſedentes prohibebant, ne quid adverſus leges, contrave reipublicę commoda ſuffragiis populi ſciſceretur, magiſtratus autem ſecundum leges agere cogerent. Ac de his Cicero ait, non ſolum eos literas, ut majores Romanorum, ſed etiam facta hominum obſervaſſe, ad legeſque revocaſſe: & Columella libro XII de re ruſtica, cap. III, in hanc ſententiam ſcribit. *Quod etiam in benè moratis civitatibus ſemper eſt obſervatum, quarum primoribus atque optimatibus non ſatis juſtum eſt bonas leges habere, niſi cuſtodes earum diligentiſſimos cives creaſſent, quos Græci νομοφύλακας appellant. Horum erat officium, eos qui legibus parerent, laudibus proſequi: eos autem, qui non parerent, pœnâ mulctare.* Hactenus verba Columellæ. Sed & ante νομοφύλακας claritate erant στρατηγοὶ à militiæ præfectura nomen ferentes, quos prætores latina voce multi interpretantur. Duorum generum fuêre, militares, unde nominis origo, & urbani, quos uſus è prioribus induxit. Quot numero, & qua conditione proximis annis poſt leges à Solone latas fuerint, incertum. Poſtquam verò X tribus in civitate eſſe

cœperunt ex Cliſthenis inſtituto, dein quotannis, ſinguli ſcilicet è ſingulis tribubus in comitiis à populo ſunt creati, & eorum quidam, ſi uſus poſceret, ſæpe refecti, quemadmodum exemplo Phocionis apud Plutarchum diſcimus, quem quadragies στρατηγίαν tenuiſſe volente populo Plutarchus affirmat. Dein illi militiæ cauſa primum creati, cum bella majora Athenienſes gerere occiperent, omnes cum exercitu ex urbe emittebantur, addito etiam undecimo polemarcho ad dirimenda, ſi quando res ita ferret, paria cæterorum ſuffragia. Sed hoc poſtea mutatum. Nam ex denis quidam ſolummodò ad bella gerenda foris miſſi fuêre, reliqui cum Polemarcho in urbe retenti negociis reipublicæ & cognoſcendis expediendiſq; controverſiis illic vacarunt. Verùm omnia ea, quibus vacabant, ac quæ curabant, ad belli rationes etiam pertibant. De vicibus inter hos qui domi, & alteros, qui foris rem gerebant, permutatis, quod Sigonius ſcribit, id mihi non liquere fateor. Vrbanorum cognitio potiſſimum circa trierarchias, & facultatum permutationes, & quæſtiones, quas ἀπόφασιν & ἀστρατείαν vocarunt, verſabantur. De trierarchia & facultatum permutatione, quantum

ſatis,

ſatis, antè dictum. Ἀπόφαςις erat detectio facultatum alienarum, quas poſſeſſores utplurimum extenuabant, & multas earum partes occultas tenebant. Ἀςρατείας crimen erat detrectatæ aut deſertæ militiæ, ac non obitæ, cum obiri debebat. De quibus omnibus frequentes controverſiæ Athenis in civitate ampla & populoſa, & bellis penè aſſiduis occupata potiſſimumque bellicis rebus dedita ac potente, erant. Quas ſi opera levi ac ſummatim finire ipſi non poterant, ad tribunalia majora introducebant, iiſque ipſi tum præerant. Quòd ſi de ingruente, aut jam ſæviente bello conſulendus populus eſſet, ſæpe iidem hi concionem quoque convocabant. & cum proëdris ac prytanibus præſidentes de rebus hujuſmodi ad eam referebant, actionemque moderabantur. Munus illuſtre in republica. De militaribus poſtea dicam. Nunc reliqua de magiſtratibus urbanis perrexam.

Quæſtorum ordo peramplus & multiplex erat Athenis, ut ipſa pecunia publica, quam curabant, erat magna & varia. Sigonius eam eruditè diſtinxit in ſpecies quatuor, τέλη nimirum, φόρους, εἰσφορὰς, τιμήματα. Τέλη propriè ſignificabant vectigalia ſeu

 πρόσο-

πρόσοδοι, quæ proveniebant ex publicis civitatis poſſeſſionibus, ut fodinis metallicis, nemoribus, agris publicis: item portoria, quæ ex mercibus importatis & exportatis ſolvebantur in portubus, quinquageſimæ ſcilicet mercium, interdum etiam decimæ: tum & μετοίκιον, tributum, quod quotannis penſitabant inquilini urbis Atticæ, drachmas nempe XII in virorum, VI in fœminarum capita, & quod ſervi ſolvebant à dominis manumiſſi. Φόροι dicebantur tributa annua ſociis civitatibus indicta poſt Xerxem è Græciâ ſubmotum, ad Perſarum arma, ſi qua moturi deinceps eſſent, reprimenda, directore Ariſtide, modica primùm, ſed pòſt plurimum aucta, ut ad mille talenta Attica aſcenderent: quorum ταμιεῖον initio in inſulâ Delo ex voluntate ſociorum conſtitutum, deinde bellis commotis Athenas eſt tranſlatum. Εἰσφοραὶ nuncupabantur tributa extra ordinem poſcente belli neceſſitate decreto ſenatus & concionis pro facultatum modo civibus inquiliniſque imperata. Demum τιμήματα erant mulctæ damnatorum in judiciis, quorum nomina ſtatim inſcribebantur tabulis publicis in arce repoſitis cum mulctæ ſum-

ſummâ : cujus pars decima Minervæ, quinquageſima diis cæteris, & heroibus ἐπωνύμοις, reliqua tota civitati debebatur. Atque hæc omnia quæſtorum curæ & adminiſtrationi erant ſubjecta. Τὰ τέλη curabant quæſtores, πωληταὶ dicti, qui redemptoribus publicanis, τελώναις, ea addicebant, amplâ poteſtate in eam rem inſtructi : quâ freti, redemtores aut eorum prædes, ſi conſtituto tempore non ſolverent quod debebant, ex lege duplum pendere cogebant : ſimiliter ἐκλογεῖς, collectores, quorum miniſterio redemptores utebantur, ſi illi in morâ eſſent. Ἑλληνοταμίαι φόροις erant præfecti, ſedem primitus cum ærario in Delo habentes, deinde Athenas traducti, ut dixi. His ſubjuncti fuêre ἐπιγραφεῖς x, ut opinor, numero, qui tam ſociorum, quàm civium facultates æſtimatas in tabulas redigebant, ſecundum quas & φόροι à ſociis & εἰσφοραὶ à civibus pariter ac inquilinis exigebantur. Ἀποδέκται nomen ex re habentes, x ſorte deſignati, in curiâ coram ſenatu reditus omnes civitatis è vectigalibus, tributis, collationibus, mulctis provenientes recipiebant, eoſque in publicas tabulas

referebant, deletiſq; eorum nominibus qui ſolverant, eaſdem tabulas in ærarium, quod erat in arce, inferebant: controverſias etiam ex hac re exiſtentes cognoſcebant, quaſque ipſi finire non poterant, in judicia majora introducebant. Quibus ex parte ſimiles erant, quos vocabant ἀντιγραφεῖς, qui, quod ἀποδέκται in ſenatu, idem illud in concione agebant, tabulas ſcilicet ſimiles conficiebant, ut & populo res omnis conſtaret, & duplici tabularum exemplo fraus facilius averteretur. Τιμημάτων cura pertinebat ad πράκτορας, & quæſtores Deæ deorumque. Quorum hi x ſortitò lecti quotannis præerant decimæ Palladi arcis præſidi ſacratæ, ſimul & quinquageſimæ diis aliis ac heroibus dicatæ, accipiebantque utramque ſenatu præſente, & in arce cuſtodiebant, tabulaſq; mulctarum aſſervabant, & eorum qui mulcta depenſa ærario ſatisfecerant, nomina in tabulis diſpungebant. Πράκτορες partem reliquam reipublicæ debitam cum nominibus debitorum ſuis indicibus inſcribebant, & curabant. Præter iſtos erant quoque Ζητηταὶ inquiſitores, qui juſſu ſenatus naviter inquirebant in eos, qui reipublicæ aut diis debebant, & ex

lege ad ſolutionem eoſdem adigebant: eligebanturque, cum uſus poſceret, ut plurimum per ſortem, aliquando etiam ſenatus populique ſuffragio, ut de Androtione docet Demoſthenes: ac fuiſſe putantur numero deni. Verum ſummę in toto quæſtorum ordine autoritatis & dignitatis fuit ταμίας τῆς διοικήσεως, quem & τῶν κοινῶν προσόδων ἐπιμελητὴν appellabant. Is non in annum, ſed in quinquennium creari, iterumque etiam ac tertium refici à populo ſolere traditur, generalis univerſæ pecuniæ publicæ & ærarii curator ac ephorus congerendæ erogandæq; pecuniæ iſtius poteſtate maximâ præditus: à quo mercedem concio, cum quid ei debebatur, ut cum oſtraciſmi cauſa coibat, atque item judices ſenatus, equites accipiebant. Fuiſſe etiam, qui præeſſent pecuniæ militari, quos ταμίας τῶν στρατιωτικῶν dictos Sigonius ait, non eſt dubium. Ingens enim ea pecunia fuit ſtipendiis militum deſtinata, de qua inquit in Olynthiacâ 1 Demoſthenes: ἔστιν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, χρήματα ὑμῖν, ἔστιν ὅσα οὐδενὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, στρατιωτικά. Tanta autem pecunia adminiſtrari ſine quæſtoribus non potuit,

quæ partim ex ea, quam διοικήσεως vocatam jam dixi, ſumebatur jubente populo, partim ex tributis belli cauſa imperatis conficiebatur. Quæ ſi uſum ſuum retinere potuiſſet, meliore loco, ut credere ratio ſuadet, fortuna reipublicæ Atticæ manſiſſet. Verum culpâ Periclis, ut perhibent hiſtoriæ, viri cæteroqui præſtantiſſimi, ad demerendam gratiam plebis, in uſum theatri maximam partem converſa, rem militarem, qua ſteterat creveratque eouſque reipublicæ fortuna, deteriorem, & cives inertiores fecit: inde fortunæ ruina ſecuta: quæ infra dicentur commodius & plenius. Cum nouo autem inſtitûto, quo exhauſtum ærarium militare fuit, novi quoque quæſtores ſunt orti, quos ἐπὶ τῶν θεωρικῶν ταμίας nuncuparunt: quorum hoc munus erat, ut theatrum ingredi, & ſpectare cupienti tenuiori plebi, quæ & numeroſiſſima, & ſpectandi avidiſſima erat, totos dies in theatris deſidens, binos obolos elargiretur. Satis de quæſtoribus. Non ſolum autem hi, ſed omnes omnino magiſtratus, & quotquot reipublicæ partem aliquâ adminiſtrabant, quotannis reddendis rationibus erant obnoxii apud λογιστὰς & apud εὐθύνας. Hos ut no-

minibus ita muneribus differentes fuiſſe, ex Arpocratione arguere nititur Sigonius, ſed in differentia monſtranda deficit. Exiſtimat quidem, aut potius conjectat, λογιστὰς in poſcendis & examinandis rationibus tractatæ pecuniæ, εὐθύνους in excutiendis & cenſendis rebus aliis in quovis magiſtratu actis eſſe verſatos, ſed fallitur in eo ſine dubio. Nam & quæ ipſe citat ex veteribus oratoribus & quæ alia huc advocari poſſunt, eam diſtinctionem non admittunt, ſed potius refutant. Docent enim non eos ſolum, qui pecuniam publicam tractabant, ſed etiam, qui partem ejus nullam ſolebant attingere dummodò rempublicam gererent, finitâ adminiſtratione apud λογιστὰς rationes reddidiſſe. Quid namque IX-viris archontibus, quid ſenatoribus, quid Areopagitis, quid judicibus, quid legatis cum pecuniâ publicâ? quos tamen examini logiſtarum ſubjectos fuiſſe cognoſcimus. Quid igitur? Dicam breviter, quod ſentio, & quod ex variis veterum ſcriptorum locis inter ſe comparatis, qui horum mentionem faciunt, vero maximè conſentaneum eſſe reperio: nimirum idem ferè, ſi non prorſus idem, fuiſſe utrorumque & λογιστῶν

& εὔθυναν munus, aut operam eos mutuam reipublicæ præſtitiſſe. Atque in hanc potiſſimum ſententiam velut manu me ducit unus Ariſtotelis locus libro VI. cap. ultimo polit. ubi de hoc genere magiſtratus exigendis rationibus actorum à magiſtratibus aliis præfecti ſic ſcribit. Ἐπεὶ δὲ ἔνιαι τῶν ἀρχῶν, εἰ καὶ μὴ πᾶσαι, διαχειρίζουσι πολλὰ τῶν κοινῶν, ἀναγκαῖον, ἑτέραν εἶναι τὴν ληψομένην λογισμὸν, καὶ προσευθυνοῦσαν αὐτὴν μηθὲν διαχειρίζουσαν ἕτερον. καλοῦσι δὲ τούτους οἱ μὲν εὐθύνους, οἱ δὲ λογιστὰς, οἱ δὲ ἐξεταστὰς, οἱ δὲ συνηγόρους. Nec enim dubium eſt apud eruditos, quin Ariſtoteles tum paſſim in politicorum libris, tum hoc potiſſimum loco de magiſtratibus ad rempublicam Atticam velut digitum intenderit. Quanti verò momenti exiſtimarit, hunc in republicâ magiſtratum eſſe, ſatis declarant hæc verba ejus, ἀναγκαῖον ἑτέραν εἶναι: & prolixè idem id demonſtrat Plató libro de legibus XII, non procul ab initio, itemque Cicero ſub finem libri III de legibus, qui cenſoribus hoc ipſum munus aſſignari vult. Creabantur Athenis quotannis X λογισταὶ, & toti-

dem

dem εὔθυνοι, credo ſecundum tribuum numerum. Hi ad diſquiſitionem actorum magiſtratus omnes poteſtate decedentes vocabant, & velitatione apud ſe inſtituta præjudicio ſuo aut damnabant eos, aut abſolvebant, interdum etiam incertos demittebant, aut populo proponebant, populuſq; obiter & perfunctoriè recognitâ, quid ſibi videretur, declarabat, ſed ſententiam definitivam, quâ ſtandum eſſet, nõ ferebat, totũ verò hoc ex veteri lege judicibus permittebat. Logiſtæ poſt hæc quaſi præludia ad judices Heliaſtas ex officio eoſdem hos introducebant, ut ii cognitione integrâ ſuſceptâ inquirerent accuratius in ea, de quibus fortè inſimularentur introducti: & ſimul voce publicâ præconis ad dicendum invitabant quoſvis, ſi qui eſſent, quibus accuſare introductos luberet. Nec ferè deerant, (quomodo enim deeſſe poterant æmuli in civitate diſſenſionum & ſimultatum plena?) qui meditatâ jam antè oratione in eos dicerent. Tum auditâ utrâque parte (nãm defendendi ſui copia accuſatis non negabatur) heliaſtæ ſententiam ferebant, cui parendum erat. Et fiebat nonnunquàm, ut quos populus, aut λογιςαὶ præjudicio ſuo damnaverant, judices abſolverent, aut abſolutos ab iſtis da-

mnarent. At multum in toto hoc examine interfuit, quo animo eſſent εὔθυνοι ac λογιςαὶ: qui ſi conniverent ad delicta, ſontes ſæpe evadebant, ac ſi pravo corde eſſent, efficiebant, ut inſontes etiam calumniis vexarentur: quod Timarcho objecit Æſchines. Quæ cauſa eſt cur non niſi exploratiſſimæ virtutis viris hujuſmodi munus commendandum eſſe Plato cenſeat. In hoc caſu judicio damnatis gravis mulcta ferè irrogabatur, ac nomen eorum in ærarios referebatur, erantque tantiſper ἄτιμοι, & à gerendâ republicâ dicendaque in foro ſententiâ, causâve agendâ abſtinere cogebantur, quoad mulctam ſolviſſent: ex numero IX archontum ſi eſſent, ab Areopago in perpetuum excludebantur. Annonæ omnis, & rerum cum eâ cohærentium cura, cujus uberrima in civitate utilitas, diverſis fuit commiſſa. In quibus σιτῶναι, pecuniâ à quæſtore διοικήσεως ſumpta, frumentum externum paſſim coëmebant, & in cellam frumentariam recondebant, quò annonæ ratio civitati in omnes caſus in tantâ populi multitudine, ac bellorum frequentiâ conſtaret. Nomen his ex re datum. Horum muneri cognatum fuit munus σιτοφυλάκων, qui id

curæ

curæ habebant, ut frumentum, farina, panes æquo pretio venderentur, in urbe aſſiduò degentes x, in Piræo v, & litigantibus ibi jus dicentes; inſtitutum utiliſſimum & æquiſſimum: ut & alterum de *ἀγορανόμοις* & *μετρονόμοις*. Quorum priores *ἀγορανόμοι* x numero, ſorte lecti, curabant forum reliquarum rerum venalium excepto frumento, quini in urbe, quini in Piræo, dabantque præcipuè operam, ne quid fieret immodeſtè, neve mendaciis ſe mutuò circumvenirent ementes & vendentes. *Μετρονόμοι* menſurarum, ut juſtæ eſſent, quibus vendentes utebantur, neſcio an & ponderum rationem habebant, quinque in Piræo, quod emporium urbis erat, decem in urbe. Collimabant etiam ad eandem boni publici curam qui dicebantur *ἐπιμεληταὶ τοῦ ἐμπορίου*, quibus lex præcipiebat hoc ut agerent, ne importati frumenti copiâ civitas Attica deſtitueretur, & avaritia civium aliò frumentum devectantium reipublicæ fraudi eſſet. Erant & *ναυτοδίκαι* naviculariis & mercatoribus inter ſe lites habentibus operam dantes, deque peregrinatione etiam jus dicentes, & *ἐπαγωγεῖς* & ſimiles alii. Et præ-

ter hos erant quoq; ἀστυνόμοι,qui mun-
diciem & decorē urbis,ὁδοποιοὶ qui vias
intra extraq; urbem, ἐπιστάται τῶν ὑδά-
των,qui aquarum inductionem in urbē,
κρηνοφύλακες,qui fontium cuſtodiam
ſibi commiſſam habebant:quorum om-
nium curationē Ariſtoteles uno nomine
ἀστυνομίαν appellat. Quo pertinuêre et-
iam ἐπιστάται τῶν δημοσίων ἔργων,qui opera
& ædificia publica ad urbis magnificen-
tiam facientia ſtruebāt:munus extraor-
dinarium,curationis potius quàm magi-
ſtratus nomine afficiendū,quo magnifi-
cè ac ſumptuosè defunctus fuit Pericles:
cujus rationes ne reddere cogeretur,
ſuggerente Alcibiade adoleſcēte putatur
ſuaſu ſuo civitatē difficili bello Pelopon-
neſiaco implicuiſſe, ut hujus cura à curâ
repoſcendarū rationū eam abſtraheret.
Huic perſimilis curatio fuit & τειχοποιΐα,
& curatores τειχοποιοὶ à muris extruen-
dis aut reficiēdis ſic nuncupati,deni nu-
mero,ſinguli nimirū, cū poſceret uſus,à
qualibet tribu editi,cujuſmodi τειχοποιὸς
à tribu ſua Pandioniâ creatus fuit Orator
Demoſthenes:unde orta cauſa illa nobi-
lis de coronâ Demoſtheni decretâ à Cte-
ſiphonte,accuſante ob decretū hoc Cte-
ſiphontē Æſchine,defendente Demoſth.

Tum

Tum λειτουργοὶ varii, muneribus inter ſe differentes, è ditioribus ſingularum tribuum à tribulibus quoque deſignati ad munera quædā ſuarū tribuum nomine ſuis ſumptibus obeunda, ut χορηγοὶ multiplices, qui choros ludionū ludoſq; varios, actiones ſcenicas, ſaltatores, cantores, pſaltas in theatris exhibebant, item γυμνασίαρχοι, ἑστιάτορες τριήραρχοι, εἰσφέροντες, quos choragos, exercitationum præſides, epulones, triremium magiſtros, collatores latinè dixeris: omnes ferè juvenes, hoc honore oneroſo aditū ſibi ad honores alios aperientes. Præterea in magiſtratuum ordine fuère γυναικοκόσμοι xx mundi muliebris curam agentes ne is modum excederet, & mulieres parū modeſtas mulctâ corripientes: item γυναικονόμοι ac οἰνόπται, quorum munus erat, convivia & conviviorum ſumptus, & convivarum numerum inſpicere, & curare, ne quid contra leges committeretur. De præfectis coloniarum deducendarum dubites, an magiſtratibus eos accenſeas. In numerum quidem ordinariorum venire non poſſunt. Nam nec quotannis, ſed pro re natà, creabantur, nec annuum imperium, ſed quamdiu res poſcebat, tenebant. Munus tamen illuſtre fuit cum

pote-

poteſtate eximiâ. Deducebant autem colonias in loca aut recens parta, aut non ſatis culta: coloni κληρȣ́χοι ex partibus quas in diviſione ſortitò acceptas tenebant, nuncupabantur. De Pylagoris dubitari non poſſe puto, quin magiſtratus fuerint. Sed & hi non in urbe, ſed ad Pylas, quæ Delphis erant juxta templum, unde nomen ferebant, munus exercebant, ibique non ſolum civitatis ſuæ, ſed communes res totius Græciæ cum cæteris Amphictyonibus curabant, & de controverſiis civitatum ac populorum judicabant. Eos ternos ferè à populo creatos & ad Pylas bis ſtatis anni diebus ratione ordinariâ, extra ordinem verò, quoties uſus poſtulabat, miſſos fuiſſe accepimus. De quibus in deſcriptione concilii Amphictyonici, quod inſtitutum in Græciâ pervetuſtum fuit, diximus plura.

Ad imperia & munia militaria, quæ conſultò in hunc locum poſt urbana, & cum his connexa, rejecimus, veniendum. De ſtrategis ſeu prætoribus in genere, & ſpeciatim de urbanis, ſuprà diximus. De militaribus ex Herodoto, Thucydide, Xenophonte, Lyſiâ, Demoſthene, oratoribus huic coævis, Polybio, Diodoro, Livio, Plutarcho, hæc com-

peri-

perimus: creatos eſſe non ſtato tempore,.& in menſes xii, ſed pro re natâ, cum bellum gerendum, & exercitus ducendi: deſignatos univerſi populi ſuffragiis ſine ſorte, non eodem ſemper numero, decem nempe, ſeptem, quinque, tres, duos, unum etiam nonnunquàm: emiſſos eſſe quò res poſcebat & populo placebat, in regionem bellumque unum, aut regiones & bella diverſa: fuiſſe omnes, qui emittebantur, poteſtate pari in exercitu, ſummum imperium tenuiſſe interdum per vices alios poſt alios, interdum omnes pariter: poteſtatis modum à populo accepiſſe, ut vel pro arbitrio ſuo in expeditione omnia agerent, eſſentque *αὐτοκράτορες*, nec reddendis rationibus eſſent obnoxii, vel imperium quidem ſupremum in exercitu haberent, ſed *εὐθύνας* deberent. His verò ſtrategis in exercitu terreſtri ſubjuncti erant militum præfecti alii, ut ordinum ductores x tributim lecti, quos *ταξιάρχους* vocabant, quorum quilibet parti peditum decimæ gravis armaturæ præerat, poteſtate ſtrategis proximi: Taxiarchis inferiores præfecti parebant. Tum *ἵππαρχοι* equitum magiſtri duo, & his ſubjecti *φύλαρχοι*, ut quidem cenſet Sigonius,

decem

decem pro tribuum numero, è quibus equites ſcribebantur, quos hi regebant. Similiter claſſibus & claſſiariis copiis, quæ permagnæ Athenienſibus fuêre, rectores dabantur ναύαρχοι totius populi ſuffragiis creati, raro quidem unus, at ſæpius duo aut tres aut plures ad decem uſque: magiſtratus ſummæ dignitatis & poteſtatis. Maritimis enim rebus ac viribus potiſſimum fortuna civitatis nitebatur, & ad id culmen, quod Græci pariter ac Barbari ſuſpiciebant, conſcenderat. Vt verò imperium navarchis erat in totas claſſes, & omnes claſſiarios, ſic trierarchi, qui horum mandatis etiam obſequebantur, ſingulas triremes regebant. Ad claſſiariam porrò rem pertinebant ἀποστολεῖς claſſi conficiendæ & emittendæ præfecti, (ἀπόστολος enim claſſem, interdum etiam ejus imperatorem ſignificabat,) & τῶν νεωρίων ἐπιμεληταὶ, claſſis ſubducendæ & ſubductæ curatores: item quæſtores navales, ſtipendii & commeatuum copia ut claſſiariis eſſet, providentes. Rerum maritimarum ſtudium apud Athenienſes excitavit primus Themiſtocles, auxit Pericles, longius provexit Lycurgus, quorum operâ portus cum navalibus magnis impenſis ſtructi, & ar-

& armamenta confecta, & propoſita immunitate ac præmiis plebs & inquilinorum turba in infinitum penè aucta: ex quâ perpetua remigum & claſſiariorum copia in promptu erat. Quod ἀνομίας quidem vitium non leve, ſed in tali reipublicæ popularis ſtatu, qualem delegerant Athenienſes, ad conſervandum ſtatum eundem, planè neceſſarium cenſuit Xenophon.

Qui cives Attici fuerint habiti.

HActenus de ſenatu duplici, de concione, de judiciis, de præcipuis magiſtratibus poſt conſtitutam à Solone rempûblicam. Sed nemo cujuſquam horum particeps eſſe potuit, niſi civis eſſet. Nemini verò civi eſſe licuit, aut ullo civis jure uti, niſi haberet tribum ac populum. Nemo autem tribum habuit ac populum, niſi tabulis tribulium ac popularium ritè inſcriptus. Inſcribebantur verò non ſolum è peregrinis aut ſervis civitate donati, ſed etiam civium ipſorum liberi: oportebatque hos, ut civium jure publico & privato poſſent frui, bis ſua nomina apud eos, quorum iſta cura erat, profiteri. Fuêre enim diverſæ tabulæ, quibus tribulium, & quibus popularium nomina con-

ſignabantur, & diverſi quoque earum cuſtodes & curatores. Prior profeſſio fiebat apud curiales ac gentiles, & eorum præſides, per quam profeſſi tribui certæ inſerebantur. Erant enim curiæ & gentes, ut dictum, tribuum partes. Fiebatq; hæc profeſſio per parentes aut propinquos, qui tabulis inſcribendos adducebant, ætatis eorum anno, ut vult Sigonius, xv, inſpiciebantque præſides tunc inſcribendorum genitalia diligentius: parentes autem jurabant eos quos adducerent, filios eſſe ſuos ſive legitime natos, ſive nothos, & ſi parentes deficerent, eorum vicem propinqui ſupplebant. Sic enim de nothis ſtatuit Solon, qui tales cenſebat etiam illos, qui peregrina matre licet conjugis loco habita erant nati: cujuſmodi nothus Themiſtocles quoque audiebat, cui Thraſſa mater fuerat. Legitimos verò Solon cenſebat, qui patre pariter & matre Athenienſe geniti erant, eamque parentum conjunctionem legitimum matrimonium eſſe ſtatuebat. Pericles autem, cum in civitate plurimum poſſet, legem tulit, ut ſoli legitimi cives cenſerentur, qui utroque parente Attico, & juſto hujuſmodi matrimonio eſſent orti: qua lege recepta, aliquot civium millia, cum in natales omnium inquireretur, ut perhibet

hibet Plutarchus, civitatis jure exciderunt. A quo tempore non alii quàm tali matrimonio editi, jurantibus parentibus aut propinquis,in tabulas iſtas recipiebantur. Tabulæ hæ curialium communes quoque ſunt dictæ: in quas qui referebantur, & ante & poſt Periclis legem, eorum nominibus parentum etiam nomina cum populo, ad quem pertinebant, adſcribebantur. Totaque hæc actio δοκιμασία, & actionis præſides ac genitalium inſpectores δοκιμάζοντες appellabantur. Rei huic deſtinatum ferè fuit certum anni tempus, tertius ſcilicet dies feſti, quod Apaturia dicebant. Et quod dictum de filiis, quos parentes ex ſe genuerant, idem etiam valuiſſe videtur de iis, quos ritè adoptaverant, ut ex verbis Demoſthenis in Bœotum colligi poſſe exiſtimamus. Triennio pòſt ſequebatur profeſſio altera, & probatio apud populares anno ætatis profitentium decimo octavo, ut eidem placet Sigonio veroſimili ratione nixo: ac tum nomina eorundem referebantur in album, quod ληξιαρχικὸν λεύκωμα vocabant. Ea enim inſcriptione, ut omnis reliqui juris civium & civilium munerum, ita & adeundarum ac pro arbitrio adminiſtrandarum hæ-

reditatum, quas λήξεις nuncupare veteres Athenienſes ſolebant, reddebantur capaces, & ſimul ex ephebis exibant inſcripti, ſuique juris ac arbitrii cenſebantur, & ; ſi lubebat, conciones obibant, atque adeò communium rerum fiebant participes. Eademque relatio in tabulas has lexiarchicas fores militiæ iis aperiebat: Tunc enim ætatem militarem etiam ingrediebantur, obſtringebantque ſe ſacramento ad arma pro patriâ gerenda, cum res poſceret, & autoritate publicâ ſcuto ac haſtâ inſtruebantur: durabatque ætas iſta militaris in annos XLII, ab anno ſcilicet vitæ XVIII ad annum LX. Atque ideò, ut certius de annis militaribus ſingulorum conſtare ſemper poſſet, in inſcriptione hac nomen archontis eponymi, qui annum ſignabat, etiam apponebatur. Iurisjurandi, quo ſe ſinguli obligabant, hæc fuit ſententia: *Non dedecoraturos ſe arma, nec ordinem deſerturos, patriamve reddituros deteriorem, ſed pro viribus eam defenſuros; pugnaturoſque pro ſacris & republicâ tum ſolos, tum cum aliis; navigaturos etiam in terram quamvis ſibi aſſignatam; legibus jam latis, & deinceps legitimè ferendis obedientiam præſtituros: non permiſſuros, ut quiſquam eas tollat; ſacra denique patria culturos.*

Hoc

Hoc autem dato juramento, & ſcuto haſtaque accepta, prima militiæ tyrocinia, ſi eſſet opus, deponebant in obeundo agro Attico, & eum contra vim tuendo, vocabanturq; ex eo περίπολοι, quaſi circuitores: domi verò & ſuis rebus ipſi præerant ſine tutore, & in conciones ventitabant, & ſpectandis ludis theatra inibant, donec ad munera alia pacis & belli matureſcerent. Hæc ſoboles fuit domi perpetuò ſuccreſcens, & in locum decedentium novos cives indigenas civitati ſufficiens. Præter quos alii quoque nonnunquàm civium numerum auxêre, qui re aliquà ſuadente civitatis jure donabantur. Sic quippe Cliſthenes poſt ejectos Piſiſtratidas, exhauſtâ variis caſibus civitate, ut frequentiam ejus reficeret, & ſimul partes ſuas contra æmulos firmaret, non ſolum peregrinos, ſed & ſervos inquilinos, ut ait Ariſtoteles, in civitatem adſcripſit. Similiter Platæenſes extorres, patrià eorum denuò à Thebanis everſa, populus univerſus benevolentiæ affectu motus, referente Hippocrate, civitate donavit, & adoptivos cives fecit, ſingulisque populum ac tribum aſſignavit, ut eſt apud Demoſthenem contra Neæram: quod quidem accidiſſe Diodorus oſtendit archonte Athenis Socratide,

 anno

anno tertio ante pugnam ad Leuctra, qui erat tertius Olympiadis c i. Et hoc quidem modo multi ſimul in civium numerum allecti : quod evênit rarius. Sæpius verò & ſingulis hoc beneficii datum, aut binis, aut ternis, quaterniſve, qui benè de civitate meriti credebantur. Nam priſci Athenienſes ſummum beneficium exiſtimarunt, civitatis ſuæ jus homini peregrino tribuere, ut docet Demoſthenes cum alibi, tum in Ariſtocratia, & orationè altera, quam dixit de ordinanda republica. *Illis namque temporibus*, ait, loquens de ævo Themiſtoclis & Periclis, *majores noſtri ingens quid & præclarum ac venerabile jus civitatis Atticæ arbitrabantur, & quovis beneficio alio majus. Nec tum honorem illum tribuebant niſi viris principibus, aut regibus, aut copiarum militarium ducibus, nec niſi ob ingentia in civitatem merita velut ſummum præmium.* Id verò ætate ſuâ queritur idem orator eviluiſſe in magnum dedecus reipublicæ culpâ quorundam, qui in concionibus dominabantur, & populum quaſi naſo circumducebant : aitq; venale id fieri, inque homines perditos, atque adeò ſervos ſervis genitos conferri.

Leges Solonis ad jus privatum pertinentes.

NVnc ad Solonem legiſlatorem revertor. Is ordinatæ à ſe reipublicæ leges complures tulit ad jus & res ſingulorum pertinentes, diverſas ab iis, quæ ſtatum reipublicæ complectebantur: quas Plutarchus in vitâ ipſius deſcripſit. In iis ſunt leges de matrimoniis,quarum unam, quæ de puella orba eſt, meritò abſurditatis damnat idem Plutarchus, matrimoniorum præcipuum jus conſpurcans & evertens: cæteræ meliores & honeſtiores. Dotes ſuſtulit, ne ob quæſtum, ſed ob liberorum generationem conjuges ducerentur. Illa verò lex laudabilis, quæ prohibebat maledicere mortuis: & altera,quæ convitia jacere in vivos locis ſacris, aut in judicio, aut coram magiſtratu, aut in certaminum ſpectaculis vetabat, idque delictum gravi mulcta corripiebat. Inprimis autem æquiſſima viſa eſt ea, & cupidè à civitate accepta,quâ factionem teſtamenti civibus tribuit, quæ nulla ante eum in civitate erat; ſed additæ ab eo leges rationi ac æquitati maximè conſentaneæ, quæ etiam nunc jurisconſultis probantur. Egregium quoque hoc, quòd luctui modum præſcripſit,

præficarumque & aliorum ad id conductorum ejulatus, rituſque pudendos ac indecoros ſuſtulit. Ad hæc artificia omnis generis, quæ honeſta & utilia, civitati commendavit, iiſque honorem tribuit, ac in uſum deduxit: legemque ſtatuit ne filius, qui à patre nullam artem accepiſſet, eundem patrem alere, quod alioqui eum facere oportebat, teneretur. Quin & Areopagitis præcepit, ut otioſos ac inertes corriperent, & pœnis quoque afficerent. Inertiam enim civium peſtem civitatis eſſe putavit. Natos ex meretricibus à neceſſitate alendi parentes liberos eſſe voluit. Mœchos in facinore deprehenſos occidere deprehendentibus permiſit. Sed in raptus reos multo, quàm decuit, levior fuit, ut & in eos qui virgines violarent. Ius vendendi filias & ſorores, niſi in crimine deprehenſas, abrogavit. Præmia Olympionicis drachmas D; iis, qui Iſthmia viciſſent, drachmas C, honoris cauſa ſtatuit. Ex agri Attici fructibus exportari quicquam vetuit præter oleum: aliter facientes C drachmarum mulctam ſolvere ærario juſſit. Multa alia quoque ſanciit: quorum nihil memorabilius quàm hoc, quòd honoribus privavit eos, qui exortâ fortè ſeditione neutri factioni ſe jungerent,

rent, quaſi id argueret animum de republicâ ſecurum, ac rerum privatarum tantummodò ſtudioſum. Leges ſuas tabulis ligneis inſcriptas propoſuit in publico, quas tabulas Ἄξονας vocavit aut κύρβεις. Obligavit Athenienſes ad eas ſervandas in annos centum, adegitque ſenatum in eas jurare, & poſt ſenatum ſingulos archontes, additâ pœnâ, ut recedens ab iis Apollini Delphico ſtatuam auream pondere ſibi parem poneret. Denique legumlatione abſolutâ anni Attici rationes ad motum Solis redegit. Et hæ leges Solonis cum totâ reipublicæ conſtitutione tam venerabiles populo fuère, ut ne tyrannus quidem Piſiſtratus, Soloni ſanguine junctus, quanquàm poteſtatem legibus majorem uſurparet, eas abolere in animum induxerit, nec filii ejus ab ejuſdem morte. Primi verò CCCC. viri anno belli Peloponneſiaci XXI, abdicato ſtatu populari eas abrogarunt, ſed intra vertentem annum dominatu ſuo dejecti rurſus locum iis dare neceſſum habuerunt. Iterumque poſt ſeptennium, cum fine belli Peloponneſiaci, à XXX tyrannis vulgò ſic vocatis leges hæ abolitæ, & iiſdem poſt pauculos annos everſis, denuò in uſum ſunt revocatæ, vigoremque ſuum per multa ſæcula ſecuta

retinuerunt. Verùm paſſæ hoc ſunt, quod antè dixi: creſcente ſcilicet ambitione procerum, & potentia oratorum, qui populo à conſiliis erant, haud paucis earum per leges novas derogatum, aut abrogatum, non paucæ etiam legibus contrariis eliſæ, quædam obſoletæ, & quæ integræ manſerunt, multitudine legum à poſteris additarum cumulatæ, peneque obrutæ fuère. Multa quoque more introducta, quæ legibus & civitati exitioſa fuère. Inter quæ id fuit, de quo ſæpius queſtus eſt Demoſthenes, pecuniam ſcilicet publicam, quæ uſibus bellorum impendi, ac in ſtipendia militum erogari ſolebat, verſam fuiſſe in ſumptus ſpectaculorum, atque ita enervatam eſſe rempublicam. Quem morem Pericli primum acceptum plerique ferunt, cum is gratiâ plebis potentiam ſuam contra factionem Cimonis ac reliquorum nobilium augere niteretur. Nam cum Athenis periculoſæ contentiones exiſterent de locis & ſeſſionibus in theatris, cum alii aliis eas præripere ſtuderent, (erat enim populus Atticus ſpectaculis mirè deditus, ut bonam vitæ partem ſpectandis ludis, & certaminibus perderet) ad minuendas iſtas contentiones magiſtratui viſum fuit, loca in theatris venalia facere.

Ita cum tenuiores cives voluptate ſpectandi penè privarentur, ſolis verò ditioribus theatra paterent, Pericles dicitur ad demerendam plebem decreti autor fuiſſe, ut ſpectare volentibus duo obuli (tanti enim ſeſſiones ſingulæ erant) id eſt, drachmæ Atticæ triens, quoties omninò ſpectare cupiebant, ex ærario darentur. Quo modo & ærarium inutiliter exhauſtum, & plebis virtus militaris propè extincta fuit. Sed hoc de Pericle vix veriſimile: aut ſi ab eo hoc cæptum, & ad tempus continuatum, ſine dubio ſubnatis difficillimis bellis, quorum ipſe præcipuus dux &author fuit,eo adhuc vivente rurſum obſoletum. Verum cum quies civitati denuò parta eſſet, & populus in diſſolutos mores ac voluptatum ſtudium relaberetur, credibile, morem quoque illum à captatore gratiæ popularis ſuggeſtũ flagitante plebe in uſum rediiſſe. Quem cum peſtem reipublicę eſſe multi viderent & quererentur, tandem Appollodorus quidam, ut memoriæ prodidit Vlpianus Demoſthenis enarrator, auſus fuit ſtudio boni publici eum antiquare, & pecuniam illam theatralem (ſic enim vocabatur) in uſum ſtipendiorum militarium rurſus convertere. Sed obſtitit ei Eubulus tũ rempub. fortè

gerens,

gerens, inſignis aucupator gratiæ plebis, legemq; tulit, quà pœnam capitalé ſtatuit in eum, qui idem, quod Apollodorus, rurſum auderet. Quapropter Demoſthenes, cum civitas Attica bellis contra Philippum Macedoné implicita eſſet, & nervo bellorum careret, ſæpè de pravo hoc more, & Eubuli exitioſa lege, in concionibus querelas intulit, & detrimenta quæ hinc civitati evenirent, poſuit ob oculos, nec tamé ſe abrogandi exitioſi moris autorem profiteri auſus fuit. Ita more & lege manente, & plebeculâ fatuâ lucélli hujus retinendi dulcedine bonum publicum negligente, quæ tunc in civitate dominabatur, res civitatis peſſum ivêre, & Philippo Macedoni, regi cumprimis vafro & induſtrio, ac ad res magnas adſpiranti, augendæ potentiæ ſuæ exoptatam occaſioné dedêre. Hactenus de republica Attica quondã florentiſſima, quandiu bonis legibus locus fuit: pòſt veſaniâ plebis, & flabellorum ejus, oratorũ ambitioſorum, qui eam huc illuc impellebant, pravis ſtudiis præcipitatâ, ac de gradu fortunæ dejectâ. Quæ ſi minus multas leges, & pauciores quoque magiſtratus habuiſſet (nam & illarum & horum multitudine verè laboravit) forſan caſus illos extremos declinare potuiſſet.

APPEN-

II.

APPENDIX DE REPVBLICA ATTICA.

Vitia reipublicæ Atticæ à Xenophonte notata.

XENOPHON de republica Athenienſium ſcribens, ipſe Athenienſis, vir literis & armis clarus, vitia ejus reipublicæ complura colligit, & lectori ponit ob oculos. Eorum verò præcipuum ſtatuit exorbitantem potentiam plebis, & quæ cum hac cohærent. Sed oſtendit, omnia illa ad tuendum hujuſmodi ſtatum popularem, quo ſe beatos eſſe cenſebant Athenienſes, & à quo non recedendum ſibi arbitrabantur, eſſe mala neceſſaria, nec multa eorum ſimul tolli aut corrigi poſſe, niſi ſtatus ipſe, cui inhærebant, cum iis tolleretur, ac peſſum iret: & ſi qua omnino corrigenda eſſent, neceſſum eſſe minutim paulatimque id fieri, hoc eſt, alia poſt alia per intervalla corrigi, detrahi, mutari. Verum poſt Xenophontis tempora non ſolum nihil correctum, mutatumve in melius, ſed multa etiam ivère in pejus, ut totum

jam corpus civitatis *καχεκτικὸν* yerè poſſet dici. Opes enim publicæ ac privatæ, adſpirante ſecunda fortuna cum imperio auctæ, ceu fit, fomenta vitiis dedêre, vitiaque incenderunt & multiplicarunt. Macedones autem cum Philippo primum, deinde cum filio ejus Alexandro & Alexandri ſucceſſoribus vires nacti, & imperium Græciæ affectantes frigidam his ipſis ſuffuderunt. Ita factum, ut cum potentia opes fractæ ſenſim conciderint, & vera libertas, inani nomine ejus, & umbra quadam relicta, perierit. Quærat heic aliquis, cum ſtatus ille popularis tot vitiis jam olim laboraverit, quod Xenophon recenſet, eaque etiam cum tempore creverint, quomodo vigente eo civitas Attica tantas parare opes, & ad tantum imperii culmen conſcendere, & qua ratione tamdiu incolumis ſtare, & opes conſervare potuerit. Dicam, quod ſentio, & quod res eſt, paucis. Erat populi Attici ingenium ſublime, acre, ſapientia valens, quo tantum reliquos Græciæ populos anteibat, quantum hi gentes barbaras ſuperabant. Itaque & ſeges quædam virorum ſcientia ac virtute præſtantium in eo aſſiduo proveniebat, & ipſa plebs rebus dubiis ac periculoſis, monita præſertim à primori-

bus eloquentia pollentibus, quid communi ſaluti expediret, intelligebat, & pro ſalute expedienda, ac fortuna & ſtatu ſuo tuendo promptè & fortiter contra hoſtes in diſcrimen ſe ferebat, ac pugnabat: atque adeò, ut erat, ſublimium ingeniorum more, gloriæ & potentiæ avidiſſima, vitam potius perdere, quàm libertatis ac imperii jacturam facere malebat. Ad hæc populus idem à Solone perſuaſus erat, & hoc penitus animis habebat infixum, liberarum civitatum, populari imperio utentium, ſtatum & vitam legibus conſervari, & leges non eſſe leges, niſi iis rectè pareretur, ac parentibus honos & præmium, violatoribus pœna parata eſſet. Exiſtimabat præterea, eodem doctore Solone, non magiſtratui leges, ſed legibus magiſtratum ſubjici oportere, nec quicquam in civitate legibus debere eſſe firmius, non opes, non gratiam aut autoritatem, non factionem. Itaque cum maximè florebat reſpublica, honores & præmia legibus congrua benè meritis promptè tribuebat, quibus non efferrentur eorum animi, aut inſoleſcerent, aut abuterentur in occaſionem concupiſcendæ & invadendæ majoris in republica poteſtatis, ſed potius moderatis contenti eſſe diſcerent. Quod Demo-

Demoſthenes cum populo agens, & eum erudiens, exemplo maximorum virorum Miltiadis, Cimonis, Themiſtoclis ac aliorum demonſtravit. Contrà verò idem populus eo tempore in poſcendis pœnis ex legum præſcripto, ad delicta non connivebat, nihil cuiquam remittebat, cujuſcunque eſſet conditionis aut fortunæ abjectæ, mediæ, ſummæ, non obſcuro, non gloria florenti, ne iis quidem qui antè de republica benè eſſent meriti. Quorum documenta idem Demoſthenes apud populum in medium attulit eoſdem illos ſummos viros Miltiadem, Themiſtoclem, Cimonem, item Calliam, Thraſybulum, Philippum Lamprenſem, Argyrium Colyttenſem, omnes meritis in rempublicam eximios, & tamen iis, quæ legibus definitæ erant, pœnis affectos. Expoſuitque rationem orator, cur ſic faciendum cenſuerit populus. Non enim (inquit) ad tempus duntaxat oportuiſſe juſtos eos eſſe civitas exiſtimabat, pòſt verò peculatores aut legum contemptores, ſed in gerenda republica juſtitiæ perpetuo ſtudere, & legibus parère. Alioqui enim ejus generis homines non natura ac conſilio probi fuiſſe, ſed inſidioſe recta egiſſe videri poterant, ut fidem ſibi præſtruerent, quo

poſtea majore cum operæ pretio ſuo iniqui eſſent. Nulli verò peccato infeſtior quondam fuiſſe videtur populus, cum legum majeſtas integra vigeret, quàm exitiali δωροδοκίᾳ, quam principium & ſcatebram multorum pessimorum facinorum eſſe judicabat. Fieri enim non poſſe rebatur, liberos manere eos, qui vinculis hujuſcemodi indui ſeſe paterentur. Nam lege quadam naturæ, qui ab alio indebitum accipit, debitorem ſe ejus conſtituit, & ad officium aliquod mutuum obligat, obligatumque ſe ſentit. Quapropter lege ſancitum Athenis erat, ut in cæteris quidem pecuniariæ rationis injuriis dupli pœna poſceretur: in eos verò, qui largitione corrumpi ſe ſinerent, decupli mulcta, aut morte animadverteretur, ut iſto modo, quemadmodum loquitur Dinarchus vetus orator, Demoſthenis inimicus, nummarius ille affectus reprimeretur. Nec verò in lege ſolum ſic ſcriptum fuit, ſed etiam ex legis præſcripto re ipſa pœnæ de ſontibus ſumptæ. Nec heic viris illuſtribus, imò verò etiam benè de patria meritis parſum. Non enim, ait Demoſthenes, ex majorum ſenſu hac de re diſſerens, ex ſemiſſe bonos eſſe oportet, quibus reſpublica committitur. Exemplo ſunt Timotheus

Cononis filius, ſuis & parentis rebus geſtis & benè meritis clarus, qui propterea quod fateretur, ſe, cum rempublicam gereret, à Rhodiis & Chiis, Athenienſium tunc ſociis, pecuniam accepiſſe, judicio conſtituto centum talentis mulctatus eſt: Epicrates vir frugi, & civis alioqui reipublicæ utilis ac popularis, ex eorum numero, qui tempore xxx tyrannorum populum ex Piræo in urbem reduxerant, convictus non rectè obitæ legationis, & admiſſæ largitionis ſuſpectus cum collegis, idcircò capitis damnatus, & in exilio vivere coactus: Thraſybulus Thraſybulo natus eo, qui Phylen contra eoſdem xxx tyrannos occupaverat, & princeps reſtitutæ libertatis fuerat, ob ſimilem culpam x talentis mulctatus. Illuſtriſſimum verò exemplum cæteris antiquius Callias fuit Hipponici filius, Calliæ τοῦ Λακκοπλούτου nepos, cujus ſoror Hippareta præclaræ indolis fæmina Alcibiadi Cliniæ denupſit, ipſe maritus Elpinices filiæ Miltiadis, germana Cimonis ducis clariſſimi. Hic Callias, partis à Cimone affine contra Perſas illuſtribus victoriis circa Cyprũ, Perſiſque fortunâ Cimonis & Athenienſium conſternatis, atque ad pacem ſe offerentibus, obitus Cimonis ignaris,

qui

qui Citium Cypri urbem obſidens in caſtris fato functus erat, ad Artaxerxem Longimanum Perſarum regem cum aliis ex urbe Atticâ miſſus percuſſo fœdere pacem cum eo firmavit. Quâ de pace Demoſthenes affirmat, pulchriorem eâ nec ante nec pòſt à civitate Atticâ factam neminem poſſe dicere. Sic enim in conditionibus ejus convènit, *ut civitates omnes Græcæ in Aſiâ liberæ ac ſui juris eſſent: nec liceret regiis propius cum exercitu terreſtri ad mare accedere quàm trium dierum itinere; aut,* ut loquitur orator, *quantum equus uno die decurrere poſſet; nec intra Chelidoneas inſulas, quæ ad Phaſelidem urbem Pamphyliæ ſitæ ſunt, & Cyaneas ſupra os Ponti Euxini, navi longâ navigare.* Quod glorioſum utique civitati Atticæ, cujus virtute ac fortibus auſis pax hujuſmodi parata, atque omnibus Græcis fuit. Et tamen idem Callias legationis iſtius princeps, & tam glorioſæ atque utilis pacis patrator cum domum rediſſet, propterea quod à rege munera accepiſſe crederetur cum legatus eſſet, parum abfuit, quin capite pœnas daret: in rationibus autem referendis in L talenta pendenda damnatus fuit, ut teſtatur Demoſthenes. Adeò oderant Athenienſes iſtorum temporum eos, qui do-

na à regibus & principibus exteris acciperent. Dona enim hujuſmodi autoramenta quædam, quibus ſe donantibus accipientes obligarent, exiſtimabant. Domi verò, aut foris pecuniam capere, & operam ſuam dantibus pollicentibuſve vendere, aut cum quoquam de republica paciſci, flagitioſiſſimum & non una pœna luendum arbitrabantur. In hanc rem collimabant leges, quas Demoſthenes obiter, ac aliud agens recitat in Leptinea & Mediana. Prioris verba hæc ſunt: *Si qui promiſſis vel populum, vel ſenatum, vel judicium circumvenerit, is capite pœnas det.* Poſterioris ita habent: *Si quis Athenienſium aliquid ab aliquo acceperit, aut ipſe alteri dederit, aut pollicitus aliquos corruperit ad nocendum populo; atque etiam, ſi idem per civem aliquem quocunque modo aut machinatione fecerit, ignominioſus eſto tum ipſe, tum liberi, tum quicquid ejus eſt.* Evidentiora ſunt Græca: Ἐάν τις Ἀθηναίων λαμβάνῃ παρά τινος, ἢ αὐτὸς διδῷ ἑτέρῳ, ἢ διαφθείρῃ τινὰς ἐπαγγελλόμενος ἐπὶ βλάβῃ τοῦ δήμου, ἢ διά τινος τῶν πολιτῶν, τρόπῳ ἢ μηχανῇ ἡτινιοῦν, ἄτιμος ἔστω, καὶ παῖδες, καὶ τὰ ἐκείνου. Ἄτιμος autem ſignificabat excluſum omni honore

nore & adminiſtratione reipublicæ ac uſu forenſi, ignominioſum, infamem, inteſtabilem, toto denique jure civitatis privatum, quaſi exulem in patria inter ſuos viventem: de quo Iſocrates, *Longè miſerius eſt apud ſuos cives ignominioſum vivere, quàm apud exteros exulare.* Itaque merito viro ingenuo ἀτιμία hujuſmodi morte naturali gravior erat. Nec facilè latêre peccata magiſtratuum Athenis poterant, ac impunè cedere propter εὐθύνας & ἐξετάσεις, de quibus in capite de magiſtratibus ſuprà diximus. Eodem illo tempore vigebant etiam aliæ præclaræ in civitate leges de publico & privato jure, quas ſparſim apud Demoſthenem, Æſchinem, Lyſiam, cæteroſque ejus ſæculi oratores, ac ſcriptores veteres alios legimus. In earum numero ponimus eas, quas Dinarchus in invectiva in Demoſthenem memorat, ubi ait, leges Atticas oratoribus & belli ducibus edicere, ſi fidem ſibi haberi à populo velint, ut liberos ſuſcipiant, & fundum intra limites, id eſt, patriæ fines poſſideant, & omnibus æquis pignoribus depoſitis ſic demum populo præeſſe inſtituant. Exiſtimabant enim viri prudentes, ſine pignoribus hujuſmodi, quibus non bonorum ſolum, ſed etiam malorum fides obligari

poteſt, haud temere magna reipublicæ munera cuiquam committi oportere. Norant quippe, præter commune omnium gentium jus, etiam caritatem liberorum & inſitum deſiderium & cupidinem ſervandarum poſſeſſionum privatarum fidem hominum haud leviter obſtringere. Legibus quoque cautum Athenis, quod ex Platonis Manexemo, ſeu oratione funebri, diſcimûs, ut tenuiorum in bello pro patriâ interemptorum, parentes quoad viverent, liberi donec ad pubertatē pervenirent, ex publico alerentur, ac eorum cura ſingularis à civitate haberetur. Incitamentum maximum ad amandam patriam, & pericula pro ea promptè fortiterque ſuſcipienda obeundaque. Accedebat alterum, quod ex vetere inſtituto iis, qui pro patriâ pugnantes mortem oppetierant, honoris ergo publice funus fieret, & oratorum aliquis, qui eloquentia valeret, eorum laudes velut immortalitatè dignas nomine patriæ totius oratione funebri conſecraret, ac ad imitationem virtutis eorundem præſentes & pòſt futuros excitaret. Quod præmium ingens apud animos hominum gloriæ cupidiſſimorum cenſebatur, & ſtimulum non parvum ad æmulandum virtutem cæſorum in tuenda pro-

promovendaque patriæ fortuna ſubdebat. Cujus inſtituti exempla illuſtria apud Thucydidem, Lyſiam, Platonem, Demoſthenem extant. Præclarum & hoc, ac reipublicæ ſalutare, quod in oratione altera in Ariſtogitonem tradit Demoſthenes, Solonem tarda ſupplicia privatis, velocia magiſtratibus ac δημαγωγοῖς plebis rectoribus, conſtituiſſe, exiſtimantem, quovis tempore de illis pænas ſumi poſſe, horum ultionem ſine periculo differri non poſſe: oppreſſa enim republica (quo plerumq; peccata magiſtratuum tendunt) non futurum, qui pœnas de iis poſcat. Et addit Demoſthenes, privatorum delicta ſimilia eſſe delictis eorum, qui ſunt in vulgo nautarum, cum ſit navigatio, in quibus minus ſit periculi: magiſtratuum verò peccata peccatis nauclerorum eſſe affinia, quæ pertineant ad detrimentum ac perniciem totius navis & omnium vectorum. Præterea Solon lege præcepit, ut inprimis diligens cura puerorum habeatur, ut ii ludimagiſtris idoneis & frugi committantur, ut ad verecundiam & modeſtiam aſſueſiant: item quot eorum ſimul ingredi, quando ludum patere, & è ludo exire, ſcilicet nec ante Solis ortum, nec poſt ejus occaſum, ne ſolitudo & tenebræ in occa-

ſionem verti poſſint nequitiæ, debeant. Præcepit etiam de adoleſcentulis, & horum congreſſibus & cœtibus ſolennibus; deque magiſtratibus eorundem & puerorum curæ præfectis, ut λειτουργοῖς gymnaſiarchis, choragis. Cenſuit enim legiſlator, ait Æſchines hæc recitans, puerum rectè educatum in ætate virili utilem fore civitati: malè verò inſtitutum in pernicioſum civem evaſurum. Ipſa verba legis hæc recitantur: *Puerorum magiſtri ludos ante Solis ortum ne aperiunto, & ante ejus occaſum iterum claudunto: neque fas eſto iis, qui puerilem ætatem exceſſerunt, eo ingredi, dum pueri ſunt intus, præter filium magiſtri, aut fratrem, aut generum. His exceptis, ſi quis fuerit ingreſſus, capite mulctator. Et gymnaſiarchi Mercurialibus nullo modo quemquam adultum ingredi cum pueris ſinunto: ſin permiſerit, neque gymnaſio excluſerit, legi de corruptelâ ingenuorum puerorum obnoxius eſto. Choragi autem, qui à populo conſtituuntur, annum ætatis XL. exceſiſſe debent.* Eadem lege gravius pœna irrogatur ei, qui puerum quæſtus cauſa proſtituit, quive proſtituto abutitur. Idem ſancitur de eo, qui puero ingenuo contumeliam intulerit, imò etiam qui ſervile corpus violaverit. Impudicus autem

omni honore excluditur. Sic enim ait lex: *Si quis Athenienſium ſe proſtituerit, ei non liceat in* IX-*viros cooptari, nec rem divinam facere, non populi cauſam agere, nec ullo fungi magiſtratu, ſive domi, ſive peregre, ſive ſortito, ſive ſuffragio mandari ſolito: neque fecialis mittatur, neque ſententiam dicat, neque in publica fana ingrediatur, neque in feſtis ſolennibus de more coronam geſtet, neque intra fori ſepta progrediatur. Si quis autem hæc fecerit, impudicitiæ condemnatus, morte mulctetur.* Huic ſubjungit Æſchines eodem loco in Timarchæa legem aliam Solonis priori cognatam, de iis, qui vetantur in concione ſententiam dicere, & concionari: quam ait legiſlatorem inchoare ab admonitione tacita, de ſervanda modeſtia & bono ordine. *Poſt ſacra peracta, & vota patria voce præconis concepta*, inquit, *jubentur præſides concionis per præconem rogare, an quis ultra* L *annos natus verba velit facere? deinde auditis omnibus quinquageſimum ætatis annum egreſſis, tum demum cæteri, quibus per leges licet, ſi velint, permittuntur dicere.* Subjicit his Æſchines: *Conſiderate Athenienſes, quam rectè. Non ignorabat legiſlator, in natu majoribus vigere prudentiam, audaciam ſenſim deficere in iis*

ob rerum uſum. Volens igitur prudentiſſimos quoſque conſuefacere, ut ſententiam neceſſario ſibi dicendam putent, & cum nominatim ſingulos appellare non queat, communi totius ætatis cognomine uſurpato ad ſuggeſtum vocat, ac ad dicendum adhortatur: eademque opera etiam juniores reverentiam exhibendam eſſe ſenioribus docet, iiſque priorem in rebus omnibus locum concedendum, & honorem ſenectuti habendum, ad quam perventuri omnes ſimus, niſi nos fata interceperint. Poſtea ad verba legis accedit, quæ oſtendunt, eos qui turpem vitam egerint, à dicendo eſſe prohibitos. *Si quis*, inquit legiſlator, *patrem aut matrem verberaverit, aut non aluerit, aut domum iis non præbuerit, verba facere non permittitor: item, ſi quis imperatas ſibi expeditiones non obierit, aut clypeum abjecerit: ſi quis meretricium quæſtum fecerit, aut pudicitiam proſtituerit: ſi quis patrimonium, aut bona hæreditaria per luxum abſumpſerit, ſuggeſtum conſcendere & ad populum dicere non ſinitor.* Atque his rurſum ſubjicit Æſchines: *Nam qui ſuam familiam malè adminiſtraverit, eodem modo rempublicam quoque curaturum ſapiens legiſlator cenſuit, neque fieri poſſe exiſtimavit, ut idem homo & privatus eſſet improbus, & publicè*

blicè bonus ; aut decère , ut orator ſuggeſtum conſcenderet , qui orationis habendæ prius , quàm degendæ vitæ rationem duxiſſet. Nam viri boni orationem quamvis nudam ac ſimplicem auditoribus profuturam ; hominis autem improbi, qui & corpus ſuum riſui expoſuerit , (id fecerat Timarchus ,) *& patrimonium devoraverit, quantumvis ornatam , non fore è re auditorum.* Et paulò pòſt addit idem , proximis diebus novam legem latam ob Timarchi petulantiam, ut ſortitò tribus deſignetur , quæ præſideat circa ſuggeſtum , & leges ac rempublicam tueatur contra homines improbos. Deinde recitat integram legem ad coërcendam oratorum petulantiam pertinentem. *Si quis oratorum* , ait lex, *in ſenatu, aut pro concione , vel non ſeorſim de re propoſitâ , vel bis de eadem re apud eoſdem dixerit ; ſive concionando, ſivè maledicendo alicui , ſive pede ſupplodendo ; vel inter decernendum importune loqutus fuerit de rebus à ſuggeſto alienis , vel aliquem cóncitarit , vel præfectum traxerit , dimiſſa concione aut ſenatu ; ejus mulctandi poteſtas eſto penes præſides uſque ad drachmas* L : *deinde unaquæque injuria inſcribatur exactoribus. Quòd ſi graviorèm meruiſſe pœnam videbitur , indicta mulcta uſque ad* L *drach-*

drachmas, deferunto ad ſenatum, aut prima concione in curia. Vbi autem citationes recenſuerint, judicanto: quòd ſi condemnatus, clam ſuffragia ferentibus ſenatoribus, præſides exactoribus legum eum inſcribunto. Hactenus verba novæ legis. In eadem Timarchæâ ab Æſchine memoratur lex à Solone quondam ſcripta de diſciplinâ matronarum, cujus hæc ſententia: *Mulierem apud quam adulter fuerit deprehenſus, ornari vetat, ac in fana publica ingredi, ne ſuo interventu integras matronas corrumpat. Quòd ſi intraverit, aut ſe ornaverit, quamvis veſtimenta ejus dilacerare, ac ornatum diripere jubet, verberibuſque eam excipere, veruntamen citra cædem ac mutilationem. Hac ratione*, ait Æſchines, *mulierem talem omni dignitate privat, & vitam ipſa morte acerbiorem ei reddit. Lenones item accuſari Solon jubet, & convictos capite plecti; propterea quod mercede locata ſua impudentia iis, qui delinquere quidem cupiunt, attamen colloqui inter ſe verentur, efficere ſolent, ut periculum faciant, & colloquantur.* Notandum verò, quod Æſchines idem Timarchum arceſſens monet judices, non ſolis teſtimoniis ſtandum in cognoſcendo & ferenda ſententia, ſed ejus qui arceſſitur, mores & reliquam

quam vitam intuendam, indeque de eo formandum judicium : alioqui enim multa ſcelera , quæ clam patrantur, manſura impunita : imitandoſque heic Areopagitas , qui deficientibus teſtibus, & non obſtante ornata & ſpecioſa rei defenſione ex conſcientia ſua , & diligenti inquiſitione, ſæpè judicium ferre ſolent. Vbi inter alia hæc verba habet: *Quis enim aut graſſator, aut fur, aut adulter, aut homicida, aut graviſſimorum ſcelerum deſignator, modo occulte facinus patret, pœnas dabit? Inter hos enim is, qui in ipſo facinore deprehenduntur, & fatentur, ſtatim occiduntur: qui autem clam patrarunt, & inficias eunt, in judicium adducuntur : deque iis, veritas veriſimilibus conjecturis eſt indaganda.* Eamus longius. Lex erat Athenis, ut, qui ærario aut diis mulctam debebant, ſi intra præſcriptum tempus non ſolverent, in vinculis haberentur, quoad ſolverent. Hanc firmabat lex alia, quâ ſanciebatur, ne cui referre liceret de reſtituendis honori ignominioſis (ἀτίμοις) aut de remittenda mulcta debitoribus ærarii, deorumque, niſi prius decreto ſuo poteſtatem ejus rei dediſſent Athenienſium ſex millibus haud pauciores, idque per ſuffragia occulta : tum demum liceret,

quatenus ſenatui populoque videretur. Quibus legibus derogare aut abrogare conatus fuit Timocrates lege nova à ſeſe rogata, cujus hæc erat ſententia: *Si quis ærarius ſive ex lege, ſive ex decreto vinculis eſt damnatus, aut damnabitur in poſterum, ei liceat vades dare pecuniæ debitæ certò ſolvendæ, quos vades probaverit populus, atque ita carcere exire: nec liceat præſidibus id recuſare: qui ſi bonâ fide pecuniam ſolverit, liber ſit ipſe & vades ejus: ſi non ſolverit præfixo tempore, ac vades ejus, ipſe in vincula retrahatur, vadium verò bona publicentur.* Sed an Timocrates legem pertulerit, id eſt, populo eam probaverit, incertum: mihi quidem non veroſimile. Leges aliæ à Solone latæ, in Timocrateâ ab oratore recitatæ, quæ juſſerunt, *peculatus convictum, nec tamen capitis damnatum vinculis addici: malè tractatorum parentum compertum, & nihilominus foro ſe ingerentem in carcerem conjici ab* XI-*viris: militiæ deſertorem etiam, ſi ſibi idem jus arroget, quod cæteri cives habent, quorum ſalvum caput eſt, vinciri apud* XI-*viros: furem, ſi res furtiva à domino recuperata fuerit, dupli damnari, ſin minus, decupli unâ cum adjutoribus, unoque cum pede in compede eſſe per dies quinque totidemq; noctes,*

noctes, ſi Heliæa id cenſuerit: reos manifeſtos deſertæ militiæ, & impietatis in parentes ab XI-*viris introduci in Heliæam, accuſari verò à quolibet qui voluerit, ſi lege non prohibeatur: Heliæam mulctam æſtimare, ſi pœna pecuniaria erit: damnatos in vinculis teneri, donec ſolverint.* Alia lex Solonis de furto in oratione eâdem: *Si quis interdiu ſupra* L *drachmas furatus fuerit, abduci liceat ad* XI-*viros: ſi quis verò noctu quippiam ſurripuerit, eum & occidere, & inter perſequendum vulnerare, & ad* XI-*viros, ſi cui lubet, abducere fas eſto. Convicto autem eorum facinorum, propter quæ in vincula licet abripi, non liceat datis vadibus ſatisfacere pro furtis, ſed mors pœna eſto. Ac ſi quis è Lycæo, aut ex Academiâ, aut Cynoſarge veſtem aut lagunculam, aut quicquam aliud minimi precii, aut aliquod vaſculum è gymnaſiis aut portubus ſurripuerit, ſupra* X *drachmas, etiam hic capite pœnas dato. Si quis verò privato judicio furti convictus fuerit, ei permittitor duplum æſtimatæ litis ſolvere: penes judices verò eſto furem præter argentum ad quinque dierum totidemque noctium vincula damnare, ut omnes eum vinctum eſſe videant.* Quod eò pertinebat, ut fur velut homo flagitioſus, quod reliquum ei vitæ futurum erat,

erat, id cum infamiâ exigeret. Lex quoque Athenis hujuſmodi fuit : *Si quis aliquem detuliſſet, id eſt, crimen intendiſſet, nec actionem inſtitutam perſequeretur, ſed acceptâ pecuniâ, aut quâ aliâ ratione, re cum adverſario compoſitâ, ab actione deſiſteret, ut is, velut prævaricator mille drachmarum mulctam ærario ſolveret : aut ſi actionem perſequeretur quidem, ſed quintam ſuffragiorum partem in ferenda ſententia non ferret, ut calumniator aut ſycophanta, temere crimen intentans totidem drachmas ærario pendere damnas eſſet : quam mulctam quamdiu non ſolveret, ab habendis orationibus arceretur.* Quâ lege conſtrictus Æſchines, cum quintam ſuffragiorum partem in cauſa Cteſiphontea non tuliſſet, tum ne mulctam ſolveret, tum quod pudorem & ignominiam ferre non poſſet, civitate ceſſit, & Rhodum exulatum abiit. Eâdem lege reus factus Theocrines, quòd delato ad judices Micone quodam, acceptâ ab eo pecuniâ, actionem ut prævaricator dimiſiſſet, pendere ærario mulctam poſtulatus, & ſimul aliarum quoque legum violatarum accuſatus fuit. Alia lex contra facilitatem condonandi aut ignoſcendi: *Si quis ſupplicarit in ſenatu aut apud populum, iis de rebus, propter quas vel judi-*

judicium, vel ſenatus, vel populus aliquem damnavit, ſi ipſe ærarius, priuſquam ſolverit, ſupplicarit, actio in eum detur perinde ac ſi quis ærarius in Heliæam ſe ingerat: ſin quis alius pro ærario intercesſerit, priuſquam is ſolverit, bona ejus omnia publicentur: ſin præſidum aliquis permiſerit referre ad populum, ſive ipſi, qui ærario debet, ſive alicui pro eo deprecanti priuſquam ſolverit, ignominioſus, ἄτιμ@, *habeatur.* Vtilis omninò lex. Nam nimia facilitas ignoſcendi, plurimum ſæpè reipublicæ nocet. Οὐδὲν γὰρ ὄφελ@ τῆς πόλεως, inquit quidam, ἥτις μὴ νεῦρα ἐπὶ τοὺς ἀδικοῦντας ἔχει. Additur ibidem etiam lex iſta: *Quibus de rebus judicium prius factum, aut rationes relatæ, aut in tribunali ſuffragiis actum ſive privatim, ſive publicè, aut populo ſtatutum, de his actione detur in judicio, nec* IX-*virûm* (τῶν ἀρχόντων) *quiſquam decernat, neque accuſare ſinat ea, quæ leges non permittunt.* Et alia: *Iudicia & arbitria, quæcunque ſecundum leges facta ſunt republicâ liberâ, rata ſunto. Quæ verò ſub* XXX *tyrannis ſunt acta, aut judicata privatim aut publicè, irrita habentor.* Item: *Neque fas eſto viro uni legem irrogare, niſi eadem omnes Athenienſes*

 obliget,

obliget, idque non aliter, quàm ſi ſuffragentur, & conſentiant per occulta ſuffragia ſex millibus non pauciores. Hanc legem recitat Demoſthenes in Timocrateâ: & repetit eandem brevius conſtrictam in oratione ſecunda in Stephanum; *Leges autem vetant*, inquit, *legem ferre de uno viro, niſi eadem feratur de univerſis Athenienſibus.* In capite aut titulo legum, quibus de rebus actio apud judicem non detur, & experiri non liceat, leges variæ fuêre: in quibus has memorat Demoſthenes: *Quæ res ſemel in judicio deciſa, eas denuò vocare in jus non permittitor:* item, *de quibus ſemel cum aliquo tranſegeris, quæ alicui remiſeris, de iis actio tibi non datur.* Quam legem ter Demoſthenes repetit in orationibus diverſis, pro Phormione, in Pantænetum, in Nauſimachum. Et alia: *Quæ quis oppignoravit, in ea non licet agere contra poſſeſſores, nec ipſi, qui oppignoravit, nec hæredibus ipſius:* in oratione contra Spudiam. Cui affinis eſt illa de pupillis: *Si pupilli quinquennium ſiverint præterire, & in judicium non venerint, actionemve inſtituerint, non amplius licet iis agere earum rerum, quæ ad tutelam attinent.* In oratione contra Nauſimachum: ex quâ hoc quoque liquet, præſcriptionem temporis apud

apud Athenienſes locum habuiſſe, & de præſcriptis agere in judicio non licuiſſe.

De claſſibus civium ditiorum Athenis, & inſtruendis ſubitò triremibus & permutandis facultatibus.

DE claſſibus & lege trierarchicâ dixi ante in deſcriptione reipublicæ Atticæ. Heic facere non poſſum, quin de inſtructione triremis, & permutatione facultatum ex oratore noſtro in ea, quę eſt contra Phænippum, quæ tota hujus materiæ eſt, adjiciam. Erant συμμορίαι Athenis civium ditiorum numero XX, ſingulæ capitum LX. Ex omnibus his conficiebatur claſſis una civium CCC, qui cenſebantur ditiſſimi totius civitatis. Iis injungebantur munia difficillima obeunda in caſibus & periculis repentinis, ut triremes ſingulas ſingulis inſtruerent pecuniâ ſuâ, & alia hujus generis. Quam rationem rudem olim, & vacillantem, & ſuo tempore vitiatam multis modis collapſamque Demoſthenes ingruente metu belli Perſici latâ lege non ſolum revocavit in uſum, ſed etiam meliorem fecit, ut ipſe in oratione de coronâ oſtendit: ipſam verò emendandi rationem ac modum in oratione περὶ συμμοριῶν expoſuit. Per-

mittebat autem lex ei, qui imparem ſe ferendo oneri querebatur, claſſe illa excedere, ſi locupletiorem ſe alium extra claſſem monſtrare poſſet, monſtratuſque ſi ſe ditiorem fateretur, in claſſem trecentorum ſtatim transferebatur: ſin negaret, poſcebatur cum altero permutare facultates. In eâ actione ex lege hæc obſervari ſolere, jam dicta oratio nos docet. Primum quotannis permutationes fieri lex permittebat, propterea quòd conſervatio rei familiaris perpetua, & incrementa ejus paucis omninò civibus, ait orator, contingant. Proponebant verò eas *οἱ στρατηγοὶ*, rei militaris præfecti, circiter initia menſis *μεταγειτνιῶνος*, qui noſtro Sextili ut plurimum in anni Attici ratione reſpondet. Quo tempore qui permutare cupiebat, citabat eum, quem ſe ditiorem ajebat. Tum ſtatim fundum ejus, & poſſeſſiones alias obibat & inſpiciebat cum familiaribus & amicis coram ipſo poſſeſſore: & poſt cautiones quaſdam contra fraudem verbis interpoſitas, ædes obſignabat, ac rerum ſuarum inſpectionem & cautionem eidem poſſeſſori offerebat, & alia, quæ ad avertendas fraudes eſſe poterant, curabat. Quòd ſi poſſeſſor ſigna revelleret, ædeſque ingrederetur, aut quicquam contra

condicta & morem faceret, in legem peccare cenſebatur, nec id ferebat impunè. Dein juratus promittebat, verè ac rectè ſe editurum facultates ſuas, quod die xi βοηδρομιῶνος Attici feciſſe Phænippum demonſtrat orator, jubebaturque ſecundum legem tertio die poſt datum jusjurandum facere, quod pollicebatur, niſi fortè permittente actore ex conventione amicâ res diutius in dies paucos differretur. Quod factum in cauſa Phænippi, doloſè id ab actore impetrantis, oratio eadem docet. Pòſt actor ſi promiſſa non præſtari, ac in fraudem ſe duci animadverteret, libellum complexum querelas, & acta in prætorium, τὸ στρατήγιον, ad ſtrategos inferebat, & eorum opem, velut judicium in his cauſis implorabat. In editione verò poſſeſſionum per legem aut edictum excipiebantur argenti fodinæ, quæ erant in agro Attico, quas permutare, utpote immunes ab oneribus publicis, non erat neceſſe. Στρατηγοὶ demum judicium interponebant, cui parêre litigantes oportebat.

Ius civitatis Atticæ pretioſum.

QVanti jus civitatis ſuæ fecerint Athenienſes, prius etiam oſtendi in

genere. De quo clariſſimè Demoſthenes in Neæram. *Populus Athenienſis,* inquit, *tam præclarum & ſplendidum donum cenſuit, fieri civem Atticum, ut ipſe ſibi leges præſcripſerit, quibus legibus faciendus ſit, ſi quem donatum civitate velint. Earum prima hæc, ne quem facere liceat Athenienſem, niſi qui propter ſtrenuam populo Attico navatam operam & fortitudinem fieri civis mereatur. Deinde ſi perſuaſum populo fuerit: ut det id munus, ratam tamen cooptationem eſſe non ſinit, niſi concione ſequente viri amplius ſex mille Athenienſes occultis* (id eſt, liberioribus) *ſuffragiis eam comprobarint. Senatores autem jubet hæc lex ſuffragiorum urnas proponere, & calculos dare accedenti populo, priuſquàm hoſpites ingrediantur, & præmia auferant, ut unuſquiſque ſui juris adhuc ſecum ipſe conſideret, quem civem ſit facturus: an eo munere dignus ſit is, qui accepturus ſit? Poſt hæc violatarum legum actionem cuivis Athenienſium in eum dedit: licetque ingreſſo in judicium, revincere, non dignum eſſe eum munere illo, ſed contra leges Athenienſem eſſe factum. Et jam nonnullis uſu venit,* inquit orator, *ut dato munere per populum, flagitantium verbis deceptum falſa rogationis actione apud judices propoſitâ, is qui munus acce-*

ceperat, convinceretur munere indignus eſſe, eoque judicum ſententiâ ſpoliaretur. Sic ferè interpres Hieronymus VVolfius, quem libenter ſequor. Sed Græca hîc illic ſignificantiora ſunt: quemadmodum ſtatim initio legis. Πρῶτον μὲν γὰρ νόμος ἐστὶ τῷ δήμῳ κείμενος, μὴ ἐξεῖναι ποιήσασθαι Ἀθηναῖον, ὃν ἂν μὴ δι᾽ ἀνδραγαθίαν εἰς τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων, ἄξιον ᾖ γενέσθαι πολίτην. Ἔπειτ᾽ ἐπειδὰν πεισθῇ ὁ δῆμος, καὶ δῷ τὴν δωρεὰν, οὐκ ἐᾷ κυρίαν γενέσθαι τὴν ποίησιν, ἐὰν μὴ τῇ ψήφῳ εἰς τὴν ἐπιοῦσαν ἐκκλησίαν ὑπερεξακισχίλιοι Ἀθηναῖοι ψηφίσωνται), κρύβδην ψηφιζόμενοι. τοὺς δὲ πρυτάνεις κελεύει τιθέναι τοὺς καδίσκους ὁ νόμος, καὶ τὴν ψῆφον διδόναι προσιόντα τῷ δήμῳ πρὶν τοὺς ξένους εἰσιέναι, καὶ τὰ γέρα ἀναιρεῖν· ἵνα κύριος ὢν αὐτὸς αὑτοῦ ἕκαστος, σκοπεῖται πρὸς αὐτὸν, ὅντινα μέλλει πολίτην ποιήσεσθαι, εἰ ἄξιός ἐστι τῆς δωρεᾶς ὁ μέλλων λήψεσθαι. Pro, τὰ γέρα, autem, quomodò legit VVolfius, non dubito quin legendum ſit, τὰ γέῤῥα, ut legit heic Harpocration, & ex eo Henricus Stephanus in theſauro Græcæ lin-

linguæ. Ea verò erant περιφράγματα τῆς ἀγορᾶς, ſepta fori lintea, aut viminea; quæ ſubitò tolli poterant, cum concio frequens eſſet habenda. Largius hoc aut laxius apud Romanos quàm apud Athenienſes. Nam apud illos, quem quilibet civium è ſervitute manumittebat, ſimul cum libertate jus Romanæ civitatis ei tradebat, ut civis fieret libertinus, & ex eo ac fœminâ liberâ juſtis nuptiis geniti, cives ingenui. Populus autem totas civitates populoſque atque adeò integras nationes jure civitatis ſuæ donabat. Quod utrumque majeſtatem ſive dignitatem juris illius, quo ſinguli cives præditi erant, quodam modo minuebat, & quaſi viliorem reddebat, ac penè polluebat: tandemque cum ea res nimis latè diffunderetur (quod factum ſub imperatoribus) imperio Romano exitium attulit. At Athenienſes parciores in eo fuêre, & majorem conſervandæ dignitatis impollutæ juris iſtius ſui habuêre. Nam contra eos, qui obrepere in civium numerum ſtudebant, comparata apud eos erat gemina illa δοκιμασία juniorum, cum in album curialium primum, deinde, biennio pòſt, in tabulas popularium, quas ληξιαρχικὰς vocabant, inſcriberentur,

de qua in delineandà reipublicæ hujus forma nobis dictum. In quas eaſdem tabulas referebantur etiam nomina eorum, qui civitatis jure à populo donabantur: quî fiebat, ut pro nothis aut falſis civibus haberentur, quotquot in his tabulis inſcripti non reperiebantur. Inprimis verò huc faciebat lex, cujus veſtigia tum alibi, tum in oratione contra Eubulidem extant, & cujus ſummam expoſuit autor argumenti, eidem orationi præfixi: quæ verè ac propriè καθάρσεως vim habuit ad expellenda recrementa civitatis. *Scribitur*, inquit, *lex apud Athenienſes, ut inquiſitio fiat in eos omnes, qui ſint in civitatis album inſcripti, civesne germani ſint, an non: & ut ii, qui non & patre & matre cive nati ſint, deleantur: utque populares de omnibus ſententiam ferant, & qui horum ſuffragiis reprobati fuerint, & lata ſententia acquieverint, deleti inter inquilinos cenſeantur: iis verò, qui velint, concedatur appellatio ad judices: qui ſi etiam in judicio convicti fuerint, vendantur: ſin fuerint abſoluti, cives ſint.* In hac autem diſquiſitione ac judicio nihil omninò faciebat, divesne aliquis eſſet, an pauper. Nam non minus pauper quàm dives civis eſſe poterat, legeſque vetabant, ne quis pauperi, ſi modò

vitæ eſſet integræ, ob paupertatem inſultaret: eam quippe miſeratione magis quàm inſultatione ac injuriis eſſe dignam: potiorque ducebatur civis pauper quàm locuples peregrinus. Peregrinum quippe adeò civili jure leges excludebant, ut ne quæſtum in foro Attico eum facere permitterent. Quod à Solone profectum multo tempore ab Antiphonte denuò ſancitum eſſe, & ſuo quoque ſæculo valuiſſe, orator contra Eubulidem oſtendit.

Leges matrimonii.

NOtandæ verò cum primis matrimonii leges: quæ quidem non ſemper eædem, ſuique ſimiles fuère. Solon enim etiam cum peregrinâ matrimonium inire, id eſt, peregrinam pro conjuge habere, civi Attico permiſit, liberoſque tali matrimonio genitos civium in numero cenſeri voluit, quamvis vulgò νόθοι dicerentur: quod in duobus ſummis belli ducibus, Themiſtocle & Cimone, utroque matre Threſſa nato, eſt notatum. Poſteà Pericles νόθους hujuſmodi lege latâ civium jure excluſit. At Demoſthenis ſæculo cum peregrinâ fœminâ jungi civem Atticum, aut virum peregrinum cum fœmina cive Attica,

tica, omnino vetitum. Sic enim lex hac de re habuit: *Si peregrinus mulierem civem Atticam duxerit quacunque arte aut machinatione, quivis Athenienſium, cui id licet, eum apud Theſmothetas accuſato. Qui ſi damnatus fuerit, venundetur tum ipſe, tum res ejus familiaris: & triens eſto ejus, qui reum peregerit. Similiter ſi & peregrina civi Attico nupſerit, pari ratione is etiam qui peregrinitatis damnatam habuerit in matrimonio, mille drachmis mulctator.* Cui legi altera affinis in eadem oratione contra Neæram recitata eſt iſta: *Si quis viro Athenienſi peregrinam mulierem pro ſua, id eſt, ex ſe genita, elocaverit ſeu deſponderit, ignominioſus eſto: & ejus res familiaris publicator, & triens eſto ejus, qui ipſum convicerit: arceſſitor autem apud theſmothetas ab aliquo ex iis, quibus licet, velut peregrinitatis.* Et rurſum alia ibidem: *Qui adulterum cum uxore ſua deprehendit, ei non liceat eandem in matrimonio retinere: ſi retinuerit, & cum ea porrò conſueverit, ignominioſus habetor. Fœmina deprehenſa ſana publica ingredi prohibetor ne ſacra prophanet aut polluat: &, ſi contemptâ lege ingreſſa fuerit, à quovis impunè malè mulctator, vitâ ſolummodò incolumi.* Solonis verò lex fuit, quam Plutarchus me-

morat

morat in ejus vita, & cujus à me mentio eſt facta in deſcriptione reipublicæ Atticæ, quæ conceſſit marito, *adulterum cum uxore ſua deprehenſum confeſtim occidere :* idem permiſit viro in eum, quem in ſtupro cum concubinâ ſua deprehenderit. Qua lege tuetur ſe in judicio, apud oratorem Lyſiam, qui ſemet Eratoſthenem in adulterio cum conjuge repertum fatetur trucidaſſe, & affirmat, legem hanc apud Areopagitas in columnâ inciſam fuiſſe. Verum ſi quis alius adulterum cum conjuge alterius in ipſo facinore reperit, ſive is pater fœminæ adulteræ ſit, ſive frater aut propinquus, ei leges non permiſerunt, ſtatim adulterum interimere, ſed poteſtatem dedêre conjiciendi illum in vincula, & deferendi apud magiſtratum, accuſandique, ſi quid eſſet, quod controverſiam haberet, in judicio: judices ſecundum leges de reo ſtatuebant. Cujus juris veſtigia extant in actione Demoſthenis contra Neæram. Sed illa præ cæteris inſignis lex eſt ad matrimonium pertinens, quæ ſanxit, *quam fœminam legitimè marito deſponderit pater, vel frater conſanguineus, eodem ſcilicet patre natus, vel avus paternus, ex ea natos liberos legitimos ſeu germanos eſſe: illorum verò ſi nullus fuerit, ſitque*

puella aut fœmina ἐπίκληρος, id eſt, orba in nullius poteſtate, ac ſola parentum hæres, accipere hanc illum, cui id jus legibus tributum: ſi nec is fuerit, fieri eam ejus, cui ipſa ſe permiſerit. Hic enim verus verborum Græcorum ſenſus eſt, quamvis obſcuriora ea eſſe videantur. Quæ ut à Demoſthene recitata ſunt oratione alterâ contra Stephanum, heic adſcribo: Ἣν ἂν ἐγγυήσῃ ἐπὶ δικαίοις δάμαρτα εἶναι ἢ πατὴρ, ἢ ἀδελφὸς ὁμοπάτωρ, ἢ πάππος ὁ πρὸς πατρὸς, ἐκ ταύτης εἶναι παῖδας γνησίους. ἐὰν δὲ μηδεὶς ᾖ τούτων, ἐὰν μὲν ἐπίκληρός τις ᾖ, τὸν κύριον ἔχειν· ἐὰν δὲ μὴ ᾖ, ὅτῳ ἂν ἐπιτρέψῃ, τοῦτον κύριον εἶναι. De fœminis quidem ἐπικλήροις ſatis conveniunt optimi quique autores, ſignificari hac voce eas, quibus ſine aliorum conſortio hæreditates obveniebant, & quæ tanquàm pupillæ in nullius ſuorum poteſtate erant, quarum curam archontes ἐπώνυμοι gerebant, ſive in re eſſent ampla, ſive arcta. Ius verò Athenis erat, proximos agnatos eas, ſi innuptæ eſſent, ſibi deſpondere & uxores capere, & una cum iis poſſeſſionem hæreditatis earum ſeu dotis adipiſci. Ex qua re ſæpe contentiones inter agnatos com-

competitores exiſtebant, & judicio archontis utplurimum definiebantur, aut ab eo ad judicia ſuperiora referebantur. Quam ob cauſam eædem puellæ aut fœminæ etiam ἐπίδικοι, quòd judicio de iis certaretur, dicebantur. Quòd ſi pupillæ hujuſmodi inopes eſſent, cogebantur nihilominus ſanguine proximi eas uxores ducere, aut de ſuo dotem fortunæ congruam, iis dare. Nec deerat iiſdem reſpubl. ſi hoc quoque ſubſidio fortè deſtituerentur, nimirum ſi ipſi propinqui egeni eſſent, modò ipſæ formæ eſſent mediocris, ne ob ejus defectum nuptiis faſtidirentur. Quod arguunt Demoſthenis verba contra Neæram. Ait enim, judices appellans: *Quapropter & civium noſtrarum rationem habete, ut ne pauperum filiæ nuptum collocari nequeant. Nunc enim tametſi aliqua paupercula eſt, dotem ei ſatis magnam confert lex. ſi mediocrem duntaxat à natura formam acceperit.* Vnde verò impendia hæc in paupercularum dotes reſpub. ſumpſerit, ex pretio-ne venditorum ſcortorum, an mulcta alia impudicorum, incertum. Illud quidem verba Demoſthenis hoc eodem loco ſignificare videntur. Niſi fortè toto iſto loco orator legem eam intelligat, qua proximus agnatus jubetur pro faculta-

tum

tum ſuarum modo pupillæ hujuſmodi dotem conferre, aut ipſe eam ducere, dummodò à natura formæ ſit mediocris. In utroque certè legis beneficium fuerit. Sed ἀπορῶ. Orator quidem alibi hac eadem de re poſt recitatam nobilem legem herciſcundæ familiæ ſic diſſerit: *Neque vero, judices, cum hac legiſlator ſanguine propinquis dederit, alia multa omninò non mandavit, quæ iiſdem propinquis neceſſariò ſint facienda: ſed omninò multa ſunt, quæ lex facere jubet propinquos: neque ullum effugium relinquit, quò minus ea facere ſit neceſſum.* Et his legem ipſam ſubjicit, cujus hæc ſunt verba: *Pupillarem aliquam, quæ in unâ claſſe cenſentur* (tales Romæ erant proletarii & capite cenſi,) *ſi habere noluerit genere proximus, dote datâ elocato, primæ claſſis quidem, quam* πεντακοσιομεδίμνων *vocabant, drachmis quingentis, eques autem, id eſt, ſecundæ claſſis civis, trecentis,* ζευγίτης, *id eſt, tertiæ claſſis,* CL, *præter ea, quæ ipſa habet. Si vero plures fuerint in eâdem familiâ, proportione quiſque pupillæ conferat. Quòd ſi mulieres orbæ plures fuerint, ne neceſſe ſit genere propinquo plus unâ elocare, ſed proximè ſequens aut elocato aut ipſe ducito. Quòd niſi genere proxi-*

proximus vel elocarit vel duxerit, archon eum cogat aut elocare, aut ipſum ducere. Quod ſi archon non coëgerit, debeat mille drachmas ſacras Iunoni. Citet autem eum, qui detrectaverit, qui vis ad archontem. Textus Græcus ſic habet: Τῶν ἐπικλήρων ὅσαι θητικὸν τελοῦσι, ἐὰν μὴ βούληται ἔχειν ὁ ἐγγύτατα γένους, ἐκδιδότω ἐπιδοὺς, ὁ μὲν πεντακοσιομέδιμνος πεντακοσίας δραχμὰς, ὁ δ' ἱππεὺς τριακοσίας, ὁ δ' ζευγίτης ἑκατὸν πεντήκοντα, πρὸς οἷς αὐτῆς. ἐὰν δ' πλείους ὦσιν ἐν τῷ αὐτῷ γένει, τῇ ἐπικλήρῳ πρὸς μέρος ἐπιδιδόναι ἕκαστον. ἐὰν δ' αἱ γυναῖκες πλείους ὦσι, μὴ ἐπάναγκες εἶναι πλέον ἢ μίαν ἐκδοῦναι τῷ γένει· ἀλλὰ τὸν ἐγγύτατα δεῖ ἐκδιδόναι, ἢ αὐτὸν ἔχειν. ἐὰν δ' μὴ ἔχῃ ὁ ἐγγυτάτω γένους, ἢ μὴ ἐκδῷ, ὁ ἄρχων ἐπαναγκαζέτω ἢ αὐτὸν ἔχειν, ἢ ἐκδοῦναι. ἐὰν δ' μὴ ἐπαναγκάσῃ ὁ ἄρχων, ὀφειλέτω χιλίας δραχμὰς ἱερὰς τῇ Ἥρᾳ, ἀπογραφέτω δ' τὸν μὴ ποιοῦντα ταῦτα ὁ βουλόμενος πρὸς τὸν ἄρχοντα. Ex oratione contra Macartatum. Ad hanc legum matrimonialium claſſem pertinet etiam Solonis illa à Plutarcho haud

haud immeritò abſurditatis damnata in expoſitione vitæ ejuſdem, ſanciens, licere fœminæ orbæ, quam propinquitatis jure conjugem ſibi ob opes ejus aſſeruit proximus agnatus, ſi ipſe ad concubitum inidoneus ſit, & tamen à dote diſcedere nolit, ex voluntate ipſius propinquorum ejuſdem unum, quem velit, ad concubitum admittere, & liberos ex eo ſuſcipere, & nihilominus in matrimonio cum marito eodẽ manere. Res ſanè, ut ait Plutarchus, cum naturâ matrimonii pugnans: certè præcipuam legem matrimonii evertens. Melius Romani, qui virum hujuſmodi conjugem dimittere, & dotem ei reſtituere, ac ut alteri nuberet, cui vellet, permittere jubebant: concubitus autem tales ex mariti conſenſu turpia ac nefaria lenocinia eſſe cenſebant. Sed Solon hoc legis velamine honori & utilitati mariti, & procreatione ſobolis bono civitatis, & ſimul ſucceſſioni agnatorum in bona hæreditaria conſulere voluiſſe videtur. Subjungit Plutarchus illic legem Solonis aliam, quâ juſſit, ut nova nupta cum viro occluderetur, & uterque malo cotoneo veſceretur bellariorum loco; & ut utique ter quolibet menſe maritus cum uxore coiret tum ob generationem ſobolis., tum ad alendam inter

conjuges mutuam benevolentiam avertendaſque ſimultates atque animorum abalienationem. Dein addit idem Plutarchus, cæteris matrimoniis, nimirum cum fæminis, quæ ἐπίκληροι non erant, & hæreditatem in dotem trahebant, dotes Solonem ſuſtuliſſe, tres tantum veſtes, & quædam parvo empta vaſa, nec quicquam præterea nubentem ſecum afferre meritò voluiſſe. Nam conſortium conjugum non pretio aut pecuniâ, ſed mutuâ gratiâ ac benevolentiâ, & deſiderio gignendorum legitimorum liberorũ coire optimum putavit. Sed in dotis ratione mutatum eſſe aliquid cum tempore, ſi hoc verum, quod heic Plutarchus affirmat, res ipſa loquitur, & ea quæ jam antè expoſita ſunt. Vt autem ſeverus in adulteros fuit Solon, quos in αὐτοφώρῳ deprehenſos, uti diximus, occidi impunè permiſit, ita nimis legem fuiſſe in puniendis raptarum fæminarum ingenuarum ſtupratoribus notat & carpit Plutarchus. Eos enim x tantummodo drachmis mulctaſſe, & ſi raptas ſtupratasque inſuper proſtituiſſent, mulctam illam duplicaſſe oſtendit. Quam pœnam exilem fuiſſe, homini præſertim locupleti, manifeſtum eſt. Sed longiuſculè hoc abit ab inſtituto præſenti.

Id

Id verò propius huc pertinet, quod jam dicam. Paſſim liquet tum ex Demoſthene tum ex autoribus aliis, fas fuiſſe Athenis, *Athenienſem ſororis ſuæ germanæ filiam, uxorem habere, & ex ea liberos gignere, & item filiam germani fratris nubere patruo ſuo.* Teſtantur hoc orationes Demoſthenicæ in Neæram & Leocharem. Nec dubitare poſſum propter rationum ſimilitudinem, quin amitæ quoque licuerit cum fratris ſui germani filio, & materteræ cum filio germano ſororis matrimonium jungere. Fratrum autem & ſororum liberos, filios & filias nuptias legitimas coiviſſe, uſitatiſſimum, ut demonſtratione non habeat opus. Porrò ex actionibus ejuſdem oratoris in Aphobum tutorem ſuum amitâ ſuâ natum, & in Stephanum falſum teſtem, ut & ex aliâ pro Phormione, claret, apud Athenienſes ſeu lege ſeu more receptum fuiſſe, & pro conceſſo habitum, maritum vitâ deceſſurum, aut etiam prius, cum placeret, conjugem ſuam alteri cum dote tradere, idque vel teſtamento ſignare, vel ſine teſtamento. Nam ut exempla illuſtria ex hiſtoriis petita ſilentio præteream, Demoſthenes oratoris pater ſolemni teſtamento ſcripto uxorem Cleobulen Aphobo ſororis ſuæ filio

cum dote liberali deſpondit. Paſio autem Phormioni ſervo quondam ſuo, deinde libertate donato, cum verſaretur in extremis, conjugem Archippam benè ab ſe dotatam, ac à Phormione jam antè adamatam per teſtamenti tabulas, ſive veras, ſive ſuppoſititias (de eo enim in judicio diſputatum fuit) ſimiliter trans ſcripſiſſe dicebatur: factuſque eſt hoc modo Phormio maritus dominæ quondam ſuæ, ſub quâ ſervitutem ipſe ſervierat. Quod quoniam indignum liberis Archippæ & Paſionis videbatur, orator ad demendam facto illi invidiam, in oratione pro Phormione recenſuit plura exempla ſervorum, qui poſt manumiſſionem & impetratum civitatis Atticæ jus, ex voluntate priorum dominorum potiti fuerant dominarum ſuarum nuptiis non ſolum à dominorum morte, ſed etiam dominis adhuc ſuperſtitibus. Erant enim uxores in poteſtate maritorum ſuorum, ut de iis citra maleficium ſtatuerent, quod vellent. Quod argumento eſt, etiam divortia ibidem in uſu fuiſſe, licuiſſeque maritis, cum animus ferret, uxores ſuas dimittere reſtitutâ dote, & alias ſibi jungere: idque factitatum plurimis exemplis conſtat. Plures autem conjuges in matrimonio ſimul habere,

ſemper

ſemper nefas exiſtimatum. Idem de concubinis valuiſſe ferè eſt credam, præſertim in loco aut regione eâdem, quanquàm expreſſim ſcriptum id apud probatum autorem veterem hactenus non legerim, aut certè legiſſe me non meminerim. Erant enim concubinæ juſtarum penè uxorum inſtar, ſæpè maritali affectu à viris adamatæ. Quod arguere videtur poſſe lex illa ex Lyſiâ antè à me relata, quæ permiſit viro virum alterum cum concubinâ ſuâ in ſtupro deprehenſum occidere, non ſecus ac ſi eundem cum juſtâ uxore deprehendiſſet. Vnde conjectare porrò licet, nec more, nec lege permiſſum fuiſſe, in æmulationem legitimæ conjugis concubinam ei ſuperinducere. Scortis verò uti maritum, non quidem probum & rectum, ſed tamen non nefarium eſt habitum, nec pœnâ legibus affectum: nec adulterium hoc, ſed ſcortatio eſt nuncupatum. Pertinet huc Demoſthenis locus, qui eſt in actione contra Neæram paulo ante ejus finem: quo diſcrimen demonſtrat orator inter legitimas uxores, & concubinas, ac ſcorta. *Nam in matrimonio habere, ait, hoc eſt, cum quis liberos generat, atque ad curiales & populares ſive municipes filios introducit, & filias pro ſuis nuptum*

 elocat.

elocat. Meretrices enim voluptatis ergo habemus: concubinas ob quotidiana miniſteria curamque corporis: uxores autem ad gignendos legitimos liberos, & fidelem rei domeſticæ cuſtodiam. Ex ſolis igitur juſtis uxoribus ſuſcipiebantur liberi ingenui, qui hæreditates ſuorum adire, & cives fieri poterant, ex concubinis non item, multò minus ex vilibus ſcortis. Quæ oportunè in memoriam mihi referunt legem huic materiæ affinem, quam in eadem oratione idem orator recitat: cujus ſenſus eſt, pro adultero haberi, & in vincula abripi jure non poſſe eum, qui Veneri operam dare deprehenditur cum fœminis in tabernâ meritoriâ ſedentibus aut in foro palàm aliquid vendentibus: ὁπόσαι ἂν, inquit lex, ἐπ' ἐργαστηρίου καθῶνται, ἢ ἐν τῇ ἀγορᾷ πωλῶσί τι ἀποπεφασμένως. Hujuſmodi autem fœminam fuiſſe Phanonem Neæræ filiam, Stephani privignam, cujus conſuetudine ſit uſus Epænetus Andrius, vetus ipſius Neæræ amaſius, nuptam nuper civi Attico Phraſtori, ſed ob vitium natalium ab eo repudiatam, ac ad matrem vitricumque Stephanum reverſam, atque Epænetum cuncta confitentem de conſuetudine cum matre & filiâ judicio arbi-

arbitrorum eſſe abſolutum, ex Epæneti actione contra Stephanum orator demonſtrat. Satis de matrimoniorum jure, & quæ cum his cohærent. Addo de ſucceſſione in bona defunctorum, de teſtamenti factione, de adoptione, de tutelâ, & quæ hujus ſunt generis: quæ materia eſt litigantium apud judices in omnibus civitatibus tritiſſima. Ante Solonem teſtamentorum jus & uſus Athenienſibus non fuit. Succedebatur in bona demortuorum inteſtatorum ſecundum jus in more tunc poſitum. Valebat autem hæc velut generalis regula, ut ſanguine aut jure proximi hæreditates caperent excluſis ulterioribus. Ex ſemine quippe defunctorum genitis æquiparabantur adoptivi, ſi ritè facta eſſet adóptio: de quâ dicendum poſteà. Solon factionem teſtamēti introduxit, & legibus definivit. Teſtamento non ſcripto (liberum enim hoc erat) hæreditates capiebantur ſecundum leges à Solone latas. Prima lex eo in caſu erat, ut ſanguine aut legitimo gradu proximi ante reliquos ad ſucceſſionem vocarentur. Proximi verò cenſebantur filii, eorumque liberi maſculi, & ex iis porrò deſcendentes ejuſdem ſexus, ſi qui eſſent: ſi non eſſent, eſſent autem ſuperſtites ſolæ filiæ, aut ex iis nati aut

natæ, his dabatur hæreditas, quibus alioqui, extantibus filiis & eorum liberis maribus, dos tantum modica pro facultatum modo ex lege tribuebatur. Cenſebat enim legiſlator, maribus, per quos ſolos familiæ propagabantur, ut ſe ſtatumque ſuum commodius tueri poſſent, tribuendis hæreditatibus eſſe conſulendum. Fuiſſe autem dotes non magnas, quæ puellis ac fœminis tribui ſolent, ſi aliunde non conſtaret, (conſtat autem multis modis,) poſſet ex diſpoſitione teſtamentariâ Demoſthenis ejus, qui pater Oratoris fuit, liquido cognoſci: quam diſpoſitionem filius Orator in actione primâ contra Aphobum tutorem ſuum recitat. Cum enim morientis res familiaris talentis quaſi XIIII cenſeretur, & idem moriens unicum filium ſibi cognominem, & filiam unicam cum matre eorundem, uxore ſuâ, in vivis relinqueret, filiæ duo tantum talenta in dotem, & quidem ſatis liberaliter, ut ſignificat orator, aſſignavit: uxori autem, cum quâ dotis acceperat minas tantum L, adjectis illi ſummæ XXX minis aliis, Aphobo agnato ſuo, & liberorum tutori conſtituto nupturæ LXXX minas dotales deſtinavit, ut tota dos ejus eſſet in pecuniâ talenti unius & minarum Atticarum XX,

cum

cum uſu ædium & ſuppellectilis, uſque dum filius Demoſthenes ad ætatem virilem perveniret. Reliqua omnia cedere voluit, ut & cedere jure debebant, ſoli filio. Porrò ſi vitâ decedens relinqueret aut fratres eodem ſecum patre natos, quos γνησίους Græci dicebant, & filias ſolas ex ſe genitas, illi cum hiſce ad hæreditatem admittebantur. Quod docet lex contra Macartatum recitata: quanquàm textus illic mutilus ſit, & interpres VVolfius, vir cæteroqui eruditiſſimus, pro fratribus filios, non ſatis attendens ad rem, ſupponat. At ſi filiæ morienti non eſſent, fratres γνήσιοι defuncto ſuccedebant. Qui ſi fratrum defunctorum filios in vivis haberent, eos etiam ſecum admittere, & portionem parentum iis cedere cogebantur. Si fratres conſanguinei, id eſt, γνήσιοι, eodem nimirum patre ſecum geniti, aut fratrum talium filii legitimi deeſſent, filiæ cum ſororum ſuarum præmortuarum eodem patre natarum liberis pari modo hæreditatis compotes fiebant. Sed & heic mares & maribus geniti, licet gradu eſſent remotiores, ſi eſſent ex iiſdem, ut ait lex, fœminis anteferebantur. Quæ ſequuntur in lege eâdem, cætera familiæ herciſcundæ in

gradibus ulterioribus exponunt, ſed tam obſcurè, ut in explicandis iis natare quis facilius quàm enatare queat. Verba ſic habent: Ἐὰν δὲ μὴ ὦσι πρὸς πατρὸς μέχρι ἀνεψιαδῶν παίδων, τοὺς πρὸς μητρὸς τοῦ ἀνδρὸς κατὰ ταὐτὰ κυρίους εἶναι. Ἐὰν δὲ μηδ' ἑτέρωθεν ᾖ ἐντὸς τούτων, τὸν πρὸς πατρὸς ἐγγυτάτω κύριον εἶναι. Poſtrema ſunt clara, quæ nothis ſeu ſpuriis jus propinquitatis & ſucceſſionum in univerſum, quemadmodum & ſacrorum & publicorum, adimunt. Si deficerent mares ex defuncto rectà per mares deſcendentes; ſupereſſent autem ex filiâ prognati, hi prognatis & deſcendentibus ex fratre defuncti præferebantur. Mares ex maribus à defuncto deſcendentes eidem defuncto ſuccedebant licet gradibus impares, ſcilicet filii, nepotes, pronepotes, ſed in ſtirpes, non in capita. At ex collateralibus deſcendentes, gradu proximi defuncto excludebant remotiores: fœminarum verò nulla habebatur ratio. Verum enim verò ne familiæ peſſum irent deficiente prole maſculina deſcendente, per quam, uti dixi, familiæ tantum propagabantur, remedium quæſitum eſt ab adoptione. Ea erat, cum quis hæredem maſculum ex

ſe gen-

ſe genitum filium aut nepotem ex filio, aut pronepotem ex nepote non habens alium aſſumebat, qui filii loco ſibi eſſet, & omnia jura filii teneret, ac morienti hæres ſuccederet, familiamque alioqui interituram propagaret, conſentiente eo, in cujus poteſtate hactenus ille fuerat. Licebat autem adoptanti, qui hac ratione conſervare & ad poſteros propagare domum ſuam cupiebat, quemcumque volebat, ſeu alienum à ſanguine ſuo, ſeu ſanguine ſibi junctum eligere. Sed ferè fiebat, ut ſanguinis potius ſui aliquem, veluti nepotem ex filiâ, aut ex fratre, aut ex ſorore prognatum, quàm extraneum eligeret, quemadmodum exempla docent, quæ extant apud Demoſthenem. Verum ut rata eſſet adoptio, primum neceſſe erat, id quod jam dixi, ut voluntati adoptantis accederet voluntas ejus, in cujus poteſtate erat, qui adoptabatur, veluti patris aut aui paterni naturalis, quemadmodum videre eſt tum aliunde tum ex actione contra Macartatum. Deinde ſi is, qui adoptabatur, curiæ eſſet diverſæ à curiâ adoptantis, opus quoque erat, ut per parentes, aut propinquos proximos adduceretur ad curiales adoptantis, & ut nomen ejus in album curiæ referretur. Eratque hac de re judicium

curialium. Quod etiam de popularibus valuiſſe credo ob ea, quæ Demoſthenes in oratione contra Leocharem diſſerit. Adoptabantur autem nonnunquàm qui jam in virili ætate erant, nonnunquàm adoleſcentes, interdum etiam pueri: quemadmodum Eubulides puer ab Eubulide avo materno, volente patre Soſitheo, adoptatus, & à patre, cum tempeſtivum eſſet, ad curiales adductus apud Demoſthenem legitur. Sed notandum heic, lege cautum eſſe à Solone, *ne adoptato, aut filio ejus aut cuiquam ex his prognato, ſi liberis maſculis ipſi carerent, in fraudem cognatorum adoptantis, alium ſibi liceret adoptare, eique familiam tradere*: & juſſiſſe legiſlatorem, *adoptionem talem eſſe irritam, ac hæreditatem redire ad proximos cognatos primi adoptantis*: voluiſſe etiam, *ſi quis adoptatus reverteretur in familiam ſuam, ex quâ erat adoptatus, filium autem ſuum ſibi ſubſtitueret*, voluiſſe, inquam, *ut filius quidem familiam & hæreditatem adoptantis teneret, ipſe autem velut deſerens jus ſuum, ac ſemet emancipans, jure illo adoptionis, & regreſſus in locum deſertum, excideret, idemque valeret in ejus filio, ſi is exemplum patris imitaretur*: ſicuti diſcimus

ex

ex eâdem actione contra Leocharem. Nam, ut illic affirmat orator, Leocrates tanquam adoptatus irrepſerat in familiam Archiadis avunculi ſui, doloſe circumvento & rogatu propinquorum connivente hærede altero. Deinde ſubſtituto ſibi filio ex ſe nato Leoſtrato remigrarat in domum patris ſui naturalis: & hujus exemplo idem poſteà fecerat Leoſtratus, ſibique in domo adoptivâ ſubſtituerat Leocratem juniorem, filium ſuum ex ſe genitum. Hoc verò ſine prole mortuo, regredi in familiam Archiadis Leoſtratus eſt conatus cum Leochare agnato, quem ſibi adoptabat. Sed per leges jam memoratas à competitoribus hæredibus aliis eſt repulſus: cauſaque eſt ex more apud archontem ἐπώνυμον diſceptata. Archontis enim, ut pluries jam dictum, docente Demoſthene, propria hæc juriſdictio erat, cum de hæreditate contendebatur: quemadmodum ad eundem cura pupillorum & pupillarum, & familiarum peſſum euntium, & viduarum in ædibus funeſtis manentium, uterumque ſe ferre dicentium, ex lege pertinebat, ut nimirum videret, ne quid hiſce injuriæ inferretur. Prior lex prohibens adoptatum adoptare, extat in peroratione contra Leocharem. Poſterior hæc de

archon-

archontis officio recitatur ſub fine orationis in Macartatum. his verbis: Ὁ ἄρχων ἐπιμελείσθω τῶν ὀρφανῶν, καὶ τῶν ἐπικλήρων, καὶ τῶν οἴκων τῶν ἐξερημένων, καὶ τῶν γυναικῶν, ὅσαι μένουσιν ἐν τοῖς οἴκοις τῶν ἀνδρῶν τῶν τεθνηκότων φάσκουσαι κυεῖν, τούτων ἐπιμελείσθω. καὶ μὴ ἐάτω ὑβρίζειν, ἢ ποιεῖν τι παράνομον. κύριος ἔστω ἐπιβάλλειν κατὰ τὸ τέλος. Ἐὰν δὲ μείζονος ζημίας δοκῇ ἄξιος εἶναι, προσκαλεσάμενος προπέμπτα, καὶ τίμημα ἐπιγραψάμενος ὅ, τι ἂν δοκῇ αὐτῷ εἰσαγαγέτω εἰς τὴν Ἡλιαίαν. Ἐὰν δ᾽ ἁλῷ, τιμάτω ἡ Ἡλιαία περὶ τοῦ ἁλόντος ὅ, τι χρὴ αὐτὸν παθεῖν ἢ ἀποτίσαι. Præter adoptandi jus licebat lege Solonis, quotquot genuini cives erant, non adſcititii, cum Solon magiſtratum iniret, teſtamentum condere, & de rebus ſuis pro arbitrio diſponere, hæredes inſtituere, quos volebant, legare, tutores hæredibus dare, modò id facerent ſecundum leges. Quod ſic ſtatuit Solon, ait Demoſthenes contra Leptinem, non ut genere proximos jure propinquitatis fraudaret, ſed ut utilitate in medium propoſitâ efficeret, ut homines inter ſe

bene-

beneficiis certarent. Lex autem ejuſdem Solonis *vetabat teſtamentum condere eos, & res ſuas alienis legare, qui liberos mares legitimos habebant, quibus utique hæreditas debebatur: quive mente læſi erant, aut ſenio nimio preſſi, aut veneficio impliciti, morbove gravi laborantes, aut mulieribus obſequentes, aut earum rerum aliquâ, quæ legibus vetitæ ſunt, commoti, aut denique neceſſitate aut vinculis circumventi.* Volebat enim legis autor voluntate liberâ & mente integrâ teſtatores de rebus ſuis diſponere. Recitat legem hanc Demoſthenes oratione II contra Stephanum falſi teſtimonii dicti reum. Partem autem ejus, quæ eſt de dementato à muliere, repetit in eâ, quæ eſt contra Olympiadorum infatuatum, ut ait, à ſcorto, memorans dictum Solonis, neminem ſcilicet mortalium magis delirare, quàm qui pareat mulieri meretrici: atque ideò Solonem juſſiſſe affirmat, omnia ea irrita eſſe, quæ quis faceret mulieri parens, maximè verò tali. Verba Græca legis contra Stephanum adductæ, ſi quis ea cognoſcere deſideret, hæc ſunt: Ὅσοι μὴ ἐπεποίηντο, ὥστε μήτε ἀπειπεῖν, μήτ᾽ ἐπιδικάσασθαι, ὅτε Σόλων εἰσῄει τὴν ἀρχήν, τὰ ἑαυτοῦ διαθέ-

διαθέσθαι εἶναι, ὅπως ἂν ἐθέλῃ, ἂν μὴ παῖδες ὦσι γνήσιοι ἄῤῥενες, ἂν μὴ μανιῶν, ἢ γήρως, ἢ φαρμάκων, ἢ νόσου ἕνεκεν, ἢ γυναικὶ πειθόμενοι, ὑπὸ τούτων του παρανόμων, ἢ ὑπ᾽ ἀνάγκης, ἢ ὑπὸ δεσμοῦ καταληφθείς. Quos verò legiſlator vocet *πεποιημένους*, orator legem interpretans & cauſæ ſuæ applicans declarat: ſcilicet non ſolum adoptivos, ut paſſim, ſed etiam civitate donatos. Sic enim ait, *ἄξιον δὲ καὶ τοῦτο ἐνθυμηθῆναι, ὅτι ὅσοι μὴ ἐπεποίηντο, ἀλλ᾽ ἦσαν πεφυκότες γνήσιοι, τούτοις ὁ νόμος δίδωσιν, ἐὰν ἄπαιδες ὦσι, διαθέσθαι τὰ ἑαυτῶν. ὁ τοίνυν πατὴρ ἡμῶν* (loquitur orator ſub perſonâ Apollodori, cui pater fuerat Paſion, civitatis jure donatus, de cujus teſtamento commentitio an vero diſputabatur: in uſum enim Apollodori orationes aliquot ſcripſit Demoſthenes) *ἐπεποίητο ὑπὸ τοῦ δήμου πολίτης. ὥστε οὐδὲ κατὰ τοῦτον ἐξῆν αὐτῷ διαθέσθαι διαθήκην, ἄλλως τε καὶ περὶ τῆς γυναικὸς, ἧς οὔτε κύριος ἐκ τῶν νόμων ἦν* (adultera enim Archippa uxor Paſionis, mater Apollodori cum Phormione ſervo quondam domeſtico

ſtico conſueverat, & matrimonii vinculum ruperat) παῖδές τε αὐτῷ ἦσαν. Et his continuò ſubjicit orator, repetens partem legis poſteriorem: σκέψασθε δὲ καὶ διότι οὐδὲ ἂν ἄπαις τις ᾖ, κύριός ἐστι τὰ αὐτοῦ διαθέσθαι· ἐὰν μὴ εὖ φρονῇ, νοσοῦντα δὲ, ἢ φαρμακῶντα, ἢ γυναικὶ πειθόμενον, ἢ ὑπὸ γήρως, ἢ ὑπὸ μανιῶν, ἢ ὑπὸ ἀνάγκης τινὸς καταληφθέντα, ἄκυρον κελεύουσιν εἶναι οἱ νόμοι. Et ſtatim addit: σκοπεῖτε δὲ, εἰ δοκοῦσιν ὑμῖν εὖ φρονοῦντος ἀνδρὸς εἶναι διαθῆκαι, ἅς φησι διαθέσθαι οὗτοι τὸν πατέρα. Huc pertinebat etiam iſta lex ab eodem oratore in eadem contra Stephanum oratione citata: *Quicquid pater ingenuos filios ſuperſtites habens teſtamento juſſerit, diſpoſueritve, ſi obierint filii ante annos ætatis* XVI, *id ratum eſto.* Docet hæc lex, licuiſſe civibus Atticis, licet hæredes ſuos legitimos ſuperſtites relinquerent, tamen ſcripto teſtamento, in caſu mortis eorum ante legitimos adeundæ hæreditatis annos, & ætatem diſponendi de rebus ſuis juſtam, alios iis hæredes ſubſtituere. Vnde ſubſtitutiones jure Romano uſitatas profluxiſſe, veroſimile eſt. Romanas

enim leges ex Atticis maximam partem derivatas eſſe, eſt notorium. Conſuetudo verò Athenis habebat, quanquàm teſtes ſignandis teſtamentis utplurimum adhiberentur, tamen ignotum teſtibus manſiſſe, quid tabulis teſtamentariis contineretur, neque ἀντί-γραφα teſtamentorum teſtatores reliquiſſe. Debebant enim argumenta teſtamentorum ignorari, donec tempeſtivum eſſet, ea edere: Aperiri autem teſtamenta ſolere apud arbitrum aut judicem præſentibus teſtibus, ex oratione priore in Stephanum, judicium habemus. Vt autem apud Romanos, & populos alios irrepsêre hac in re tetra vitia & fraudes captandis ſenum & divitum teſtamentis, falſiſque pro veris ſupponendis, ſic etiam apud Athenienſes: quod ex exemplis, quæ ſunt apud Demoſthenem autoreſque alios, eluceſcit. Mos verò lege probatus Athenis fuit, ut cum quis ope magiſtratus hæreditatem adiſſet, ac in poſſeſſionem ejus veniſſet, publicâ voce præconis proclamatio fieret, ſi quis agere in hæreditatem illam vellet, aut ſacramento cum poſſeſſore contendere, ſive genere fretus velut proximus, ſive teſtamento, ut hoc faceret. Quâ proclamatione factâ ſi præſentes tacerent, jure ſuo excidebant, aut

ſal-

ſaltem id ipſum inpoſterum difficilius reddebant. Agere in hæreditatem ἀμφισβητεῖν, ἢ ἐπιδικάζειν τοῦ κλήρου, ſacramento autem vel ſponſione contendere παρακαταβάλλειν dicebant. Poſterius hoc denotabat, eâ conditione pecuniam in judicio, aut apud acta, ut vulgus loquitur, deponere tam actorem quàm reum, ut qui cauſa caderet, eam à ſe depoſitam, in pœnam temerariæ litis amitteret: cui ſi liberet à ſententiâ latâ ad aliud tribunal provocare, ſolus tantundem pecuniæ rurſum deponere conditione eadem cogebatur. Quam pecuniam Iulius Pollux dicit fuiſſe partem decimam æſtimatæ litis in cauſis privatis, quintam in publicis. Actio verò hujuſmodi dicebatur παρακαταβολή: quâ voce etiam ipſam illam pecuniam depoſitam fuiſſe nuncupatam quidam cenſent. Ἐπίδικος autem ipſa hæreditas controverſa, de qua contentio erat, vocabatur, & ἐπιδικασία actio vel contentio ejuſmodi. Qui hoc periculo deponendæ pecuniæ contendere non audebat, cauſam ſuam ſuſpectam faciebat. Permittebat tamen lex non ei ſolum, ſed cuivis etiam volenti, poſſeſſorem hæreditatis in jus vo-

care apud archontem, cujus, ut antè oſtendi, erat illa propria cognitio, & cum eo apud eundem de re diſceptare. Sine hac citatione petitio actoris erat inutilis. Legis hujus verba recitat Demoſthenes contra Macartatum. *Sin de aditâ contendat hæreditate, aut de pupillâ, citet eum, qui hæreditatem tenet, ad archontem, quemadmodum fit in aliis cauſis. Sacramento autem contendat petitor. Si ſine citatione petierit, imperfecta erit petitio hæreditatis. Sin is, qui hæreditatem adiit, ſuperſtes non fuerit, arceſſat ſimili ratione eum, cui præfinitum tempus nondum erat terminatum. Diſceptatio autem apud archontem eſſet eâ ratione, quâ is egit qui hæreditatem tenet.* Sic vertit VVolfius eruditiſſimus interpres. Προθεσμία heic ſignificat diem jure præfinitam. Verum non omittendum heic, quod jam antè dictum oportuit de puellâ ἐπικλήρῳ. Ea agnato nupta in poſſeſſione hæreditariarum rerum manebat cum marito tamdiu, quoad filius ex ea natus biennio pubertatis annos egreſſus eſſet, quæ ætas annorum erat XVI. Quo tempore cogebatur filio hæreditatem tradere, & filius viciſſim tenebatur victû (τὸν σῖτον) matri ſufficere aut dimetiri, ut ſonant verba

verba legis, quam recitat Demoſthenes in alterâ contra Stephanum: Καὶ ἐὰν ἐξ ἐπικλήρου τις γένηται, καὶ ἅμα ἡβήσῃ ἐπιδιετὲς, κρατεῖν τῶν χρημάτων, τὸν δὲ σῖτον μετρεῖν τῇ μητρί. Quâ ſanè lege, inquit ibidem orator, jubentur matres in poteſtate eſſe filiorum ſuorum puberum: fœminæque illæ hæreditatem parentum adeptæ cum maritis ſuis videntur in caſibus talibus uſufructuariæ ſolummodò ad præfinitum illud tempus fuiſſe. Cui affine eſt hoc, quòd mater vidua cum filio iiſdem in ædibus manens, & rebus filii fruens, in poteſtate ejus tanquàm domini ſui erat, nec repetendæ dotis, quam marito filii patri attulerat, jus habebat quàm diu in familiâ ejus permanebat. Si diſcederet, ut ſibi ſeorſim conſuleret, cogebatur filius aut dotem ei reſtituere, aut alimenta neceſſaria præſtare. Si ad alias nuptias tranſiret, omninò reſtitutione dotis erat opus. Priora patent ex verbis, quæ ſunt in actione contra Phænippum: poſteriora dubium non habent. Plures hujus generis leges, tum quòd obſcuræ, tum quòd minoris momenti ſint, prætermitto. Reliquas varii generis in cumulum confero, & conſtringo, ne fiam nimis prolixus. Cæde pa-

tratâ quomodo cum autore ejus, & contra ipſum agendum, Draconis lege columnæ inciſa expreſſum eſt, ſed verbis perobſcuris, quam legere licet apud oratorem contra Macartatum: in quâ tum, à quibus & apud quos poſtulandus ſit reus, tum, per quos ſarcienda cum eo gratia, demonſtratur, & cognitorum ſeu judicum LI, qui Ephetæ erant, & curialium veluti actorum, & cædis inconſultæ fit mentio, & de expiandâ cæde, & corpore cæſi ſepeliendo præcipitur. Sed Oedipum eſſe non Davum oportet, qui ſenſum ejus ubique & penitus aſſequatur. Eandem verò denuò memorat orator contra Evergum, & diſertè affirmat, jubere legem, ut propinqui cædes perſequantur uſque ad ſobrinos: & in jurejurando præcipi, ut ab iiſdem id fiat, etiamſi vel ſervus ſit interfectus: ad eos verò, qui propinqui aut affines proximorum graduum non ſint, actionem non pertinere. Gradus propinquitatis utroque loco definitur, μέχρις ἀνεψιαδῶν. Diſcimus autem ex eodem loco contra Evergum, in caſibus dubiis conſuli ſolere viros juris peritos, quos ἐξηγητὰς vocabant, & eorum reſponſa conſulentes ut plurimum in agendo eſſe ſecutos: & iſtos non ſolum de jure conſulentibus reſpondiſſe, ſed

con-

conſilia quoque, ſi peterent iidem, ſuggeſſiſſe de agendi modo. Diſcimus etiam, ex juriſperitorum reſponſo, quod iſtic recitatur, in more fuiſſe poſitum, ſi propinqui homines cæſi non comparerent, ut is, qui funus curabat, in eo efferendo haſtam adhiberet, & juxta ſepulcrum proclamaret, an quis eſſet cæſo cognatus: utque per triduum cuſtodiam ageret ſepulcri. Præterea conſultum non eſſe, probatione nutante, cædis ſuſpectos aut inſimulatos nominatim citari ad tribunal, ſed expedire, eos generatim deſignari, quicunque cædis eſſent autores: ad hæc à lege cædis actionem dari apud regem cognatis aut dominis, non aliis: in cauſa cædis dubiæ juramentum ab actoribus præſtari ſolere ad Palladium cum periculo famæ ipſorum. Non aliena ab hoc loco lex eſt de vulnere conſultò illato, quæ apud Lyſiam extat in actione contra Andocidem impietatis reum, quam Areopagiticam Lyſias vocat. De ea oratoris verba ſic habent: *Si quis viri corpus vulnerarit, ut caput, aut faciem, aut manus, aut pedes, is ſecundum leges Areopagi exulato ea civitate, quam incolit injuriâ læſus, ſi vulnus conſultò illatum; &, ſi in civitatem redierit, deprehenſus morte multator.* Sacra polluere, præ-

ſertim Minervæ in arce, & Cereris Eleuſinæ, quæ rex & regina procurabant, quos ob eam cauſam mundos ab omni vitio generis ac morum eſſe oportuit, maximum nefas Athenis habebatur. Exemplo fuit Alcibiades Cliniæ, impietatis hujus inſimulatus, & populi iræ propterea objectus, abſenſque capitis damnatus, tantus belli dux: fuit item Archias ſacrorum antiſtes, cui nec venerandum Eumolpidarum genus, (hi religionum interpretes erant apud Athenienſes, & magno honore colebantur, ab Eumolpo Thrace oriundi,) nec clariſſimi majores quicquam profuêre, quò minus pœnas daret, ut eſt apud Demoſthenem contra Neæram diſſerentem. Qui ibidem etiam exponit, quanto in diſcrimine fuerit Theogenes rex IX-vir ob temerè ductam conjugem Phanonem Neæræ filiam, dolo malo circumventus à Stephano, eamque imprudenter arcanis ſacris pro populo celebrandis, quod reginæ officium erat, admotam: cui imprudentiæ culpam ſuppliciter in Areopago deprecanti, & nihil dolo ab ſe factum demonſtranti, Phanonemque uxorem ſtatim ædibus ſuis expellenti ob ſimplicitatem ingenii vix ſit à ſenatu ignotum. Quò directa quoque eſt tota oratio Lyſiæ in Andocidem

cidem religionum contemptorem maximum, cujus in Alcibiade meminit Plutarchus, & in hiſtoriâ ſuâ Thucydides, licet nomen ejus ſilentio premat. Totus namque in eo eſt Lyſias, ut contemptum religionum, quæ ſumma eſt impietas, crimen eſſe atrociſſimum & capitis pœnâ dignum demonſtret, & Andocidem ad ix-viratum adſpirantem non ſolum repellendum, ſed etiam è medio tollendum oſtendat. Affirmat verò ex ſententiâ Periclis quondam populum hac de re monentis, contra virum hujuſmodi non ſolum legibus ſcriptis, ſed etiam non ſcriptis ſecundum interpretationem Eumolpidarum eſſe utendum. Atque hujus quidem ejuſdem criminis obtentu per peſſimam calumniam ab æmulis oppreſſus innocentiſſimus Socrates philoſophus, aliter de divino numine ac vulgus ſuperſtitioſum ſentiens, temerè in Heliæâ damnatus in carcere hauſtâ cicutâ mortem oppetiît. Erat enim populus Atticus mirificè ſuperſtitionibus deditus, ideoque multis pòſt ſæculis δεισιδαιμονέστερος ab apoſtolo Paulo eſt nuncupatus. Qui in cuſtodiam dabantur apud xi-viros, alii aliis arctius habebantur. Quidam enim ſine aliis vinculis agebant ſolis parietibus clauſi, quidam cippo ſeu com-

pede vinciebantur, quam ποδοκάκκην dicebant. Ea lignum erat, in quod pedes captivorum inſerebantur, ac vincti tenebantur in carcere, quinque, ſeptem, decem dies, prout judices æquum & juſtum eſſe pro vincti conditione & criminis modo ſtatuebant, ut ex Demoſthene & Lyſiâ cognoſcimus.

Leges militares.

AD rem militarem pertinebant leges hæ: *Si quis clypeum abjecerit aut amiſerit in bello, drachmarum* D *mulctâ culpam luito.* Lyſias in Theomneſteâ. *Quem ordinem quiſque in militiâ ſibi aſſignatum acceperit, eum teneto, nec pro arbitrio ſuo mutato: gravis armaturæ miles in equites ſe non transferto, & contrà: qui ex gravi armaturâ ad ordinem equeſtrem injuſſus conceſſerit, infamiâ notator: non ſolum qui ex pugna fugiens ordinem deſeruerit, ſed etiam, qui cum miles ſcriptus in militia præſens eſſe debuerat, abſens eſſet.* Idem Lyſias in oratione contra Alcibiadem.

Lex de funere ducendo.

MEmoratu digna eſt lex funebris, quam poſteritatis memoriæ conſervavit Demoſthenes contra Macartatum, latam olim à Solone: *Defunctum,* ait

ait lex, *intus proponunto ut voluerint: efferunto autem poſtridiè quàm propoſuère, ante Solis ortum: viri, cum effertur funus, antecedunto, mulieres ſequuntor: mulieri fas non eſto ingredi in bona defuncti, neque funus ejus, dum effertur ad ſepulchrum, ſequi, quæ ſexagenaria minor ſit, præterquàm quæ intra conſobrinarum liberos cenſentur: nec mulieri ulli in bona defuncti ingredi permittitor elato jam funere, niſi quæ propinquitatis gradu intra has conſobrinarum filias ſit.* Et mox ſubjicit velut interpretandi gratiâ orator: *Non ſinit ingredi* (inquit) *quo in loco fuerit is, qui obiit, ullam aliam mulierem, niſi propinquas uſque ad conſobrinitatem* (μέχρι ἀνεψιότητος:) *& ad ſepulchrum uſq; ſequi eaſdem illas ſinit.* In more autem apud Athenienſes & cæteros Græcos fuiſſe, mortuos lugere, & in luctu tonderi, & aliunde & ex oratione funebri Lyſiæ ſatis conſtat.

Leges ad negociationem pertinentes.

QVoniam verò negociationibus maritimis ſupra omnes generis Græci abundabat civitas Attica, variæ quoque leges latæ fuère, tum ad ordinem bonum in publicum uſum civitatis commerciis hiſce dandum, tum ad dirimendas controverſias eorum, qui negociis

gociis hujus generis quoquo modo occupabantur, miſcebanturque. Cujuſmodi erant cives locupletes, nummis abundantes, qui domi quietem agentes, aut majoribus negociis illic vacantes, mercatoribus ad quæſtum faciendum peregrè navigaturis pecuniam cum conditione fœnebri mutuò dabant, quos δανείζοντας dicebant: mercatores, qui quæſtus ſui gratiâ regiones exteras maritimas ad merces exportandas & importandas, emendas vendendaſq; petebant, vel ſuâ pecuniâ, vel mutuò ab aliis acceptâ inſtructi, qui ἔμποροι aut δανειζόμενοι nuncupabantur, &, ſi pecuniam mutuam acciperent, priuſquàm è portu ſolverent, certâ lege per ſyngrapham ſe mutuantibus obligabant: erant etiam negociatores, qui in regionibus exteris mercandi vendendique ergò morabantur; item negociorum procuratores, qui aliorum nomine freti mandatis eorum negocia hujuſmodi domi foriſque curabant: erant navium magiſtri, qui naves ſuas, negotiationibus talibus factitandis, id eſt, mercibus & mercatoribus vectandis, unà cum operâ ſuâ locabant, item navitæ, quorum copia ingens Athenis erat, inſtitores, operæ mercenariæ. Quibus omnibus jus dicebant pe-
culia-

culiares magiſtratus, ἐπιμεληταὶ τοῦ ἐμ-πορίου, ναυτοδίκαι, ἐπαγωγεῖς, & lites eorum majores ad tribunalia majora introducebant. In earũ verò legum, quæ huc pertinebant, numero fuêre illæ, quarum argumenta leguntur in orationib⁹ Demoſthenis in Lacritum, Phormionem, Apaturium, Zenothemidem, Dionyſiodorum, Theocrinem ſcriptis. Hic ſanciebatur, ne quis civis Athenienſis aut inquilinus Athenis domicilium habens frumentum peregrè emptum (erat id frequens admodũ negociationis genus per Helleſpontum, Propontidem, Boſporum, Thracium, maximeq; Pontum Euxinum, cui latiſſimæ regiones frumenti feraciſſimę ad jacebant, itemq; in Ægypto, Africâ, Siciliâ) aliò quoquam veheret, quàm in portus & mercatum Athenienſium, præſertim in annonæ difficultate: & contrà facientibus graviſſimæ pœnæ denunciabantur. Nec fas erat cuiq; Athenienſi, ſive civi, ſive inquilino, pecuniam in navem frumentariam Pontum aut plagas alias petituram conferre, vectorive ejus mutuam dare vel fœnorare, quæ in alios portus quàm Atticos frumentum eſſet deportatura. Si qui ſecus facerent, lege cautum erat, ne eis contra fraudatores domum reverſos, aut aliò profectos daretur actio,

nec

nec in res ipſorum; pateretque accuſatis contra eos actionem, judiciumque flagitantes exceptio præſcriptiove. Idem de iis ſtatutum, qui alibi quàm Athenis, aut intra terminos mercatus Attici pecunias navigaturis concrederent, neu in ſyngraphis diſertè caverent, ne aliò quàm in portus Atticos naves cum mercibus pecuniâ mutuatitiâ aut fœnori datâ coëmptis reducerentur, ſi per fortunam liceret: aut, ſi alibi id facerent, & in contractus ſyngraphis diſertè non caverent, ne uſquàm aliò quàm in portus Atticos naves cum mercibus pecuniâ mutuatitiâ fænòrive datâ coëmptis reducerentur, ſi per fortunam liceret. Quâ eâdem cautione etiam opus fuit, ſi maximè Athenis aut in earum mercatu res gereretur. At hæc qui ritè obſervarent paciſcerenturque, his leges juſſerunt, contra debitores fraude graſſantes, quod frequens erat, actiones dari, & ſecundum leges auxilia ferri, nec contra hos exceptionibus ad eludendas actiones locum concedi. Æquum enim ac juſtum, & reip. neceſſarium cenſebatur, contra fraudatores ſuccurri illis ex legum pręſcripto agentibus, quorum pecuniâ negociationes ſuſtentarentur vigerentque, ſine quâ pecuniâ commercia maritima cũ pernicie fortunæ publicæ

con-

concidere neceſſum eſſet. Erat autem in more poſitum, ut, qui pecunias ſuas mercatoribus aut navium magiſtris (nam & hi ſæpè mercaturæ operam dabant) credebant, de fœnore, quod maritimum aut nauticum dicebatur, eratque ob pericula cætero fænore majus, deque mercium genere, navigationis curſu & termino, & rebus aliis, cum iis paciſcerentur, pactaque in ſyngraphas ab utraque parte ſignandas & apud amicum communem cuſtodiæ gratiâ deponendas referrent: pignora inſuper, ſi qua eſſent in rebus mutuò ſumentium, libera, & aliis creditoribus haud obligata caperent, aut merces pecuniâ iſtâ emptas pignorum loco haberent. Prætereà lege ſanctum erat, ut ſyngraphæ hujuſmodi ritè cõfectæ, quas contractus nautici maritimive ſyngraphas vocabant, ratæ eſſent, pactaque his comprehenſa valerent ſine vitio, integreque ſervarentur. Vſuras fœnebres ex pecuniâ tali & grandes fuiſſe ob pericula maris, id quod jam dixi, & nec certas, nec unius & ejuſdem modi omnes, ſed pro itineris marini temporiſque ratione, & quemadmodum convenire inter ſe paciſcentes poterant, variaſſe, ut per ſe vero ſimile eſt, ita ex ſyngraphâ, cujus formulam velut nau-

fragii

fragii tabulam Demoſthenes in actione contra Lacritum nobis conſervavit, maximè eſt conſpicuum. Periculum verò potiſſimum iis,qui pecuniam mutuò dabant,hinc exiſtebat, quòd omnibus hujus generis contractibus hæc conditio cohæreret, ſi fortè naufragio res cum nave perire contingeret, ne pecuniam repetere, multo minus uſuram aut fœnus ex eâ poſcere jus eſſet. Accedebat aliud, ſi in navigando ex decreto conſenſuque vectorum jacturam aliquam mercium facere, ad conſervandas cum nave & vectoribus res reliquas tempeſtatis exortæ jus cogeret, & ſi quid hoſtibus fortè pendendum eſſet, tum ut liceret & jacturam illam, & quod hoſtibus expenſum, in rationes inferre, & ſummę debiti detrahere. Sed Demoſthenem ipſum de his legibus diſſerentem audiamus: *Noſtis profectò, judices,* (ait,) *legem, quàm ea ſevera ſit, ſi quis Athenienſium alio quopiam quàm Athenas frumentum vexerit, aut pecuniam mutuò dederit in alium mercatum, quàm Athenienſium: quæ pœnæ de his ſint conſtitutæ, quàm magnæ, quàm graves.* Et his partem verborum legis ſubjicit: *Argentum autem non liceat ulli Athenienſium, aut inquilinorum Athenis degentium, quorum hi ſunt autores,* (fortè

(fortè rectius, *qui in horũ ſunt poteſtate,*) *in navem, quæ frumentum Athenas vectura non ſit: & cætera, quæ de ſingulis earum rerum ſcripta ſunt. Sin aliquis mutuarit* (id eſt, *elocarit*, vel *fœnori dederit) eo nomine, & indicari & deſcribi licere argentum apud curatores, quemadmodum de nave & frumento dictum eſt; pari ratione, & actio ei ne detur de argẽto, quod aliò quopiam elocarit, quàm Athenas, neque magiſtratus ullus de eo referat. Et lex quidem, judices, tam ſevera eſt.* Idem orator contra Phormionem, & cæteros, quos nominavi, exceptiones in his cauſis, ubi aut quandò locum haberent, aut non haberent, prolixè exponit. Legibus verò contractus in ſyngraphâ deſcriptis inhærendum utique fuiſſe, nec ab iis recedere mercatori aut navis magiſtro licuiſſe, ingerit & inculcat: in quo totus eſt in actionibus contra Lacritum & Dionyſiodorum, & parte primâ contra Phormionem. Severitatem judicii contra fraudatores demonſtrat in peroratione ejuſdem orationis contra Phormioné. Nam, *Vos,* inquit, compellans judices, *qui eum qui è mercatu magnam inſuper pecuniam mutuatus fuerat, neq; creditoribus pignora exhibuerat capite condemnaſtis, delatum apud populũ, eumq; civem*

veſtrum, & patris imperatorii filium. Putabatis enim, ab eo genere hominum non ſolum illos qui in eos incidiſſent, ſed mercatum quoque veſtrum lædi: meritò. Queſtus enim mercatorum proficiſcitur non à mutuò accipientibus, ſed à mutuò dantibus. (αἱ γὰρ ἐμπορίαι τοῖς ἐργαζομένοις οὐκ ἀπὸ τῶν δανειζομένων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν δανειζόντων εἰσί.) *Neque enim vel navis, vel nauclerus, id eſt, navis dominus, vel vector provehi poteſt, niſi ſint, qui pecunias ſufficiant. Leges igitur eis multa & præclara adjumenta praſtò eſſe voluerunt: quæ veſtrum eſt, judices, tueri, & improborum petulantiam cohercere; ut mercatus quàm maximo vobis ſit emolumento. Quod fiet, ſi conſervaveritis eos, qui ſua aliorum dubiæ fidei committunt, nec ſiveritis à belluis talibus injuriâ affici.* Hactenus eo loco ille. Sed nihil magis illuſtrandæ toti huic rei de contractibus & uſuris nauticis eſt, quàm integra ſyngraphæ formula, cujus jam antè facta à me mentio eſt, quam orator noſter bis recitat, aut recitari in judicio curavit, iiſdem quaſi ſyllabarum apicibus in unâ eâdemque oratione ſcriptâ contra Lacritum; Potiſſima quippe momenta totius cauſæ ea ipſa continebantur. Quapropter

operæ

operæ me pretium factum exiſtimo, ſi hanc quoque velut veram imaginem negociorum talium heic adſcripſero, & oculis lectorum ſubjecero. Verba ſyngraphæ Græca hæc ſunt : Ἐδάνεισεν Ἀνδροκλῆς Σφήττιος, καὶ Ναυκράτης Καρύστιος Ἀρτέμωνι καὶ Ἀπολλοδώρῳ Φασηλίταις, &c. VVolfius Latinè ſic reddidit: *Mutuarunt Androcles Sphettius & Naucrates Caryſtius Artemoni & Apollodoro Phaſelitis argenti ter mille drachmas Athenis Menden uſque, aut Scionem, & inde Boſporum. Quòd ſi voluerint in ſiniſtrâ orâ uſque ad Boryſthenem, & rurſum Athenas, ducenis vicenis quinis millenas : ſin poſt Arcturum ſolverint, è Ponto templum Argonautarum petituri, trecentis eas ter mille drachmas, vini amphoris Mendeis pignori oppoſitis ter mille, quod evehetur Mendâ aut Scione, in navi* XX *remorum, quæ eſt Hybleſii navicularii. Oppignerant autem id vinum, non debentes propterea cuiquam quicquam argenti, neque ad id mutuabuntur : & evehent merces, vini precio coëmptas, rurſus Athenas in eâdem navi omnes. Perductis autem Athenas mercibus, reddent debitores creditoribus argentum, quantum debetur ex ſyngraphâ, intra vigeſimum,*

 ex

ex quo Athenas venerint, diem, integrum: exceptâ jacturâ, ſi quam vectores de communi decreto fecerint, & ſi quid hoſtibus pependerint. Quod ad cætera attinet omnia, integrum eſto: & exhibebunt pignus creditoribus liberum & immune, donec ſortem cum uſuris reddiderint ex ſyngraphâ. Niſi autem ad dictum diem ſolverint, pignora creditoribus oppignerare & vendere tanti liceat, quanti ſint. Quòd ſi quid argenti creditoribus ex ſyngraphâ reddendi defuerit, exigere liceat creditoribus ab Apollodoro & Artemone, & omnia eorum bona tàm terreſtria quàm nautica ubiq; gentium, ubi ea fuerint, pignerari, perinde ac ſi judicio victi judicatum non ſolviſſent, tàm alterutri creditorum quàm utrique. Sin non onerarint, decemque dies poſt Caniculam in Helleſponto manſerint, atque exoneraverint, ubi Athenienſibus pignora capere non licet, etiam inde reverſi Athenas, uſuras reddant, anno ſuperiore tabulis inſcriptas. Sin quid navi gravius acciderit, in quâ vehentur merces, pignora ſalva ſint: quæ ſuperfuerint, communia ſunto creditoribus. Et in his rebus nihil plus valeat hac ſyngraphâ. Huic ſyngraphæ ſcribendæ teſtes adfuêre Phormio Piræenſis, Cephiſodorus Bœotius, Heliodorus Pitthenſis. Depo-

ſita fuit apud Archenomidem Anagyraſium, ut ipſe in judicio eſt teſtatus. Et fretus ille, in cujus gratiam Demoſthenes orationem hanc ſcripſit, Lacritum fratrem & hæredem Artemonis, & contractus hujuſce conciliatorem præcipuum, & fraternæ fidei ſponſorem, tum verò debitum defuncti, cujus hæreditatem tenebat, ſolvere recuſantem, & effugia varia quærentem in jus vocavit, hominem, ut orator eum deſcribit, iniquum, verſipellem, eloquentiæ ſuæ fidentem, diſcipulum Iſocratis rhetoris celeberrimi. Verum nullis repagulis comprimi libido fallendi potuit, quominus iret quò vellet. Comminiſcebantur homines fraudulenti varios dolos, ut pecunias aliorum fidei ſuæ commiſſas prætextu calamitatis alicujus, aut fraudis ſibi ab aliis factæ, in ſe verterent, & ſpecie quâdam juris, aut æqui & boni. creditores ſuos fortunis exuebant, iiſque ſeſe locupletabant. Deteſtandæ artes, hodiè quoq; in ſcenâ mercatorum exultantes. Quibus ſi frenum lege & poteſtate publicâ injiceretur, minus magnorum furtorum fieret, & rectius fidei contractuum & commerciorum conſuleretur. Sed longius heic eo, quàm inſtituti mei ratio poſcit. Itaque recipio me. Ad contractuum fi-

nec in res ipſorum
contra eos action
gitantes exceptio
de iis ſtatutum,
nis, aut intra tern
ci pecunias navi
neu in ſyngraphi
aliò quàm in port
mercibus pecuniâ
nori datâ coëmpti
fortunam liceret:
rent, & in contra
tè non caverent,
in portus Attico
pecuniâ mutuati
ëmptis reducere
liceret. Quâ eâd
pus fuit, ſi maxim
rum mercatu res
ritè obſervarent
leges juſſerunt, co
graſſantes, quod
dari, & ſecundum
contra hos excep
actiones locum c
ac juſtum, & reip
tur, contra frau
legum præſcript
cuniâ negociati
gerentque, ſine
maritima cũ pe

lonis transſcribendas in mundum acceperat. Verum accidit ei, quod ſolet plerunque his, qui ex humillimâ atque abjectiſſimâ fortunâ ope gratiæ alienæ ad dignitatem aliquam ſubitò præter meritum ſuum evehuntur: quos videas inflatos animis intumeſcere, & inſolentes fieri, & ſupra leges ſe putare, deſpicere alios, & meliorum ſe contumeliis gaudere, prorſum oblitos fortunæ prioris. Nam hic beneficio populi & munere ſibi demandato nequiter abutens non tam deſcribendis quàm viriandis legibus Solonis ſe dedit, & acceptà pecuniâ pravorum cupidini ſerviit, munuſque invitis magiſtratibus aliis in annos aliquot ultra præfixum tempus extendit, & pro ſcribâ legiſlatorem ſe tulit. Quotidiè, inquit Lyſias, argento accepto alias leges tabulis inſcripſit, alias delevit, eoque redacti fuimus, ut ex manibus ejus tanquam legum cuſtodis leges depromeremus, & qui judicio contendebant, contrarias leges producerent, quas utrique à Nicomacho accepiſſe ſe affirmabant. Quinetiam poſcentibus archontibus leges tradere renuit, nec ad reddendas adminiſtrati muneris ſui rationes, fretusquorundam potentum gratiâ, adigi diu potuit: denique ad popularém ſtatum,

& xxx tyrannos reipublicæ imponendos viam ſtravit, homo nequiſſimus: quanquam ipſe regnantibus tyrannis, metuens odium quorundam eorum, in exilium iverit. Reverſus autem cum exulibus cæteris in urbem, deſtructo jam tyrannorum imperio, & oblivione injuriarum priorum promulgatâ, cum animum pravum exuere non poſſet, ac denuò in leges peccaret, ab iis, qui reipublicæ benè volebant, capitis accuſatus fuit: quorum uni orationem ſcripſit Lyſias, ex quâ hæc omnia ſunt deprompta. Eventus judicii nobis ignotus.

Ut verò apud Romanos leges XII tabularum, & quæ iis vetuſtiores fuère, quæque proximè ſecutæ ſunt, priſco ſermone latino, abhorrente ab elegantiâ ſæculorum poſteriorum, ſcriptæ fuêre, quod aliis in gentibus quoque accidit; ita Draconis & Solonis leges Athenis non eâ ſermonis formâ conceptas fuiſſe, quæ politioribus temporibus Thucydidis, Xenophontis, Demoſthenis, Platonis, Ariſtotelis in uſu erat, dubium eſſe nequit, & oſtendit id orator Lyſias in actionibus contra Theomneſtum, hominem vetuſti iſtius ſermonis non ſatis gnarum.

Status

Status & fortuna civitatis Atticæ poſt mortem Alexandri M.

POrrò civitatis Atticæ ſtatus popularis poſt xxx tyrannos everſos incolumis ſtetit uſque ad mortem Alexandri Magni, per annos quaſi LXXX. Eo Babylone defuncto cum Antipater Macedoniæ præfectus exules Athenas & in alias urbes Græciæ reducere pararet, id quod Alexander ipſe; ſi vixiſſet, facere conſtituerat, bellum contra eum ab Atheninſibus & ſociis motum: quo primum victus in Theſſaliâ, deinde auxiliis à Cratero acceptis victor, cæſo cum exercitu Leoſthene duce Attico ad Lamiam urbem, belli vim in Athenienſes recenti clade perculſos convertit, ipſas Athenas obſedit, & in eas anguſtias redegit, ut ſe certis legibus dedere cogerentur. Leges dictæ, ut dimiſſo ſtatu populari pauciorum imperio civitas regeretur, quorum cenſus non minor eſſet bis mille drachmis, & præſidium Macedonum ad avertendos vulgi motus in arce Munychiâ, quæ inter Piræum & Phalerum media eſt cum portu ad mare ſita, urbique Atticæ proximâ, reciperetur. Ita urbis imperium ſummum ab universâ civium multitudine ad ditiores numero novies mille, qui tantum in

cenſu habebant, devênit. Reliquus ordo magiſtratuum, ſenatus utriuſque & judiciorum civitati relictus. Sed imperatum, ut oratores rebus Macedonicis infeſti Antipatro traderentur. Quorum principes Demoſthenes & Hyperides ſibi metuentes in fugam ſe dederunt. Hyperides in Æginâ cum aliis interceptus, & è templo abreptus ductuſque Corinthum ad Antipatrum crudeliter ab eo habitus & interemptus eſt. Demoſthenes in inſulâ Calauriâ ad aram Neptuni ſedens, ne in manus Macedonum deveniret, hauſto veneno ſemet peremit. Quadriennio pòſt extincto Antipatro, & diſſidentibus inter ſe Caſſandro Antipatri filio, & Polyperchonte, quem Antipater ſucceſſorem ſibi in præfecturâ Macedoniæ ediderat, fluctuavit rurſum ſtatus Athenienſium. Nam ob Polyperchontem, qui libertatis Græcorum patronum ſe profitebatur, præſidiaque locis munitis educi per edictum præcipiebat, populares in urbe animos erexerunt: cæteri in Caſſandrum Munychiam præſidio tenentem reſpiciebant. Intereà Nicanor Munychiæ pro Caſſandro præfectus, populo poſcente, ut præſidium inde abduceret, non ſolum id non fecit, ſed Piræum quoque furtim occupavit: quod toti civitati

vitati fuit adverſum. Sed Alexandro Polyperchontis filio cum exercitu in Atticam veniente, & ad ferendam opem civitati contra Caſſandrum venire ſe jactante, quanquàm aliud animo jam tum volveret, populares commoti rempublicam invaſerunt, & magiſtratibus omnibus abdicatis quos optimates deſignaverant, loco eorum alios in partibus popularium ferventiſſimos crearunt, abdicatos ob ſtudium oligarchiæ partim exilio, partim bonorum publicatione, partim etiam morte mulctarunt. Qui incolumi vitâ evaſerunt, ad Alexandrum Polyperchontis filium confugerunt. Pars utraque per litteras & legatos Polyperchontem ſollicitarunt, alii ſalutem, alii reſtitutionem Munychiæ cum promiſsâ libertate rogantes. Is autem ſuam rem agens de redigendo in poteſtatem Piræo conſilia verſabat: advolanſque repente cum copiis ex Phocide in Atticam ad filium, Piræum cum Caſſandro (hic enim iſtuc ingreſſus erat) obſedit, relictoque ad urgendam obſidionem filio, in Peloponneſum contra Megalopolitanos Caſſandro adhærentes feſtinus abiit. Priuſquàm verò abiret, eos, qui ad filium confugerant, à populari factione diſſentientes, ut populo gratificaretur, vinctos

ctos & curribus impoſitos in urbem miſit, quorum princeps erat Phocion vir optimus, ſed nimiæ plebis potentiæ ſemper adverſatus, quique ſub Antipatro clavum reipublicæ tenuerat. Eos omnes ad tribunal raptos populus capitis damnavit, occiditque. Caſſander digreſſo Polyperchonte, obſidione ſolutâ, munitis in Atticâ locis occupatis, Æginam partibus ſuis adjunxit, Salaminem obſedit, Athenienſes fruſtrà conatos præſidia cervicibus ſuis depellere eò neceſſitatis adegit, ut paciſci cum ipſo ad obtinendam pacem cogerentur. Pax ita convênit, ut urbem, agrum, vectigalia, cæteraque omnia populus teneret, ac ſocius Caſſandri eſſet, eique Munychiam relinqueret: plebei, qui infra x minarum cenſum haberent, à gerendâ republicâ abſtinerent: ſummus reipublicæ & civitatis curator is eſſet, quem ex civium numero Caſſander eſſet deſignaturus. Is deſignavit Demetrium Phalereum Phanoſtrati filium, virum litteris inſigniter politum & celebrem, ſed populari libertati minus æquum, & Macedonicarum partium plus ſatis, ut judicabant plerique, ſtudioſum; licet alii aliter de eo ſentirent, & laudem prudentiæ ac moderationis ei tribuerent, cenſerentque, non ad ſubruendam populi

puli libertatem, ſed ad eam corrigendam & firmandam ſtudia eum ſua ſemper retuliſſe: quod & Strabo indicat, & ſignificat, commentarios eum de republicâ Atticâ à ſe ſcriptos poſteris reliquiſſe, & fuiſſe Theophraſti philoſophi viri integerrimi familiarem. Eo ſtatu apud Athenienſes durante, Caſſander occupatâ Macedoniâ domum Alexandri evertit, Thebas ab Alexandro exciſas inſtauravit juvantibus Athenienſibus, præſidium Cadmeæ arci Thebanæ impoſuit, Caſſandream urbem, ubi quondam Iolcus ſteterat, in Macedoniæ litore condidit. Deinde anno à morte Antipatri ſeptimo, ingens rurſum rerum converſio facta. Antigonus enim Aſiæ præſes miſſis cum exercitu ducibus ſuis in Atticam, vulgavit, civitates Græciæ in libertatem ſe vindicaturum, eoque ipſo Athenienſes ita animavit, caſtris urbi eorum admotis, ut motu civili concitato Demetrium Phalereum relictâ Caſſandri factione in Antigoni partes concedere compellerent. Mox Cadmea quoque ab iiſdem Antigoni ducibus capta, dejectoque Caſſandri præſidio Thebæ liberæ dimiſſæ. Verum anno ſequente, fœdere inter Caſſandrum, Antigonum, Ptolemæum, Lyſimachum inito, Caſſandri partes alias rurſum moverunt,

verunt, atque ita Demetrius Phalereus locum priorem apud Athenienſes recuperavit. Nec tamen id diutius quadriennio duravit. Nam inter potentiæ ſuæ augendæ avidos principes infida ſocietas cum eſſet, Antigoni filius Demetrius, qui poſtea Poliorcetes eſt dictus, à patre adjutus ex Aſiâ tranſmiſſo mari Athenas inopinus appulit, Munychiam & Piræum cepit præſidiis dejectis, Demetrium Phalereum urbe expulit, civitati Atticæ veterem libertatem & priſcarum legum uſum reſtituit: viciſſimque ipſe cum patre immodicis honoribus à civitate cultus fuit, uterque rex appellatus, quod ad id uſque tempus apud Macedones omninò inſolitum, imò abominabile fuerat: ambo quoque Servatorum nomine affecti, iiſque ipſis velut Diis ſacerdos deſignatus, decretumque, ut ſacerdotis hujus nomine & anni, & actis omnibus publicis ac privatis loco archontis ἐπωνύμȣ ſignarentur: ad hæc duæ tribus eorum nominibus vocatæ: ſenatus quingentorum in gratiam ipſorum adjectis centenis ſexcentorum factus: ſtatuæ Demetrii Phalerei, quæ erant plures quàm trecentæ, ſubverſæ, Lycurgo autem oratori viro populari honores decreti, Dinarchus Demoſthenis quondam æmulus & obtrectá-

trectator maximus ex urbe fugere coactus. Poſt hæc Rhodiis longo bello à Demetrio fractis, & Caſſandro Athenas rurſum premente, Demetrius rogatus in auxilium Athenienſibus vênit, Caſſandrum terrâ Atticâ ejecit, rurſumque novis ac immodicis honoribus à civitate cumulatus fuit. Deinde in Peloponneſum profectus magnâ ex parte dominatu Caſſandri eam etiam liberavit. Tum Caſſander in anguſtias conſilii redactus cum iis, qui ex Alexandri M. cohorte veterani duces ſupererant, Ptolemæo in Ægypto, Seleuco in Syriâ & Oriente, Lyſimacho in Thraciâ diademate ſumpto regnantibus, apud quos ob ſupplementa exercituum, quæ ex Macedoniâ petebantur, non parum gratiâ valebat, contra Antigonum, ejuſque filium Demetrium fœdus conflavit. Quo conflato viribuſque conjunctis ingens prœlium in Aſia commiſſum, quo Antigonus victus & everſus, Demetrius vix fuga ſervatus fuit. Atque hic è clade elapſus recta Athenas velut in portum tutum & fidum contendit. At Athenienſes (vide populi levitatem & inconſtantiam) ad fortunæ motum ſe quoque moventes, & velut priorum omnium immemores, per legatos obviam miſſos eum monuerunt, ne ad urbem

urbem accederet: decreviſſe enim populum, neminem regum in urbem admittere. Demetrius igitur tacitè ſecum fremens, ſed iram, quia ſic præſens fortuna poſcebat, ſtrenuè diſſimulans, imò benevolentiam præ ſe ferens, receptâ hoc modo ab Athenienſibus claſſe ſuâ, quam in portu Piræo habebat, ad Iſthmum ſubitò ſe contulit, atque ibi comperit, omnes, qui tum in Peloponneſo, tum in reliqua Græcia & regionibus aliis, partium ipſius fuerant, nulla vi adactos, ultrò ad hoſtes deficere. Itaque velut deſertus ab omni fortunâ cum deſperatione aliquandiu luctatus, tandem recollecto ex conſternatione animo in Lyſimachum, quem & infenſiſſimum ſibi, & ob inſignem arrogantiam cæteris regibus inviſum eſſe norat, ſe movit, ac in Cherroneſum Thraciam claſſem appellens, exſcenſione illic facta,& proximis quibuſque vi, metu, ſuadâ ſibi adjunctis, copias haud parvas reparavit. Mox acceſſit & fortuna alia inopina. Nam Seleucus filiam ejus, quam inſigni forma ac morum gratia habebat: ultrò nuptiis expetivit, eaque promptiſſimâ voluntate parentis accepta, novus gener cum filia Ptolemæi Ægyptii ſocero conjugium conciliavit. Qua gemina affinitate

nitate jam fultus Demetrius in ſpes magnas animum rurſus erexit. Erat eo tempore Athenis Leochares gratiâ & opibus inter populares potens: qui occulte perſuaſus à Caſſandro, commotâ ſeditione tyrannidem ibidem invaſit, eaque aſpere admodum, & crudeliter eſt uſus: utque omnes metu oppreſſos tenuit, ita odium quoque omnium in ſe vertit. Hac occaſione Demetrius, monitus præſertim ab amicis, ad recuperandas Athenas animum intendit, itinereque iſtuc converſo, quamvis adverſa tempeſtate in mari non procul terrâ Atticâ turbatus, multis navibus & viris amiſſis tamen animum non deſpondit, ſed velut aliud agens, dum reparatur claſſis, & militum numerus inſtauratur, in Peloponneſum ſe intulit, atque illic in oppugnanda Meſſene gravi vulnere in facie læſus, atque ex vulnere reſtitutus in Atticam exercitum repente duxit. Ibi occupatis celeriter locis aliquot munitis, inprimis Eleuſine & Rhamnunte, & claſſe ad litora adductâ totam regionem infeſtam habuit, Athenaſque ipſas in extremas redegit anguſtias, ac demum dirâ fame domitas deditionem facere coëgit, tyranno fugâ elapſo in Bœotiam, ibique paulo pòſt interempto. Ipſe in urbem in-
 greſſus,

greſſus, tremente & pœnas metuente totâ civitate, clementer victoriâ eſt uſus. Piræo tantum & Munychiæ, & in ipſa urbe Muſæo, loco arci vicino, & locis Atticæ aliis præſidia impoſuit: populo fame fracto decies mille medimnos frumenti dono dedit, uſumque legum patriarum, & magiſtratus priſtinos reſtituit. Non diu poſt, defuncto in Macedoniâ Caſſandro, deinde filiorum ejus natu maximo Philippo, qui patri ſucceſſerat, è vivis ſublato, reliqui inter ſe de regno decertantes Demetrium eodem attraxerunt. Is poſtremo filiorum ejuſce Alexandro, à quo evocatus erat, ob inſidias ſibi paratas, ut ajebat, interempto, Macedoniæ regem ſeſe conſtituit. Hoc incremento fortunæ firmatus, multa pro arbitrio ſuo egit in Græciâ toto ſeptennio ſequente. Quo exacto, in invidiam regum aliorum & ſuſpicionem conſiliorum de recuperando imperio in Aſiâ, quod pater tenuerat, incurrit: quod novo ei exitio fuit. Nam initâ inter illos conjuratione à Lyſimacho & Pyrrho Epirotâ, qui vicini erant, conjunctis armis Macedoniâ exutus eſt. Quam occaſionem ſpeculati Athenienſes præſidia omnia Demetrii à cervicibus ſuis quoque depulerunt, ſeque in integram libertatem

aſſerue-

aſſeruerunt: ſacerdote Servatorum abdicato, priſtinum locum ac jus archonti eponymo reddiderunt. Quâ re ſibi nunciatâ Demetrius, qui tum Thebis magno à ſe beneficio recens affectis morabatur, vehemente irâ percitus, collectis ſubitò copiarum ſuarum & claſſis reliquiis ad obſidendas terrâ marique Athenas feſtinavit: ſed exoratus à Cratete philoſopho, legato ad ſe ab obſeſſis miſſo, ut erat naturâ facilis, ſolutâ obſidione liberas eas reliquit, & ad alia majora ſe accinxit, ut de inimicis pœnas ſumeret. Cumque de recuperandâ Macedoniâ, quam alii atque alii reges mirabili fortunæ viciſſitudine raptabant, tum temporis deſperaret, in Aſiam contendit contra Lyſimachum & cæteros conjuratos. Sed ibi variis caſibus jactatus, jam victor, jam victus, tandem ab omni fortuna deſertus, ac rebus adverſis circumventus, captivus in manus Seleuci ſoceri (*fortè* generi) ſui incidit, in ejuſque cuſtodiâ diuturnâ ultimum vitæ diem clauſit. Poſt cujus obitum filius ipſius Antigonus Gonatas tandem Macedoniæ regnum recuperavit. Interim Athenæ libertate fruentes quietæ fuêre uſque ad annum regni hujus Gonatæ decimum nonum, qui tertius fuit Olympiadis centeſimæ vi-

 geſimæ

geſimæ nonæ, à morte Alexandri Magni ſexageſimus primus. Eo anno fluente Antigonus rex, alterâ victoriâ ingente ex Gallis regnum ſuum turbantibus elatus, recordatus eorum, quæ Athenienſes in patrem ſuum deliquerant, comparatis ingentibus armatorum copiis, urbem eorum terrâ marique obſedit, nec antè finem ejus fecit, quàm Athenas ſeſe dedere compuliſſet, fruſtrà auxiliis à Ptolemæo Ægypti rege & civitate Spartanâ contra obſidentem ad ſublevandos obſeſſos ſubmiſſis. Tum rurſus, libertate reliqua incolumi, præſidium Macedonicum urbi impoſitum. Quod licet decennio pòſt eodem permittente rege inde amotum fuit, tamen urbs in clientela Macedonum manſit, & eorum partibus adhæſit, quandiu Antigonus vixit, (vixit autem poſt id tempus annos quaſi XVII,) & poſt eum Demetrius ejus filius, qui regnavit annos X. Retinebant enim in poteſtate ſuâ Macedones Piræum, Munychiam, Salaminem, Sunium, & Atticæ quædam loca alia, quibus velut cincta civitas commovere ſe non poterat: imò partium Macedonicarum ſtudium ſingulare præ ſe ferre neceſſum habebat. Verũ extincto Demetrio, cum Macedoniæ jam præſideret Anti-

gonus cognomento Δώσων, prioris ex filio notho nepos, à diuturno Macedonum jugo per AratũSicyonium Athenę in libertatem integram rurſus tandem ſunt aſſertæ. Aratus quippe Achæorum princeps totius Græciæ liberandæ percupidus, jamdudum vivente adhuc Gonatâ rege, Piræo & Munychiâ dejicere Macedonas aliquoties conatus fuerat, conatuque ſemper fruſtratus, denuò regnante Demetrio Gonatę filio rem eandem tentaverat, ſemel etiam tempore Antigoni in feſtino receptu crus ſuum fregerat. Sub Demetrio verò in prælio ad Phylaciam victus à Bitho regio duce res memorabilis accidit. Nam fama percrebuit, in conflictu aut captũ ab hoſte eſſe, aut cæſum occubuiſſe. Quapropter Diogenes, qui nomine Demetrii Piręum præſidio tenebat, ilicò literas Corinthũ miſit, ſignificans, Aratum, qui urbem illam ante aliquot annos Macedonibus ademerat, periiſſe: idcirco benè facturos cives, ſi Achæos urbe ſuâ nunc expellerent. Sed aderat fortè eodem tempore Corinthi ipſe Aratus, vanitatemque nuncii ac moniti præſentiâ ſuâ refutavit: & tabellarius, qui literas attulerat, ludibrio acceptus & deriſus ad Diogenem ſuum rediit. Rex quoque eadem fama perſuaſus navem ex

Macedoniâ in Græciam miſit, quâ Aratus vinctus in Macedoniam veheretur. Sed indigniſſimum fuit, quod tum temporis ab Athenienſibus eſt commiſſum. Nam Macedonum gratiam captantes pro levitate ingenii ſui, perlatâ in urbem famâ de Arati interitu, coronas ſumpſerunt, quod non niſi in magnâ lætitiâ fieri moris erat. Quo audito in iram commotus Aratus ſine morâ cum copiis, quas paratas habebat, in Atticam contendit, & obvia vaſtans ad Academiam uſque pervaſit: ſed conſiliis ſuorum cedens, & precibus ſapientiorum civium victus ſine maleficio ulteriore pedem retulit. Quam virtutem populus admiratus, ob eamque in venerationem ejus verſus, extincto paulo pòſt Demetrio rege, cum ſub pupillo Philippo & tutore ejus Antigono Doſonte res Macedonicæ vacillare viderentur, in ſpem recuperandæ libertatis erectus Aratum evocavit. Hic quanquàm ex morbo infirmus tum eſſet, & præturam non gereret, tamen ſtudio aſſerendæ in libertatem Græciæ, abjecta memoria contumeliæ prioris lecticâ vectus Athenas properavit, annixuſque Diogeni Macedonici præſidii præfecto, ut acceptis CL talentis, Piræum, Munychiam, Salaminem, Su-
nium,

nium, abducto milite præſidiario Athenienſibus traderet. In quam rem pecunia quoque ſua Athenienſes adjuvit. Ita ſuo juri & priſtinæ libertati, beneficio Arati redditæ Athenæ. Quod magno emolumẽto ſocietati Achaicæ fuit. Nam exemplo Athenienſium moti vicini Æginetæ, & cum his Hermionenſes, qui ſunt in proximo litore Argivo, à Macedonibus receſſêrunt, & Achæis ſe adjunxêre: idemque paulo pòſt fecêre bona pars Arcadum: denique hac liberatione Athenarum velut fores augendæ reipublicæ ſuæ Achæis ſunt apertæ, ut docet nos in Arato Plutarchus, cui uni hanc hiſtoriam liberatarum hoc modo Athenarum debemus. Accidit hoc fluente Olympiade cxxxvi, cujus initio mortuus eſt Demetrius Macedoniæ rex, relicto impubere filio Philippo: annus certus nuſquam notatus eſt. Ab hoc verò tempore perſtitit in libertate civitas Attica, nequicquàm frementibus Macedonibus; & ſub finem belli Punici ſecundi, compoſito primo bello inter Romanos & Philippum Macedonem, cum multis aliis fœderi aſſcripta à Romanis eſt, P. Corn. Scipione, P. Licinio Craſſo conſulibus. anno urbis Romæ dl, qui concurrit cum Olympiadis cxliii anno quarto

 jam

jam vergente. Rurſum verò à Philippo acri bello petita quadriennio pòſt, & in ipſa porta magna vi oppugnata, ſed irrito conatu, juvantibus eam ſociis Attalo rege Aſiæ & Rhodiis: inſtauratoque à Philippo conatu ager Atticus evaſtatus. Verum cum Romani cum ſociis totis viribus Philippo incumberent, tandem hic àrmis fractus, duce T. Quinto Flaminio, pacem petere & omnes Græciæ urbes quas tenebat, liberas dimittere coactus fuit. Ita Corinthus quoque, quàm Philippi anteceſſor Antigonus Cleomene rege Lacedæmonio debellato qui eam Achæis ademerat, Macedonibus rurſum ſubjecerat, ſocietati Achaicæ reddita: Chalcis cum reliqua Eubœa, multæque civitates aliæ jugo Macedonico exemptæ. Athenæ honoratiſſimæ inter civitates Græcas, & ſui planè juris ſociæ & amicæ Romanorum audierunt: atque ita ab bellum uſque Mithridaticum ſine motu ac mutatione pervenêre, licet novæ conſtitutionis aliquid, deletâ Corintho, & Achaia Romanorum provincia facta, à Romanis accepiſſe, verba quædam Appiani in rebus à Sylla geſtis ſignificare videantur: quæ verba poſtea loco magis commodo recitabo. Sed quicquid id fuit, ſine diminutione liber-

libertatis & αὐτονομίας fuit. Bello autem Mithridatico cum opera Ariſtionis philoſophi Epicurei, qui pecunia à ducibus Mithridatis accepta fretus, tyrannum ſe urbi impoſuerat, blanditiis ac oſtentata beneficentia regis ipſius pellectæ, nimis facilè relictâ Romanorum ſocietate in partes regias ſe contuliſſent & pertinacius quàm ulla aliarum Græciæ urbium iiſdem inhærerent, obſiderique & oppugnari ſe ſinerent, expugnatæ à Sylla Romanorum imperatore ingentem cladem acceperunt. Nam præter graviſſimam famem, qua ad eſum carnium humanarum deventum eſſe Appianus affirmat, in expugnatione multò maxima pars civium ab irato victore trucidata eſt, cædeſque ſine diſcrimine ſexus & ætatis latè graſſata, ut plurimi vici, aliaque urbis loca ſanguine humano maderent; magnus quoque numerus ex deſperatione manibus in ſe verſis confectus, mœnia multis in locis ſolo æquata, Piræum ingenti labore captum, poſt hominum ſtragem penitus vaſtatum, nullique operi, non navalibus, nō armamentario parſum, quæ ignis injectus conſumere non potuit, machinis & manibus militū diruta: qui magiſtratum aliquem in urbe geſſerant, aut quicquam contra inſtituta Romana

commiſerant, cum Ariſtione tyranno & toto ſatellitio ejus, arce deditâ, in quam confugerant, ſuppliciis affecti. Vrbs tota direptioni militum permiſſa: ædificia tantum ejus, & opera alia conſervata. Servi omnes ſub coronâ venditi, reliquiis civium, qui cædi nocturnæ (noctu enim urbs expugnata) ſupererant, libertas conceſſa, ſed jus ſuffragiorum & ſciſcendorum decretorum ademptum: id verò liberis eorum relictum. Diſcedens victor, civitati ter miſeræ & penè deſolatæ leges eaſdem fermè quas prius à Romanis (finito ſcilicet bello Achaico) acceperant, reddidit: aurum verò & argentum, quod erat in arce, ſuſtulit. Appiani verba, quorum mentionem feci, hæc ſunt: *Καὶ ὁ Σύλλας Ἀριστίωνα μὲν, καὶ τοὺς ἐκείνῳ δορυφορήσαντας, ἢ ἀρχήν τινα ἄρξαντας, ἢ ὁτιοῦν ἄλλο πράξαντας, παρ' ἃ πρότερον ἁλούσης τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Ῥωμαίων αὐτοῖς διετέτακτο, ἐκόλασε θανάτῳ. τοῖς δὲ ἄλλοις συνέγνω, καὶ νόμους ἔθηκεν ἅπασιν ἀγχοῦ τῶν πρόσθεν αὐτοῖς ὑπὸ Ῥωμαίων ὁρισθέντων.* Datum hoc poſtremum venerandæ memoriæ majorum, & precibus exulum genibus Syllæ advolutorum. Reliqua

qua caſtigatio nimis aſpera ac verè Syllana; de qua rectè uſurpari illud potuit, quod de proſcriptione non multo pòſt Romæ ab eodem inſtituta cecinit poëta Lucanus, *Exceſſit medicina modum*. Sed & ex hac clade emerſit rurſum civitas, ſublevata benevolentia Romanorum poſt Syllæ mortem, quibus aſperitas iſtius diſplicebat: præſertim illorum, quibus curæ elegantiores literæ erant, & quos veterum Athenienſium gloria commovebat. Quapropter multi quoq; Romanorum libenter illic commorabantur, ut velut in ipſa optimarum artium ſede culturam ingenii caperent, & inter monumenta clariſſimorum virorum ac rerum ab ipſis geſtarum præſentes verſarentur. C. etiam Cæſar Dictator, cum quo Romana libertas concidit, ignovit iis, quanquàm contra ipſum pro Pompeio bello civili ſtetiſſent, hoc ſolum in eos dicens, ſervari Athenienſes à mortuis, hoc eſt, veniam iis dari ob memoriam majorum. Cæſare autem Romæ in curia à conjuratis occiſo, cum Brutus & Caſſius principes conjuratorum Italia cedentes Athenas veniſſent, ab Athenienſibus libertatis amantiſſimis honoris ergò ſtatuæ iis ex ære velut tyrannicidis juxta Harmodii & Ariſtogitonis ſtatuas poſitæ

ſitæ fuère. Quod vehementer momordit Cæſarem Octavianum vindicem cædis illius, & cæſi hæredem. Antonium verò pro vanitate & inconſtantia ingenii ipſius, quamvis & ipſe ultorem ſe cædis Cæſarianæ profiteretur & autoribus ejus infeſtus eſſet quàm maximè, minus commovit. Is enim debellatis ad Philippos Bruto & Caſſio, & Octaviano Cæſare à victoria ſtatim in Italiam profecto, in Græciam ſe cum contuliſſet, huc ſtudia ſua retulit, ut gratiam & amorem ejus gentis, inprimis verò civitatis Atticæ in ſe verteret. Athenis igitur commoratus aliquandiu, priuſquam in Aſiam ad conficienda tributa tranſiret, ad demerendos civitatis animos nihil omiſit, quod iſtuc quoquo modo pertinere putaret, benignus, affabilis, facilis, in theatris & philoſophorũ ſcholis frequens, munificus: inſulas aliquot, & in his Ceam, Sciathum, Peparethum, ipſamque adeò Æginam reipublicæ largitus: ipſe viciſſim ſummis honoribus à civitate cumulatus. Et poſt id tempus, quoties res ferret, ſive in Aſiam, Syriam, Ægyptum, Armeniam & reliquas orientis regiones tenderet, ſive inde reverteretur, id quod fiebat frequenter, Athenis ut plurimum hyemabat: & majeſtate imperii

ſepo-

ſepoſita ad tempus, veſte, comitatu, mòribus quaſi civis Atticus inter cives verſabatur, omnibuſque familiarem ſe dabat, reipublicæ quoque munera nonnunquàm gerebat, eoque honore velut gaudere videbatur. Et accidit aliquandò, cum eſſet Antonius Athenis, & ſecum duceret Cleopatram ſuam, arma æmulo ſuo Cæſari Octaviano illaturus, intereaq; dum bello neceſſaria pararentur, more ſuo ludis & theatris ſe daret, accidit, inquam, ut Cleopatra cognoſcens maximis honoribus Octaviam Antonii conjugem ab Athenienſibus non multò antè cultam fuiſſe, oſtenderet, pares honores ſe quoque ab iis deſiderare. Cumque in gratiam Antonii, cujus mentē benè norat, honores illi eoſdem civitas decrèviſſet, legatoſque, qui decretum illi adferrent, domum ejus mitteret, ipſe Antonius, ut affirmat Plutarchus, inter eos eſſe voluit, utpote qui civis Atticus eſſet, idemque coram regina ſtans nomine civitatis verba ad eam fecit. δρᾶμα ſanè riſu dignum. Verum haud diu pòſt victus ad Actium, fugaque elapſus cum Cleopatrâ, & in Ægyptum reverſus, deficientibus amicis de fortuna jam deſperans legatos ex voluntate Cleopatræ miſit ad Cæſarem victorem, petiitque ut regnum Ægypti libe-

liberis Cleopatræ permitteretur, ſibi verò privato Athenis in pace vivere liceret. Sed actum egit. At Cæſar, everſo in Ægypto Antonio cum Cleopatrâ, ſolus rerum Romanarum potitus, & Auguſtus appellatus, rebus urbanis conſtituendis, & gerendo bello Cantabrico difficili in Hiſpaniâ, cui ipſe præfuit, occupatus, moderateque adminiſtrando imperio id ſtudii habens, quò benevolentiam omnium mereretur, nec in reliqua Græcia, nec Athenis quicquam novaſſe legitur. Sed anno poſt Ægyptum ſubactam nono, qui erat XXIII à cæde C. Cæſaris Dictatoris, M. Lollio & Q. Æmilio Lepido conſulibus, cum ad viſendas provincias mare tranſiſſet, Græciæque regiones obiret, ac Athenas eſſet delatus, ſive memor inviſi honoris, quem Bruto & Caſſio cum probro cæſi Cæſaris Dictatoris civitas antè tribuerat, ſive perpetui ſtudii partium Antonianarum, quod quoſdam opinatos fuiſſe Dion Caſſius prodit, ſeu quid aliud recens ab ea commiſſum, ſeu quòd aliorum libertati & commodis conſultum quoque Cæſar vellet, duas urbes inſignes, Æginam & Eretriam ei ademit, illam dono acceptam ab Antonio, hanc incertum quandò & quomodò acquiſitam, poſt Chalcidem Eubœæ etiam ea

ætate

ætate longè maximam. Huic mulctæ interdictum à Cæſare adjectum eſſe idem Dion ſcribit, ne quem inpoſterum Athenienſes accepta pecunia civem facerent, id eſt, jus civitatis ſuæ venale haberent. Quod argumento eſt, id vitium contra laudabilem morem majorum tum in civitatę receptum fuiſſe, ac robur accepiſſe. Poſt quæ cum effluxiſſent jam anni circiter XXIX, ad conſulatum C. Poppæi Sabini & P. Sulpitii Camerini, qui proximè anteceſſit famoſam cladem Romanorum in Germania, qua Quintilius Varus cum exercitu à Cheruſcorum principe Arminio cæſus occubuit, notat in canone Chronico Euſebius, Athenienſes res novas molitos eſſe contra Romanos, & cæde autorum noxam illam luiſſe. Sed an quid amplius in eoſdem ſtatutum ſit, nec Euſebius nec quiſquam alius, quod ſciam, prodidit. Fateor tamen, in eam ſuſpicionem me abripi, ut exiſtimem in inſtitutis eorum aut tum aut proximis temporibus aliquid eſſe mutatum, quod ad avertendos ſimiles caſus pertineret. Alioqui enim locũ habere non potuiſſe videntur, quæ de iis & Adriano imperatore idem Euſebius memoriæ prodidit. Adrianus quidem omnium imperatorum Romanorum, quia eruditiſſi-

mus & eruditionis amantiſſimus erat, in civitatem Atticam maximè effuſa fuit gratia ac ſtudio, ut etiam priuſquàm ad imperii dignitatem eſſet promotus, eſſet autem ſummo loco apud imperantem Trajanum, *ἄρχων ἐπώνυμος* Athenis eſſe deſideraverit. Deinde imperator ipſe factus petentibus Athenienſibus (verba ſunt Euſebii) ex Draconis & Solonis & aliorum legibus jura reſtituit. Quod, ut dixi, non obſcurè docet, ab eorum inſtitutis civitatem tunc abductam fuiſſe. Ad hæc Athenas identidem ventitans, Bacchanalia ibi magnifico apparatu, veſtem Græcam indutus, & ſummo reipublicæ munere functus celebravit, ſacriſque Atticis initiandum ſe dedit. Vrbem verò tam multis & amplis ac magnificis operibus & ædificiis ſumptu immenſo ornavit, ut nova prorſus & Adriani urbs, non Theſei dici poſſet. Vnde epigramma illud in arce juxta templum Minervæ, quod ætate ſua adhuc ſuperfuiſſe Volaterranus ſcribit: *αἵδ' εἰσ' Ἀθῆναι Θησέως πρῶτον πόλις: αἱδ' Ἀδριανοῦ, κ' οὐδὲ Θησέως πόλις.* Operum horum multa deſcripſit Pauſanias *αὐτόπτης* in Atticis ſuis, qui eo ævo vixit. Idemque Adrianus Cephalleniam inſulam, ut ex Dione affir-

mat Xiphilinus, Athenienſibus dono dedit. Similique affectu foverunt hanc civitatem duo Antonini imperatores, Adrianum mox ſecuti, Pius & Philoſophus, uterque princeps literis inſigniter exculius, & literatorum amator eximius: quorum poſterior cum Athenas veniſſet ſacriſq; illic initiatus eſſet, ſummos honores civitati tribuit, & in uſum omnium hominum ac nationum omnis doctrinæ magiſtros annuis ſtipendiis honoratos ibidem conſtituit. Interim murorum Atticorum partes à Sylla quondam dirutas, cum reparandis Athenis ſtuderet Adrianus, refectas non fuiſſe non crederemus, niſi id Zonaras tempore Valeriani imperatoris demum factum eſſe ob metum in Græciam tum ingruentium Scytharum affirmaret. Cauſam ejus fuiſſe arbitror altam ſecuramque pacem, qua tum vicinæ gentes ſub imperio Romano abſque periculo quieſcentes fruebantur, ut murali præſidio non indigere urbes viderentur. Valeriani autem filius Gallienus imperator velut æmulatus Adrianum, literis ipſe quoque multum deditus, cæteroqui ignavus & vitiis plurimis obnoxius, ut Athenas ſibi caras eſſe oſtenderet, civis Athenienſis eſſe voluit, & ſenator in Areopago ſedit, cauſaſque cum ſenato-

O ribus

ribus cognovit, & archontis annui munus adminiſtravit, & ſacris Atticis imbui ſeſe curavit. Quibus rebus dum vacaret, neglecta potiore imperii cúra occaſionem aliis dedit rapiendi hîc illic imperii, quos xxx tyrannos ſcriptores appellarunt, ſeque & fortunam ſuam evertit. Recitat Volaterranus etiam aliam ἐπιγραφὴν in eadem arce Athenarum juxta Minervæ quoque fanum columnæ affixam à priore diverſam, dicatam memoriæ Rufi Fæſti Græciæ proconſulis : cujus hæc verba : Τῷ λαμπροτάτῳ ἀνθυπάτῳ τῆς Ἑλλάδος Ῥούφῳ Φαίστῳ, καὶ Ἀρεοπαγείτῃ, ἡ ἐξ Ἀρεοπάγου βουλὴ τῶν τριακοσίων, καὶ ὁ δῆμος ὁ Ἀθηναίων εὐνοίας καὶ εὐεργεσίας ἕνεκα : id eſt, *Splendidiſsimo proconſuli Græciæ Rufo Faſto, & Areopagitæ, Areopagi ſenatus trecentorum & populus Athenienſis benevolentiæ & beneficentiæ gratiâ.* Sed quo tempore Fæſtus ille proconſul Græciæ præfuerit, nec Volaterranus indicat, nec aliunde nobis conſtat. Hoc verò ἐπιγραφὴ iſta nos docet, eo tempore, quo poſita eſt, fas fuiſſe, exteros etiam Areopagitas fieri, & ſenatum Areopagi, qui ex lege Solonis numero incerto ſolet eſſe, ut ſuo

loco

loco à nobis dictum, numero certo trecentorum tunc fuiſſe. Hanc quoque ἐπιγραφὴν ad ætatem ſuam incolumem manſiſſe, Volaterranus ſignificat. Zoſimus gentilium ſuperſtitioni apprimè addictus ſcribit, Alaricum Gotthorum regem poſtremis Theodoſii primi imperatoris diebus ex Thraciâ profectum in Macedoniam & Græciam cum exercitu invaſiſſe, & multis evaſtatis Thebas, quòd benè munitas eas eſſe cognoſceret, præteriiſſe, avideque ſpe ingentis & certæ prædæ Athenas feſtinaſſe, quas propter ambitus magnitudinem tueri ſe ab omni parte non poſſe credebat: ſed oſtentis territum, conſpectâ nimirum Minervæ ſpecie in muro urbis obambulantis, & item Achillis pro mœnibus pugnare parati, invadendæ urbis propoſitum abjeciſſe, paceque oblata, relicto foris exercitu cum paucis inermibus & pacatis urbem eſſe ingreſſum, honorificeque à civium primoribus exceptum, muneribuſque cultum ſine maleficio & urbem & totam regionem Atticam reliquiſſe: impetu in Megaridem vicinam verſo, urbem ejus vi armata captam militibus ſuis in prædam dediſſe: dein ſine mora Iſthmo ſuperato Corinthum, Argos, Lacedæmonem, aliaque in ea vicinia Peloponneſi

oppida poteſtatis ſuæ feciſſe. Theodoſii iſtius primi ex filio Arcadio nepos Theodoſius alter imperator à morte patris diligenti cura ſororis Pulcheriæ bonis literis probè imbutus uxorem accepit Eudociam fœminam doctiſſimam, civem Atticam Leontii philoſophi filiam, quæ eruditi ingenii ſui monumenta poſt ſe reliquiſſe traditur: cujus fratres duo Valerius & Geneſius magnis reipublicæ negociis ab imperatore marito fuêre præfecti. Ex hac nata fuit marito filia unica matri cognominis, nupta Valentiniano III imperatori: cui peperit Placidiam filiam Olybrii imperatoris conjugem, Eudociam nuptam Thraſymundo Vandalorum regi, filio Genſerici, patri Honorici. Et poſt aliquot ætates Athenis Attico cive genita Irene Leoni IIII imperatori uxor data, magis magni quàm boni nominis imperatrix, Carolo Magno Francorum regi, & Romanorum in occidente imperatori coæva, ſtatuarum cultrix & propugnatrix ſingularis, fœmina ambitioſiſſima, & turbulenti animi, quæ multos motus in imperio excitavit, filium unicum Conſtantinum Porphyrogenitum oculis privavit atque imperio exuit, imperium ipſa rapuit: quod cum aliquandiu nequiter geſſiſſet, à Nicephoro Logo-

theta

theta everſa, ac in monaſterium detruſa, demumque cuſtodibus appoſitis in Leſbum inſulam deportata, atque ibi animi mœrore confecta infamem vitam finivit. Nicephorus imperii occupator filio ſuo Stauratio Cæſari ex eadem civitate Attica oriundam Irenæ ſanguine junctam Theophanonem conjugem deſpondit. Tanti tum adhuc civitas Attica fuit. Honoſque eidem habitus ſub imperatoribus ſequentibus quamdiu majeſtas aliqua imperio Romano in Oriente conſtitit. Qua prolapſa ſplendor quoque hujus ſenſim emarcuit: præſertim cum lacerato Orientis imperio, & provinciis ejus in Europa ab occidentalibus, quos tum vulgo Latinos vocabant, occupatis, & in partes diſtractis, cuncta peſſum illic irent. Poſtremò imperantibus in Thracia Palæologis poſt varias fortunæ viciſſitudines in manus incidit Rainerii Acciajoli Florentia oriundi, & poſterorum ejus hominum vilium & iſta conditione haud dignorum, qui ſe duces Athenarum nuncuparunt. Quorum dominatum pudendum per complures annos perpeſſa tandem Turcis, univerſæ Græciæ imminentibus, ceſſit. Quo tempore cum Mahometes magnus Turcarum imperator amplitudinem, ejus, ſitum,

opera magnifica contemplaretur, admiratus eam eſt, ut teſtatur Laonicus Chalcocondyles è civium Atticorum primoribus, qui præſens tum fuit, & hiſtoriam harum rerum ſcripſit. Nec Mahometes tũ in urbem ſæviit deditione captam: ſed à præfectis ejus & ſucceſſorum, hominibus barbaris, avaris, Chriſtiani nominis hoſtibus, ità habita eſt, ut nunc magnæ & illuſtris urbis cadaver potius, quàm urbs incolumis videri queat. Et tamen, qui hodiè eam benè norunt, ſupereſſe illic etiam nunc priorum operum magnificorum viſendas reliquias, & ambitum ejus milliarium Italicorum eſſe ſex aut ſeptem, & habitatorum numerum quaſi duodecies mille cenſeri perhibent. Addunt quoque, quod mirum videri queat, in hac tam craſſà regionum iſtarum præſenti barbarie ingenii aliquid acrioris & ſolertioris præ cæteris Græcis, ſive id aëris ſubtilitati ſedisque fælicitati, ſive cibi ac potus, quem tellus Attica profert, bonitati debeatur, non obſcurè in his ipſis habitatoribus hujus ævi deprehendi, licet dialectus linguæ Græcæ, qua hodie Athenienſes utuntur, inter cæteras quæ multæ & variæ ſunt, audiat omnium deterrima. Incolitur urbs hodiè etiam, ut quondam, trifariam. Arcem,
quam

quam ἄϛυ veteres dicebant, cæteris partibus editiorem, & quaſi in medio ſitam, ſoli Turcæ habitant. Alteram quæ nonnihil ſidit, & arci tertiæque parti eſt interjecta, ſoli incolunt Chriſtiani. Tertiam & extimam humillimamque, in qua regia eſt ingentibus marmoribus & columnis ſuffulta, ædificiis frequentem multitudo promiſcua tenet. Retinet eadem urbs etiam nunc qualemcunque metropoliticum honorem, gaudetq; epiſcopo metropolita, qui epiſcopus minoribus iſtius viciniæ numero ſex præſidet. Sed ut epiſcopatus illi tenues ſunt, ita dignitas metropolitica exigua.

III.

DE

REPVBLICA LACONVM.

Libertatis Laconicæ gradus.

QVemadmodum Attica, ſic quoque Laconica per gradus ad eam libertatem pervênit, qua pollebat tum, cum ipſa, & res totius Græciæ maximè florebant. Primi, qui rerum illic potiti ſunt ante & poſt Troica

tempora uſque ad reditum Heraclidarum in Peloponneſum, reges nomine & re fuerunt penè pro libitu regnantes, quorum poſtremi Menelaus, Oreſtes, Tiſamenus, è Pelopidis deſcenderunt. Regnum tenente Tiſameno, Oreſtis filio, Agamemnonis nepote, poſteri Herculis, filii Ariſtomachi, Temenus & Creſphontes, & horum fratre Ariſtodemo nati, Euryſthenes ac Procles, cum cæteris Dorici generis in Peloponneſum redierunt anno LXXX poſt Troiæ excidium, ante initium Olympiadum Iphitearum CCCXXVII, ſub penultimo Athenarum rege Melantho. Ex his Argivum regnum Temeno, ex quo reges Macedoniæ ortum traxêre, Meſſenium Creſphonti ceſſit. Ariſtodemi filiis duobus Laconicum eſt datum, cujus metropolis & regum ſedes erat Sparta, quæ eadem etiam Lacedæmon dicebatur. Fuit verò tunc ſic comparatum, ut duo fratres Euryſthenes & Procles Ariſtodemi filii pariter regnarent Lacedæmone, æquali poteſtate præditi; utque ex his deſcendentes duo, alter ex Euryſthene, ex Procle alter, eodem modo regnum indiviſum tenerent, adjecta certa ſuccedendi lege in loca defunctorum. Atque id obſervatum à poſteris per multa ſæcula ad Cleomenem regum ulti-

ultimum, qui occiſo collega Agide, & trucidatis ephoris, dum magna molitur, ingenti prælio ab Antigono Macedone ſociiſque Achæis victus ſeſe & regnum evertit anno poſt Euryſthenis & Proclis initium DCCCLXXX.

Cœpit igitur regnum hoc, quod monarchicum hactenus fuerat, cum Heraclidarum initio eſſe δυαρχία: quod vim regiam temperavit, præſertim cum æmuli inter ſe reges collegæ utplurimum eſſent. Nam & fratres Euryſthenem & Proclem, qui primi regnarunt, odio mutuo laboraſſe, ac ſtudiis diſcordibus toto regni ſui tempore actos eſſe, idque poſteris quoque inhæſiſſe, Herodotus ipſorum Laconum fidem ſecutus tradit, & poſt eum etiam Pauſanias. Et eſt vero maximè conſentaneum, non ſolutam poteſtatem, ſineque conditione populum in ſe primis regibus permiſiſſe, cum eſſet ingenii ſublimis & ad libertatem propenſi. Quod arguunt etiam motus frequentes, qui ſtatim à regni conditu in eo fuiſſe à magnis autoribus produntur. Adde quod Plutarchus in vita Lycurgi ſcribit, Eurypontem regem Proclis ex filio Soo nepotem, quem ipſe Eurytionem nominat, ad populum demerendum poteſtatis regiæ faſtum multum minuiſſe, eaque

re occaſionem populo dediſſe ferociendi ac tumultuandi contra reges proximè ſecutos, ſi quid violentius pro imperio viderentur agere, & turbulentos quoque motus inter ſeſe ciendi, excuſſa legum & imperii reverentiâ; atque in hujuſmodi tumultu, dum dirimendi ejus ergò accurreret, regem Eunomium, Eurypontis nepotem, Lycurgi legumlatoris celeberrimi patrem, accepto vulnere mortem oppetiiſſe.

Lycurgus reformando ſtatui confuſo & fluctuanti legiſlator creatus.

CVm verò confuſio hæc cum tempore creſceret, & ſtatus regni incertus fluctuaret, cum populus à regibus, reges à populo ſibi metuerent, & cum alii in populo rebus turbatis opes cumulaſſent, & poſſeſſiones ſoli ferè omnes in ſe vertiſſent, alii contra, & hi numero plurimi, rerum inopiâ premerentur, ac rixarentur cum fortuna ſua, & horum fremitum divites formidarent, viderenturque hæc majus malum, adeoque regni interitum portendere; à Lycurgo, oportunè tum ex longa peregrinatione domum reverſo, medendis his malis & conſtituendæ melius reipublicæ manus admota fuit. Erat quippe Lycurgus è regio ſanguine

vir ſummus, Eunomi, ut jam dixi, filius, Charilai tum regnantis patruus, fueratque nuper ejuſdem hujus adhuc minorennis tutor, ac regni pro eo adminiſtrator. Atque hac adminiſtratione tantam ſibi exiſtimationem incorruptę fidei, juſtitiæ, integritatis, prudentiæ, fortitudinis, induſtriæ, manſuetudinis, apud populum paraverat, ut non alius imperio regio dignior videretur. Quod cum malevoli in calumniam contra eum cæpiſſent vertere, ut ſiniſtris ſuſpicionibus occurreret, ſi quid fortè contingeret humanitus Charilao accidere, relictâ ſponte patriâ peregrinatum ierat, diu primum in Creta ad leges Minois fama celebres penitus cognoſcendas commoratus, deinde in Aſiam & Ægyptum profectus ad variarum gentium inſtituta moreſque perſpiciendos: quod augendæ priori prudentiæ, qua jam antè valebat, non parum fuit. Ex qua peregrinatione, flagitante populo, qui ſe ac rempublicam ob conturbatum fluctuantemque ſtatum in diſcrimine non exiguo eſſe ſentiebat, Spartam tandem reverſus virtute ſapientiaque ſua malis præſentibus levamen aliquod aut remedium adferre poſſe putabatur. Quinetiam ipſos reges reditum ejus deſideraſſe Plutarchus tradit, ſperantes

ſcili-

ſcilicet, eo præſente propter gratiam & autoritatem ejuſdem, quam apud multitudinem habebat, minus periculi à motu hujus ſibi eſſe futurum. Nec opinionem populi & ſpem regum fefellit eventus. Nam cum domum Lycurgus rediſſet, reperiſſetque omnes ordines præſentis conditionis ſuæ ac ſtatus pigere, & animis pendentes in ſeſe oculos conjicere, prehendendam occaſionem ſe offerentem ratus, cum pauciſſimis quibus maximè fidebat, communicato conſilio ad reformandum regni & reipublicæ ſtatum ſeriò animum adjecit. Verum priuſquàm palàm quicquam occiperet, gnarus, religione mentes hominum plurimum moveri, & Minois exemplo, de quo in Creta edoctus erat, permotus, Delphos ad ſacra facienda & conſulendum Apollinem profectus fuit. Quibus ritè illic peractis, gaudens Spartam repetiit, ferens ſecum oraculum illud fama celebratum, quo dilectum Diis, aut DEVM potius quàm hominem Pythia ſacerdos eum ſalutavit, & mox εὐνομίαν, hoc eſt, bonarum legum formam & reipublicæ ordinationem flagitanti reſpondit, dare ac polliceri DEVM eam, quæ omnium rerumpublicarum futura eſſet longè præſtantiſſima. Hoc igitur reſponſo magis magiſq;

anima-

animatus, & ſpe bonâ fultus ſecretò primum cum amicis, dein paulatim cum pluribus agens, alioſque poſt alios ad cauſam adjungens, præſertim optimates, ad capeſſendam rem omnibus ſalutarem eos exſuſcitavit. Demum cum res jam matura videretur, juſſit xxx primores die illuceſcente cum armis in forum ſe conferre ad conſternandos, metuque turbandos adverſarios. Vnde cum tumultus aliquis exiſteret, Charilaus rex perculſus, metuens in ſe arma verſum iri, (id enim ei Lycurgi æmuli, & cauſæ inimici inſuſurrabant,) in ſacellum Minervæ, quod Chalciacum dicebant, velut in aſylum confugit. Sed fretus jurejurando ſibi dato, relicto ſacello, & re plenius cognitâ partibus Lycurgi acceſſit, uti ferebat ingenium ejus manſuetiſſimum. Xenophon ſcribit, exiſtimare ſe, haud levibus rationibus ductum, non prius ad conſtituendam rempublicam & leges ferendas Lycurgum aggreſſum eſſe, quàm eos, qui in civitate plurimum valerent, conſentientes reddidiſſet. Deinde addit, non antè leges eum populo tradidiſſe, quàm cum civium præſtantiſſimis Delphos profectus Deum interrogaſſet, an Spartæ melius futurum eſſet, ſi legibus à ſe conceptis pareret, reſpon-

reſponſumque tuliſſet, omnino ita futurum: tum Spartam reverſum leges promulgaſſe, & non ſolum iniquum ſed etiam nefarium judicaſſe, qui legibus à Pythio probatis obſequium abnueret. Plutarchus verò memorat, quod prætereundum non eſt, cum conſummatam jam totam rem Lycurgus haberet, eſſentq; omnia in uſum recepta, uſuque plurium annorum probata, hoc eum velut ſtratagema uſurpaſſe: vocaſſe nimirum omnes ad concionem, & dixiſſe, habere quidem ea, quæ conſtituta receptaque jam ſint, rectè ad inſerendam alendamque virtutem, & conciliandam civitati proſperam fortunam, ſed, quod præcipuum & maximum putaret, id ſe non antè editurum quàm Deum conſuluiſſet: quapropter oportere eos his, quæ conſtituta jam eſſent, ſine vitio inſiſtere, nec mutare aut movere quicquam, quoad ipſe Delphis domum revertiſſet: tum, quodcunque intellexiſſet placere Deo, id ſe eſſe facturum. quam orationem cum collaudaſſent omnes, juſſiſſentque eum Delphos ire, jurejurando ipſum obſtrinxiſſe reges primum ac ſenatum, deinde & populum univerſum, ad præſtanda ea, quæ promitterent,, ac tunc ſtatim Delphos profectum, peractis ibi ſacris

ex Deo quæſiſſe, an latæ leges ad virtutem felicitatemque civitatis probè haberent, & reſponſum ei eſſe, leges rectè habere, & civitatem clariſſimam futuram, quamdiu his inſtitutis eſſet uſura:, atque hoc oraculum literis mandatum Spartam miſiſſe, & repetito ſacrificio amplexatum ſuos, quos ſecum habebat, ratumque, ſatis ſe ſibi ac patriæ vixiſſe, ſpontaneâ morte vitam Delphis finiviſſe, ut hoc modo ad ſervanda in perpetuum inſtituta ſua civitatem obligaret. Quod ad eorum perennitatē haud parum valuiſſe, Plutarchus credi vult. Sed nihil tam ſanctum, tam bene munitum, quod non paulatim tempus vitiet ac violet: quod his accidiſſe Lycurgi legibus, quamvis optimis, & tali modo ſancitis, poſtea oſtendemus. Nunc ad rem, à qua digreſſi breviter ſumus. In formanda republ. & legibus ſcribendis huc præcipuè velut ad ſcopum collimavit Lycurgus, ut regnum moderatæ poteſtatis finibus circumſcriberet, ut æqualitati, optimæ nutrici concordiæ, quæ robur tum omnis ſocietatis tum maximè rerumpublicarum eſt, locum in eo pararet, & populum univerſum aſſuetudine, à teneris ad parendum legibus & legitimis imperiis, ad juſtè parceque vivendum, ad comprimen-

primendas cupidines, ad tolerandos labores, ad incommoda aſperaque perferenda, ad ſubeunda pro republicâ pericula, mortemque, ſi res poſceret, fortiter oppetendam potius, quàm aliquid turpiter committendum, redderet promptiorem. Sed erat perficiendis pleriſque his non parva difficultas. Nam ut ea fierent, moveri totius reipublicæ corporis humores, & inhærentibus vitiis purgari oportebat. Exorſus autem eſt ab ipſo capite benè temperando, id eſt, regum poteſtate moderandâ: & reges quidem duos, ceu fuerant hactenus, reliquit cum omni ſucceſſionis jure, imò etiam, quod maximum arcanum in ſtatu optimatũ, ad quem collimabat, honoribus domi cumulari ſivit, ſed imperio regio, quo uſi hucuſq; fuerant, nervos incidit. Nam ex oraculi Delphici monito, quod rethræ nomine affectum recitat Plutarchus, Senatum, γερουσίαν Græcis dictum, qui antè in regno non fuerat, inſtitutum à ſeſe, regibus appoſuit, ut medius eſſet inter reges & populum, & utroſque intra limites officii retineret. In hunc delegit viros ætate graves, & virtute præſtantiſſimos XXVIII, qui in ordinandà republicâ & concipiendis legibus, conſilio & opera ipſi potiſſimum adſti-

terant, omnes annis LX non minores, eoſque in munere manere voluit, quoad viverent, niſi fortè delicto aliquo ſuo exautorationem mererentur. Idemque de ætate & muneris perpetuitate in ſucceſſoribus eorum in omne tempus futurum quoque obſervari juſſit. Nam gravitate & prudentiâ ac judicio prævalere eam ætatem, & frequentem mutationem ſenatorum, qui regibus eſſent aſſeſſuri, noxiam reipublicæ eſſe futuram exiſtimavit. Atque hanc dignitatem in civitate poſt reges ſummam, præmium virtutis ac vitæ prioris benè actæ ſenibus propoſitum eſſe, ſtimulum verò ad colendam virtutem & promptius præſtandum legibus obſequium, junioribus eſſe voluit. Statuit porrò, ne ſine hujus ſenatus conſilio ác voluntate quicquam decernere aut occipere regibus liceret: reges autem juſſit aſſiduò in hoc ſenatu, cum domi eſſent, verſari, velut ſenatus partem, idque honoris in eo habere, ut primo loco ſemper ceu ſenatus principes ſederent, primique ſententias dicerent, & ſuffragia ferrent, plurium verò conſenſui in ſtatuendo locum darent. Itaque ex hac Lycurgi lege, ſenatus domi plus poterat, quàm reges, quamvis militiæ ſecus res haberet, ut pòſt liquebit: & ſenatus

idem, quod haud levis momenti erat, non erat reddendis rationibus obnoxius: quod quidem Ariſtoteles velut modum reipublicæ liberæ excedens, & iniquis deſideriis frenum laxans, in hac νομοθεσίᾳ Lycurgi, quemadmodum & quædam alia, reprehendit. Ius autem ſurrogandi ſenatores in loca eorum, qui aut morte, aut culpa ſua, aut caſu alio ea vacua eſſent facturi, non regibus, non ipſi ſenatui, ſed ſoli concilio totius populi, quod ἐκκλησίαν Græci dicebant, concionem Latinè interpretamur, idem legiſlator tribuit. Hoc verò in eo cavit, ne quiſquam niſi petens, & ſe populo in comitiis oſtendens, nec niſi virtute præſtans, legitimæque ætatis, ſurrogaretur: ſurrogatus ut omnium ordinum gaudio & congratulatione & honore exciperetur, ac velut in poſſeſſionem dignitatis mitteretur. At concionis hujus convocandę & regendæ dimittendæque poteſtatem ex eadem, quam dixi, rethrâ Delphicâ regibus & ſenatui dedit: qua concione nihil omnino fuit in omnibus ipſius inſtitutis popularius: cui poſteris ſæculis etiam ad augendam ejus majeſtatem multò plura acceſſerunt, de quibus poſteà dicemus. Cætera ſic conſtituit. Primum ut invidiæ, odii, diſcordiæ matrem ac nutricem

tricem inæqualitatem è civitate tolleret, æqualitatem verò concordiæ & amoris mutui altricem, quàm poſſet maximè in civitatem induceret, rem omnium difficillimam aggreſſus eſt. Quid enim difficilius quàm poſſeſſiones divitum movere, & cum tenuioribus facere communes? qui conatus multis viris magnis quondam exitio fuit. Et tamen ſuadela ſua, & ſimul ſubjecto ab egenâ & frémente multitudine aliquo metu Lycurgus id perfecit. Igitur totius regionis Laconicæ agros perſuaſis ac permittentibus iis, qui eos tenebant, conflavit in unum, eumque in partes æquales tricies novies mille diviſit. Deinde ex his novies mille, quæ metropoli Spartæ proximè conjunctæ erant, pro numero civium metropolim habitantium à reliquâ ſummâ ſeparavit, & ſingulas ſingulis Spartanis ſortitò aſſignavit: unde partes ipſæ ſortes ſunt appellatæ. Tum, quod erat reliquum univerſæ regionis, id reliquis Laconibus per municipia multa villaſque diſperſis eodem modo diſtribuit. Quamlibet autem ſortem tantam fecit, ut alendæ familiæ parcæ ac induſtriæ ſufficeret. Atque has ſortes pares inter ſe augeri, minui, ſubdividi, venundari vetuit: devolvi autem ad hæredes, etiam fœmi-

 nas,

nas, ſi mares non eſſent, voluit. Sed ſi plures filii aut nepotes defuncto ſupereſſent, quod accidebat utplurimum, & hi domos ac res domeſticas ſuperarent, quæ tum ſucceſſionum in ſortes ratio ſit obſervata, ut ſubdiviſio earum non fieret, ſorteſque nec numero nec menſurâ variarent, ſed manerent eædem, id à nemine hactenus explicatum vidi. Itaque & ego de re ignotâ ſileo. Hoc verò ſolum intelligo, & dicere habeo, inſtitutum hoc, ut quædam hujus generis alia, maturè ſatis vitium feciſſe. Nunc reliqua Lycurgi perſequamur. Is ut avaritiam & cumulandarum opum ſtudium apud ſuos ſubmoveret, uſum pecuniæ aureæ & argenteæ ſuſtulit, & nummos ferreos grandes, & pondere æſtimatos ſubſtituit. Qua una ratione vitia varia, & ſcelerum auſus, noxiaque cum exteris commercia, inutilia artificia, importationem rerum, quæ ad luxum faciunt, ſimul à civitate avertit. Præterea ad ea profliganda, quæ virorum animos emolliunt, ac enervant, cœnare domi cum conjuge & liberis, aut convivia privata agitare, quòd id luxuriandi & deliciis voluptatibuſque indulgendi occaſiones plerumque præberet, niſi res aliqua poſceret, nemini permiſit; cœnas autem communes ad

fruga-

frugalitatem maximè comparatas inſtituit, ad quas quindeni ferè aut circiter, ſine diſcrimine dignitatis & fortunæ abjectæ, coirent, qui ſinguli portiones ſuas menſtruas, farinæ, vini, caſei, ficuum, ac pecuniæ aliquid ad emenda alia edulia, conferebant. Si quæ ex venatione aut ſacrificio carnes accederent, eæ junioribus in cibum relinquebantur: adultiores & jam viri facti pulmentis utplurimum contenti erant. Inter pulmenta uſurpabatur maximè & laudabatur jus quoddã nigrum, quamvis ſaporis non admodum grati, præſertim non aſſuetis. Piſces, cupediæ cæteræque deliciæ, irritamenta gulæ, & quæcunque ſaginandis potiùs quàm alendis corporibus eſſe poterant, procul erant: nec ultra ſitim bibere, nec emanſitare, aut pleno jam ventre illuc accedere, nec ſine armis accumbere, cuiquam licebat. Ingredientibus maximus natu foribus aſſiſtens, & fores monſtrans ad commendandam ſilentii fidem dicebat, *Per has nullus egreditor ſermo.* Has cœnas φιδίτια à parſimonia aut tenui victu appellari placuit; ad quas etiam pueri, ut à ſenioribus, quæ ad excitandas virtutes & acuenda ingenia faciebant, audirent, atque ad vitam frugi & parvo contentam à teneris aſſueſce-

rent, ac perferre honeſtos jocos diſcerent, tanquàm ad ſcholas adducebantur. Finitis cœnis lex jubebat convivas domum diſcedere ſine præeunte faculà, ut in bello etiam poſcente re per tenebras iter facere ac pedes ferre condiſcerent. Atque ab hoc inſtituto ne reges quidem exemptionem habebant. Nec fuit aliud quicquam in univerſa Lycurgi νομοθεσία, quod locupletum & ſplendori ac deliciis aſſuetorum animos in initio magis offenderet, & in autorem aſperaret, ut nec à contumeliis ejus & verberum injuriis abſtineretur. Et tamen uſu ſemel receptum ita civitati placuit, ut nihil eo perquàm diu obſervatum ſit accuratius, ut affirmat Plutarchus. Huic legi aliam ſanctionem Lycurgus adjecit eôdem etiam directam, quà interdixit operoſis & magnificis domuum extructionibus, ne luxui locus in iis eſſe poſſet: juſſit ad ſtruendum quidem culmen ſecurim, ad januam verò ſolam ſerram adhiberi, id eſt, ædes rudes ad uſum, non ad ſplendorem conſtrui.

Educationis ratio.

AD reliqua eamus. Præſtantiſſimum inſtitutorum Lycurgi fuit puerorum, adoleſcentum, ac juvenum educatio,

catio, ſi initium inſtituti ſævum & impium exceperis. Nam proles recens nata, ut tradit Plutarchus, ex lege deferebatur ad maximè grandævos ſuæ tribus, (erant autem tribus in urbe Sparta ſex;) &, ſi ea aut detortis vitioſiſque membris, aut toto corpore imbecillis ab iis deprehenderetur, velut non uſui ſed oneri reipublicæ futura, loco aſpero ad montem Taygetam exponebatur, id eſt, certæ morti dabatur; quod inhumanum planè & barbarum erat. At ſi vitiorum hujuſmodi expertem, & vitâ dignam iidem illi tribules grandævi viderent, reddebant eam parentibus nutriendam. Hi opera ſolertium & ſedularum nutricum, membra tenerorum in formam quàm maximè ſpecioſam & venuſtam effingebant, nec ullis involucris ac faſciis aliorum populorum more fovebant, ſed jam tum infantulos adhuc, & mox pueros, habebant duriuſculè, in amictu, cibo, potu, dabantque operam, ne ullis adſueſcerent deliciis, earumque deſiderio caperentur, nec tenebris aut ſolitudine terrerentur, ſed ubique animis, pro ætatis modo, eſſent intrepidis. Hac ratione apud parentes enutriti, cum jam annum ætatis ſeptimum expleſſent, non tradebantur mercenariis pædagogis, quod in reliqua

Græcia fiebat, nec arbitrio parentum reliqua eorum educatio relinquebatur, ſed ex Lycurgi inſtituto curæ publicæ committebantur. Scilicet diſtribuebantur in aliquot greges, quos ἀγέλας nuncupabant: quorum cuilibet ex ipſis gregalibus unum aliquem ceu ducem præficiebant, qui cum ætate prudentiâ præſtare ante alios, & in pugnis acerrimus eſſe deprehendebatur: hunc in ludis, & cæteris exercitiis, in quibus aſſidui erant, gregales intuebantur; huic imperanti obtemperabant; ab hoc plectente pœnas patienter perferebant, ut totum hoc quædam parendi videretur eſſe exercitatio. Horum ludis aderant ferè ſeniores aliquot, & diligenter ludentes obſervabant, ac ſæpiſſimè contentionum dimicationumque occaſiones iis ſufficiebant, ut contendentium & dimicantium ingenia penitius cognoſcerent, ac quid quiſque auderet, quid animi ad pericula & pugnas haberet, experimentis diſcerent. Eratque inſtituti Laconici à Lycurgo traditi, ut ſenioribus quibuſvis, viris bonis àc honeſtis, pueri omnes non minus quàm parentibus ſuis obedirent, eoſque venerarentur, iis de via decederent, ac de ſedibus aſſurgerent: & ſeniores viciſſim aliorum liberos non ſecùs ac

ſuos curarent, delinquenteſque punirent: puniti verò ſi querelas hac de re ad patres deferrent, turpe eſſet patribus, non alia porrò verbera querentibus irrogare: omniſque adeò puerorum ἀγωγὴ ad diſcendum promptum obſequium, ad ſufferendos quoslibet labores & dolores, ad parandas in certaminibus & prœliis victorias referebatur. Quem in finem tondebantur cute tenus, & diſcalceati incedebant à primis pueritiæ annis, & nudi inter ſe ſummâ contentione decertabant. Omnium verò duriſſimum hoc erat magno autorum veterum conſenſu memoriæ proditum, quòd pueri non è vulgo ſolum, ſed etiam nobiles ad aram Dianæ Tauricæ, (ea cum fano erat in ipſa urbe, in vico Limnæo,) cui ſacra fieri ſine ſanguine fas non eſſe credebatur, quotannis ſtato die flagellis graviter cæderentur, ut ſanguis copioſe è membris deflueret, præſentibus ſpectantibuſq; ipſorum parentibus ac propinquis, & ad tolerantiam eos exhortantibus: idque quadam æmulatione mutua, & gloriæ cupidine tam patienter ipſi ferrent, (glorioſum enim putabatur, alios tolerantiâ ſuperare,) ut ne gemerent quidem, ac ſæpenumero ad mortem uſque hilares & geſtientes

verbera hujuſmodi fortiter ſuſtinerent. Vocabant hoc certamen διαμαςίγωσιν. Quod quis non miretur? quis induratos animos puerorum ad perferendos jam tum in ea ætate tam ſævos dolores non ſtupeat? aut veri fidem excedere rem non exiſtimet? Et tamen certa res eſt, fuitque in uſu non ſolum temporibus antiquis, cum Sparta floreret, ſed duravit ad ultima tempora, cum jam Græcia Romanis pareret. Teſtes ſunt, Xenophon, Cicero, Seneca, Plutarchus, Philoſophus Muſonius à Stobęo citatus, denique è Chriſtianis ſcriptoribus antiquiſſimus Tertullianus. E quibus Plutarchus ſpectatorem ſe rei fuiſſe profitetur, Cicero ſe, cum Lacedæmone præſens eſſet, audiviſſe affirmat. Vtriuſque verba illuſtria ſunt, illius in vita Lycurgi, & inſtitutis Laconicis, hujus in Tuſcul. quæſtionum libro ſecundo: ſunt etiam cæterorum. Hæc diſciplinæ puerorum ſeveræ apud Lacedæmonios ratio, quam qui admittere in liberis ſuis nolebant, eo ipſo civitatis Spartanæ jure excidebant. Litterarum verò ſtudium modicè admodum, ac non niſi in neceſſarios uſus, tota in hac puerili ætate atque etiam deinceps, apud Lacones urgebatur, ut docet Plutarchus.

Diſciplina & exercitationes adoleſcentum.

AT è pueritiâ jam egreſſi, cùm annum vitæ duodecimum impleſſent, iidem nihilo remiſſius habebantur: imò, quia cum pubertate tumeſcere procaces ſpiritus, & creſcere inſolentiam ac voluptatum cupidinem, Lycurgus norat, idcirco ad domanda germinantia vitia, ac velut in herba opprimenda, ex ejuſdem inſtituto pluribus etiam laboribus exercebantur, & diſciplina ſtrictiore ac diligentiore continebantur. Ab eo namque tempore adoleſcentibus jam adſcripti ſine tunicâ veſtiebantur, unoque pallio per totum annum tam hyeme quàm æſtate cogebantur eſſe contenti. nec balneis, nec unguentis, niſi rariſſimè, utebantur; ideoque corporibus propemodum ſqualebant: turmatim verò & gregatim diſtincti capiendi ſomni gratiâ in totis prærudibus cubabant. Ad hæc oportebat eos, cum jam ephori in republica eſſent, decimo quoque die, ſi Æliano credimus, publicè ephoris ſe ſiſtere ſine veſte, & de corporum habitudine horum cenſuram ſubire: in qua cenſura, qui ſolidis ac firmis beneque compactis membris eſſe deprehendebantur, honorem & laudem, qui

qui mollibus ac pinguedine turgentibus, quoniam id deſidiæ argumentum habebatur, ignominiam & verbera referebant. Porrò ſenes quos probæ & generoſæ indolis adoleſcentes animadvertebant, ac propterea adamabant, iis aſſiduò ferè adhærebant, & comites ad gymnaſia itabant, pugnantibus & ſcommatis mutuò ſe pro more inceſſentibus aſſiſtebant, haudquaquàm otioſe aut ſine curâ, ſed ita, ut omnes omnium patres, præceptores, rectores, quemadmodum Plutarchi verba habent, eſſe viderentur, nec ullus locus, ullum tempus expers inſtitutionis aut correptionis adoleſcentibus eſſet, labereturque. Atque inſuper univerſis præficiebatur unus ex primoribus civitatis lectus, vir gravis, cui præfectura hæc publicè demandabatur: quem παιδονόμον vocabant. Is poteſtatem habebat congregandi eos, & in delinquentes, aut negligentius agentes graviter animadvertendi: quem idcircò quidam ex ephebis flagella ferentes comitabantur, ut in promptu eſſent, ſi quis eſſet cædendus. Et ſi fortè accideret pædonomum à congregatis diſcedere, vicem ejus ſupplebat quicumque ex civibus eſſet præſens, eandemque tunc cum pædonomo poteſtatem tenebat. Quinimò

ſingu-

ſingulis quoque juniorum horum turmis aliquis ex Irenibus præerat, qui animi præſtantiâ cæteros turmales antecellere putabatur: εἴρενες autem dicebantur, ut ait Plutarchus, qui adoleſcentiam egreſſi annum ætatis vigeſimum jam attingebant: quemadmodũ μελλείρενες, qui ætati eidem proximi erant. Atque hic εἴρην imperium in cæteros, ſi virorum nemo adeſſet, habebat, & ſæpe iis pro miniſtris utebatur, eoſdemque laboribus pro cujuſque ætate ac robore exercebat. Sub hoc etiam, ut vigiliis, inſidiis, nocturnis fraudibus aſſuefierent, ac artibus militię ſe jam tum pararent, turmales furtis dabant operam: in quibus deprehenſi ex lege pœnas acres luebant, non deprehenſi laudem merebantur. Atque idem ille εἴρην in cænâ diſcumbens, ex iiſdem turmalibus, huic mandabat ut caneret, alteri, ut quæſtionem aliquam de re gravi proponeret; quo exercitio ingenia tum interrogantium tum reſpondentium haud parum acuebantur. Nam ut proponentis erat, nihil futile aut inſipidum quærere, ita à reſpondente requirebatur, ut quàm celerrimè ac breviſſime reſponſo commodo & nervoſo defungeretur: idque laudi erat

ambo-

ambobus. Qua ratione fiebat, ut Lacones, cum in viros adoleviſſent, ante alios omnes hoc genere plurimum valerent, propriumque eorum cenſeretur, argutè interrogare, & ex tempore concinnè & breviter reſpondere: Vnde illa tot numero tam inſignia Laconum apophthegmata à Plutarcho recitata. Huic verò cognatum id quoque erat, quòd à pueris uſque iidem ex inſtituto Lycurgi aſſueſierent ſermone uti non niſi graui, de rebus honeſtis, cui ad virtutis ſtudium aliquis ineſſet ſtimulus: cujus forma poſteà in adultis quoque remanebat. Adſpergebantur autem ſermoni huic utplurimum etiam joci, ut eſſent laborũ & victus aſperioris quoddam cum condimento levamen. Sed enim in corripiendi ratione eveniebat non raròut Iren, qui turmæ alicui præerat, præſentibus viris primariis in delinquentes animadverteret, eoque documentum ederet, rectène an ſecus, quod debebat, noſſet facere, nec quiſquam eum hoc agentem turbaret: verum dimiſſo jam turmalium cœtu, ſi vel aſperius vel lèvius quàm par eſſet videretur animadvertiſſe, tunc ipſe viris pœnas ut daret. Erat omnino ſeniorum, juniores peccantes corripere: Et ſi id facere quiſpiam fortè negligeret,
coge-

cogebatur ipſe pœnas eas pendere, quas peccans junior commeruerat.

Certamina adoleſcentum plataniſta nuncupata, maximè ſeria, & pertinacia.

CErtamina adoleſcentum, quemadmodum continua ferè erant, ut alia ab aliis exciperentur, ita maximè ſeriò peragebantur. Eminebant in iis, quæ plataniſta ex loco denſis & proceris platanis per ambitum obſito dicebantur; quorum rationem præter alios Pauſanias libro III deſcribit. Certaturi nimirum bifariam ſe dividebant: utrique ſub duce ſuo ex ipſis delecto noctu in ephebeium ſuburbanum coibant, atque ibi cane ab utriſque ad aram mactato, & captandi ominis ergò duobus apris infeſtis inter ſe commiſſis, quorum is, qui alterum ſuperabat, putabatur ſuis victoriam portendere, per id quod reliquum erat noctis quieſcebant. Poſtridie paulo ante meridiem in certaminis campum utrique procedebant inſulæ inſtar euripo circumfuſum, nec niſi per pontes ingreſſui patentem.. In quem cum deveniſſent per pontes diverſos ſortitò jam antè utriſque deſignatos, pugnam ordiebantur acrem infeſtamque, in qua vir viro primum congre-

dieba-

diebatur, manibus, calcibus, dentibus, unguibus, denique ſe mutuò impetentes, nec ab eruendis oculis, ſi poſſent, ſibi temperantes: mox denſati quoque totis agminibus in ſe ferebantur, mutuoque in euripum præcipites ſe agere ſummis viribus nitebantur: pugnabant pertinaciſſimè: cedere & victos ſe fateri habebatur turpiſſimum, potiuſque ad mortem decertantes perdurabant, quàm ut hoc dedecus in ſe reciperent. Quod ſuo quoque ſæculo in uſu manſiſſe Cicero his verbis teſtatur. *Adoleſcentium greges* (inquit libro v Tuſcul. quæſtionum) *Lacedamone vidimus ipſi incredibili contentione certantes pugnis, calcibus, unguibus, morſu denique, ut examinarentur prius quàm ſe victos faterentur.* Quæ verba, quemadmodum & ea, quibus Pauſanias totam hanc rem exponit, ſignificare videntur, nudos adoleſcentes, ac ſine armis certaminis hoc genere defunctos eſſe, quamvis Lucianus ὁπλομαχοῦντων nomine eos afficiat, vocabulo latius accepto abutens. Inter gymnica enim certamina hoc etiam epheborum exercitium referri communiter ſolet. Et quid pugnis, calcibus, dentibus, unguibus opus, ſi armis inſtructi dimicarunt? Feſſi verò pugnæ labore adoleſcentes, poſt modi-

cum

cum quietis exercitio ſe reddentes, ſaltare incipiebant ad numeros muſicos præcinente tibicine, ac in omnes formas corpus movebant: deſinebatque ipſis pugnæ æſtus & labor, inquit Lucianus, in feſtum tripudium. Et his aliiſque epheborum exercitiis curandis vacaſſe Bidiæos quinque publicâ poteſtate præditos, & in foro Spartano juxta curiam ſenatus, & prætorium ephororum, ac eorum, qui legum cuſtodes audiebant, baſilicam, conſeſſus & tribunalis ſui ſedem, habentes, Pauſanias affirmat. Reliquæ iſtius ætatis exercitationes venando, natando, currendo, luctando, jaciendo diſco, obeundis feſtivitatibus peragebantur.

Exercitia egreſſorum ex ephebis.

NEc verò iners otium etiam iis permittebatur, qui jam ex ephebis exceſſerant: ſed & hos oportebat in ſimilibus exercitiis ætati congruis lòco publico ſub oculis ſeniorum, & eorum, qui curæ tali præerant, penè aſſiduos eſſe. Quibus omnibus corpora ad motus ac labores, animi ad induſtriam, alacritatem, audentiam, fortitudinem firmabantur & indureſcebant. Et hujus univerſæ diſciplinæ juniorum domi & in pace talis ratio fuit, ut vita caſtrenſis

præ hac remiſſio quædam & quies videretur. Nec antè hujus finis erat, quàm ad eam ætatem eſſet perventum, per quam aditus ad gerendam rempublicam & obeunda virilia munia dabatur: quod ante annum vitæ xxx non fiebat. Intereà tamen juvenibus virili ætati proximis, ut docet Plutarchus, nonnunquàm de rigore hoc aliquantum remittebant, ſinebantque eos comam alere & pectere, ac armis palliiſque ſeſe ornare, quibus jam delectabantur & gaudebant inſtar equorum ferocientium, & inire certamen geſtientium. Manebatque ille mos etiam adultis, in hoſtem pugnaturi ut capillos comerent & concinniores redderent. Ad juniorum diſciplinam iſta quoque pertinebant à Lycurgo inſtituta, ut in loquendo eſſent parci, & interrogati paucis reſponderent: ut in publicum progreſſi modeſtiam cum verecundiâ præ ſe ferrent, manum utramque intra pallium continerent, ſilentium ſervarent, oculos non circumferrent, ſed, quæ ante pedes, intuerentur. Sic fiebat, inquit Xenophon, ut magis verecundos eos cenſeret, quàm ipſas in thalamis virgines. Et ſanè his inſtitutis Lycurgus effecit, ut Lacones à teneris aſſuefacti non tam eruditiores, ut noſſent, quid facien-

faciendum aut omittendum, quàm re ipſa meliores, & ad legum magiſtratuumque obſequia, ad virtutem ſectandam, ad fugienda & averſanda vitia, ad aſpernandas opes, delicias, luxum, ad colendam cum juſtitiâ concordiam, amoremque mutuum, ad obſervandos labores & dolores, ad tuendam communem patriam, ad vitam pro ea ponendam reverà promptiores hominibus aliis fierent. Aſſuetudo enim à pueris inchoata, & uſque in virilem ætatem continuata abit in naturam.

Educatio puellarum.

NEc alia in educandis puellis ex inſtituto Lycurgi ratio fuit. Nam has quoque à teneris ad victum veſtitumque frugi ac parcum, ad vigilantiam, induſtriam, laborum tolerantiam, ad animorum firmitudinem, & contemptum periculorum aſſuefieri legiſlator voluit, ut adultæ & viris traditæ non ſolum ſuſtinendis partus laboribus eſſent firmiores, ſed etiam ſimiliorem ſui prolem parerent. Conſentaneum enim ſimiles ex ſimilibus generari. Itaque ſimul ac ætas id patiebatur, publicis exercitiis non minus quàm mares tradebantur, certabant curſu, luctabantur, jactu diſcorum & jaculorum

contendebant, gelido flumine lavabantur, diebus feſtivis in pompis ſaltabant, & carmina ſacra canebant; & pleraque hæc faciebant in publico depoſitâ veſte totis corporibus nudis, & quidem aſſiſtentibus & ſpectantibus juvenibus, utplurimum etiam ſub oculis regum, & ſenatus, qui cum aliis civibus ad ſpectacula hujuſmodi coibant. Sed nudatio hæc virginum nihil habebat turpe, ut ait Plutarchus: verecundia enim aderat, petulantia & libido omnis aberat: ſimplicem verò aſſuetudinem, & ſtudium quoddam parandi boni habitus, id eſt, firmi corporis, conferebat, & guſtum aliquem ſublimis ſenſus ſexui fœminino inſerebat, utpotè qui non minus quàm maſculinus virtutis & gloriæ capax & particeps eſſe crederetur. Quinetiam putabatur exercitium hoc virginum ad acuenda juvenum ſtudia non parum conferre. Nam ſi qui horum deliquiſſent, hos ſingulos ipſæ jocantes & ludentes carpebant: ſi qui verò laude digni viderentur, eos præconiis cantando proſequebantur; quorum utrumque plurimum in animis eorum ad pudorem, aut tacitum gaudium laudiſque amorem valebat. Nec minus ad appetendas nuptias idem hoc virginum exercitium juvenes incitare credebatur.

Nam quæ formâ, robore, agilitate corporum, ac vi ingeniorum antecellebant, facilè amorem ſui juvenibus inſerebant, juveneſque generandæ ex iis ſobolis deſiderio corripiebantur. Cibus puellis ac virginibus dabatur exercitiis his aptus, quo non ſaginabantur, aut molleſcebant corpora, ſed alebantur tantum, & ad alacritatem & robur proficiebant. Et veſtis iis ſimplex ac tenuis, & corporum motui idonea, ad genua tantum, non ultra dimiſſa: ipſæque in publico incedebant facie retectâ: fœminæ verò viris nuptæ pallâ longiore ad pedes defluente amiciebantur, & non niſi facie tectâ prodibant in publicum. Nec erat in veſte & cibo inter pauperes & divites, inter imos & ſummos utroque in ſexu ullum diſcrimen, quamdiu inſtituta Lycurgi valebant. De hac ſexus fœminini educatione præclarè Cicero Tuſcul. quæſt. lib. II. *Illi qui Græciæ formam rerumpublicarum dederunt, corpora juvenum firmari labore voluerunt: quod Spartiatæ etiam in fœminas tranſtulerunt, quæ cæteris in urbibus molliſſimo cultu parietum umbris occuluntur: illi autem voluerunt nihil horum ſimile eſſe apud Lacænas virgines, quibus magis palæſtra, eurotas, ſol, pulvis, labor, militia ſtudio eſt, quàm fertilitas barbara.* Ergo, his

his laborioſis exercitationibus & dolor intercurrit nonnunquàm: feriuntur, impelluntur, abjiciuntur, cadunt: & ipſe labor quaſi callum obducit dolori. Prolixius Xenophon & Plutarchus: & eleganter Propertius elegiar. lib. III.

Multa tuæ, Sparte, miramur jura palæſtræ,
Sed mage virginei tot bona gymnaſii:
Quod non infames exercet corpore laudes,
Inter luctantes nuda puella viros,
Cum pila veloces fallit per brachia jactus,
Increpat & verſi clavis adunca trochi.
Pulverulentaque ad extremas ſtat fœmina metas,
Et patitur duro vulnera pancratio.
Nunc ligat ad caſtum gaudentia brachia loris,
Miſſile nunc diſci pondus in orbe rotat.

Et Lycurgus inſtituti hujus autor interrogatus, cur corpora virginum curſu, luctâ, diſci & jaculi jactu exerceret, Græcè his verbis reſpondit: ἵνα ἡ τῶν γυναικῶν ῥίζωσις ἰσχυρὰν ἐν ἰσχύροις σώμασιν ἀρχὴν λαβοῦσα καλῶς βλαστάνῃ·

νη· αὐταί τε μετὰ ῥώμης τοὺς τόκους ὑπομένουσι ῥαδίως τε ἅμα καὶ καλῶς ἀγωνίζωνται πρὸς τὰς ὠδῖνας· καὶ εἴ τις ἀνάγκη γένοιτο, δυνῶνται ὑπὲρ αὐτῶν καὶ τέκνων, καὶ τῆς πατρίδος μάχεσθαι. *Vt*, inquit, *in validis corporibus fœtus validas agens radices pulchrè adoleſcat, ipſæque deinde mulieres robore in partu fretæ dolores facilè ſuſtineant ac ſuperent: utque, ſi ita neceſſitas tulerit, pro ſe & liberis & patriâ poſſint pugnare.* Reprehendentibus verò quibuſdam virginum in pompis ſolennibus nudationem, cauſamque ejus quærentibus, ἵνα (ἔφη) ταὐτὰ τοῖς ἀνδράσιν ἐπιτηδεύουσαι μηδὲν μεῖον ἔχωσι, μήτε κατὰ σώματος ἰσχὺν καὶ ὑγίειαν, μήτε κατὰ ψυχῆς φιλοτιμίαν καὶ ἀρετὴν· δόξης δὲ τῆς παρὰ τοῖς πολλοῖς ὑπερφρονῶσιν. *Vt*, inquit, *eadem cum viris exercentes ſtudia, neque corporis viribus & ſanitate, neque animi contentione & virtute iis cedant, multitudiniſque de ſe opinionem deſpiciant.* Sed turbant heic, aut turbare videntur nonnihil Plato & Ariſtoteles, uterque vir ſummus. Nam ille libro I de legibus culpat rempublicam Spartanam ob licentiam fœminarum, & libro VII culpam hanc Lycurgo legiſlatori tribuere

videtur. Ariſtoteles verò polit. libro II cap. VII multò apertius hoc facit. Lycurgum enim ait voluiſſe quidem totam civitatem eſſe καρτερικὴν, tolerantem ac temperantem, & id præclarè in viris eſſe aſſecutum, ſed in fœminis non item: eas enim vivere Lacedæmone intemperantiſſimè, & in ſummâ luxuriâ, atque ita mediam civitatis partem eſſe valdè vitioſam: additque deinde, vulgò dici, conatum quidem eſſe Lycurgum etiam fœminas ſub obſequium legum ſuarum cogere, ſed cum illæ ſe objicerent, à conatu deſtitiſſe: fœminas autem multò ante Lycurgum in poſſeſſionem licentiæ iſtius veniſſe, cum mariti aſſiduis bellis occupati reipublicæ gratià domo ut plurimum abeſſent, & curam omnem rei familiaris uxoribus commiſſam relinquere neceſſum haberent: unde factum, ut eos viciſſim indulgere hiſce, & aliquid licentiæ ac imperii permittere oportuerit: atque ita porrò potentiam fœminarum cum luxu & laſciviâ creviſſe, viris ab uxoribus jugum eſſe impoſitum: hinc vitia quoque alia in iſtam rempublicam defluxiſſe. Hanc quæſtionem diſcutere non eſt loci hujus: fiet fortè alibi. Satis nunc fuerit, reſpondiſſe, totum hoc, quod dicunt Plato & Ariſtoteles, ad

puellas & virgines non pertinere, ſed ad fœminas tantũ viris jam denuptas. Nam illas ſic educatas, & hujuſmodi diſciplinæ ſubjectas fuiſſe, cujuſmodi antè expoſita eſt, eamque rationem ad ultima civitatis Laconicæ tempora duraſſe, nemo negare poteſt; nec id Plato & Ariſtoteles inficiantur, ſed tantum de fœminis loquuntur maritatis.

Leges Lycurgi de Nuptiis & Matrimoniis.

SAtis de iis, qui juniorum nomine cenſebantur. Quæ ſequuntur, ad ætatem matrimonio, & gerendæ reipublicæ maturam pertinent. Eam ætatẽ cæpiſſe in maribus ab anno vitæ xxx, ob magnas rationes mihi quidem dubium non eſt: in ſexu altero initium habuiſſe à xx, veroſimillimum exiſtimo. De nuptiis quidem ſic ſtatuiſſe Lycurgum ferunt, ne ante ætatis robur inire eas liceret, & cauſam addidiſſe ut ex validis validi liberi gignerentur, nec ex infirmis ac immaturis infirma proles ſuſciperetur. Quò & cætera inſtituta ejus de matrimoniis relata fuiſſe videntur. Qualia erant hæc, ut ſponſæ à ſponſis ſine dote peterentur, ut pares cum paribus ſe jungerent, ut ſponſæ expeterentur & ante alias probarentur,

quæ eſſent ingenioſæ, animoſæ, minimè inertes, corporibus pulchræ, agiles, robuſtæ, quales in gymnicis certaminibus maximè ſpectari & cognoſci poterant: ut proci virgines nubiles, quas jungere ſibi cupiebant, raperent, (invitas an volentes, & jam ante matrimonium pactas, incertum; quanquàm hoc quàm illud magis veroſimile:) deinde ut raptam aliquam pronuba abduceret, & caput ejus circumtonderet ad cutem uſque, ac virili veſte & calceamentis indutam in torum rudem reclinaret, relinqueretque ſolam ſine lumine: ad eam verò ſponſus, haudquaquàm ebrius, ac delicatis epulis benè paſtus, ſed in phiditiis more ſolito parcè cœnatus ſobriuſque, latenter & velut furtim ingrederetur, & cingulum ſponſæ ſolveret, & cum eâ ſublatâ in lectum genialem ſe conjiceret: nec diu in complexu ejus moratus, clàm rurſum è thalamo egreſſus dormitum concederet ad juvenes ſodales, quibuſcum cubare ex lege conſueverat: atque hoc non ſemel tantummodò faceret, ſed ſæpè ac diu, tranſigeretque cum coætaneis ſuis dies ac noctes, ad ſponſam verò itaret verecundè & cautè, quaſi præ pudore metuens, ne quis ex familia ingreſſum egreſſumque ſuum perſentiſceret,

tiſceret, ſponſa quoque ſolerter ei ſubſerviente, & opportunam ſeſe præbente, ut neſciis aliis in tempore ipſi ambo inter ſe congrederentur. Sic enim cenſebat ſapiens legiſlator, eo modo congredientes, nec diu & ad ſatietatem ac laſſitudinem corpora miſcentes, coituros eſſe ferventius & validius, & melius valetudini ſuæ conſulturos, magiſque corporibus fœcundos ac in amore recentes perpetuò futuros, ſemperque deſiderii concubitus & complexus mutui aculeum ſervaturos, & faſtidio ac languore ex Venere immodicâ & intemperante haudquaquàm laboraturos. Simul verò idem legiſlator hunc morem velut exercitium temperantiæ caſtimoniæque novis nuptis eſſe voluit. Nec enim ſolum nuptiarum tempore, & quod nuptiis proximum erat, ſed etiam multò pòſt hæc obſervabantur, ut nonnulli quoque ante genitos liberos mariti ad uxores ſuas interdiu non ventitarent. Atque ad hæc inſtituta pertinent apophthegmata Lycurgi de nuptiis, & totâ re uxoriâ, recitata à Plutarcho in libello dicato apophthegmatis Laconicis: pertinent etiam, quæ ſcribit Xenophon initio libri de republicâ Lacedæmoniorum. Quemadmodum autem Lycurgus certos ætatis annos

definivit utrique ſexui, intra quos inire conjugia fas non eſſet, ne ex immaturis parentibus infirmi liberi ederentur, nec ipſorum juvenum ac virginum arbitrio deſideriove id reliquit, (nam non tam parentibus ipſis quàm civitati gigni educarique ſobolem volebat,) ſic etiam annos præfinivit, ultra quos differre conjugium viris impunè non permitteretur, ne inter frequentia bella & caſus alios fortè oborientes, & fatales civiũm mortes ſufficiens copia ſobolis in decedentium locum ſuccreſcentis, Mavortiam civitatem deſtitueret. Nam qui ultra juſtum tempus cœlibes manebant, eos variâ ignominiâ juſſit affici velut legum contemptores, & patriæ ſalutem ſuſque deque habentes. Voluit enim ut hyeme mediâ, imperante magiſtratu, nudi forum obirent, & in ſe compoſitam cantilenam canerent, eaque juſte ſe pœnas dare, quòd legibus non parerent, faterentur: ut ſpectaculis certaminum gÿmnicorum arcerentur: ut honorum, quos juvenes ſenibus Spartę debebant, participes haud eſſent. Quorum omnium teſtis locuples eſt Plutarchus. Annum cœlibatui impuni determinatum nec apud Plutarchum, nec apud quenquam ſcriptorum veterum reperio. Ex Platone, in libris ejus IIII

& VI

& vi de legibus, ubi de matrimonio agit, & de cœlibum pœnâ, annum vitæ xxxv fuiſſe conjecto. Philoſophus enim hic in tota diſputatione de legibus in inſtituta Lycurgi alterum quaſi oculum defixum habuit, multaque ad exemplar eorum in rèpublica illa ſua, cui leges ſcribere voluit, effinxit: cujuſmodi ſunt de agro dividendo, de poſſèſſionibus in uſum communem, quando opus, conferendis de æqualitate, quantum res præſens queat ferre, ſervanda, de virginum dote in contrahendis connubiis non ſpectanda, de ſponſa ex virtute æſtimanda, de cœlibum pœna, de legibus haud temerè mutandis, de obſequio prompto legibus præſtando, de legum violatoribus ſeverè puniendis, & alia his ſimilia. Adhæc Lycurgus viro uni non niſi unam habere conjugem uno tempore permiſit: adulteria in civitate Laconica prorſus nulla fuère audita, nec de eorum pœnis lex ulla à Lycurgo ſcripta, quia in viros ex præſcripto ipſius educatos crimen id cadere non poſſe credebatur. Inter parentes & liberos, omneſque adſcendentes & deſcendentes, inter fratres & ſorores iiſdem parentibus duobus natos, inter fratrem & ſororem conſanguineam connubia vetita: cum ſorore autẽ uterina,

rina, ſi Philoni Iudæo credimus, conceſſa, cum ſororis & fratris filiâ,& cum cæteris agnatis cognatisque omnibus, denique cum qualibet Lacænâ conjugio matura etiam permiſſa. An verò quoque cum peregrina, id videtur dubium. Exiſtimo ego, impune id fuiſſe, ſi quis cum ea contraheret, ſed non legitimum, ac à ſcopo Lycurgi aberrans. Nam prolis cauſa cum validis & laborum patientibus Lacænis matrimonia contrahi Lycurgus voluit, & peregrinis moribus vitiari inſtituta Laconica vetuit. Vt verò licuiſſe ſine pœna putem, quod dixi, lex facit, quam Plutarchus in Agide recitat, pervetuſtam eam vocans, quæ prohibebat Heraclidas, qui regum gentiles erant, è peregrinis fæminis filios gignere, pœnamque capitis intentabat relictâ Spartà ad exteros habitandi ergò concedentibus: quorum criminum reum Leonidam regem Cleomenis poſtremi regis ex gente Heraclidarum patrem Lyſander ephorus faciebat. Nam ſi ſolis Heraclidis lex ea poſita fuit, cæteros Spartanos, qui Heraclidæ non erant, non obligaſſe videtur. Quæ licet vetuſta illic dicatur, tamen poſt Lycurgum natam eſſe facilè crediderim,cum peregrinorum conſuetudo cum Spartanis cæpiſſet inoleſcere;

latam

latam autem ab aliquo, qui genus regium à peregrino ſanguine illibatum conſervare voluerit, ne peregrinæ indolis aliquid haberent, qui Spartæ regnum aliquando poſſent inire. Quod ſi verum, veroſimile etiam fuerit, regum familiâ ortos extra gentem Heraclidarum non enupſiſſe. Illud verò in claſſe hac legum de matrimoniis ab honeſtate & more Chriſtiano prorſus abhorret, quod legiſlator Lycurgus, teſte ſummo autore Xenophonte, & idem affirmante Plutarcho, copiam fecit marito debili aut effœto uxorem juvenculam ac vegetam permittendi viro alteri ſibi probato, ad implendum ejus uterum, & id, quod naſceretur ex concubitu tali, ſuſcipiendi habendique pro ſuo: item quòd fas idem eſſe cenſuit, virum ætate ac viribus vegetum, averſantem autem uxorem ſuam, & tamen cupidum prolis, petere à viro altero conjugem ejus fœcundam, prolemque ex eâ ſuſcipere. Excepti tamen his legibus fœdis reges, & regum liberi, ut exempla in hiſtoriis docent. Velamen verò huic fœditati quæſitũ, quòd inſtituta iſta augendo bonorum & fortium civium numero, & avertendis divortiis, atque incommodis aliis eſſe viderentur. Singulare eſt, & ſine alio exem-

exemplo apud Spartanos, quod de Anaxandridâ rege Leontis filio ab Herodoto memoriæ proditum eſt. Is enim ſolus Spartiatarum duas ſimul uxores habuit, & ex utraque liberos genuit legitimos, qui regnum Spartæ tenuerunt. Hoc verò ille commiſit non obſecutus cupidini ſuæ, ut ſolent qui contra leges delinquunt, ſed invitus obſequens voluntati civitatis. Nam cum uxorem haberet unicè ſibi caram, filiam ſororis ſuæ, ut perhibet Horodotus, & ex ea liberos non ſuſciperet, nomine civitatis monitus ab ephoris fuit, ut conjugem aliam non ſterilem duceret, ne ſtemma Euryſthenis, quod in capite ipſius ob ſteriles nuptias periclitari videbatur, deficeret. Et, cum amore conjugis, quam nihil deliquiſſe dicebat, cur divortii ignominia eſſet afficienda, facturum ſe hoc negaret, reverſi ad eum ephori cum ſenatu, quo cum conſilium ceperant, comminati ſunt, ni ſibi & reipubl. morem gereret, & retentà conjuge, quam amabat, alteram ei ſuperinduceret, liberiſque gignendis daret operam, aliquid in ipſum ſtatutum iri, quod ipſi futurum eſſet haud gratum. Tum cedens poſtulato adſcivit conjugem alteram, & Cleomenem ex eà genuit. Sed accidit paulò poſt ſecundis nuptiis jam

con-

confectis priorem quoque conjugem, quæ ſterilis credebatur, prægnantem ex eo fieri, & coram ephoris filium edere Dorieum, & duos poſt hunc, Leonidam & Cleombrotum. Ita genitis Anaxandridæ quatuor filiis, ipſoque vita defuncto, Cleomenes, quanquam pravi ingenii, ob primogenituram, ſecundum leges patri in regnum ſucceſſit. Eo autem ſine liberis maribus tandem extincto, & Dorieo poſt varios caſus ante eum ſine prole è vivis ſublato, regnum accepit Leonides regum fortiſſimus, qui contra Xerxem depugnans cum Spartiatis ſuis ad Thermopylas occubuit, & hæredem filium reliquit Pliſtarchum adhuc minorennem: cujus tutelam geſſit Pauſanias Cleombroti filius in hiſtoriis celebris, Græcorum dux ad Platæam, ubi Mardonius ex ſorore Xerxis natus cum toto Perſarum exercitu cæſus fuit. Cumque regno vix inito Pliſtarchus quoque ἄπαις fato ceſſiſſet, ſucceſſorem accepit Pauſaniæ tutoris ſui filium Pliſtoanactem, ex quo reges Euryſthenidæ longâ ſerie ad ultimum Cleomenem deſcenderunt. Sed revoco me, ultra metam heic evagatus. In civitate Spartanâ autore Lycurgo in more poſitum fuit, à viris bonis amari pueros: ſed

nihil in amore eo erat turpe: imò flagitioſum putabatur, ut ait Xenophon, ſi amans amaſii corpus appeteret, eratque par ſanctimonia in converſatione amantis cum amaſio ac eſſe ſolet in conſuetudine parentum cum liberis, & fratrum cum fratribus. Cæteroqui perarcta erat familiaritas & neceſſitudo inter amatorem & amatum, & affectus illius erga hunc non frigidus aut iners. Deligebat autem quiſque, quem diligeret, in quo indolem animadvertebat elucеſcere egregiam, ejuſque animum magis quàm corpus amore complectebatur, atque hoc operam dabat, ut eum blandiendo, monendo, hortando, corripiendo redderet quàm optimum, & civem civitati fingeret prꝗſtantiſſimum: ideoque ſectabatur eum aſſiduò, & dicta factaque ejus obſervabat, laudabat, reprehendebat. Ex moribus & profectu amati ſtudium & affectus & vita amantis æſtimabatur, & ſi quid peccaret amaſius, id amanti imputabatur, & cogebatur hic pro eo ſæpe pœnas dare, ut ex Æliano diſcimus. Atque hic amor rivales non recuſabat, nec æmulatio odium aut ſimultatem ſecum trahebat. Et ſimili modo matronæ virtutis & boni publici amantes puellas venuſtas & indolis præclaræ deamabant, ac idem

idem illis ſtudium impendebant haud invitis puellarum parentibus. Ad hæc, quemadmodum iis, qui virili ætate minores erant, rempublicam attingere non licebat, ita iidem de rebus quoque privatis contendere in foro ac judicio prohibebantur, cogebanturque per cognatos aliosve majorennes eas expedire. Sed nec viris in foro obverſari, niſi quid magnæ rei id poſceret, & litigantes alios apud judices auſcultare, quod hominum otioſorum & curioſorum eſſe videbatur, ſatis honeſtum ex inſtitutis Lycurgi putabatur. Otium quidem honeſtum ac quietem Lycurgus virilem ætatem ingreſſis domi in pace agentibus conceſſerat, & vacationem ab exercitiis laborioſis tribuerat: ſed inertes eos agere, & boni publici ſecuros haud quaquàm voluerat; juſſerat verò, ut maximam diei partem in publicis conventibus, gymnaſiis, λέσχαις, quas dicebant, in quibus modeſtè & decenter viri graves coibant, & de republicâ ſermones conferebant, verſarentur. In congreſſibus iſtis ſermocinando tempus traducentes ut plurimum honeſta laudabant, vituperabant turpia, his jocos & riſus adſpergebant condimenti loco, qui tamen ad admonitionem aliquam, aut correctionem apoſi-

poſitam, dirigebantur. Nulla autem mentio fiebat de rebus ad quæſtum, aut negocia forenſia pertinentibus. Nec verò leges Lycurgi permittebant cives liberos Lacones rebus vilibus occupari, opificia ulla tractare, mercaturæ dare operam, rus manibus ſuis colere, ſed legiſlator omnia illa ad Helotas alioſque ſervos traduxerat: cives autem tantum rempublicam curare, & belli negociis, armiſque tractandis vacare & animos intendere voluit. Itaque arma conficere, & quicquid bellum requirebat, ſervorum etiam erat, uti autem iis liberorum Laconum fuit. Quod ſecus apud alios Græcos habebat. Nam apud eos, qui domi opificiis & negociis aliis vacabant, ſi bellum exiſteret, aut in expeditionem eundum eſſet, ſepoſitis ad tempus illis arma ſumebant. Lacones verò, qui nihil aliud agere & curare domi ſolebant, in armis exercitati, & rem militarem meditati, & publicis in curis verſati ad bellum exibant. Idcircò in expeditionibus communibus in quas ſocii eorum numeroſas copias ſufficiebant, ſoli Lacones plus verorum militum, artium belli peritorum, quàm omnes ſocii, præſtabant. Quod murmurantibus ſociis, & multitudinem ſuam jactantibus, indignumque dicentibus,

ſequi

ſequi ſe ſub ſignis pauculos Lacones, ut oſtenderet Ageſilaus, & eorum ſupercilium deprimeret, cum imperator exercitus eſſet in Bœotiâ, primum ſecedere ſocios à Lacedæmoniis juſſit, deinde imperavit ſurgere primum figulos, mox fabros ærarios, pòſt fabros lignarios, & ex ordine opifices & artifices reliquos: quo facto, apparuit univerſos ferè erectos ſtare ſocios, ex Lacedæmoniis idem quoque facere juſſis ſurgere omninò neminem. Tum verò ridens Ageſilaus, videtiſne, inquiebat, ô ſocii, quantò nos plures ſimus milites quàm vos? Præter hæc vetuit Lycurgus peregrinari cives ſuos, ne contagium peregrinorum morum velut peſtem inſtitutorum ſuorum contraherent, & ſi quis ſedes peregrè figeret, ac pòſt domum rediret, eum capite plectendum cenſuit. Peregrinos quoque noluit frequentes Spartam ventitare, & illic commorari, ne conſuetudine ſuâ inficerent cives, & ab inſtitutis patriis abducerent, faſtidiumve horum iis affricarent. Et cur peregrini deſiderarent frequentare eam civitatem, & commerciis illic operam dare, ubi artificiorum & mercium ſuarum, ut dictum antè, nullus erat uſus? inprimis ex quâ aurum & argentum, quorum gratiâ per mare per ter-

ras homines curſitant, & ad ignota ſibi ſydera penetrant, erant proſcripta: in quâ eorum poſſeſſio, ſi fortè apud civem reperta eſſet, uſque ad captas à Lyſandro Athenas capitalis criminis loco habita fuit, ut in inſtitutis Laconicis docet, & exemplo Thoracis in vitâ Lyſandri demonſtrat Plutarchus: in quâ ferrum auro & argento præferebatur, & unde præter ferream aut ex corio ſignatam pecuniam nulla exportari poterat. Denique ita comparatum moribus Lacedæmone fuit, ut magis contagium peregrinorum & vitioſorum morum quàm peſtiferi corporum morbi procul à civitate ſubmoveretur. Quo & illud pertinebat, quòd actiones comicæ & tragicæ, quæ malorum morum & peſſimorum ſcelerum exempla ponebant ob oculos, & irritamenta deſidiorum ſimilium eſſe poterant, nullæ illic permitterentur: quodque aliarum civitatum mores & leges laudare, ut docet Demoſthenes impune haud liceret. Pictores, ſtatuarios, è cera hominum vultus ducentes, nullos apud ſe Lacones ferebant; mercaturam parandarum opum cauſa omninò vilem & ſordidam putabant, ut à Lycurgo erant edocti; oratoriam artem, ut multiloquam & fucoſam, & ad fallendum comparatam,

aver-

averſabantur; unam diſciplinam optimam & præſtantiſſimam exiſtimabant, eamque impensè excolebant, quâ docentur homines benè parêre, & benè imperare: & certum hoc habebant, qui benè parêre non didiciſſet, & aſſueviſſet, eum imperare quoque rectè non poſſe. Breviter & argutè dicere, cavillari, cum gratiâ & gravitate jocari, in laude apud eos erat, eaque facultate, ut jam antè dictum, à pueris quippe in ea exerciti, ante omnes Græcos & barbaros valere credebantur. Iuniores in leges inquirere, omninò illicitum: nec ſenioribus id temerè facere permiſſum. Novas tamen leges veteribus additas nonnunquàm poſcente re, aut ſtimulante potentum libidine, ex hiſtoriâ conſtat. In more fuit poſitum Lacedæmone ab Ægyptiis accepto, ut filii parentibus in miniſteriis ſeu officii generibus ſuccederent, præcones ſcilicet præconibus, tibicines tibicinibus, coqui coquis, ut ſcribit Herodotus: à quo more haud facile recedebatur, ſi modò filii parentibus ſuperſtites officiis idonei eſſent. Inter vitia ebrietas cenſebatur turpiſſimum, incitamen aliorum complurium vitiorum maximum, aut incendium eorum perniciosiſſimum, & fomes fæcundiſſimus. De quo Plato

optimè libro primo de legibus ſub perſonâ Megilli Lacedæmonii: *Quod omnes homines ſummoperè in voluptates vehementiſſimas, atque in petulantiam & inſaniam trahit, id ab univerſâ regione lex noſtra exterminavit: nec in agris, nec in urbibus quas Spartani habent, compotationes cernas, ſed nec compotationibus conjuncta, quibus ad omnem voluptatem movemur. Nec ullus eſt, qui alicui ebrietate laſcivienti obvius factus non maximâ eum pœnâ ſtatim afficiat, ita ut nec Bacchanalium tempus ad impunitatem prodeſſe ebrio queat.* Hactenus ille. Quam fœdam turpitudinem ut profligarent à republicâ ſuâ Lacones, inebriabant ſervos ſuos, & ebrios ineptienteſque in convivia introductos junioribus oſtendebant, ut averſari & odiſſe peſtem hanc corporum & animorum, ut loquitur Xenophon, & poſt eum Plato, diſcerent, ac ultra ſitim non bibere conſueſcerent. In cæteris Græciæ urbibus, inquit Xenophon, mali cum bonis eodem foro utuntur, cum iis ſæpe ſedent, ſæpe ludunt, ſi velint, & ſatis habetur, ſi mali tantummodo dicantur. At Lacedæmone rubori foret viro bono, malum ſub eodem ſecum tabernaculo degere, aut in palæſtra concertatorem eum admittere, aut pi-

lâ ſecum ludere: in choris etiam homo vitioſus in loca poſtrema & probroſa rejicitur. Ignavi ibidem, id eſt, inertes in faciendis iis, quæ leges requirunt, ignominioſi cenſebantur, nec ad honores ullos admittebantur, nec eo honore, quo alioqui par erat, etiam in ætate provectâ à junioribus afficiebantur. Vſu quoque receptum, neſcio an lege ſancitum, ſi vir vitæ turpis conſilium aliquod utile, ac reipublicæ profuturum fortunâ titubante aut difficili reperiſſet, hoc ipſe in medium non proferret, ſed viro bono proferendum exponeret, aut ſi jam edidiſſet, ut alteri id repetendum demandaretur, atque ita ſecundum hoc ipſum decerneretur. Pudebat enim Lacones, non boni nominis virum velut autorem decreto ſuo inſcribere. Anulum ferreum loco aurei aut argentei, ornatus gratiâ, in digito geſtare Laconibus uſitatum. Ad poſteriora ſæcula pertinuit, quibus ſenſim Lycurgi inſtituta exolevêre, cum ἄτιμον eſſe, hoc eſt, ad gerendam rempublicam non admitti, qui ob fortunæ tenuitatem ferendis phiditiorum ſumptibus in lege præſcriptis par non eſſet: cujuſmodi defectus contra Lycurgi mentem complura reipublicæ obrepsêre, quod dicemus infrà. Teſtamentum ſcribere civi-

bus Spartanis licuiſſe, ex Ariſtotelis diſputatione de republicâ Laconicâ, ubi de prolapſa poſſeſſionum æqualitate, & de filiabus ἐπικλήροις, agit libro polit. II. capite VII, & ex Plutarcho in vitâ Agidis regis eo nomine poſtremi, ubi perniciosſam legem Epitadei ephori recitat, edocemur. Ille enim dandi poſſeſſiones ſuas, & relinquendi, cui quis velit, jus memorat, quorum poſterius non niſi per teſtamentum fieri poterat: & paulo pòſt ſubjungit, licuiſſe patri filiam habenti ἐπίκληρον, quæ ſola ipſi hæres eſſet futura, eam nuptum dare, cui vellet: & ſi ſine teſtamento decederet, hærede alio non nuncupato, genero fas fuiſſe, dotales res in eum conferre, in quem libêret. Hic enim verus ſenſus eſt loci illius perquàm obſcuri. Et quidem verba ibi ſic ordinata ſunt, ut culpa prolapſæ æqualitatis bonorum in Lycurgum legum Laconicarum autorem conferri à philoſopho videatur. In quo lapſum eſſe philoſophum ſtudio reprehendendæ Lycurgi nomotheſiæ, & quia in rhetris ita ſcriptum fortè legerat, ſuſpicari quis poterit, in ea intuens, quæ hac de re Plutarchus in Agide ſcribit. Ait enim Epitadeum quendam, virum in civitate præpotentem, ſed moribus acerbis & moroſis, extitiſſe Spar-

tæ,

tæ, & cum diſcors ageret cum filio, cui relinquenda hæreditas erat, ephorum creatum legem promulgaſſe, (rhetram vocat Plutarchus,) & ope aliorum, hominum avaritiâ ſtimulatorum, pertuliſſe hujus ſententiæ, licere cuivis res ſuas, agrique ſortem, quod antè per leges Lycurgi non licuerat, vel donare alteri dum viveret, vel teſtamento relinquere, cuicunque vellet: atque hoc feciſſe eum dicit indulgentem iræ privatæ in filium, ſed hoc facto optimum ordinem in republicâ, inſtitutum ſcilicet Lycurgi de ſortibus agrorum conſervandis, & ad hæredes liberos tranſmittendis, eſſe convulſum, indeque vitia varia, & ruinam civitatis fuiſſe ſecutam. Plutarchus ergò non Lycurgo, ſed Epitadeo culpam eam aſſignat, & Ariſtoteli hac in parte contradicit: verum tenebras rei offundit, quòd, quo tempore vixerit, & pernicioſam hanc legem in rempublicam Spartanam induxerit turbulentus hic ephorus, non aperit: etſi conjectare liceat ex ordine expoſitionis, poſt captas à Lyſandro Athenas, aurumque & argentum, opumque deſiderium Spartæ illatum hoc accidiſſe. Nam opibus cum earum cupidine in urbem importatis, tamen ordinem ſortium, & jus hæreditatis à pa-

tribus in filios derivari ſolitum, utcunque in civitate reliquum manſiſſe uſque ad hanc legem ab Epitadeo latam, ex ipſa hac narratione conſpicuum fieri quis negaverit? Hoc verò evidenter liquet, ab utroque autore teſtamentorum uſum in civitate Spartanâ fuiſſe, demonſtrari: quod probare propoſiti mei hoc loco fuit.

Ius ſuccedendi in bona defunctorum.

HEreditatum jus ſeu ſucceſſionum in bona defunctorum, quale apud Spartanos fuerit, breviter nunc aperiendum. In parentum fato cedentium res filios hæredes vocatos eſſe ex rhetris Lycurgi, ſi filii ſupereſſent, dubium non eſt. Filiæ enim ſine dote nuptui dabantur. Si filii plures quàm unus morienti patri ſuperſtites eſſent, id quod accidebat utplurimum, ſors agri debebatur ſoli natu maximo, aut filio ejus, ſi ipſe ante patrem deceſſiſſet. Nam primogenitis & eorum liberis maribus natu maximis magnam prærogativam, ac jus præcipuum fuiſſe in adipiſcendis hæreditatibus in totâ civitate Spartanâ, notiſſimum eſt, & comparet hoc maximè in familiis duabus regiis. Harum enim poſſeſſiones regno cohærentes & regni proprias ad tuendum ſtatum regalem regi-

regibus à Lycurgo aſſignatas eandem rationem juris in ſucceſſione cum ſortibus privatorum habuiſſe, tam liquidum mihi eſt, ut ambigere de eo non poſſim. Id verò jus exponemus infrà, cum de regibus rurſum dicemus. Huc facit & Plutarchi ille locus in Agide, quem antè adduxi. Nam diſertè illic perhibetur, familiarum poſſeſſiones Lycurgum definiviſſe, & voluiſſe earum numerum eundem ſervari in ſucceſſionibus, hac ratione, ut ſortem ſuam filio pater relinqueret, atque hunc ordinem & æqualitatem quoquo modo incolumem permanſiſſe, haud parvo civitatis bono, fuiſſe verò hac lege Epitadei malo publico confuſa. Ex hoc enim fonte oſtendit Plutarchus, derivatam eſſe poſſeſſionum enormem inæqualitatem, ſorteſque & opes reliquas ad paucos potentes dejectis cæteris perveniſſe, maximamque civium multitudinem cum penuria conflictaviſſe, & moleſtiſſimè fortunam hanc ſuam tuliſſe, ægreque mandatis ſuperiorum paruiſſe, ac officium debitum reipublicæ præſtitiſſe, divites autem ſummâ invidiâ flagraſſe. Et hanc cauſam dicit fuiſſe Agidi regi juveni ſtudii flagrantis reſtituendæ in priſtinam formam à Lycurgo quondam inſtitutam reipublicæ. Ariſtoteles alias

quoque

quoq; cauſas inæqualitati poſſeſſionum, abundantiæ ſcilicet opibuſq; pauciorũ, & egeſtati multitudinis, aſſignat. Iam ad inſtitutum denuò redeundum. Ex pluribus filiis demortui, ſorte agri primogenito ejuſve locũ tenenti relictâ, reliqui, quod ratio ipſa ſuggerit, in facultates alias, quæ magnæ eſſe temporibus priſcis non poterant, cum primogenito ſuccedebant: & ii ſi multi eſſent, portiones nõ magnas capiebant: & hæ portiones diviſæ inter hæredes eorum, niſi acceſſio aliqua aliundè exiſteret, adhuc minores fiebant. Quò pertinere nõ dubium verba illa Ariſtotelis dicentis: καί τοι φανερὸν, ὅτι πολλῶν γινομένων, τῆς δὲ χώρας οὕτω διῃρημένης, ἀναγκαῖον πολλοὺς γίνεσθαι πένητας. *Manente*, inquit, *agri illâ diviſione, generatis multis filiis, neceſſum eſt multos pauperes fieri.* Et demonſtrat eodem colo philoſophus, in ferendis legibus ſecum pugnaſſe Lycurgum, qui πολυτεκνίαν honori & commodo ſuis civibus eſſe voluerit ad civitatem populoſiorem reddendam, & conſervari ſortium numerum atque ordinem, retinerique poſſeſſionum æqualitatem juſſerit: Simul enim ea ſubſiſtere non poſſe videntur. Quæ cum ſcriberet magnus vir, Lycurgum carpens, de coloniis non

vide-

videtur cogitaſſe, quarum deductione levari civitatem multitudine, ſi qua juſtâ major eſſet, & ſimul tenuiorum penuriæ ſuccurri potuiſſe, non eſt ignotum. Vſam autem hoc remedio civitatem re poſtulante, hiſtoriæ nos docent. Reliqua dicamus. Si defuncto liberi mares non eſſent, eſſent autem filiæ, earum natu maxima ſola ſortem capiebat, reliquæ cum ea in facultates cæteras admittebantur: aut ſi una tantum filia eſſet, hæc in omnes res patris ſuccedebat, dicebaturque ἐπίκληρος, ut etiam in civitate Atticâ, quæ cohæredem non habebat, non admittebat: eademque à procis, præſertim cum opum cupido in civitatem invaſiſſet, certatim, magnaque contentione petebatur, ut judicum diſceptatione & decreto interpoſito interdum fuerit opus. Quod ſi patre vivo jam nubilis virgo ἐπίκληρος eſſet, is eam viro tradebat, cui volebat, ut ex Ariſtotele jam antè in alium finem diximus: & ſi ante generum non ſcripto teſtamento, ac hærede nominato pater moreretur, gener res dotales tribuebat, cui libebat. Sic enim præ ſe ferunt verba philoſophi. Νῦν δ' ἔξεστι, inquit de patre loquens, δοῦναί τε τὴν ἐπίκληρον, ὅτῳ ἂν βούλη-

ται,

τοι, κἂν ἀποθάνῃ μὴ διαθέμενος, ὃν ἂν καταλίπῃ κληρονόμον, οὗτος ᾧ ἂν θέλῃ δίδωσι. Gener ſcilicet à morte uxoris ἐπικλήρου (ea enim viva, domina manebat rerum ſuarum) cui placebat, largiebatur res dotales (credo ex lege Epitadei, quæ in uſu erat tempore Ariſtotelis) ſive filio aut filiæ, ſive propinquo, ſive extero, id eſt, ab ea familia alieno. Si liberos deſcendentes, filios, filias, nepotes, neptes, moriens inteſtatus non relinqueret, vocabantur ad adeundam hæreditatem fratres aut ſorores ſuperſtites, aut eorum filii filiæve, nepotes aut neptes: ſi fratres ſororeſve deceſſiſſent, ſemper habebatur ratio proximitatis, & mares, aut è maribus geniti aut genitæ cæteris præferebantur: proximior autē intelligebatur, qui nativitate prior erat, & qui ex eo deſcendebat. Qui teſtati moriebantur, ſua legabant pro libitu, modò ne quid contra ſortis jus, de quo diximus, quod ad rethram Epitadei utcunq; integrum manſiſſe, ſuprà ex Plutarcho retulimus. Liberos autem ante legem Epitadei an præterire in rebus extra ſortem licuerit, incertum: ut credam licuiſſe, inducere animum haud facilè poſſum. Durum enim hoc, & dictamini naturæ adverſum.

Epita-

Epitadeus odio filii omnia turbavit, eoque ipſo mala multa & magna invexit in rempublicam, ut prius dictum.

De opulentiâ & potentiâ fœminarum Laconicarum.

AN ei quoque debeatur id, quod in vitiis reipublicæ hujus recitat & reprehendit Ariſtoteles de fæminarum opulentiâ, & hinc exiſtente earum potentiâ, & de reliqua etiam in viris poſſeſſionum inæqualitate, in medio relinquo, aliiſque viris eruditis, & antiquitatum peritis diſcutiendum & cenſendum permitto. Hoc tantum dicere habeo, ſatis liquidum eſſe, & inæqualitatem facultatum, & fæminarum opulentiam potentiamque contra mentem & ſcopum Lycurgi in republicâ hac inoleviſſe. Potentiam quidem fœminarum maturè ſatis locum habere cœpiſſe, demonſtrat apophthegma illud celebre uxoris Leonidæ regis ad Thermopylas à Xerxe cæſi, cui nomen Gorgo: quam ajunt, cum peregrina mulier ei diceret, vos ſolæ Lacænæ viris veſtris imperatis, reſpondiſſe velut confitentem id quod objiciebatur, ſolæ quippe nos viros parimus. De luxu & inſolentia earum cum Ariſtotele teſtatur quoque Plato : de opum copiâ & potentiâ

etiam ipſe Plutarchus, quanquam Ariſtoteli contradicens de culpa Lycurgi. Nam matrem & aviam Agidis in ea familia regis ultimi, à collegâ Cleomene interempti, opulentiſſimas fuiſſe, & Agidem molliter & in ſummis deliciis educaſſe memorat: & tamen eundem Agidem jam regnum adeptum, & luxum opeſque faſtidientem, atque ad revocanda in uſum Lycurgi inſtituta connitentem, eaſdem illas velut mutatâ mente in propoſito bono animaſſe & extimulaſſe, & conſilia ejus pro more Lacænarum, reipublicæ quoque curis ſe miſcentium, apud alios tum viros tum fœminas, quæ iſto tempore & opes magnas tenerent, & apud maritos plurimum poſſent, affirmat adjuviſſe. Teſtantur quoque alii. Ariſtotelis locus totus illuſtris eſt, quo vitia exponit reipublicæ Laconicæ, & Lycurgum negligentiæ aut inſcitiæ arguit, notatus à me ſupra, & quaſi digito tantum monſtratus, heic verò repetendus & recitandus plenius. Dicit ibi, mulierum licentiam, quam Lacænis tribuit, & reip. inſtituto, & bonis civitatis legibus officere. *Nam*, inquit, *ut familiæ partes duæ ſunt, vir & mulier, ſic ferè exiſtimandum, civitatem quoque bifariam eſſe diviſam in virorum & mulierum multitudinem.*

Ita

Ita porrò in quibus rebuſpublicis ea, quæ ad mulieres ſpectant, vitioſe habent, putandum, civitatis parti mediæ per leges non eſſe bene conſultum: quod illic accidit. Nam cum legiſlatori conſtitutum eſſet, totam civitatem fortem ac laborum tolerantem facere, in viris quidem præclarè id præſtitiſſe manifeſtum eſt, ſed in fœminis haudquaquàm. Hæ enim vivunt, inquit, *intemperanter in omni luxu & deliciis. Quapropter neceſſum eſt, in hujuſmodi repub. divitias in honore eſſe, maximè ſi fœminæ ibi multum poſſint: quemadmodum ferè evênit in gentibus bellicoſis, & rei militari deditis, præterquàm apud Gallos.* Et poſt pauca. *Itaque id fit apud Spartanos, in quorum imperio multa adminiſtrantur aut diriguntur à mulieribus. Quanquàm quid intereſt, utrum mulieres imperant, an ii, qui imperant, mulieribus pareant, cum idem conſequatur.* Poſt quæ oſtendit Philoſophus, *in magnum periculum mulieres tumultuoſe agentes conjeciſſe Spartam bello Thebano, cum ad urbem cum exercitu accederet, eamque invaderet hoſtis Epaminondas.* Et addit, *non ſine ratione olim nonnihil indultum fuiſſe in ea civitate licentiæ muliebri, cum viri ob frequentia bella diu, ac penè aſſiduò domo abeſſent, & uxoribus univer-*

ſam curam rei familiaris relinquerent. Et viris quidem ferendæ diſciplinæ militari aſſuetis facilè jugum legum ſuarum impoſuiſſe legiſlatorem : in fœminis verò perhiberi idem eum tentaſſe, ſed iis repugnantibus, utpote licentiæ uſu ferocibus, conatum miſſum feciſſe. Et rurſum paulò pòſt : *Hoc vitium,* inquit, *neglectæ diſciplinæ muliebris non ſolum dedecus per ſe inuſſit reipublicæ, ſed etiam pecuniæ ſtudium invexit. Nam præter priora illa jam notata, meritò etiam quis inæqualitatem poſſeſſionum reprehenderit. Etenim alii illic plurimas tenent poſſeſſiones, alii omnino pauculas, accidirque ut tota ferè regio venerit in poteſtatem paucorum. Nam & hoc perperam ſtatutum eſt in legibus. Legiſlator quippe emere & vendere poſſeſſiones inhoneſtum ſtatuit, & rectè : ſed donare, & mortis cauſa legare volentibus permiſit.* (Hoc illud eſt, quod dixi, peccatum Epitadei eſſe, non Lycurgi, ſi Plutarcho credimus.) *Itaque*, ait Ariſtoteles, *res eodem redit. Inſuper ex quinque totius agri partibus ſolæ fœminæ nunc duas ferè poſſident, quia ἐπίκληροι multæ ſunt factæ, & dotes dantur ingentes. At melius eſſet, has aut nullas dari, aut exiguas, aut ſaltem mediocres.* His deinde ſubjicit Ariſtoteles ea de epicleris, quæ antè

antè recitavi. Tum rurſum addit, *potuiſſe olim regionem alere equites mille & quingentos, pedites autem tricies mille: ſuo verò tempore ne mille quidem eſſe, qui alantur: & re ipſa compertum eſſe, qua ad ordinem hunc pertinent, ea malè apud Spartanos habere, cum ne unam quidem ſufferre civitas cladem potuerit, ſed prope perierit ob virorum paucitatem:* (intelligit cladem ad Leuctra Bœotiæ.) Quæ porrò ſequuntur aut dicta prius ſunt, aut ad rem parum faciunt, aut in locum magis commodum differenda. Plutarchus in Agide affirmat, illius regis tempore, quod aliquot ætatibus ſæculo Ariſtotelis fuit inferius, cum omnia laberentur in pejus, civium Spartanorum numerum ad DCC redactum fuiſſe, & ex his ſolos quaſi C, agri ſortes omnes & reliquas fortunas poſſediſſe, cæteros rerum omnium egenos præſentiâ indignè tuliſſe & cum fortunâ ſuâ eſſe rixatos, opum verò multò maximam partem tum fuiſſe penes fœminas, & has omnibus de rebus privatis & publicis conſiliorum fuiſſe participes, plurimumque omnino apud viros potuiſſe. Sed hæc labentis reipub. fuère vitia: de quibus plura dicenda ſub finem. Nunc ad reliqua reipublicæ adhuc ſtantis, & Lycurgi inſtituta ma-

gnam partem retinentis & liberæ, ſtilus rurſum vertendus.

Sparta diu muro non cincta.

SParta ex præcepto Lycurgi muro ac mœnibus cincta non fuit. Putabat enim præcepti autor, virorum virtute & robore munitam urbem eſſe oportere, eamque munitionem validiorem eſſe quovis muro & turribus ac propugnaculis, & mœnia eſſe alendæ ignaviæ, ſedes mœnibus carentes acuere virtutem, & ad fiduciam in armis ponendam haud parum facere: cenſebat, virorum fortium eſſe, hoſti procul ſede patriâ occurrere, nec ſinere ad urbem eum accedere. Idque per multa ſæcula ſic obſervatum ad bella Thebana, & cladem Leuctricam: qua infractis civitatis viribus, inſtante hoſte Epaminonda, & exercitu ad urbem Spartam adducto, trepidatio coëgit tumultuario opere locis incurſui hoſtili maximè obnoxiis murum excitare, annis circiter quingentis poſt leges à Lycurgo latas. A quo tempore deinceps variis caſibus jactata Sparta, mœnibus includi quàm patere maluit.

Solen-

Solennes preces Spartanorum.

SOlenne Spartanis fuit, cum fortuna iis ſtaret incolumis, Deos Deaſque precari, ut benè honeſteque agentibus bona & honeſtis actionibus digna ſibi contingerent: quas preces εὐφημίαν gratam numini dictam fuiſſe, Plato ſignificat. Sacra, quæ Diis ſuis faciebant, quos armatos omnes utriuſque ſexus ſanctè colebant, faciebant quàm minimo impendio, exiſtimantes, ad animum magis ſacrificantis purum & ſcelere mundum, quàm ad ſumptuoſas magnificasque hoſtias DEOS reſpicere.

Lex funebris.

DE funeribus quoque legimus ſtatuiſſe Lycurgum, ut apparatu ſimplici ac tenui, & ſumptu minimè magno fierent: ne quid præter veſtem purpuream, & oleæ folia cum corporibus inhumaretur: ut fas eſſet in urbe & quidem juxta templa corpora terrâ condere, & monumentis ea honorare, præſertim illorum, qui virtute floruerant, ac de patriâ benè fuerant meriti: ut tituli quoque laudum monumentis inſcriberentur, ſi pugnando pro patriâ cecidiſſent: ut ejulatus indecorus in faciendis funeribus abeſſet, luctusque

diebus xi finiretur. Funerum regiorum peculiaris ratio fuit, de quibus paulò pòſt. Abundavit urbs deorum templis celebribus, & populus ſuperſtitionibus, uti diximus, multum deditus fuit, & ludos dieſque feſtos egit frequentes.

Dies feſti Spartanorum.

INter feſtivitates majores eminuêre Hyacinthia & Carnea, quibus celebrandis tota civitas vacabat, quæque negligere aut actionibus profanis interturbare aut abrumpere ſummum nefas credebatur. Hyacinthia verni temporis fuiſſe, ex Herodoto & Thucydide colligimus, & per complures dies duraſſe. Carnea in æſtatem incidiſſe, & annum Spartanis inchoaſſe, ac nomen primo menſi dediſſe, & Apollini ſacra fuiſſe, ſatis conſtat: Pauſanias in Laconicis, urbis ædificia deſcribens, & loca ſacra recenſens, ædem Minervæ Chalciæcæ præcipuâ religione cultam aſyli quoque vicem præſtitiſſe ait, ſitam in colle ſupra reliquos ſe attollente, quem propterea urbis arcem appellarunt. Quamvis enim planum urbis ſolum fuerit, ut perhibet Polybius, tamen hic illic tumores in eo modicè ſe erexêre quos colles nuncupat Pauſanias. Idem memorat forum peramplum, ſpectatu dignum,

in quo fana, ſacella, ſigna plurima, porticus illuſtris ex Perſarum manubiis primum extructa, unde nomen Perſicæ ei datum, pòſt verò multo tempore amplior & ſplendidior facta : tum curia ſenatus XXVIII-virûm, prætoria ephororum, nomophylacum, Bidiæorum, & ultra id fanum Minervæ ab Ulyſſe quondam poſitum. Partem fori, ubi ſimulacra erant Apollinis, Dianæ, Latonæ, chorum dicit eſſe vocatum, ex eo quòd ludi gymnici ephebotum illic peragerentur. In diverſa fori parte quâ alter exitus ex eo patebat, Sciadem affirmat fuiſſe, quod umbraculum ſonat, à Theodoro Samio architecto quondam ſtructam, locum habendis concionibus etiam ſæculo ſuo dicatum, ſed multa horum poſterioris & elegantioris ævi fuère. In feſtivitatibus ſuis, & cum res poſcebat, Lacones cantu ſunt uſi gravi tono ac ſimplice, qualis veterum Muſica fuit, eamque melodiam ad belli diſciplinam quoque tranſtulerunt. Contractus eorundem civiles ſimplices olim, & rudes fuère, & ſæpius rerum permutatione, quàm pecuniæ æſtimatione facti. Arcanum verò reipublicæ hujus fuit hoc, ſi legati ad civitates, aut principes, aut reges tractandis rebus magnis mittendi eſſent, ut non amici

inter ſe, ſed æmuli mitterentur, quò & diligentius & fidelius expedirent, quod in mandatis habebant: quod ſæpe reipublicæ magno bono traditur fuiſſe. Idem utplurimum obſervatum in iis, qui regi aut duci in bellum eunti, ut à conſilio ipſi eſſent, adjungebantur, quos alienis ab ipſo animis, quàm amicitiâ devinctis eſſe maluerunt.

Magiſtratus majores.

NVnc ad magiſtratus majores, partem civitatis primariam, de quibus paucula modò antè dicta, rurſum me verto. Reges, ut dixi, binos in civitate reliquit Lycurgus, dignitate quidem & honoribus eximios, ſed poteſtate ſolitâ domi penè exutos. Liberi horum, qui in ſpem regni ſuſcipiebantur, non omnibus educationis legibus, quibus cæteri, erant ſubjecti, ſed in nonnullis ſtatus regii quædam habebatur ratio: quanquàm & heic ſevera omnia, & ad gravitatem compoſita, atque iſtuc directa, ut à primâ pueritiâ promptè parere legibus, parvoque contenti eſſe, æſtum & frigus, famem & ſitim ferre, dura & difficilia pati addiſcerent; in omni denique vitâ juſtitiam colere, & ad ſeveritatem magis quàm ad facilitatem ſe comparare aſſueſcerent. Mortuo

regi ſuccedebat filius primogenitus, ſi ſupereſſet, aut ſi is ante patrem obiiſſet, nepos ex eo ſuperſtes, etiamſi filii alii, nepotis patrui, non deeſſent. Si filii, aut nepotes ex filiis non extarent, ſuccedebat regis defuncti frater natu maximus, ſi plures eſſent uno. Si nec frater ſupereſſet, ſupereſſet autem fratris filius, is patruo ſufficiebatur, & ſi eſſent plures, cæteris præficiebatur, qui prærogativam ætatis habebat. Denique ex agnatis regnum capiebat, qui regi defuncto erat proximior. Proximior autem intelligebatur ex fratre majore prognatus, & anteponebatur fratris alterius minoris filio, imo ipſi fratri regis minori, ſi viveret. Nec oberat proximiori, etiamſi pater ejus aut avus ignominia notatus, aut capitis damnatus eſſet. Quòd ſi puer eſſet, aut infra ætatem regiam, cui ſucceſſio debebatur, (nam poſthumi quoque ſuccèdendi jus habebant,) tutor ei dabatur, quem πρόδικον dicebant, agnatus proximus, qui loco ejus regia munia obibat, ac regnum adminiſtrabat. Majorennis regnum iniens, ſacramento reipublicæ ſe obligabat, & in regni leges jurabat. Hoc verò honoris, ut dictum ſuprà, regibus tribuebatur, ut initia agendorum ab iis ducerentur, in conſeſſibus omnibus
ipſi

ipſi προέδρια tenerent, primi ſententias dicerent, ab omnibus magiſtratibus olim iiſdem aſſurgeretur. Deinde & ager iis latior aſſignatus fuit à Lycurgo, ad tuendum ſtatum regium, modicus tamen, qui nec indigere eos mediocribus, nec affluere divitiis permitteret. In cœnis quoque & conviviis publicis duplex portio ipſis eſt tributa, ut haberent, quod aliis, quos honorare volebant, poſſent elargiri: ex ſingulis ſacrificiis pars aliqua regibus data: ex quolibet ſcropharum partu porcellus unus iiſdem ceſſit, ne ſacra facturis victima unquam deeſſet. Erant omnium ſacrorum adminiſtri quaſi ſacerdotes, & ſacrificabant frequenter. Adhæc habitabant domo publicâ, & utebantur publicis tabernaculis tum ad cœnas, tum ad uſus alios, ſemperque ſecum habebant contubernales Pythios, binos & binos, quos pro re natâ mitterent ad conſulenda oracula: Pythios etiam & proxenos, quibus cura excipiendorum & tractandorum hoſpitum publicorum, erat demandata, ſoli pro arbitrio ſuo deſignabant: cauſas virginum ἐπικλήρων ſeu πατρούχων, quibus ſolis tota parentum hæreditas obveniebat, ideoque certatim à pluribus procis ferè

pete-

petebantur, cognoſcebant, interque procos contendentes judicabant: adoptionum quoque arbitri erant, ut niſi rege alterutro præſente adoptio nulla ritè poſſet fieri: & de viis publicis judicandi & decernendi poteſtatem habebant: legatis etiam tum hoſtium tum amicorum ad civitatem miſſis ipſi pro jure ſuo ex voluntate civitatis concepta reſponſa dabant, cumque his domum eos dimittebant. Herodotus ſignificat, quod à nullo alio veterum proditum memoriæ eſt, binorum ſuffragiorum jus in ſenatu reges habuiſſe. Scribit enim, licuiſſe iis, ſi in ſenatum ipſi non venirent, per ſenatores ſanguine ſibi maximè propinquos bina ſuffragia ferre. Sic namq; verba apud eum habent: *Καὶ παρίζειν βουλεύουσι τοῖσι γέρουσι, ἐοῦσι δυῶν δέουσι τριήκοντα, ἢν δὲ μὴ ἔλθωσι, τοὺς μάλιστά σφι τῶν γερόντων προσήκοντας ἔχειν τὰ τῶν βασιλέων γέρεα δύο ψήφους τιθεμένους, τρίτην δὲ τὴν ἑωυτῶν.* Nam niſi præſentes reges jus illud binorum ſuffragiorum habuiſſent, tribuere idem abſentes propinquis ſuis ſenatoribus non potuiſſent. Plato autem libro III de legibus de ſtatu Laconum ſummatim diſſerens ait, cæleſtem providentiam rebus Spar-

tanis conſulentem dediſſe iis geminam regum proſapiam, ex unâ ſtirpe deſcendentem, quod mediocritati congruentius: dein divino quodam conſilio moderatam ſenum poteſtatem ἰσόψηφον, hoc eſt, æquipollentem in ſuffragiis, inſolenti regum poteſtati fuiſſe adjunctam, atque eo modo, præſertim addito etiam poſteà ad tumentem adhuc paucorum potentiam comprimendam ephororum magiſtratu, rempublicam maximè temperatam extitiſſe. Hæc poteſtas regum domi, perarcta ſanè, ſi cum jure aliorum regum conferatur. Accedebat, quòd ὑπεύθυνοι etiam reges eſſent, & ad judicia de ipſis conſtituta vocari, &, ſi criminum convincerentur, ſententiis judicum damnari poſſent, ſalvo aliquo ad populum provocandi jure. Atque hoc eſt, quod de iis Ariſtoteles in politicis ait, regnum in republ. Laconicâ maximè legibus aſtrictum videri: quodque Xenophon de conſilio Lycurgi in fine libelli de republicâ Laconicâ ſcribit, tribuiſſe eum regibus domi agentibus honores modicos, non multum ſuperantes modum privatorum: nec voluiſſe aut tyrannico ſenſu faſtuve animos horum inflare, aut poteſtatis regiæ invidiam civibus inſerere: attamen mortuos velut heroas

roas cumulari honoribus exquiſitis juſ-ſiſſe. Hi verò honores qui fuerint, ex Herodoto diſcimus. Mortuo nimirum rege, miſſi equites celeres per univerſam regionem Laconicam exceſſum ejus vulgabant: mulieres per urbem incedentes lebetes pulſabant: Lacones & Lacænæ omnes luctu ſqualebant domatim: ſecus facientes pœnas dabant. Deinde frequentes ex totâ regione in urbem congregati, & his additi Spartani omnes ſexus utriuſque, & Helotes maximo numero, tum frontes ſuas pungebant, tum horrendum ejulabant, fumosque defuncto faciebant: eum regum optimum fuiſſe altâ voce prædicabant. Quòd ſi peregrè diem obiiſſet rex, ſimulacrum ejus toro benè ſtrato impoſitum efferebant & ſepulchro condebant. Adhæc in dies decem juſtitium indicebant: magiſtratus ab omni munere publico abſtinebant, &, ſi Heraclidæ fides habenda, per triduum forum quoque omne paleis conſperſum ſilebat, nec in eo vendere aut emere quicquam fas erat. Denique ut ſepulti regis memoria gratior eſſet, ſucceſſor ejus omnibus, qui regi aut reipublicæ aliquid debebant, debitum id remittebat. Hæc Herodotus. Diverſæ autem familiæ reges, diverſis in partibus urbis ſe-

pultos

pultos fuiſſe, & eorum quibuſdam ſingularis virtutis ac meritorum ergò ſtatuas eſſe poſitas, Pauſanias in Laconicis oſtendit. Et ita quidem regum res habuêre domi. Militiæ autem multò major eorum poteſtas ex legibus Lycurgi priſcis temporibus fuit. Nam in exercitu, quem rex ducebat, ſupremum ac abſolutum imperium in omnes ſolus habebat, uti & πρόδικος, qui vicem regis minorennis gerebat. Circum ſe autem in caſtris habebat, equitum præfectum, polemarchos quatuor, cohortium præfectos, aliosque ordinum ductores, ut eorum conſiliis & operâ promptâ poſſet uti, leges verò à nemine accipiebat: ſed exercitum ducendi & bellum gerendi poteſtatem accipiebat à civitate, & nonnunquàm eâdem jubente domum reducere exercitum cogebatur.

Ephororum initium & munus ac poteſtas.

HÆc reipublicæ Laconicæ ratio & ſtatus fuit à Lycurgo uſque ad id tempus, quo Ephororum poteſtas eidem accrevit. De ephororum verò initio variant autorum bonorum ſententiæ. Nam ſunt, qui ad ipſum Lycurgum id referant, inprimis pater hiſtoriæ Hero-

Herodotus. Sed plurium conſenſus Theopompo regi, Polydori collegæ, initium hoc tribuit, quem ajunt ab uxore propterea culpatum, quod creatis ephoris regum jus minuiſſet, anguſtiusque filiis relicturus eſſet quàm ipſe à parente accepiſſet: ſed ipſum reſpondiſſe, anguſtius fortaſſe, ſed ſine dubio diuturnius. Fuit autem Theopompus Nicandri regis filius, Charilai nepos, cujus Charilai tutelâ defunctus Lycurgus, ejuſdemque patruus, leges ſuas Lacedæmoniis tulit. Et ex Ariſtotele Plutarchus tempus hoc à νομοθεσίας Lycurgi ad primos ephoros à Theopompo creatos metitur annis cxxx, atque primum ephorum ab eo editum fuiſſe Elatum nomine. Ex quo tempore ſenſim creſcente poteſtate novi hujus magiſtratus magna mutatio ſtatus reipublicæ eſt invecta. Cleomenes apud Plutarchum, ephororum potentiæ infeſtus, quorum ſe cæde recens polluerat, quoſque in univerſum ſublatos è republicâ cupiebat, ad populum verba faciens, cauſæque ſuæ ſubſerviens ſic diſſeruit: à regibus primum ephoros fuiſſe creatos, idque longo poſt Lycurgum tempore, cum difficili ac diuturno bello Meſſenio rex uterque foris diſtineretur, nec domi rebus urbanis ob-

eundis vacare poſſet: (& duravit ſanè primum bellum Meſſenium per annos continuos quaſi xx, cum Polydorus & Theopompus regno Spartano præeſſent:) creatos verò in eum finem, ut in urbe regum vices gererent, juſque civibus dicerent, diuque in eo gradu conſtitiſſe, ut regum miniſtri eſſe cenſerentur: pòſt paulatim altius conſcendiſſe, ac demum inſolentes factos omnem reipublicæ poteſtatem ſub ἐφορείας nomine in ſe vertiſſe. Sic ille in commodum, ut dixi, cauſæ ſuæ. Quæ de initio eorum ſi vera, cauſam non habuiſſet Theopompi uxor exprobrandi marito, quod exprobravit: nec verè dicere potuiſſet Plato, tertium ſervatorem reipublicæ Laconicæ (Theopompum deſignans) exultare adhuc ac ferocire videntem regium imperium, frenum ei injeciſſe ephororum poteſtatem; nec Ariſtoteles, eundem Theopompum regnum Laconicum poteſtate minuiſſe, tempore auxiſſe; nec Cicero, à Theopompo ephoros ita Lacedæmone oppoſitos regibus fuiſſe, ut tribuni plurimi Romæ conſulibus. Nec tamen ego idcircò affirmare auſim aut velim, ſimul omne jus, quod pòſt florentibus Perſarum ac Græcorum rebus penes ephoros fuit, mox ab initio à Theopom-

po iis eſſe tributum, ſed id ſenſim contentione plebis profeciſſe reor, & alia poſt alia incrementa cepiſſe, pari modo ac Romæ tribunitiæ poteſtati accidiſſe non neſcimus. An verò cum Aſteropo ἐφορείαν tenente, ut ait Cleomenes, ad ſummum pervenerit, id etiam ego in medio relinquo. Cætera, quæ huc pertinent, & certa nobis ſunt, ſic habent. Fuêre ephori in republicâ cum jam ἐφορεία adoleviſſet, numero V, annuum munus habentes, quorum unus ἐπώνυμος hanc ob cauſam dicebatur, quòd nomine ſuo annum ſignaret, pari modo ac Athenis archon, Romæ bini conſules. Inchoabant autem munus *fluente* æſtate, & finiebant: quod ex comparatione duorum locorum Thucydidis libro V eſt manifeſtum, quamvis aliter ſentiat Nicolaus Cragius. Primus, aut in primis à Theopompo creatus ephorus nominatur apud Plutarchum Elatus: primus ἐπώνυμος faſtos ſignans putatur fuiſſe Chilon, unus ex ſeptem Græciæ ſapientibus, Cyro apud Perſas regnante, Servio Tullio apud Romanos, Olympiadis LVI anno primo. Quod ſi verum, inſtitutum ſignandi faſtos nominibus ephororum eponymorum fuerit non admodum vetuſtum.

ſtum. Eligebantur ephori quinque quotannis in comitiis ex toto populo, ſuffragiis ejuſdem populi, ſine diſcrimine generis aut opum, ſæpeque fiebat, ut etiam infimę fortunæ homines ad hanc dignitatem eveherentur: quod notat & reprehendit Ariſtoteles. Erat enim magiſtratus hic prorſus popularis ad tuendam communis populi libertaté comparatus, & regum, ſenatuſque, & aliorum, qui in civitate eminebant, potentiæ ſuſpectæ ac periculoſæ oppoſitus: ad cujus exemplar tribunitia poteſtas tuendæ libertati plebis contra opes conſulum ac ſenatus patriciorumque Romæ videtur inſtituta. Atque hanc ob cauſam expetebantur maximè ad hoc munus ii, qui in populo erant ingeniis acribus, ac libertatis amantibus, & potentium gratiæ cedere neſciis. Verùm accidit heic, quod Romæ circa munus tribunitium. Nam poteſtas modica initio, cum temporis progreſſu, creſcente ephororum ambitione, modum ferè exceſſit, & reipublicæ formam ariſtocraticam in democraticam propemodum convertit: quod ex ſubjectis pateſcet. Erat iis curia in urbis foro ſita, ut ex Pauſaniâ recitatum, juxta regum & ſenatus curiam, & in hac ſellas quinque pari cum ipſis numero, δίφρους ἐφορικὰ

nuncu-

nuncupatæ. In his ipſi ſedentes munus ſuum exercebant, conſultabant de republicâ, & decernebant, jus civibus dicebant, & quæ alia antè diximus. Ærarium etiam, poſtquàm pecunia & opes debellatis Athenis in civitatem importatæ eſſent, in poteſtate habebant, & de eo ferè pro arbitrio diſponebant: & jam eò autoritatis pervenerant, ut nulli magiſtratui majori ſtudio & promptitudine pareretur, & his citantibus magiſtratus cæteri ſtatim, reges etiam tertiùm vocati, coram iis ſe ſiſterent, omnes magiſtratus, & in his reges quoque, iiſdem cederent, ipſique, quod cuncti reliqui, qui cum poteſtate erant, faciebant, ſoli regibus è ſellis ſuis non aſſurgerent. Ad hæc hi & reges ſingulis menſibus mutuo ſe jurejurando adſtringebant, hi quidem civitatis nomine, reges nomine ſuo: quo jurejurando reges pollicebantur, ſecundum leges receptas ſe imperaturos, civitas, ſe juramentum hoc ſanctè ſervantibus regnum inconcuſſum eſſe præſtituros. Præterea adminiſtrabant domi penè omnia, quæ aliquod momentum in republicâ habebant, concionem populi regebant, bellum pacemque concionis ſuffragiis ſciſcebant, fœdera jungebant aut irrita faciebant, exercitus decernebant,

commeatus ſufficiebant; demum jus habebant uſurpabantve tum præmiis honorandi, tum pœnis afficiendi quos & quando volebant, à magiſtratibus quoque omnibus rationes exigendi, & eoſdem, atque adeò ipſos reges, ſi colliberet, imperio exuendi, in carcerem compingendi, capitis denique arceſſendi, damnandique: ut non ſine ratione Plato & Ariſtoteles ſcripſiſſe videantur, ſpeciem tyrannidis poteſtatem ephororum apud Spartanos habere. Sed moderamen in eo hoc erat, quòd poteſtas tantum eſſet annua, & quòd, cum numero quinque eſſent ephori, ſi quid iniqui pararent eorum duo, reliquorum trium diſſenſione aut intercesſione averti id poſſet. Nam ſinguli poteſtatem non habebant, ſed ea penes collegium erat: in eo verò id valebat, quod plurium ſuffragiis decernebatur. Porrò cum ephoris magiſtratibus ineuntibus annum quoque ſuum Lacedæmonii inchoabant. Et ex Ariſtotele affirmat Plutarchus, ephoros initio muneris ſui voce præconis præcepiſſe omnibus civibus, ut labii ſuperioris pilos ponerent, & legibus mentem adverterent, ne ipſi neceſſum haberent in eos animadvertere. Quorum prius ad obſequium etiam in minimis promptè præſtandum pertinuiſſe,

tinniſſe, Plutarchus arbitratur. Alterum ad timorem incutiendum, ne quid temerè à quoquam contra leges committeretur, ſpectaſſe non eſt dubium. Quapropter & timori tanquàm numini ſacellum Spartæ dicatum fuiſſe συσσιτίῳ ephororum proximum, idem Plutarchus oſtendit. Quocum connexum hoc eſt, quòd eodem prodente autore, ex eodem quoque Ariſtotele, iidem ephori in auſpicio magiſtratus ſui velut bellum indicere ſolebant Helotibus Spartanorum mancipiis, decreto edito, non eſſe nefas eos occidere. Vnde exiſtebat ea, quæ Cryptia dicebatur, inſtitutum ſanè barbarum & ſævum, & ab ingenio miti & æquo Lycurgi abhorrens. Quam ob cauſam cenſet Plutarchus contra Ariſtotelis mentem hoc quoque Lycurgo adſcribentis, cœpiſſe id demum aliquot poſt Lycurgum ſæculis, cum tempore ingentis terræ motus Helotes cum Meſſeniis in exitium Lacedæmoniorum rurſum conſpiraſſent, & urbem ipſam in non leve diſcrimen adduxiſſent. Hinc enim exacerbatos ait Lacedæmonios gravius odium in eos concepiſſe, & denuò in ordinem coactos tractaſſe aſperius, ac de minuendo eorum numero, quem formidabilem ſibi arbitrabantur, conſilia cudiſſe. Fuiſſe verò inſtitutum

hoc Cryptiæ tale tradit: principes juventutis per intervalla temporis validiſſimos & ſolertiſſimos ejus ætatis emiſiſſe ſolis pugionibus armatos, & cibi quantum ſatis erat ſecum ferentes: hos interdiu obſcuris locis heic illic ſparſos delituiſſe, noctu verò viis ſe committentes quoſcunque Helotum deprehenderent, mactaſſe, ſæpè etiam in agrum profectos robuſtiſſimos quoſque eorum & valentiſſimos interemiſſe. Durarunt ephori in republicâ ad regnantem Cleomenem, qui libertate civitatis oppreſsâ hos quoque è medio ſuſtulit. Præter hos & reges cum ſenatu, alii quoque magiſtratus in republicâ Spartanâ fuère. Horum in numero Bidiæi erant, quos juniorum certaminibus præſediſſe, & controverſias eorum diremiſſe, & curiam in foro juxta regum ſenatuſque & ephororum curias habuiſſe, ex Pauſaniâ dixi, pari numero cum ephoris, obſcuri in hiſtoriis: & his etiam obſcuriores harmoſyni, ab Heſychio tantum in lexico memorati, præfecti, ut idem ait, ſervando decenti mundo muliebri, ἀρχή τις ἐν Λακεδαίμονι ἐπὶ τῆς εὐκοσμίας τῶν γυναικῶν, reprimendo ſcilicet exorbitanti fœminarum luxui in veſte rebuſque cæteris inſtituti: tum empedori, ſoli quoque Heſychio nominati,

qui ἀγορανόμους fuiſſe, id eſt, foro rerum venalium præfuiſſe eos interpretatur: νομοφύλακες, quos in foro quoque curiam habuiſſe, Pauſanias dicit, quorum tamen nulla in hiſtoriis uſpiam mentio, legum cuſtodes, quod nomen arguit, operam dantes, ne leges latæ diſperirent, aut oblivione obliterarentur, factiſve abolerentur: cujus generis magiſtratum in Græciæ civitatibus uſitatum fuiſſe bono publico, Cicero de legibus diſputans teſtis eſt. His vero clariores fuêre, & in hiſtoriis celebrati harmoſtæ, hippagretæ, polemarchi, prodici, Pythii, proxeni. Quorum celeberrimi ἁρμοσταὶ domi in comitiis populi creati, peregrè cum imperio ad civitates ſocias aut bello devictas ad clavum ſeſſuri mittebantur. Nam, ut dictum à nobis alibi, in more Lacones habebant, in civitatibus quas aut armis ſuperaſſent, aut quovis modo imperio adjeciſſent ſuo, relictâ iis reliquâ libertate oligarchias inſtituere, & viris decem, pluribuſve, quod erat rarius, in ſenatum deſcriptis, rempublicam earum regendam permittere. Iſtis verò decurionibus ex civitate ſuâ præfectum addebant, qui rerum ſummæ præſideret, & conſervando ſtatui inſtituto, & reti-

nendis in fide Laconicâ populis curas intenderet, bellumque contra hoſtes, ſi res poſceret, adminiſtraret. Eum ἁρμοστὴν appellabant, quæ vox moderatorem ſignificat. Et quia hæc ſine milite fieri non poterant, copias militares majores minoreſve pro rerum uſu ac neceſſitate illi attribuebant: eratque harmoſtes propriè civitatis aut provinciæ gubernator. Interdum enim ſingulis, interdum pluribus civitatibus ſinguli harmoſtæ præerant. Quòd ſi bellum aliquod majus exiſteret, præter harmoſtas alii etiam copiarum terreſtrium & maritimarum duces in provincias aut inſulas Lacedæmone mittebantur. Munus harmoſtarum anno ferè terminabatur, niſi id decreto populi, quod fiebat nonnunquàm, ipſis prorogaretur. Quod idem in belli ducibus terrâ marique valebat. Præter iſta, quæ de harmoſtis aliis, qui Dictatorum Romanorum inſtar, rebus in urbe turbatis Spartæ creati ſint, ſcribit Cragius, & exemplo Ageſilai firmare ſtudet, atque huc verba Dionyſii Halicarnaſſei allegat, quia ſatis aperta certaque non ſunt, conſultò prætereo. Hippagretæ erant in urbe tres ab ephoris ex præſtantiſſimis juniorum electi: quorum quilibet centum ſibi adſciſcebat, quos putabat

inter coætaneos eſſe cæteris omnibus præſtantiores, iiſque ipſe præerat. Et hi trecenti à tribus hippagretis lecti exiſtimabantur reliquam omnem totius civitatis juventutem virtute ſuperare. Cum his perpetuum certamen erat iis, qui ſe tanquàm virtute inferiores in electione præteritos eſſe dolebant: quod certaminum de virtute pulcherrimum fuiſſe, & ad ſtudium fortitudinis plurimum animos acuiſſe, Xenophon affirmat. Hos hippàgretas an veris magiſtratibus accenſere conveniat, mecum ipſe ambigo. Polemarchos in urbe quoque rerum aliquid adminiſtraſſe, & arma curaſſe, & exercitiis nonnullis militaribus domi præfuiſſe, Cragius opinatur, ſed non ſatis firmis rationibus opinionem ſuam tuetur. Nos in rebus militiæ de iis dicemus. De prodico diximus, ubi de regum ſucceſſione egimus. Cui locus in republica non erat, niſi regni hæres defuncto rege minorennis eſſet quàm ut regii muneris negocia capeſcere & obire ipſe poſſet. Πρόξενοι excipiendis & curandis hoſpitibus præpoſiti fuêre, non à populo, ſed à regibus deſignati, ut docet Herodotus: qui quot numero fuerint, quamdiu in munere manſerint, nobis incertum. In hoſpitum numero legatos quo-

que

que fuiſſe habitos, mihi non dubium. Pythios à regibus etiam creatos, idem Herodotus teſtatur & cum eo Xenophon; & uterq. affirmat, duos à regum uno, totidem ab altero fuiſſe electos. Ex quo clarum eſt, quatuor ſimul eam dignitatem tenuiſſe. Nomen habuère ab oraculo Apollinis Pythii, ad quod conſulendum à regibus ſolebant mitti, quorum proprium erat, oraculorum curam & cuſtodiam habere. Quam ob cauſam Pythii ſemper regibus præſto erant domi & militiæ, ad mandata expediti, dicti propterea à Xenophonte regum contubernales, Græcè σύσκηνοι. An hos augurum nomine deſignet Cicero, quos regibus & ſenatui aſſediſſe perhibet, ut credit Cragius, id ego nec affirmare nec negare auſim. Miſſos autem fuiſſe non Delphos ſolum, ſed ad alia quoque oracula celebriora, facilè Cragio aſſènſero. De pædonomo quoniam ſuprà dictum ſatis, repetere heic non libet. Κήρυκες magiſtratus ipſi non erant, ſed magiſtratuum majorum miniſtri: quos præcones & caduceatores Latinè rectè dixeris. Duplex enim eorum miniſterium erat. Aut enim voluntatem ac mandatum magiſtratuum multitudini voce ſuà exponebant denunciabantque; unde à vocis magnitudine

&

& claritate maxime probabantur: aut ad abſentes mittebantur, & mandata mittentium perferebant, erantque hoc in miniſterio velut ſacroſancti, quos violare magnum nefas credebatur. Horum operà utebantur ephori, cum virum aliquem illuſtrem peregrè agentem domum revocarent, & judicio ſe ſiſtere juberent. Exemplo eſt Pauſanias, regis vicem gerens, ad quem ſcytala per caduceatorem miſſa fuit, quâ præcipiebatur ei, ne à caduceatore domum repetente diſcederet, ni pro hoſte haberi vellet. Erat autem ſcytala epiſtolæ breviſſimæ genus, cum magiſtratus imperatori aut belli duci peregrè agenti, aut hic viciſſim magiſtratui ſecretò aliquid ſignificatum vellet, quod ab hoſte fortè interceptum legi ab eo, & intelligi non poſſet. Quod literarum genus à ſcuticâ nominatum quale fuerit, in noctibus Atticis A. Gellius libro XVII cap. IX accuratè deſcribit. De magiſtratibus hactenus. De ſenatu abunde dictum ſuprà, qui conſilio imperioque ex inſtituto Lycurgi præerat civitati, inter reges & populum ſeu concionem medius. Ad hanc concionem, cujus obiter tantùm mentio antè facta, nunc revertor. Hæc ampliſſimum fuit totius populi concilium, à magiſtratu convocatum,

penes

penes quod ſuprema erat rerum Laconicarum poteſtas. Populo cenſebantur cives liberi legitimo matrimonio ex Lacone libero & liberâ Laconicâ nati, non Spartam ſolum metropolim, ſed & cætera Laconiæ municipia habitantes, ex inſtituto Lycurgi ritè educati, & viri jam facti, ætate tricenarii: & præter hos ſi qui civitate erant donati: quod olim ſub primis regibus Heraclidis factum frequentius, cum multis etiam ſimul hoc datum fuit, ut numero civium, qui belli cladibus exhauriebatur, conſuleretur: poſteris temporibus accidebat rarius & parcius, cum jus civitatis ſuæ pretioſum Lacedæmonii haberent, & non niſi ſingulis aut paucis benè meritis id conferrent. Extra conjugium ritè contractum ſuſcepti quanquàm parentibus utriuſquè ſexus Lacedæmoniis, & ſecundum leges Lycurgi non educati, in civibus non habebantur, nec frui civitatis jure, nec concioni ſe miſcere permittebantur. Eratque civium verorum numerus pro civitatis claritate & potentiâ non magnus: ſervorum autē publicorum, quos εἵλωτας dicebant, quorum operâ cives utebantur, multò major. Vnde ſæpè pericula reipublicæ extitêre. Inter cives autem cenſi etiam fuêre, quos Mothaces vocarunt,

carunt, teſtibus Athenæo in dipnoſophiſtis, & Æliano in variâ Hiſtoriâ. Fuiſſe verò tradunt iidem alienos à ſanguine Laconico, ſed à teneris cum ingenuorum Laconum liberis Laconico more ex præceptis Lycurgi educatos & in inſtitutis iiſdem adultos, quibus id tribuiſſe Lycurgum, ſcribit Ælianus, ut, ſi in cæptis perſiſterent, reipublicæ fierent participes. Quo in genere fuiſſe Callicratidam virtute illuſtrem, & Gylippum Syracuſanis auxilio miſſum, & clariſſimum Lyſandrum Athenarum debellatorem, Ælianus affirmat: & de Lyſandro aſtipulatorem ex priſco hiſtoriæ ſcriptore Philarcho habet Athenæum: quàm verè, dubitare me fateor propter autoritatem Plutarchi, qui in Lyſandri vitâ, quam accuratè & diligenter deſcripſit, affirmat, eum Ariſtocleto patre natum ex Heraclidarum genere fuiſſe, quamvis regum familiæ exſortem, & in re tenui.

Populi Spartani diſtinctio in tribus ſex & ὠβὰς xxx.

CÆterum, populus totus civitatem conficiens diviſus putatur fuiſſe in φυλὰς, quas tribus interpretamur, ſex, & quælibet φυλὴ rurſum in ὠβὰς quin-

quinque, ut hæ fuerint omnes numero xxx: quod ex vetuſtiſſimo oraculo Apollinis, quod Lycurgo redditum, poſſe videtur elici. Similiter populus idem, quod ex Xenophonte conſtat, domi diſtinctus fuit in partes alias ſex, quas μόρας vocabant, velut μοίρας, portiones, quas non malè conjectat Cragius ad tribus conveniſſe, hoc eſt, in qualibet tribu μόραν fuiſſe, ſed comprehendiſſe tantum ætatem militarem, excluſis junioribus & ſenioribus, quibus anni erant infra xxx, & ſupra lxx, qui in tribu quoque erant, atque ita tribum latius patuiſſe quàm τὴν μόραν. Quod ſanè congruit cum eo, quod idem Xenophon ait, cuilibet μόρᾳ domi etiam unum πολέμαρχον præfuiſſe. Veroſimile enim, polemarchum militarem rem reſpexiſſe, quâ cum junioribus & ſenioribus niſi tempore neceſſitatis nihil erat commune. Nec ab hac ratione abhorret, quod idem Cragius exiſtimat, domi quoque μόρας ſingulas in λόχους quaternos, & hos in binas πεντηκοστύας, & iſtas rurſum in totidem ἐνωμοτίας fuiſſe diſtributas. Nam tota reſpublica Spartana, quod dictum etiam prius, magis ad belli,
quàm

quàm ad pacis rationes jam tum ab initio, autore Lycurgo, fuit comparata. De quibus paulò pòſt rurſum, cum de militiâ Laconicâ diſſerendum. Diviſionem ejuſdem populi in tres choros, puerorum ſcilicet, & juvenum ac ſenum, heic prætereo, quia magni non eſt momenti. Sed & ante ephoros, aut auctam eorum potentiam, in concionum ratione aliquid fuiſſe turbatum, & ab inſtituto primo cæpiſſe deflectere, veruntamen ad normam à Polydoro & Theopompo regibus revocatum, docemur à Plutarcho in Lycurgi vitâ, ubi fundamentum inſtituti, rhetram Delphicam (ſic vocatum oraculum diximus Lycurgo ex adyto redditum) recitat. Qui locus cum oraculo quoniam ad univerſam hanc rem non parum facit, operæ pretium duco, totum eum heic adſcribere. Oraculi verba hæc ſunt, antiquitatem penè obſoletam ſpirantia.

Διὸς Συλλανίου καὶ Ἀθηνᾶς Συλλανίας ἱερὸν ἱδρυσάμενον φυλὰς φυλάξαντα, καὶ ὠβὰς ὠβάξαντα, τριάκοντα γερουσίαν σὺν ἀρχαγέταις καταστήσαντα, ὥρας ἐξ ὥρας ἀπελλάζειν μεταξὺ Βαβύκας τε καὶ Κνακίωνος, οὕτως εἰσφέρειν τε καὶ ἀφίστασθαι γαμωδᾶν γορίαν, ἦ μὰν καὶ κράτος.

κράτος. Hactenus oraculum. Dein addit Plutarchus, interpretans obſoleta & obſcura: ἐν τούτοις τὸ μὲν φυλὰς φυλάξαι, καὶ ὠβὰς ὠβάξαι, διελεῖν ἐστι καὶ κατανεῖμαι τὸ πλῆθος εἰς μερίδας, ὧν τὰς μὲν φυλὰς, τὰς δὲ ὠβὰς προσηγόρευκεν. ἀρχαγέται δὲ οἱ βασιλεῖς λέγονται. τὸ δὲ ἀπελλάζειν, ἐκκλησιάζειν. ὅτι τὴν ἀρχὴν, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς πολιτείας εἰς τὸν Πύθιον ἀνῆψε. Τὴν δὲ Βαβύκαν, καὶ τὸν Κνακίωνα νῦν Οἰνοῦντα προσαγορεύουσιν. Ἀριστοτέλης δὲ τὸν μὲν Κνακίωνα ποταμὸν, τὴν δὲ Βαβύκαν, γέφυραν. Ἐν μέσῳ δὲ τούτων τὰς ἐκκλησίας ἦγον. Atque his ſubjicit, locum eum intermedium ſine ſtructurâ, ſine apparatu fuiſſe, vacuum ſcilicet ab iis, quæ avocare ſenſus à rebus in concione propoſitis, & impedimentum afferre deliberationibus poſſent. Tum progreditur ulterius: Τοῦ δὲ πλήθους ἀθροισθέντος εἰπεῖν μὲν οὐδενὶ γνώμην τῶν ἄλλων ὑφεῖτο, τὴν δ' ὑπὸ τῶν γερόντων, καὶ τῶν βασιλέων προτεθεῖσαν ἐπικρῖναι κύριος ἦν ὁ δῆμος. Ὕστερον μέν τοι τῶν πολλῶν ἀφαιρέσει καὶ

προσθέ-

προσθέσθαι τὰς γνώμας διαστρεφόντων καὶ παραβιαζομένων Πολύδωρος καὶ Θεόπομπος οἱ βασιλεῖς τάδε τῇ ῥήτρᾳ παρενέγραψαν. Αἰ δὲ σκολιὰν ὁ δῆμος εἴρετο, τοὺς πρεσβυγενέας καὶ ἀρχαγέτας ἀποστατῆρας εἶμεν : τοῦτ' ἔστι, μὴ κυροῦν, ἀλλ' ὅλως ἀφίστασθαι, καὶ διαλύειν τὸν δῆμον, ὡς ἐκτρέποντα, καὶ μεταποιοῦντα τὴν γνώμην παρὰ τὸ βέλτιστον. Ἔπεισαν δὲ καὶ αὐτοὶ τὴν πόλιν, ὡς τοῦ Θεοῦ ταῦτα προστάσσοντος. Quibus ſtatim ſubjicit Plutarchus verſus Tyrtæi vetuſti poëtæ id atteſtantis. Rhetræ, vel oraculi verba ſic vertit doctiſſimus Cruſerius. *Vbi templum extruxeris Iovi Syllanio & Minervæ Syllaniæ, populumque diſtribueris in tribus & obas, ſenatus conſtitues annumeratis regibus* XXX *virorum, & prout temporum articuli poſtulabunt, conciones habebis inter pontem & Gnacionē amnem, ubi agent cum populo ſenatores, & dimittent concionem, neque jus erit populo verba faciendi.* In prioribus mutatâ conſtructione ſenſum utcunque repræſentat Cruſerius : in poſtremis veroſimiliter conjectat potius quàm Græca reddit; in annotationibus etiam non intelligere ſe fatetur. Lapus in verſione

totum oraculum non verſum relinquit. Plutarchus interpretans vetuſta oraculi verba oſtendit, φυλὰς φυλάξαι, καὶ ὠβὰς ὠβάξαι, eſſe idem quod diſtinguere & diſtribuere multitudinem in partes, quas φυλὰς & ὠβὰς olim dixêre: ἀρχαγέτας nuncupatos eſſe reges: ἀπελλάζειν ſignificaſſe, conciones habere. Principium verò & cauſam reipublicæ inſtitutæ ſignificat Deo imputari. Porrò demonſtrat, concione coactâ nemini reliquorum fuiſſe permiſſum, γνώμην εἰπεῖν, id eſt, ſententiam aliquam ſuam ad deliberandum proponere, ſed quod ſenatus & reges proponerent, de eo judicandi poteſtatem populum habuiſſe. Poſtea verò cum multitudo demendo addendoque ſententias propoſitas perverteret, & violenter detorqueret, reges collegas Polydorum & Theopompum iſta rhetræ priori aſſcripſiſſe: Si quid pravè populus rogaſſit, ab eo ſenatus & reges ſeceſſionem faciunto, id eſt, ratum id non habento, ſed omnino diſcedunto, & populum dimittunto, velut id quod propoſitum, pervertentem, & transmutantem in deterius. Poſt quæ recitatis Tyrtæi verſibus docet Plutarchus hoc quod diximus ſuprà, cum videret

popu-

populus, nimiam adhuc eſſe paucorum potentiam, ipſum velut frenum ei injeciſſe ephororum poteſtatem annis circiter cxxx poſt Lycurgum, primumq; ephorum creaſſe Elatum regnante adhuc Theopompo, eodem illo, qui cum collegâ Polydoro rhetrę poſterioris jam recitatæ fuerat autor. Superſtes enim vixit Polydoro circiter annos ix aut x, regnumque tenuit cum filio ejuſdem Eurycrate, occupatus ut plurimum bello Meſſenio, ut juri dicundo, & aliis regii muneris negociis domi vacare non poſſet. An verò ſenatus intereà poteſtate ſuâ abuſus ſit, aut ſeveritate plebem offenderit, quod ſignificare Plutarchus, notans paucorum potentiam θυμουμένην, videtur, occaſionemque dederit flagitandi magiſtratus hujus plebei, qui contra injurias potentiorum infirmiores tueretur, & populi jus ſartum tectum ſervaret, ut Romæ, cum tribuni plebis in eâ civitate ſunt nati, factum, id nobis eſt obſcurum. Rex quidem uterq; Polydorus & Theopompus, fuit optimus, ut docent ſcriptores veteres, inprimis inter poſteriores Pauſanias. Verum ut vocandæ dimittendæque concionis jus ex oraculo & inſtituto Lycurgi olim penes reges & ſenatum tantum fuit, & locus ejus pro-

prius non alibi quàm ad Cnacionem amnem, ita jus hoc regum & ſenatus, ut antè oſtendimus, ſecutis temporibus ad ephoros tranſiit, & habendæ concionis locus in ipſa urbe ad fori exitum, ubi Scias à Theodoro Samio artifice extructa fuit, cœpit eſſe,ut eſt apud eundẽ Pauſaniam. Fuit verò concio duplex, concilium ſcilicet ſolorum habitatorũ Spartæ, quod concionem minorem videtur Xenophon appellare,& cõvocata civium multitudo ex totâ Laconiâ,quæ ſimpliciter concio, aut concio major nũcupabatur. Convocabatur ordinariè ſtatis temporibus aut quando & quoties res poſcebat. In concionibus ordinariis ut plurimũ magiſtratus annui creabantur, fortè etiam alii: de quo certi nihil habeo. In cæteris agebatur de legibus, ſi quæ ferendæ, de bello, pace, fœderibus, & aliis rebus ſummis. In his etiam populus judicium exercebat,&ſententiam ferebat, quotiès vel rex, vel procerum magnorũ alius in diſcrimen capitis aut ſtatus ſui vocatus ad populum provocabat. In his omnibus mentem ſuam populus declarabat non calculo, aut manuum elevatione, ſed acclamatione, interdum etiam, ſi hæc non ſatis diſtincta videretur, diſceſſione in loca diverſa. Hucuſque de concione.

Liber-

Libertini apud Spartanos.

PRæter ingenuos cives erant etiam in civitate libertini, è ſervitute manumiſſi. Manumittebantur autem non ſeparatim à ſingulis civibus velut dominis, quemadmodum alibi ferè ſolebat fieri, ſed autoritate publicâ. Nam publici juris aliquid populus in Helotas ac Meſſenios in ſervitutem datos habebat, quamvis iidem ſingulis etiam operam præſtarent in colendis agris, & negociis ſervilibus aliis. Conferebatur hoc libertatis beneficium in eos, qui publicè de civitate erant benè meriti vel in præliis, ſi quando re poſcente, ad arma eſſent vocati, vel modis aliis. Manumiſſos νεοδαμώδεις dicebant, præſertim Lacedæmone ſedem habentes, & civitati quaſi inſitos, quamvis non pari in omnibus jure cum civibus ingenuis: cæteros interdum eodem etiam nomine afficiebant, interdum tantummodò ἀπελευθέρους nominabant, & vel in colonias mittebant, vel, ubicunque animus iis erat, ſolâ libertate contentos ſedes figere ſinebant. In urbe verò & reliquâ Laconiâ qui manebant, an obeundæ concionis, & gerendorum honorum jus habuerint, & tribubus ac moris aſſcripti ſint, obſcurum.

In militiam cum ingenuis eductos, & ſtipendia feciſſe, clarum. An phiditiorum participes fuerint, nec hoc à quoquam veterum expreſſum: mihi quidem parum id veroſimile. De diſtinctione τῶν ὁμοίων & τῶν ὑπομειόνων ex Xenophonte quod diſputat Cragius, id magnas quoque tenebras habet, quanquàm ὁμοίους ingenuos fuiſſe, dubitabile nõ exiſtimem. Xenophon conjurationem Cynadonis detectam exponens velut diſtinctos & diverſos inter ſe conjurationis ejus ſocios recenſet εἵλωτας, νεοδαμώδεις, ὑπομείονας, περιοίκους, ſed quem locum in civitate tenuerint, non oſtendit. Περιοίκους enim heic intelligere, qui τὴν περιοικίδα, regionem videlicet urbi Spartæ proximè circumjectam habitabant, Laconici generis, nullus dubito.

Εἵλωτες *ſervi.*

Εἵλωτας antiquiſſimos Lacedæmoniorum ſervos, quos nec privatim manumittere, nec extra Laconicam vendere, per legem Agidis regis nomothesiâ Lycurgi antiquiorem, licuit, ob multitudinem civitati ſæpè formidini fuiſſe, antè quoque à me notatum eſt.

Et

Et Xenophon ſuâ etiam ætate ſollicitam quàm maximè civitatem habuiſſe teſtatur. Nam cum Thebani & eorum ſocii infeſtis armis urbem Spartam premerent clade Leuctricâ viris jam antè exhauſtam, viſum primoribus civitatis, ait Xenophon, publicâ voce Helotibus denunciare, ſi qui eorum arma capere contra hoſtes, & in ordinibus conſiſtere vellent, fide publicâ iis promitti libertatem: ad quam vocem cum plures quàm ſexies mille nomina profeſſi eſſent, & ordinibus ſeſe miſcuiſſent, ob multitudinem nimiam conſternata civitas fuit: ſed copiarum aliarum amicarum adventu motus ille rurſum concidit. Sic ille. De Partheniis bello Meſſenio primo ex promiſcuo juvenum & virginum Lacænarum concubitu natis, & à reliquis Laconibus ob probroſos natales contemptui habitis, quia ultra unam ætatem Spartæ non durarunt, non libuit quicquam dicere ſuperiùs, nec heic libet. Fuſe de his Iuſtinus ex Trogo libro III, & Strabo libro VI.

Iudicia Spartæ.

IVdicia hoc modo Spartæ habuêre. Primis temporibus poſt Lycurgum raræ erant lites de rebus privatis, quia pecunia de quâ litigaretur, nulla erat

in uſu. Pòſt labentibus Lycurgi inſtitutis, cæperunt etiam hæ crebreſcere, & judicia quoque alia cumulari. Iudices fuerunt initio reges, & ſenatus: deinde ephori: demum etiam dirimendis controverſiis arbitri lecti. Reges, ut antè quoque dictum, cauſas virginum ἐπικλήρων quæ unicæ & ſolæ parentum hæredes, atque adhuc innuptæ erant, ideoque plurium nuptiis ambiebantur, quas πατρούχους etiam Herodotus nuncupat, cognoſcebant: iidem adoptionibus quoque ut ritè fierent, præſidebant, & ſi quid de viis publicis curandis controverſum, dijudicabant. At ſenatus XXVIII-virûm, cum aliarum gravium cauſarum, tum capitalium judicia potiſſimum exercebat, & in his, ut prudentius ageretur, haud quaquàm properanter procedebat, ſed actionem in dies aliquot plerumque ampliabat, actores & reos audiebat, in teſtes & teſtimonia diligenter inquirebat: denique id curæ habebat, ne quid ſtatueretur temerè, quod poſteà corrigi non poſſet. Ephori in rempublicam primum introducti lites privatas de contractibus & negociis ſimilibus dirimebant. Verum cum tempore, creſcente ipſorum potentiâ, maxima quæque judicia iidem illi ſibi vendicarunt,

runt, & non ſolum aliorum civitatis primatum, ſed regum quoque cauſas cognitioni ſuæ ſubjecerunt, cum eſſent ipſi homines ſæpè è medio vulgo. Quod ſanè uti erat, ita perindignum, & periculoſum cenſuit philoſophorum princeps Ariſtoteles, præſertim cum, ut idem ait, judicarent αὐτογνώμονες, hoc eſt, non ſcriptas certaſve leges, ſed opiniones ſuas in ferendis ſententiis ſequerentur. Itaque nec ſine multo certamine inter eos & ſenatum regeſque, ut hæc judicandi poteſtas iis permitteretur, res fuit perducta. In quo certamine nihil tam valuit pro ephoris, quàm gratia vulgi, quòd patronos libertatis ſuæ, & è medio ſui non rarò progredientes quàm maximâ poteſtate pollere avebat. In regum verò cauſis, cum caput aut fortuna eorum in diſcrimen vocabatur, hæc ratio ferè ſervabatur, ut ex Pauſaniâ, qui περιήγησιν Græciæ ſcripſit, diſcimus. Sedebant in tribunali ſenatores XXVIII, & cum his ephori quinque, & rex alterius familiæ, ad quem cauſa non pertinebat, ut eſſent omnes XXXIIII, iique cauſam cognoſcebant, deque eâ ſententiam ſinguli per ſuffragia ferebant, & id denique ratum habebatur, in quod plures conſentiebant. Hoc modo Pauſanias rex,

Pliſtoanactis filius, Pauſaniæ ejus, qui ad Platæam Mardonium cum Perſis cecîdit, nepos, in causâ majeſtatis apud hos judices reus, cum ſuffragia xv contra eum, xix pro eo lata eſſent, abſolutus fuit. Quod ſi contingeret aut minus benè conſtitutum hoc judicium eſſe, aut pronunciatum minùs æquum reo videri, ſolebat hic ad populum provocare, & populus, quem ephori regebant, ex horum mente de causâ plerumque ſtatuebat.

De arbitris dicere parum habeo, qui deligebantur ab his qui controverſiam habentes, apud judices contendere, aut judicii aleam experiri nolebant, iique id operam dabant, ut litem inter hos ex æquo & bono componerent, aut ſi iſtuc pervenire non poſſent, ex compromiſſo per arbitramentum finirent.

Modus agendi in judiciis.

IN omnibus verò judiciis actio minimè operoſa erat more aliorum populorum. Aberant quippe oratores, qui accuſarent, aut patrocinarentur, cogebanturque actores ipſi, qui litem aut crimen intendebant, in judicio dicere ſtrictè ac breviter, idemque facere rei; quamvis gratiâ ſuâ ac favore nonnunquàm viri magni periclitantibus adſiſterent,

ſterent, ac prodeſſe ſtuderent. Hoc quoque heic in more fuit poſitum, ut in judiciis publicis contra criminum reos actio daretur cuivis volenti, etiam iis, qui erant in magiſtratu: quod ephororum exemplis frequentibus doceri poteſt, quos in rempublicam peccantes viros potentes in judicio reos egiſſe paſſim in hiſtoriis legimus. Quod idem Romæ quoque factitatum eſſe à tribunis plebis, non raro etiam à magiſtratibus aliis, hiſtoriæ ejus gentis loquuntur. Vt verò alibi, ita Lacedæmone quoque probationes, quarum in judiciis uſus, partim tabulis ſcriptis, partim teſtibus conſtitêre. Sed in teſtibus hæc cautio erat, ne facilè ſervorum aut inimicorum teſtimonia contra viros illuſtres reciperentur. Tabulæ de privatis negociis aut contractibus confectæ apud Lacedæmonios κλάϱια dictæ fuêre, uti ex Plutarcho in vitâ Agidis regis diſcimus.

Pœnæ damnatorum.

POenarum genera, quæ ſontibus irrogabantur, ſive judicio damnatis, ſive ex legum præſcripto, aut magiſtratuum juſſu, fuêre varia. Quarum in numero notiſſimæ hæ: pecuniaria mulcta, olim tenuis ac rara, cum argenteæ & aureæ pecu-

pecuniæ uſus in civitate non eſſet, pòſt gravior & frequentior; quam qui pendere non volebant, aut non poterant, in exilium ibant: ignominia multiplex; inprimis ἀτιμία, quæ habebat excluſionem ab honoribus ac muneribus publicis, itemque præſentis poteſtatis ſeu muneris publici ademptio: vincula collo manibuſque injecta, carcer κοιάδας appellatus: verbera ac flagellatio: exilium: mors ſuppliciorum ultimum, quod ſtrangulando peragebatur in carcere noctu; deinde cadavera evecta, & ex carcere extracta, loco ignominioſo carceri vicino, terrâ condebantur. Quæ omnia argumento ſunt, peccandi licentiam apud Lacedæmonios, ſæculum non eſſe vocitatam. Quemadmodum autem pœnis ſeveris delicta illic corripiebantur, ita variorum honorum præmiis virtutum ſtudium excitabatur. Quibus duabus rebus reſpublica maximè contineri, ſapientiſſimus Solon ſolebat dicere.

Præmia virtutum.

PRæmia verò Lacones ſolis honoribus metiebantur, quos omnibus opibus ac poſſeſſionibus potiores habebant, imò quibus ipſam quoque vitam ſæpè poſtponebant: parique ratione ignomi-

niam

niam ac infamiam ipsâ morte acerbiorem ducebant. Honores autem alii vivis tribuebantur ob virtutem & benemerita, alii mortuis. Inter viventium honores erant ſenatoria dignitas, magiſtratus, προεδρία in ſolennibus conventibus, cingulum, corona oleagina. Mortuos autem potiſſimum poſitis in publico ſtatuis, ſepulchris ac monumentis ſplendidius ſtructis, cippis erectis, orationibus aut carminibus funebribus, ad laudem eorum, qui pro patriâ mortem oppetierant, compoſitis, honorabant.

Inſtituta ad militiam pertinentia.

Dictum antè, ad belli magis quàm ad pacis rationes rempublicam Laconicam fuiſſe compoſitam. Quapropter de belli inſtitutis quædam heic breviter ſubjicienda. Primum hoc notatu dignum, quòd Lacedæmoniis quondam, cum vigerent leges Lycurgi, vita domi quàm militiæ fuerit adſtrictior ac difficilior tum in diſciplinæ ratione, tum in exercitiorum & laborum aſſiduitate: ut mirum videri non poſſit, tam alacres ac promptos ad militandum eos fuiſſe. Bella iis terreſtria multò antè quam maritima in uſu fuêre, ad quæ non niſi ſerò ſe comparavêre: imò diu militia

mari-

maritima apud eos fuit vetita. Olim in more fuerat, ut modò uterque rex, modò alter tantum exercitum terreſtrem duceret. Pòſt, priuſquàm in Græciam Perſæ invaderent, ob diſcordiam Cleomenis & Demarati, qui novo bello Attico duces in exercitu fuerant, bellumqué infeliciter geſſerant, legem latam ſcribit Herodotus, ne inpoſterum uterque rex in bellum idem exiret. Quæ lex ex eo tempore vim ſuam tenuit, niſi fortè neceſſitas aliqua diverſum ſuaderet. Nam & ratio eos docebat & experientia probabat, plurium par imperium bello eſſe inutile. Quam ob cauſam deinceps communi ratione uni bello, atqüe uni exercitûi unus quoque præerat ſummus dux ac imperator: & is utplurimum rex erat, interdum regis minorennis tutor, nonnunquàm quoque alius, ſed ferè ex genere Heraclidarum. Idem verò ſive rex ſive alius, cum exercitu domo egreſſus non ſolus tantum ſummum in exercitu imperium tenebat, ſed poteſtatem quoque imperandi ac decernendi abſolutam habebat. Præfectos autem militum, ſeu ordinum ductores imperio ſuo parentes ducebat varios, alios aliis inferiores, *πολεμάρχους, λοχαγωγοὺς, πεντηκοστῆρας, ἐνωμοτάρχους*, eoſque jam plures,

jam

jam pauciores pro numero morarum, τῶν μορῶν, hoc eſt, cohortium majorum, quæ in exercitu ejus erant. Nam interdum μόρας plures, interdum pauciores educebat, prout ratio belli, quod gerebatur, poſcebat. μόρα autem, ut Xenophon affirmat in libro de republicâ Lacedæmoniorum, de re militari ejus civitatis agens, ex inſtituto Lycurgi olim habuit πολέμαρχον unum, λοχαγὺς quatuor, πεντηκοςῆρας octo, ἐνωμοτάρχυς ſedecim. Vnde porro pateſcit, quot in μόρᾳ λόχοι, πεντηκοςύες, ἐνωμοτίαι ex ejuſdem inſtituto tum fuerint. In confeſſo enim eſt, quemadmodum μόραν totam unus regebat polemarchus: ita ſingulis λόχοις, πεντηκοςύσι, ἐνωμοτίαις ſingulos λοχαγὺς πεντηκοςῆρας, ἐνωμοτάρχυς præfuiſſe. Et quia idem Xenophon eodem loco nos docet, Lycurgum univerſos Lacedæmonios tam equites quàm gravis armaturæ pedites (intelligo eos, qui erant in ætate militari) domi diſtribuiſſe in μόρας hujuſmodi ſex, ſecundum eandem rationem conſtare etiam poteſt, quot λόχοι, πεντηκοςύες, ἐνωμοτίαι, & quot ordinum horum omnium præ-

X fecti,

penes quod ſuprema erat re
nicarum poteſtas. Populo ce
cives liberi legitimo matrimo
cone libero & liberâ Laconicâ
Spartam ſolum metropolim, ſe
tera Laconiæ municipia habita
inſtituto Lycurgi ritè educati,
jam facti, ætate tricenarii : &
hos ſi qui civitate erant donati
olim ſub primis regibus Heracl
ctum frequentius, cum multis e
mul hoc datum fuit, ut num
vium, qui belli cladibus exhauri
conſuleretur : poſteris tempori
cidebat rarius & parcius, cum ju
tatis ſuæ pretioſum Lacedæmo
berent, & non niſi ſingulis aut
benè meritis id conferrent. Extr
jugium ritè contractum ſuſcepti
quàm parentibus utriuſquè ſexus
dæmoniis, & ſecundum leges Ly
non educati, in civibus non hab
tur, nec frui civitatis jure, nec co
ſe miſcere permittebantur. Erat
vium verorum numerus pro ci
claritate & potentiâ non magnu
vorum autẽ publicorum, quos e
dicebant, quorum operâ cives u
tur, multò major. Vnde ſæpè p
reipublicæ extitêre. Inter cives
cenſi etiam fuêre, quos Motha

Inquilini & ſervi.

ET præter hos magna multitudo inquilinorum, qui liberi quidem, ſed civitatis jure haud præditi erant, Spartam habitabant: multoque plures etiam ſervi quàm liberi. Quin imò poſteris quoque temporibus non tam copiâ magnâ ſuorum quàm firmo robore hoſtibus ſuis formidini fuiſſe, & ſæpè ex iis præclaras victorias retuliſſe Spartanos, ex hiſtoriis cognoſcimus. Eoſdem etiam cum opus eſſet, ſervos ſuos Helotas armaſſe, & in expeditiones ſecum duxiſſe, ex Herodoto diſcimus: qui ſcribit, in exercitu Græcorum ad Platæas, ubi cum Mardonio Perſâ de rerum ſummâ eſt dimicatum, cum Laconum omnium eſſent decem millia, in his Spartiatas (qui metropolim Spartam habitabant) quinquies mille fuiſſe, & horum Spartiatarum quemlibet habuiſſe ſecum ſeptem Helotas levibus armis inſtructos, velut cuſtodes vel ſtipatores, conficientes universè numerum XXXV millium. Locus ſanè notabilis, docens, quid tum urgente gravi periculo in uſu fuerit. Quanquàm autem iſti, quos dixi, ſinguli ordines militares ſenſim cum tempore, creſcente civium multitudine, virorum numero quoque creverint,

& quælibet πεντηκοστὺς plures quàm quinquaginta complexa ſit, ac vel duplo triplove facta ſit major, ſimiliterque pro parte ratâ ordines quoque reliqui, tamen apud poſteros nomina eadem retinuerunt: quemadmodum in decuriis, centuriis, manipulis, cohortibus, legionibus Romanis, ac in rebus aliis factum olim eſſe, & hodiè quoque fieri videmus.

Equites in exercitu.

VErùm ſoline pedites gravis armaturæ nomen πεντηκοστὺς dederint, an & equites pauculi, peditibus additi, ad explendum illum numerum accenſi olim ſint, id ego dubium eſſe exiſtimo. Quorum hoc Xenophontis verbis, ubi de moris totius civitatis loquitur, conforme videtur: illud autem veroſimile magis, proptereà quòd equites primis illis temporibus pauculi admodum fuerint, & tantummodò acceſſio quædam ſupernumeraria, additamentumve non tam minorum ordinum, quàm totarum morarum: qui deinde in expeditionibus conjuncti ex moris omnibus equitatum à peditum agminibus ſeparatim conſtituerint. Nam ab initio perexiguus equitum uſus fuit apud Lacedæmonios, & robur in eo penè nullum:

in

in pedeſtri verò exercitu omne quaſi momentum ſitum fuit, etiam iis temporibus quibus res Græciæ maximè floruerunt. Quod autem ſubjicit ibidem Xenophon, ἐκ τούτων δὲ μορῶν διὰ παρεγγυήσεως καθίστανται τότε μὲν εἰς ἐνωμοτίας, τότε δὲ εἰς τρεῖς, τότε εἰς ἕξ, id eſt, *ex his verò moris, cum id præcipitur, nonnunquàm milites per ἐνωμοτίας diſponuntur, interdum in ternas, interdum in ſenas*, hoc ſanè ſi mendum librariorum non habet, eſt perobſcurum, nec à quoquam hactenus ſatis explicatum. Verumenimverò diſtributionem illam exercitus Laconici ex Xenophonte paulo antè recitatam perpetuam non fuiſſe, ſed variaſſe, vel unus Thucydidis locus nos docet evidentiſſimè. Nam is libro quinto bellum inter Lacedæmonios & Argivos anno ab initio belli Peloponneſiaci undecimo commotum, & acies utrimque inſtructas exponens, nec morarum vocem uſurpat, & totum exercitum Laconicum, ut ſtabat ad prælium accinctus, in λόχους ſeptem, λόχον quemlibet in πεντηκοστύας quatuor, πεντηκοστὺν rurſus in ἐνωμοτίας quatuor dividit, præter Sciritas, genus militum apud Lacones peculiare, quos tum dicit,

ut & aliàs, in cornu aciei ſiniſtro conſtitiſſe. Et tamen præfectos omnes horum ordinum iiſdem planè nominibus, quibus Xenophon afficit, & eodem eos ordine quoque recenſet. Πολεμάρχους quippe regi, his λοχαγοὺς, λοχαγοῖς πεντηκοστῆρας, & his rurſum ἐνωμοτάρχους ſubjicit. Quem locum, quia illuſtris eſt, & multis huc pertinentibus lumen affundit, totum hic ipſius autoris verbis adſcribendum puto. Βασιλέως γὰρ ἄγοντος, ait Thucydides, ὑπ' ἐκείνου πάντα ἄρχονται, καὶ τοῖς μὲν πολεμάρχοις αὐτὸς φράζει τὸ δέον· οἱ δὲ τοῖς λοχαγοῖς· ἐκεῖνοι δὲ τοῖς πεντηκοντῆρσιν· αὖθις δ' οὗτοι τοῖς ἐνωμοτάρχοις· καὶ οὗτοι τῇ ἐνωμοτίᾳ. Καὶ αἱ παραγγέλσεις, ἤν τι βούλωνται, κατὰ τὰ αὐτὰ χωροῦσι, καὶ ταχεῖαι ἐπέρχονται. σχεδὸν γάρ τι πᾶν, πλὴν ὀλίγου, τὸ στρατόπεδον τῶν Λακεδαιμονίων ἄρχοντες ἀρχόντων εἰσὶ, καὶ τὸ ἐπιμελὲς τοῦ δρωμένου πολλοῖς προσήκει. Τότε δὲ κέρας μὲν εὐώνυμον Σκιρῖται αὐτοῖς καθίσταντο, ἀεὶ ταύτην τὴν τάξιν μόνοι Λακεδαιμονίων ἐπὶ σφῶν αὐτῶν ἔχοντες.

Et poſt nonnulla, Ἐκ μέντοι τοιοῦδε λογισμοῦ ἔξεστι τῷ σκοπεῖν τὸ Λακεδαιμονίων τότε παραγενόμενον πλῆθος. λόχοι μὲν γὰρ ἐμάχοντο ἑπτὰ ἄνευ Σκιριτῶν, ὄντων ἑξακοσίων. Ἐν δὲ ἑκάστῳ λόχῳ πεντηκοστύες ἦσαν τέσσαρες, καὶ ἐν τῇ πεντηκοστύι ἐνωμοτίαι τέσσαρες. Τῆς τε ἐνωμοτίας ἐμάχοντο ἐν τῷ πρώτῳ ζυγῷ τέσσαρες. ἐπὶ δὲ βάθος ἐτάξαντο μὲν οὐ πάντες ὁμοίως, ἀλλ' ὡς λοχαγὸς ἕκαστος ἐβούλετο: ἐπίπαν δὲ κατέστησαν ἐπὶ ὀκτώ· παρὰ δὲ ἅπαν, πλὴν Σκιριτῶν, τετρακόσιοι καὶ δυοῖν δέοντες πεντήκοντα ἄνδρες ἡ πρώτη τάξις ἦν. Ecce, rex ſummum in exercitum imperium habet, & omnia regit, mandat polemarchis, polemarchi λοχαγοῖς, hi πεντηκοντῆρσιν: ab his mandata accipiunt ἐνωμόταρχοι, ab enomotarchis ſinguli milites in enomotiis, perferunturque hoc modo mandata regis gradatim quidem, ſed quàm celerrimè ad univerſum exercitum, ac ſingulos in exercitu diſpoſitos milites: & propemodùm totus exercitus, paucis demptis, duces ſunt ducum, curaque rerum agendarum ad multos pertinet: Sciritæ verò ſemper

in cornu aciei ſiniſtro locati: & cætera antè dicta. Tum porrò hæc: ἐνωμοτία in fronte aciei iſtius milites habebat quatuor: aciei latitudo aut profunditas, quamvis non ubique par, ſed pro arbitrio cujuſque λοχαγοῦ, utplurimum militum octonûm erat: frons verò aciei in longum porrecta milites tenebat CCCCXLVIII, exceptis Sciritis: Sciritæ erant DC. Et affirmat vetus ſcholiaſtes Thucydidis ad hunc locum, ἐνωμοτίαν quamlibet habuiſſe viros XXXII, ducto ſcilicet numero quaternario, qui erat in enomotiæ fronte, in octonarium, qui profunditate ejus continebatur, atque hac ratione in toto illo exercitu Laconico, excluſis Sciritis & ſociis, fuiſſe bellatores ter mille quingentos octoginta quatuor: manus ſanè non magna ſed valida. Porrò rex accepto domi exercitu in expeditionem iturus bis ſacrum faciebat; ſemel in urbe, iterum, cum jam ad fines Laconiæ veniſſet, incedens ſemper præcedente igne ſacro ab arà ſumpto: tertiùm ſacrificabat in conſpectu hoſtium, prœlio propinquus. Idem cum hoſte dimicaturus in [illegible]ià verſabatur acie, unde imperia [illegible]re quàm commodiſſimè per to[illegible]ercitum poterat: ibatque pro-

ximè

ximè ante eum armatus Olympionica, quod honoris erat maximi: eumque etiam comitabatur & circumſiſtebat lectiſſima pugnatorum manus, in diſcrimine præſidio futura. Tum verò in pugnam jam procedens, tibicines hunc in finem per aciem paſſim diſpoſitos tibiis canere jubebat, ut ad earum modulamen compoſito animo pariter ac gradu, ſervatis ordinibus ſuis, in adverſum hoſtem univerſi irent, quemadmodum lex præcipiebat. Id enim melius eſſe, & parandæ victoriæ certius, quàm ſi curſim, & cum inordinato effuſoque impetu in prœlium ferrentur, Lycurgus legis auctor judicaverat. Ducebat verò in prœlium ſuos, ut eadem lex volebat, veſte purpureâ indutos, & ominis gratiâ coronis redimitos velut victoriam reportaturos. Et cum ephororum poteſtas in republicâ adoleviſſet, mos cœperat, ut ex eorum collegio duo regem in bella euntem comitarentur conſilii causâ. Xenophontis autem ſæculo, ut ex hiſtoriâ ipſius patet, interdum regi, præſertim in bellum difficile ac longinquum proficiſcenti, conſiliarii quoque alii numero plures prudentiâ & autoritate pollentes adjungebantur. Ad hæc in more quoque erat, ut rex, qui exercitum domo eduxerat, expe-

ditione finitâ, eundem non ſolveret, ſed domum ipſe reduceret, ſocios verò ac mercede conductos, ſub curâ præfectorum in ſua, quâ cuique commodum, dimitteret: Denique domum reverſus ſacro rurſum peracto imperium deponeret. Et quæ de rege hactenus dicta fuêre, ea in regis minorennis tutore, ac quolibet imperatore alio, cui belli auſpicia commiſſa erant, locum habebant.

Reliqua militia Laconica.

CÆtera militiæ Laconicæ, cum res terrâ gerebatur, ſic habebant. Regem, cum imperio ſummo ducem deſignatum ante plenilunium peractum ex urbe educere exercitum fas non erat: egreſſus cum exercitu agmine compoſito incedebat; caſtra, cum opus eſſet, niſi natura loci aliud poſceret, in orbem formata ponebat, eaque, cum in hoſticum veniſſet, ex legis præſcripto, ſæpè movebat, curam eorum per excubias diligentem interdiu ac noctu habebat, militemque intra caſtra exercebat: militis Laconici arma erant, enſis brevis ac recurvus, haſta longa, galea, ſcutum æreum: uſitatum ei, in caſtris non ſine hymno cœnam claudere, haſtam ſemper circumferre & ad manus

manus habere : ſi quando commeatus petendi cauſâ caſtris exibat, non ſparſim vagabatur, ſed denſo agmine ſervatis ordinibus procedebat, nec procul à caſtris, ut tutior eſſet, progrediebatur: eques noctu extrà caſtrorum obequitabat. Servi foris etiam tendebant. Erant quoque in inſtitutis militiæ hæc: Adverſum hoſtes eoſdem bellum ſæpè non gerendum, ne ii belli artes diſcant, & uſu multo habitum ac promptitudinem ſibi parent : maritimâ militià abſtinendum : turrium murorumque oppugnationes declinandæ: in prœlio vincendum aut occumbendum : fugâ, quæ turpis & morte pejor, ſaluti non conſulendum: ſcutum in pugnâ amittens ignominioſus habendus : hoſtibus in fugam effuſis & victoriam concedentibus cædendo non inſtandum, nec ultra modum in eos ſæviendum : cæſorum corporibus ſpolia non detrahenda : trophæum modò in victoriæ loco erigendum : victoria ſtrategemate parata, quàm parta apertà vi, majoris gloriæ cenſenda : Lacones infra annos XXX, & ſupra LX nati in expeditiones non ducendi, ſed tuendis rebus domi relinquendi, nec niſi cogente neceſſitate aut periculo gravi aliter faciendum. Stipendiorum ratio vetus

apud

apud Lacones perobſcura. Olim, cum uſus auri & argenti nullus apud eos eſſet, nec publici cenſus ulli, videntur ſine ſtipendiis aliis reip. militaſſe, tantũ commeatu contenti, quem vel à repub. accipiebant, qui militabant, vel ex hoſte quærebant. Quem autẽ reſp. præbebat, in eum aut tota civitas, aut ii maximè, qui domi manebant, de privatis ſuis cõferebant. Ærarium publicum quippe nullum: quod bellis gerendis ſæpe officiebat, aut difficultates haud parvas creabat. Pòſt, cum aurum & argentum cœpiſſent adamari, uſuſque eorum crebreſcere, & è manubiis à Lyſandro in urbem invectis ærario eſſet datum initium, ac ſociorum multi vectigales facti, alia ratio inſtituta, ſed eadem poſteris quoque non ſatis perſpecta. Hoc ſolum conſtat, ex eo tempore ſtipendium militi Spartano ex ærario ſolutum: ærarii verò curam ac poteſtatem potiſſimum penes ephoros, populi duces, fuiſſe: ærarium ſpoliis hoſtium, & ſociorum tributis cum tempore locupletatum, pecuniæ magnitudine, æraria reliquarum Græciæ civitatum procul ſuperaſſe. At ſociis Græcis, qui ſigna Laconum frequentes ſequebantur, à civitatibus ſuis ſtipendia pendebãtur: & ſi quæ civitates ex fœdere militẽ non

mitte-

mittebant, ab iis pecunia in uſum belli prȩſtabatur, quod fieri ex fœdere licebat.

Militia maritima.

Res maritimas ſerò admodũ & tenuiter premente Græciam Xerxe Spartani tractare cæperunt. Dein poſt longũ intervallum fervente bello Peloponneſiaco eodem reſpexerunt, ac majore ſtudio contra majorũ morem, & Lycurgi mentem in eas incubuerunt, & demum ope ſociorũ, qui claſſibus valebant, oppreſſis Athenienſibus maris imperium in ſe verterunt. In his rebus maritimis hæc iis legitima fuerunt. Conflatâ claſſe quacunq; quamvis in ea multò plurimȩ eſſent naves à ſociis inſtructæ, interdũ perpaucæ ab ipſis, tamen uſurpatione quadam majorum, aut jure per manus accepto velut Græciæ principes, ſummũ ei ducem ipſi dabant, quem ναύαρχον vocabant, cujus auſpiciis omnia gerebantur. Huic ἐπιστολέα aliquem utplurimum adjungebant, quem legatum claſſis dicere poſſumus. Nam vicem navarchi abſentis tenebat & nomine ejus res gerebat, ſummoque pòſt cum claſſis imperio potiebatur. Nonnunquàm etiam fiebat, ut navarcho titulus imperii, honoris ergo, tribueretur, ἐπιστολεῖ verò ob uſum & peritiam re-

rum,

rum, cui tamen navarcho per leges eſſe non licebat, imperium commendaretur. Quod Lyſandro accidit, qui Araco navarcho creato, viro rerum Aſiaticarum ac maritimarum ignaro, imperandique artium adhuc experti ἐπιστολεὺς additus, ipſe earum rerum & artium peritiſſimus cuncta pro arbitrio adminiſtravit, & res maximas geſſit, Athenienſium claſſem ad flumen Ægos delevit, urbes multas in Helleſponto, Aſiâ, inſulis, occupavit, Samum obſidione preſſit, Athenas ipſas in eas anguſtias redegit, ut deditionem facere, & ſtatum reipublicæ ſuæ mutare cogerentur. Quominus autem navarchus pro Araco crearetur, lex obſtabat, quæ vetabat, eundem bis imperium claſſis habere, ut Xenophon & Plutarchus teſtantur. Ipſe verò claſſis imperator jam antè fuerat, & ſucceſſorem acceperat Callicratidam, qui in prælio ad Arginuſas inſulas fortiter pugnans nuper occubuerat. Verum an annua fuerit ex lege navarchorum poteſtas, parum conſtat: Hoc modò ex Thucydide & Xenophonte patet, ſingulos vix annum in hoc imperio expleſſe, qui ab initio potentiæ Laconum maritimæ in eo ſibi mutuò ſucceſsêre ad debellatas à Lyſandro Athenas. Horum primus fuit

Aſtyochus in oram Aſiæ ad res gerendas miſſus anno belli Peloponeſiaci xx, inito paulò antè fœdere cum Dario Perſarum rege, cum poſt cladem Siculam civitates maritimæ paſſim ab Athenienſibus cæpiſſent deficere. Aſtyocho deinde Mindarus anno belli ejuſdem xxi eſt ſuffectus. Poſt hunc juxta Cyzicum cæſum ſecuti ordine ſunt Eteonicus, Cratiſippidas, Lyſander, Callicratidas, Aracus cum legato Lyſandro. Lyſander paulum ultra vertentem annum in præfecturâ hac claſſis relictus univerſum maris imperium Lacedæmoniis ſuis aſſeruit. Nondum deinde exacto quadriennio, poſt everſum à fratre Artaxerxe Mnemone rege Cyrum Perſam, iniquitate Tiſſaphernis regii præfecti, amicitia inter Lacedæmonios & Perſas ſoluta fuit, miſſuſque à Lacedæmoniis Thimbron cum copiis militaribus harmoſtes ſine titulo navarchi, ut civitates Aſiæ Græci nominis ab injuria Tiſſaphernis tueretur, ac libertati reſtitueret. Cui non ſatis feliciter rem gerenti ſucceſſor miſſus Dercyllidas. Dercyllidæ demum per triennium munere hoc haud parum felicius defuncto, cum ſpe majoris incrementi rerum Laconicarum ſurrogatus, & in Aſiam eandem cum copiis amplioribus miſſus

eſt

eſt rex Ageſilaus: eique, quod nunquàm antè acciderat, imperium pariter terra marique commiſſum Olympiadis XCVI anno primo. Is verò in proſperrimo rerum terreſtrium curſu claſſis imperium tradidit Piſandro conjugis ſuæ fratri, præteritis aliis præſtantioribus. Qui Ageſilao ſororio, ob bellum fraude Perſica in Græcia reſuſcitatum, ab ephoris domum ex Aſia revocato, à Conone Athenienſe ad Cnidum ingenti prælio navali ſuperatus vitam cum claſſe amiſit. Hac clade imperium Laconum maritimum infractum pene concidit, & magnam partem ad Athenienſes rediit. Et quanquàm multa à Spartanis, ſarta cum Perſis gratia, inſtaurando ei deinceps mota ſint, parum tamen profectum, novis identidem hoſtibus novis bellis contra eos in ipſa Græcia excitatis. Imperatori claſſis, ejuſve legato parebant reliqui præfecti omnes: qui tot erant numero, quot in claſſe triremes aut naves armatæ, quos proprio nomine, omnibus Græcis uſitato, τριηράρχους indigitabant, ſinguli ſingulis triremibus præſidentes. Hos ſatis conſtat ab iis civitatibus eſſe datos, quæ triremes inſtruebant, ac in claſſem conferebant, aliæ plures, aliæ pauciores. An verò quælibet civitas

etiam ἐπιστολέα aliquem ediderit, qui imperii aliquid in trierarchos cæteros ejuſdem civitatis haberet, parens tamen totius claſſis navarcho, id non ſatis certum eſt. Mihi quidem hactenus ex veterum monumentis cognoſcere non licuit. Trierarchos autem ſingulos in ſuæ triremis claſſiarios imperium habuiſſe, controverſum non eſt. Claſſiarii quot fuerint in ſingulis triremibus, dici non poteſt: nec numerus in his ſemper idem. Diſtinctos fuiſſe in tres ordines, imos, medios, ſummos, quemadmodum apud cæteros Græcos, ſic quoque apud Lacedæmonios, quidam autoritatem ſcriptorum mediæ ætatis ſecuti opinantur. Stipendio tamen pares fuiſſe omnes ex iis, quæ apud Xenophontem in rebus Græcis, & Plutarchum in vita Lyſandri legimus, veroſimile eſt. Nam nulla illic diſtinctio. Meruiſſe autem ſtipendium diurnum tres obolos, idque à Cyro Perſa intercedente Lyſandro auctum obolo uno, ut eſſet jam ordinarium obolorum quatuor, eamque ob cauſam claſſiarios multos relictis Athenienſibus in claſſem Laconicam ſe contuliſſe, ex iiſdem autoribus diſcimus. Vnde colligere licet, Athenienſes tum temporis obolos tantum tres, aut certè

minus quàm obolos quatuor in ſtipendium diurnum claſſiariis ſuis pependiſſe. Oboli tres valebant drachmæ Atticæ dimidium : drachma Attica erat denario Romano minor. Nam ſeptem denarii pares erant octo drachmis. Et denarius Romanus legitimi ponderis æquabat partem quaſi ſeptimam daleri imperialis hodierni , drachma Attica octavam ejuſdem. Ex quibus æſtimari ſtipendia iſta vetera poſſunt. Sed nec ſtatum, perpetuove idem ſtipendium id fuit, & majus pediti gravis armaturæ quàm claſſiario , & equiti multo majus quàm pediti ſolutum. Solutum autem claſſiariis aliquandiu à Perſarum rege ex pacto : antè & pòſt à civitatibus quæ naves in claſſem dabant , vel quæ navium loco pecunias in hunc uſum conferebant. Claſſiarios verò , quibus naves ab ipſis Spartanis datæ implebantur , paucos ex Laconibus, plurimos ex peregrinis conſcriptos fuiſſe credimus: quia Lacones rei nauticæ erant rudes, uſu maris per leges Lycurgi prohibiti : & quamvis ab oriente & meridie mari alluerentur: tamen litora habebant admodum importuoſa , ut unus portus recipiendis triremibus toto litorum tractu reperiretur idoneus. Ei Gytheo nomen erat in ſinu reducto, ubi & unicum

cum navale habebant Lacedæmonii: de quo igni cum ipſis navibus dando ad vires Lacedæmoniis incidendas conſilium quondam Athenienſibus ſuggeſſiſſe Themiſtocles, ſed id autore Ariſtide ab Athenienſibus eſſe repudiatum, perhibetur.

IV.

APPENDIX DESCRIPTIONI REIPVBLICAE LACONICAE ſubjicienda:

Complexa hiſtoriam ſuccinctam labentis tum reipubl. & ſtatus, tum fortunæ Lacedæmoniorum.

CVjuſmodi reſpublica Laconica fuerit, hactenus nobis expoſitum: nunc quomodo, & per quos gradus peſſum iverit, breviter dicemus. Nervos ei inciſos fuiſſe, & vires fractas bellis Thebanis, oſtendimus. Acceſſere clades bello ſacro, cui ſeſe cum Athenienſibus Lacedæmonii quoque miſcuere, acceptæ, ut jam penè deſpectui inter reliquas illuſtres Græciæ civitates Spartana haberetur. Cauſa labentis fortunæ præcipua

ac propria fuit neglectus legum & inſtitutorum Lycurgi,quod dictum etiam prius. Initium ejus ductum à victoriis Lyſandri, quòd auri & argenti uſum à Lycurgo vetitum, cum opum & elegantiæ ac delitiarum ſtudio in civitatem primum invexêre: quanquàm Lyſander ipſe in re familiari tenui, & veteris moris retinens vitam clauſerit. Illo verò uſu ſemel admiſſo cupiditas habendi ita exarſit in animis civium, ut in Alcibiade ſuo, ſeu exactè verum dicens, ſeu ſupra veri modum propter argumentum ſubjectum, teſtetur Plato, jam tum ſæculo illo plus auri & argenti privatim poſſediſſe Lacedæmonios, quàm omnes Græcos reliquos,regeſque etiam ejus civitatis fuiſſe locupletiſſimos, omnium rerum copiâ abundantes. Cum opum ac pecuniæ affluente poſſeſſione morum ſeveritas ſenſim prolapſa, victus tenuis ac parcus in luxum verſus, exercitationum & laborum aſſiduitas ac tolerantia decrementum paſſa, diſciplinæ partes multæ ſolutæ, artes militares neglectæ, & torpeſcentes, denique virtus illa priſca elanguit: poſtremò ex fortunarum inæqualitate pro amore mutuò, quo ſeſe invicem Lacones complecti ſolebant, deſpectus, livor, odium iis obrepſere.

Et tamen nonnunquàm memoriâ gloriæ majorum ſtimulati ſegneſcentium animi ad fortia conſilia capienda, & majorum veſtigia ſequenda ſe còmmoverunt. Exemplum eſto: Cum omnis reliqua Græcia partim cladibus attrita, partim blandis ſermonibus & promiſſis, oſtentatâque ſingulari benevolentiâ perſuaſa Corinthi in publico conventu, Philippum Macedoniæ regem, qui conventum indixerat, ſummum ducem ſuum, velut *αὐτοκράτορα* ad bellum contra Perſas gerendum communi decreto deſignaret, ſoli Lacedæmonii id recuſarunt. Idemque fecère ſecundò, cum à Philippi morte ſucceſſor ejus Alexander patrio regno feliciter inito, tumultuantibus initio Græcorum pleriſque, velut imperium illud Macedonum qualecunque excuſſuris, ſed mox felicitate juvenis conſternatis, in Peloponneſum repentè advolans eandem iſtam dignitatem eodem in loco, quo conventum convocaverat, & petiſſet à civitatibus & obtinuiſſet. Soli ſcilicet à conſenſu illo decretoque rurſum ſe ſegregarunt. Exiſtimabant enim idque palàm ferebant, perindignum eſſe, minimeque ſibi patrium, aliena ſigna jam ſequi, quorum auſpiciis, ut Græciæ principum, alii militare ſoleant. Poſt quæ

deletis in Græciâ Thebis ad incutiendum cæteris terrorem, quòd arma ſumere, & vim expectare auſæ fuiſſent, cum in Aſiam trajeciſſet Alexander, & ad Granicum fl. ac Iſſum urbem duobus ingentibus prœliis Perſas viciſſet, Syriam Ægyptumque armis occupaſſet, tranſmiſſoque Euphrate in Aſſyriâ ad ultimum certaminis diſcrimen juxta Tigridem ſe pararet, Lacedæmonii longinquam ejus abſentiam ſpeculati, & periculis, quibus victorioſus juvenis ſe objiceret, in ſpem erecti in Græciâ arma contra eum moverunt, & reliquas civitates ad reſumendam libertatem in idem bellum ſecum traxerunt. Sed res adminiſtrata majoribus animis quàm viribus ac ſucceſſu auſpiciis Agidis regis. Cui cum occurreret Antipater Macedoniæ præfectus, veteranus Philippi dux, ingenti exercitu XL mill. partim ex Macedonià partim ex Græciâ conflato inſtructus, graviſſima pugna in Peloponneſo commiſſà, victi quidem cum rege ſuo Lacones eorumque ſocii, multitudine nimirum hoſtium obruti, qui duplo ferè majore numero erant, fortunæ ceſſerunt, ſed tam fortiter rem geſſerunt, ut hoſtibus quoque admirationi eſſent: inprimis Agis rex jam ſaucius, & ægrè ſe ſuſtinens, & jam à

proxi-

proximis ex acie aliquo uſque elatus, cum in ſe venientes Macedones cerneret, ſuis, qui reliqui erant, abcedere, & melioribus patriæ rebus ſe reſervare juſſis, ipſe genibus nixus tam animoſe eos excepit, & feriit; ut fortuna quidem multò minor, ſed virtute militari nihilo inferior Alexandro cenſeretur. Tandem verò lanceâ pectus trajectus vitam cum ſanguine profudit. In ea pugna partium Laconicarum quinquies mille CCCLX occubuiſſe, hoſtium ſupra duo M ceciđiſſe feruntur: licet Curtius horum numerum coarctet, Laconum verò vix quenquam niſi vulneratum in caſtra rediſſe fateatur. Antipater victoriâ contentus, nec quicquam amplius in victos molitus, tantum legatos ad regem Alexandrum deprecandi cauſa, ex ſociorum conſilio mittere eos juſſit. Græcia omnis hac clade Laconum territa conticuit, quievitque. Alexander culpam deprecātibus ignovit. Græcia enim quietâ opus ſe tum adhuc habere putabat. Sed Dario debellato, Perſia ipſa & Perſici imperii provinciis in oriente & ſeptentrione ſubactis, Indiâ in poteſtatem redactâ, cum victor Babylonem revertiſſet, & nihil jam metuens literas inde in Græciam miſiſſet, quibus præcipiebat, ut civitates exulibus liberum in patriam

reditum concederent, rurſum commoti Græci, quibus id contra opinionem accidebat, & tyrannicum dominatum contra leges ſapere videbatur, in arma verſi ſunt. Vnde bellum Lamiacum quod dictum, fuit ortum, geſtum anno proximo à morte Alexandri contra eundem Antipatrum, principibus civitate Atticâ & Ætolis. Quod deſiit tandem in oppreſſionem libertatis Atticæ, & dominatum Antipatri: de quo dictum in rebus Athenienſium. Intereà flacceſcente virtutis vigore apud Spartanos, quod reliquum ejus erat, ab Areo rege, Pyrrhi Epirotæ, inclyti bellatoris coætaneo, & ejuſce filio Acrotato, extinctum periit. Hi enim phiditiorum morem, ut nos docet Athenæus, ſolverunt, & à victu parco, qui in phiditiis uſurpabatur, in delitias, & effuſum epularum luxum, exemplo & autoritate præeuntes, civium cœnas traduxerunt. Inde in omnem molliciem, & quæ eam comitantur vitia, civitas prolapſa priſtinæ diſciplinæ & ſeveri moris nihil ferè retinuit. Præſertim cum Leonidas, qui poſt Acrotatum pro filio ejus Areo juniore impubere regnum adminiſtravit, & poſt mortem ejus rex factus fuit, prædeceſ-

ſorum

ſorum veſtigia ſequeretur, & Lycurgi inſtituta conſultò peſſundaret, & pro rege tyrannum ſe gerere occiperet. Quam ob cauſam turbato regni ſtatu (nec enim omnes id ferre poterant) principe Lyſandro ephoro, ex poſteris Lyſandri Athenarum debellatoris, regno dejectus, & Cleombrotus quidam, qui & gener ipſius & proximus agnatus erat, dejecto ſurrogatus fuit. Sed malo reipublicæ fato, idem à factione ſuâ reſurgente reductus pulſo Cleombroto prioribus veſtigiis inſiſtere perrexit, atque adeò ſe ipſo factus eſt deterior. Cui cum & jam antè, & tum rurſum obſiſteret Agis alterius familiæ rex juvenis, ex prioris Agidis fratre Eudamidâ pronepos, & inſtituta Lycurgi inſtaurare ac reducere in ſcenam ſummo ſtudio niteretur, atque ipſe exemplo in omnibus præiret, agros opeſque ſuas, & matris aviæque, quæ locupletiſſimæ erant, ipſis volentibus in medium conferret, promulgatâque lege novam diviſionem & ſortitionem ad exemplum Lycurgi moliretur, atque omne æs alienum abolere, & æqualitatem illam facultatum veterem reſtituere pararet, ab avunculo ſuo Ageſilao ephoro, homine ſupra modum avaro, & potente, ac fraudibus graſſante, deceptus ac deſtitutus, ut per-

agere, quod cæperat, non poſſet, tandem ab ephoris cæteris in gratiam Leonidæ per ſummum ſcelus in carcerem abreptus, ibique cum matre & aviâ, fœminis optimis, manu carnificis ſtrangulatus vitam finiit, regum Spartanorum integerrimus, & publici boni amantiſſimus. Non diu pòſt Leonidæ defuncto ſucceſſit in regnum filius ejus Cleomenes, ingenio peracri, excelſo, audaci, ſed æquè vafro, magnæ potentiæ ac famæ parandæ avidiſſimo: quod ejus ingenium velut in ſpeculo repræſentatum in parallelis ſuis depingit Plutarchus. De rebus ejuſce, quoniam autore eo maxima reipublicæ facta eſt converſio, dicemus paulò prolixius. Duxerat vivente adhuc, & penè cogente patre conjugem Agiatidem, Agidis regis occiſi viduam, Gylippi filiam, magnas opes poſſidentem, indole & formâ eximiam, inimiciſſimam Leonidæ, ſed utriuſque mariti amantiſſimam: à quâ Agidis inſtituta & conſilia in adminiſtrandis privatis publiciſque negociis, cujus gratam univerſo populo memoriam eſſe videbat, perdidicit. Ad ejus igitur imitationem initio ſeſe componens civibus benignum, facilem, affabilem ſe ferebat, eratque in veſte, & omni vitæ ratione adſtrictus, luxum omnem & regium faſtum averſans,

ſans, & quaſi faſtidiens, totuſque popularis, ut regii moris nihil in eo conſpicere poſſes. Verum omnia hæc ad verum in civitate dominatum ſibi parandum referebat, longè diverſum ab Agide ſpectans. Nam, ut dixi, magni nominis & magnæ potentiæ cupidine ardebat. Nomen autem regium ſe quidem ferre, poteſtatem verò & vim regni penes ephoros eſſe experiebatur: quod concoquere animus ejus vaſtus, ſublimis, ad majora adſpirans haudquaquàm poterat. Itaque novatis rebus ſibi opus eſſe rebatur. Quod quia inter arma proclivius eſſe quàm in pace arbitrabatur, bellum quærebat. Ad quod cum occaſionem ipſi daret Aratus Sicyonius Achæorum prætor, rerum ſocietatis Achaicæ augendarum ſtudioſiſſimus, eam cupidiſſimè arripuit. Nam ephoris volentibus, quibus Arati conatus etiam diſplicebant, exercitu confecto, in Aratum & Achæos duxit: & cum prima feliciter ſucceſſiſſent, telam orſus eſt, quâ magna pars Peloponneſi turbata fuit, & bella ex bellis nata ephoris, ne adverſarentur ſibi, pecuniâ & gratiâ maternâ corruptis. Atque interim Archidamum Agidis fratrem fugâ è manibus patris Leonidæ elapſum, cum occideretur Agis, apud Meſſenios exulantem,

tem, cui regni ſucceſſio in eà familiâ debebatur, honeſtiſſimo prætextu velut ad regnum in patriam revocatum, diſſimulatâ voluntate ſuà, per eos, qui Agidem necaverant, quaſi vindictam ab eo metuentes, interemit, ut ſolus in ſceptro maneret. Nec diu pòſt in Arcadià re feliciter geſtà, animo ad majora audenda erectus, negocio cum vitrico, viro locuplete, & inter cives potentià præcipuo, Megiſtono, cui mater firmandi filii ergo denupſerat, communicato, & per hunc pluribus ſibi cóciliatis, facinus concepit & patravit immane, atque hactenus in civitate Laconicâ inauditum. Nam ad urbem adducens militares copias priuſquàm ipſe eam ingrederetur, ephoros in triclinio pro more publicè cænantes, nec quicquam minus opinatos, quos ſacroſanctòs & inviolabiles civitas habere ſolet, per præmiſſos ſatellites inter ipſas epulas trucidavit: eumque magiſtratum regibus & populo, ut dicebat, gravem, & præter inſtituta Lycurgi in republicà receptum, & paulatim ex humili conditione ad poteſtatem regiâ majorem progreſſum, è republicâ ſuſtulit. Horum cædi ſtatim addidit cædem decem aliorum, qui ſuccurrere ephoris conati fuerant. A quieſcentibus vim abſtinuit. Poſtridiè ſellas

ephororum quatuor disjecit, unâ tantummodò reliĉtâ, in quà ſedens ipſe jus populo, quod ephori facere ſolent, dicturus erat; ſimulque LXXX cives proſcriptos, quos ſuſpectos habebat, miſit in exilium. Tum concione convocatâ, cum multa dixiſſet, quibus rationem reddebat factorum ſuorum, oſtendiſſetque etiam Lycurgi exemplo, ſine vi ac metu reformari rempublicam, & peſtes in eâ ſubnatas, & robur jam nactas (ſic ephoros vocabat) ſummoveri non poſſe, ut plebem turbatam demulceret, ſibique devinciret, quaſi Agidem imitaturus promiſit, æs alienum univerſum ſe deleturum, agroſque & reliquas fortunas omnium, ut fecerat quondam Lycurgus, ad æqualitatem redacturum, atque ita invidiam ſimultatemque è civitate profligaturum; quinetiam optimis quibuſque peregrinorum in civium numerum adſcriptis civitatem contra pericula tutiorem effecturum. Statimque novis tabulis propoſitis, juſſit omnes, quicquid poſſiderent agrorum & aliarum rerum, in commune conferre: primuſque id fecit ipſe, & ut idem quoque facerent, amicos, quibuſcum jam antè egerat, induxit: horumque exemplum, ut tradit Plutarchus, omnes demum cives ſecuti ſunt. Quo facto, & è per-

peregrinis civium numero ſuppleto, nova partitio inſtituta, vocatique in ſortes etiam in exilium paulò antè ab eo pulſi, iiſque reditus in patriam, turbis ſedatis, promiſſus. Delecti ex omni numero validiſſimo quater mille pedites, armaturâ gravi inſtructi, edoctique pro lanceis ſariſſas utrâque manu tractare, & clypeis novo modo uti, valida manus in omnes caſus parata. Tum ad formandam juventutem, & revocandam in uſum diſciplinam veterem, & exercitia & convivia decentem in modum inſtauranda Cleomenes converſus, priſcaque & generoſa vitæ omnis ratio Laconibus olim uſitata in ſcenam ab eo reducta, paucis invitis, pluribus ſpontaneis morem ei gerentibus. Ad hæc ad invidiam nominis monarchiæ declinandam frater Euclides (alii Epiclidem vocant) regni collega ab eodem adſcitus: duoque reges ex eâdem familiâ tum primum Lacedæmone facti, quanquam verè imperii jus penes unum Cleomenem manſerit. Sic domi rebus conſtitutis, & quaſi in tuto locatis, cum exercitu egreſſus ex urbe eſt, ut inanem & falſam de ſe opinionem vicinis inimicis demeret. Audiebat enim cum alios, tum maximè Aratum Achæorum prætorem exiſtimare

mare

mare & dictitare, ob res domi commotas non auſurum ipſum ab iis nunc diſcedere, & foris quicquam tentare. Quam ob cauſam cum exercitu Arcadiam vicinam ingreſſus in fines Megalopolitanos irrupit, omniaque circum circa diripuit, & cum ingenti prædâ regrediens, cum ludiones Meſſane venientes in itinere fortè intercepiſſet, in hoſtili regione theatro excitato, velut otioſus & nihil metuens per diem totum ludos edidit ſpectante exercitu, iiſque ipſe præſedit. Id fecit, non quòd his afficeretur animus ipſius, ſed ut quaſi ex alto deſpicere ſe hoſtes ſuos, iiſque hoc modo inſultare demonſtraret. Nam ad oblectamenta ludicrá, ad delicias, & regium luxum quod attinet, non alium ſe ferebat dominatu jam parto, cum nomine pariter & re rex eſſet, quàm antè, cum ad dominatum adſpiraret, omninoque iiſdem artibus quibus paraverat, eundem tuebatur, diſſimillimus aliorum regum. Nihil in eo aulici faſtus, nullæ delitiæ, nullus ſplendor aut pompa, nulla apud eum ludionum, pſaltriarum, ſimilium hominum turba: in victu, veſte, omni apparatu etiam tum parcus, ſobrius, adſtrictus, ut mos veterum Laconum habebat: quem morem non præcepto ſolum, ſed exem-

plo

plo quoque ſuo adſtruebat & promovebat: omnibus comis, benignus, alloquium petentibus preceſque offerentibus ultrò occurrens, in colloquio benevolentiam & vultus hilaritatem præ ſe ferens, omnibus commodus: legatis & hoſpitibus quos convivio excipiebat, menſa altera juxta ſuam appoſitâ, in cibo & potu pluſculum indulgens, non adſtringens eos ad aſperiorem morem Laconicum. Denique exemplar ſe præſtitit hac morum civilitate principis laudati, & amorem ac favorem multorum vicinorum extra pomeria regni ſui ſibi conciliavit, portas quoque urbium ſibi aperuit, eaſque à ſocietate Achæorum alienatas ad ſe traduxit: promptitudine verò armorum, & audaciâ ac fælicitate Achæos, in eorum regionem invadens, conſternavit, prælioque commiſſo latè vicit, Aratum certamen detrectantem, hactenus florentem gloriâ, virtuteque & gratiâ inclytum, in contemptum apud eos & eorum ſocios adduxit: & niſi in ſubitum morbum ex hauſtu aquæ frigidæ in itinere, qui cum vehementi ſanguinis fluxu uſum linguæ ei ademit, incidiſſet, obtinuiſſet ab Achæis id, quod poſcebat; totius ſcilicet gentis ejus princeps deſignatus fuiſſet. Verum dum ipſe Lacedæ-

cedæ-

cedæmonem reverſus valetudinem curabat ſuam, Arati ſolertiâ res fuit converſa. Vrebat enim hoc Aratum, quòd ignorare non poterat, fortunæ & potentiæ Cleomenis incrementum, ſuum decrementum futurum. Itaque ad incidendum fortunæ illius curſum occultè fœdus cum Antigono Macedonum rege pactus, cum omnium ordinum ſocietatis Achaicæ conventus ageretur Argis, ad quem etiam venturus erat Cleomenes, ut quod nuper cœperat cum Achæis, pertexeret, callidè perſuaſit Achæis iiſdem, ut ab adventante peterent, ut aut acceptis obſidibus xxx ſolus colloquii ergò urbem ingrederetur, aut ſi cum exercitu venire mallet, ad Cyllarabium, locum extra urbem, agi ſecum pateretur. Quibus ad ipſum relatis cum jam urbi propinquus eſſet, indignatus vehementer, quod conditiones has ſibi ignominioſas, & prioribus promiſſis non ſatis congruas eſſe arbitraretur, extemplo bellum Achæis indixit. Secutaque eſt apud Achæos magna rerum commutatio, multæque civitates ab iis averſæ, plebe paſſim in ſpem novarum tabularum ad exemplum eorum quæ Lacedæmone erant acta, erectâ. Nec mora, exercitu in Achaiam rapto Pellene urbs ab ipſo occupata;

Argos inopinato adventu ejus oppreſſum captumque, Phlius Cleonæ partibus adjectæ, Corinthus etiam à Megiſtono ipſius vitrico in poteſtatem redacta. Epidaurus, Trœzen, Hermione, Argivæ regionis urbes, ab ipſo Cleomene in fidem acceptæ: ager Sicyonius vaſtatus, tota Peloponneſus turbata. Sed cum Antigonus acceptâ in pignus fidei arce Corinthi cum exercitu Peloponneſum ingreſſus eſſet Arato & Achæis auxilia laturus, Corinthus ſtatim à Cleomene defecit, exemplumque hujus Argos quoque, quò ſe Cleomenes paulò antè receperat, ſecutum, omnis fortuna Cleomenis ſubitò mutata: uxor quoque ejus, quam impensè amabat, in ipsâ illâ fortunæ converſione, morte rapta. Quo tempore Lacedæmonem reverſus Cleomenes ad vires recolligendas, à Ptolemæo Ægypti rege literas accepit auxilia contra Antigonum promittentes, ſi matrem Crateſideam & liberos ſuos obſides in Ægyptum mitteret. Hac conditione quamvis durâ admiſsâ, cum non abnueret mater, ſed ultrò filium, ut id faceret, hortaretur, in ſpem rurſum erectus ad conficiendas armandaſque quàm maximas copias ſeſe accinxit. Inter quæ Antigonus exercitu ſuo cum Achæis conjuncto Arcadiam ingreſſus

greſſus Tegeam, Mantineam, Orchomenum, quæ partium erant Cleomenis, ab eo avulſit. At Cleomenes ſervis ad pileum vocatis, quotquot eorum quinque minas Atticas conferre vellent, (confecta hoc modo ſunt quingenta talenta,) duo manumiſſorum millia more Macedonico armavit, ad eos leucaſpidibus Antigoni opponendos: concepitque animo facinus arduum. Erat tum fortunâ florens urbium Arcadiæ maxima Megalopolis, in ſe nec minor nec infirmior Lacedæmone, ob quam potiſſimum vocantibus Achæis in Peloponneſum cum copiis veniſſe Antigonus, non longè ab eâ tum remotus, dicebatur. Hanc, ut conſtituerat, repentino incurſu, ut omnium opinionem anteverteret, Cleomenes invaſit, ſuperatoque muro, quâ minimè cuſtoditus erat, oppreſſit, poteſtatiſque ſuæ fecit, cæſis civium, qui reſiſtere auſi fuerant, circiter mille, cæteris fugâ, quâ quiſque poterat, è manibus ejus ſeſe eripientibus, plurimis verò Meſſenen curſum intendentibus. Ad hos à Lyſandridâ, qui cum paucis aliis vivus in poteſtatem ejus venerat, perſuaſus præconem cum eo ipſo & Theoridâ Meſſenen miſit, denunciavitque, licere profugis ad ſua inviolata reverti, & in patriâ vivere, ſi

relictis Achæorum partibus Lacedæmoniorum ſocietati & amicitiæ ſe dare velint. Quam conditionem benignitatis ſpecie præclarè blandientem cum recuſarent, profugi à Philopœmene principe civitatis ſuæ, juvene tum primum ad famam ſuccreſcente moniti, qui dicebat, non hac mente, ut patriæ & fortunis ipſos reſtitueret, ſed ut domum reverſos ſimul omnes perderet, iſta Cleomenem polliceri, nec ferendos eſſe tam nefarii conſilii internuncios, actutumque iſtinc abire cogendos, Cleomenes ira incenſus, ac velut in furorem actus urbem Megalopolim hactenus adhuc illæſam militi diripiendam dedit, ſigna & tabulas pictas, quibus urbs abundabat, Spartam transferri juſſit, plurimas maximaſque urbis partes evertit. Tum properanter Spartam repetiit, Antigoni & Achæorum metu, quos exiſtimabat Laconiam abſente ſe eſſe invaſuros. Sed cum quieſcerent hi conventu agendo occupati, & militem ſparſim in hybernis haberent, ipſe cum audiſſet Antigonum cum amicis & pauculis copiis Argos profectum eſſe, cum exercitu ſuo in agrum Argolicum incurrit hoc conſilio, ut Antigonum amicorum & ſociorum res uri, agi, ferri videntem & audien-

audientem vel pudore & calumniis malevolorum motum ad inconſultam pugnam eliceret, vel certamen detrectantem in odium contemptumque adduceret. Verum actum egit. Nam Antigonus ſapienter contumelias ſuorum perpeti & devorare maluit, quàm fortunam omnem temerè in diſcrimen dare. Ille autem obvia cuncta vaſtans, & ad Argorum muros accedens, inſultationumque & illuſionum & contumeliarum in incluſos nihil faciens reliquum, tandem velut ſatiatus ſe recepit. At cum audiſſet Antigonum Tegeam conceſſiſſe, ut indè regionem Laconicam adoriretur, ipſe rurſum alia via Argos contendens totum agrum Argivorum denuò peſſum dedit, ſata jam matureſcẽtia protrivit, & in proxima urbis iterum progreſſus, hoſtis contemptum omnibus quibus potuit modis oſtentavit. Cumque cognoviſſet, Antigonum quoq; Argos rediſſe, & viarum anguſtias præſidiis inſediſſe ad reditum impeditum ſibi faciendum, diſſimulato omni metu exercitum Phliuntem Argivi agri oppidum reduxit, ibique dejecto Ologunti præſidio, ſecundum Orchomenum Arcadicum deſcendens in ſua devênit: atque his actis, ait Plutarchus, non ſolum Spartiatis ſuis animos addidit,

ſed hoſtibus quoque admirationi ſummæ fuit, præclaruſque belli dux ab iis eſt habitus: quippe qui unius modò civitatis viribus fretus contra Macedonum opes, & univerſos reliquos Peloponneſios bellum hactenus ſuſtinuiſſet, & quidem ita ſuſtinuiſſet, ut non ſolum Laconiæ ſuæ fines à belli cladibus ſervarit intactos, ſed etiam hoſtiles agros latè vaſtarit, urbeſque eorum ingentes occupaverit; quæ ſanè non vulgaris virtutis & magnanimitatis eſſe exiſtimabantur. Tandem verò pecuniâ, belli & omnium rerum agendarum nervo, deſtitutus, atque ita bello tanto diu alendo impar, ad dimicandi conſilium de rei ſummâ, dum adhuc mercenarios milites in obſequio haberet, coactus eſt deſcendere. Antigono enim & Achæis cum exercitu magno peditum XXVIII millium, equitum mille ducentorum in Laconiam ingreſſo, ipſe ut rebus ſuis, quantum poſſet, proſpiceret, ad Sellaſiam Laconiæ urbem cum copiis ſuis conſedit, in quibus erant pugnatorum millia XX: in his verò fuiſſe ſexies mille Spartanos, Plutarchus perhibet. In hunc cum ſe inferrent hoſtes, prælium commiſſum eſt graviſſimum, in quo ſtrenuè res utrimque geſta, meliore Macedonum & Achæorum fortunâ. Cecidêre à

parte

parte Cleomenis mercenariorum plurimi, Spartani, ut vult Plutarchus, exceptis c c, omnes, atque in his fortiſſimè pugnans Euclides Cleomenis frater & collega. Cleomenes ipſe cum paucis equitibus Spartam ſe recepit de fortunâ jam prorſum deſperans, & breviſſimè cum ſuis locutus ne cibo quidem potuve ſumpto per noctem ſtatim Gythium contendit ad mare, atque ibi cum intimis naves conſcendens in eum finem jam antè paratas relicto portu in Ægyptum ſe contulit ad Ptolemæum regem ſibi amicum.

Αὐτονομία cum vetere libertate ab Antigono & Achais Lacedæmoni reddita, & ſtatim rurſus corrupta.

ANtigonus victor cum Arato & Achæis obſiſtente nemine Spartam ingreſſus (ſuaſerat enim civibus diſcedens Cleomenes, ut in præſens fortunę cederent) veterem rempublicam cum plenâ libertate civitati reddidit, & ſine ullo maleficio, ne præſidio quidem illic relicto, diſceſſit. Civitas ephorum magiſtratu cum reliquo ordine civili ex formâ ſolitâ inſtaurato, de novis regibus creandis ne audire quidem æquo animo potuiſſe traditur, quandiu in

vivis erat exul Cleomenes. Adeò perditè hunc ea, quæ poſt cladem ſupererat, popularis multitudo amabat. Eadem verò diſſueta jamdudum legibus & legitimis imperiis parêre, libertatem benè ferre neſcia, quietis impatiens, turbida, factioſa, fidis monitoribus aſpera, cum hoſtem externum non haberet, domi tumultuabatur, & ſanguine civili ſeſe polluebat. Et ferè cujuſmodi ephoros annuos habebat, ita huc aut illuc impellebatur. Reſumpſerant tum arma contra Achæos Ætoli, nunquàm ferè quieti, gens ante omnes cæteros Græcos effera, infida, prædandi ſemper avida, ut eam deſcribit Polybius. Achæorum verò ſocius & amicus erat Philippus Macedoniæ rex Demetrii filius, eo tempore adhuc juvenis, ſed ingenio haudquaquàm ſocors; non iners, qui non ita nuper defuncto Antigono ſucceſſerat. Ab Ætolis ad arma cum ipſis jungenda ſollicitabantur Lacedæmonii: quorum nonnulli, qui ingeniis erant turbulentiſſimis, & civium cæde dextras polluerant, jam tum ſecretò cum iiſdem conſpiraverant, & fœdus junxerant. Et jam plurimorum animi publicè quoque iſtuc inclinabant, cum è ſenioribus quidam, qui rectius ſentiebant, ſurgentes graviter contradicerent,

rent, & memoratis Macedonum & Achæorum recentibus beneficiis, Ætolorum autem nuperis atrocibus maleficiis, majori parti populi perſuaſerunt, ut exiſtimarent, in ſocietate illorum eſſe manendum, ab horum fœdere abſtinendum; effeceruntque ab ephoris, qui tunc erant, adiuti, ut in eam ſententiam decretum ſcriberetur. Quâ re efferati partium adverſarum principes, & ſecum frementes, qui ſtatum talem ferendum ſibi non putabant, ſtimulati tum Achæorum odio, tum prædarum cupidine, facinus animis conceperunt ſceleſtiſſimum. Erat in more Lacedæmoniis à majoribus per manus tradito, ſolenni die, cum ſacrum fiebat in æde Minervæ Chalciacæ, cui præſentes adeſſe, & ſacrum peragere omnes ſimul ephoros oportebat, univerſos, quibus ætas juſta erat, in armis pompam ducere juxta ædem eandem. Ea pompa cum duceretur, juvenes quidam conjurati, à principibus factionis conducti ſubitò in ædem irrumpentes, quæ ab omni memoriâ tutum confugium & aſylum eſſe ſolet hominibus etiam facinoroſis, capitiſque pœnam promeritis, ephoros omnes ſacris operantes ad ipſam Deæ menſam atque aram trucidarunt. Immane ſcelus omnem mo-

dum atrocitatis excedens, ut ferebant gentilium jura & religio, ſive trucidatos ſpectares, qui inviolabiles & ſacroſancti habebantur, ſive tempus, ſive locum, ſive negocium, cui tunc trucidati vacabant. Adeò tum jus & fas à factioſis iſtis contemnebatur, dummodò pervenirent iſtuc, quo contendebant. Patrato tam immani ſcelere, alios etiam è ſeniorum numero, quos ſenatores fuiſſe exiſtimo (γέροντας enim Polybius appellat, qua voce participes ſenatus dici ſolent) occiderunt: reliquos, qui Ætolicæ ſocietati non aſſentiebantur, in exilium egerunt. Tum è factione ſuâ novis ephoris creatis fœdus cum Ætolis palàm pepigerunt. Tanto flagrabant odio in Achæos, tanta in Macedonas ingratitudine laborabant, tanto deniq; amore ac deſiderio Cleomenem ſuum, illorum hoſtem, de ſe, uti judicabant, benè meritum, quem ope Ægyptii rediturum in patriam ſperabant, regem popularem perſequebantur.

Novi reges Lacedamone creati.

VErum cum non multò pòſt nunciatum eſſet, hunc cum liberis in carcere Ægyptiaco ob tentatas res novas peremptum eſſe, tunc ademptâ ſpe de reditu illius, ut ſpeciem reſtituerent rei-

publicæ

publicæ prioris, ad creationem novorum regum tum ephori, tum multitudo popularis reſpexerunt. Creatuſque eſt triennio jam à fugâ Cleomenis circumacto ex Euryſthenidis Ageſipolis quidam admodum adhuc puer ſucceſſionis jure proximus. Nepos enim erat ex filio Cleombroti, qui rex aliquandiu fuerat, Leonidæ gener & æmulus agnatuſque, patre ejus eodem cum ipſo nomine jam defuncto. Ex Proclidis quanquàm ſupereſſent etiam ex Agidis fratre Ageſilao filii duo regni capaces, & præter hos alii remotiorum graduum, tamen his omnibus præteritis (credo quod Cleomenis factio vindictam ab his metueret) Lycurgus à regio ſtemmate alienus, ſed in factione acer, ſceptro donatus fuit. Conflatum igitur bellum difficile contra Macedonas & Achæos, maximis periculis & detrimentis totam regionem Laconicam & ipſam urbem Lacedæmonem involvit. Nam Philippus caſtigatis primum domi Ætolis, dein cum magno exercitu in Peloponneſum veniens, & Achæis ſe jungens, direptis & evaſtatis obviis, quæ Laconici juris erant, ad ipſam Lacedæmonem acceſſit, caſtriſque inter urbem & Eurotam fluvium urbi proximum poſitis in ſummum diſcrimen & terro-

terrorem maximum eam conjecit, & ob hyemem ingruentem iſtinc abiens, rurſumque in agrum Laconicum reverſus, oppidis etiam minoribus occupatis univerſum eum miſerrime afflixit. Deinde in Macedoniam revocatus, rebus illic conſtitutis, in Ætolos converſus, iſtuc neceſſitatis eos redegit, ut tum ipſi, tum ipſorum ſocii Lacedæmonii malis fracti talibus conditionibus pacem petere & admittere cogerentur, quales ab hoſtibus dabantur. Factum, cum bellum duraſſet annos quaſi tres, & paulo antè in Italià malè contra Annibalem Pænorum ducem pugnatum eſſet à Romanis ad Traſimenum Hetruriæ lacum. Res geſta hoc bello nomine Lacedæmoniorum auſpiciis regis Lycurgi. Belli hujus jam ardentis initio, cum in Triphyliâ regione Eleis & Meſſeniis & Arcadibus finitimâ feliciter rem gereret Philippus, regno pariter & vitæ Lycurgi inſidiæ domi ſtructæ à Chilone quodam ſtemmatis regii viro, qui ob genus ſe regno digniorem cenſebat, & ſibi ab ephoris, à quibus præteritus, & regnum Lycurgo venditum erat, inſignem injuriam eſſe factam arbitrabatur. Conſilii autem ejus erat, exemplo Cleomenis novæ ſortitionis & partitionis agri ſpem plebi ſubjicere:

quà

quâ oſtentatâ ſibi perſuaſum habebat, plebem hujus rei cupidam ſtatim partibus ſuis acceſſuram. Dein adſcitis ſibi ducentis, quos conſilii participes fecerat, rem ipſam ſic occæpit. Primum in ephoros, quibus erat infenſus, & quos pro Lycurgo omnia facturos eſſe,& ſibi impedimento futuros exiſtimabat, pro more loco uſitato ſimul cænantes impetum fecit, eoſque inter epulas, ut quondam Cleomenes, neci dedit, dignos prorſus tali eventu, inquit Polybius, qualem facinoribus ſuis promeruerant. Tum rectâ ſe ad ædes regis Lycurgi curriculo ſe contulit: ſed is monitu & ope vicinorum & amicorum, dum domus invadebatur, furtim celeriterque ſubductus manus e,us evaſit, & fug. in locum tutum ſe recepit. Chilo autem hoc conatu præcipuo fruſtratus, quanquàm jam penè de re deſperaret, tamen audendum ratus, cum ſuis in forum dato impetu, inimicis, quos illic reperit, manus intulit, neceſſarios & amicos verbis excitavit, cæteris ſpes illas, quas diximus, oſtentavit. Sed cum neminem videret moveri, partibuſque ſuis jungi, non paucos autem contra ſe coitiones facere, abjectâ prorſum omni ſpe ſubduxit ſe clàm, & occultâ fugâ per univerſam regionem Laconicam

elapſus,

elapſus, exutus omni fortunâ exul ad Achæos pervênit. Lycurgus in ſua rediit. Ephoris occiſis alii ſurrogati. Apud quos haud diu pòſt Lycurgus delatus, & ſuſpicione ſiniſtrâ gravatus, cum id ipſe perſentiſceret, metuens ſibi ad Ætolos confugit. Sed poſtea errore ſuſpicionis comperto ab iiſdem ephoris revocatus ſceptrum recepit. At quamdiu in ſceptro manſerit, aut in vitâ ſuperſtes fuerit, nobis non conſtat. Nam quæ de Polybio nobis reſtant naufragii tabulæ, qui iſta poſteritati tradidit, de hiſce ſilent. Hoc ſolummodò cognoſcimus, collegam Lycurgi Ageſipolim nondum puberem ab ipſo Lycurgo & factione ejus, incertum, quam ob cauſam, aut quâ arreptâ occaſione, in exilium eſſe actum, exulemque apud Achæos cum multis aliis patriâ ejectis vitam toleraſſe diu. Sic enim de eo Livius libro IV decad. IV ex Polybio ſua transſcribens, exponens acta T. Quintii Flaminii in Græciâ ſub conſulatu L. Valerii Flacci, & M. Portii Catonis, qui congruebat ad annum urbis Romæ conditæ DLIX: *Ipſorum quoque Lacedæmoniorum exules permulti tyrannorum injuriâ pulſi ſpe recuperandæ patriæ in caſtra Romana (ea ad urbem Lacedæmonem poſita erant) convenerunt.*

Multi

Multi antè erant jam per aliquot ætates, ex quo tyranni tenebant Lacedæmonem, alii ab aliis expulſi. Princeps erat exulum Ageſipolis, cujus jure gentis regnum Lacedæmone erat, pulſus infans ab Lycurgo tyranno poſt mortem Cleomenis, qui primus tyrannus Lacedæmone fuit. Hæc ipſa verba Livii. Et Polybius eclogâ XLIX: *Eo tempore,* inquit, (id tempus congruebat cum anno urbis Romæ DLXXI, cum conſules eſſent Q. Fabius Labeo, M. Claudius Marcellus, annis poſt mortem Cleomenis in Ægypto & initium regni Lycurgi apud Lacedæmonios quaſi XXXVI,) *legati Romam miſſi fuêre ab iis, qui Lacedæmone exulabant, inter quos erant Arceſilaus & Ageſipolis, qui cum puer eſſet, rex Spartæ fuerat. Hos piratæ in mari fortè deprehenſos occiderunt: in quorum locum alii ſubmiſſi Romam venêre.* Ita Polybius. Poſt hunc Ageſipolim patriâ pulſum ſolum Lycurgum regno incubuiſſe, mihi veroſimile eſt. Poſt Lycurgum Machanidas tyrannidem Spartæ invaſit, qui nomine & re ſuis tyrannus fuit. Verum in quod tempus initium ejus inciderit, nec hoc nobis notum ob amiſſam majorem partem lucubrationum Polybii. Primam ejus mentionem reperio apud Livium ad annum urbis

Romæ conditæ DXLVI, quo conſules Romani fuêre, M. Claudius Marcellus V, T. Quintius Criſpinus, uterque cruenta morte in conſulatu illo abſumptus: qui annus XIII fuit belli Punici II, Olympiadis CXIII primus. In actis verò anni proximè ſequentis, quo Aſdrubal Barchinus Annibalis frater ex Hiſpaniâ in Italiam cum exercitu veniens ad Metaurum occubuit, idem Livius, & ante hunc Polybius libro X, cujus fragmenta habemus, eundem Achæos bello vexantem memorant. Machanidam hunc ephoros regnantibus graves & inviſos exemplo Cleomenis è civitate rurſum ſuſtuliſſe, haud quicquam dubito, quoniam nulla eorum durante tyrannide ipſius & tempore ſequenti memoria apud autores extat, qui res ipſius & ævi proximi expoſuerunt. Idemque de ſenatu, & magiſtratibus aliis, quorum aliquod momentum in civitate fuit, ſuſpicor: certum dicere non poſſum. Fuiſſe eum Achæis libertatis patronis ſemper moleſtum, armiſque eos infeſtaſſe, eoque potentiæ perveniſſe, ut toti ferè Peloponneſo formidabilis eſſet, ex Polybii fragmentis, & hiſtoriâ Livii licet cognoſcere. Tandem magno & diu ancipiti prælio non procul Mantineâ à Philopœmene Achæorum præ-

tore

tore ſuperatum manu ipſius victoris, dum foſſam trajicere, & fugâ ſe ſervare conniteretur, occubuiſſe anno ſecundi belli Punici XV, Q. Cæcilio Metello, L. Viturio Philone conſulibus, qui erat urbis Romæ DXLVIII, tabula naufragii Polybiani, qua totum prælium prolixè deſcriptum eſt, nos docet. Machanidæ extincto ſtatim ſucceſſit Nabis tyrannus multò crudelior, qui Phalaridem Agrigentinum, & Dionyſium juniorem Syracuſanum immanitate facinorum æmulari voluiſſe videri poteſt. Inſtituta ejus tyrannica, & mores verè immites, & machinam cruciandis primoribus civitatis, qui opes habebant, ab eo excogitatam, cui Apegæ nomen, compendio deſcriptam reliquit Polybius hiſtoriarum libro XIII, cujus fragmenta quædam ad nos pervenêre. Et teſtimonium ſævitiæ ejuſdem luculentum perhibet apud Livium T. Quintius Flaminius Romanus imperator decadis IV lib. IV. Verba Polybii quoniam totum tyrannũ nobis repræſentant, & oculis ſubjiciunt, ac miſerrimum ſtatum & fortunam civitatis Spartanæ ſub ejus tyrannide evidenter deſcribunt, heic adſcribere operæ pretium eſſe exiſtimo. NABIS, inquit, *Lacedæmoniorum tyrannus, qui tertium jam annum rerum po-*

 tieba-

tiebatur, nihil ille quidem majoris rei aggredi aut moliri audebat, quòd recens adhuc eſſet memoria devicti ab Achæis Machanidæ, ſed manſuræ diutius ac duræ tyrannidis principia ponebat & fundamenta jaciebat. Reliquias enim nominis Spartani funditus delebat: eos qui opibus aut gloriâ majorum cæteris præſtabant, ſolum vertere cogebat. Horum fortunas & uxores iis, qui inter reliquos eminebant, & mercenario militi dividebat. Hi autem erant homicidæ, effractores, veſtimentorum fures, vecticularii, hoc eſt, parietum perfoſſores. Nam hoc duntaxat genus hominum, quibus propter impia facinora, & immania ſcelera pedem in patria ſua ponere non licebat, ſedulò Nabis toto undique ex orbe terrarum ad ſe accerſebat. Horum ille patronum & regem cum ſe conſtituiſſet, ſtipatores & ſatellites eos ſibi inſtituiſſet, in longum videlicet tempus iſtorum ope & impietatis ſuæ famam & dominationem erat extenſurus. Itaque præter illa, quæ jam diximus, cives in exilium pellere non contentus, id operam dabat, ne quis exulibus locus eſſet tutus, ne ullum perfugium ſecurum. Alios enim percuſſoribus ſubmiſſis per vias occidebat, alios ab exilio revocatos trucidabat. Poſtremò in iis urbibus quas habebant exules, conductis

per

per homines nullo modo ſuſpectos domibus quæ vicinæ eſſent iis, quas illi incolerent, Cretenſes eò mittebat, qui parietibus ruptis per apertas feneſtras exulum alios ſtantes, alios decumbentes ſagittis configebant, ac morti dabant; ut miſeris Lacedæmoniis nullus ad perfugium locus ſatis tutus, nullum tempus à periculo eſſet immune. Atque hac ſane ratione plurimos eorum è medio ſuſtulit. Idem Nabis machinam quoque, ſi tamen machina ea eſt dicenda, talem ſtruxerat. Simulacrum muliebre erat, pretioſis veſtibus indutum, firmæ ſimilitudine Nabidis uxorem inſigniter referens. Quoties autem civium aliquos tyrannus ad ſe vocabat, ut pecuniis eos emungeret, principio quidem longâ, eâque benignâ oratione ipſe compellabat: periculum, quod regioni & urbi ab Achaiis imminebat, ipſis ponebat ob oculos; quantum ſtipendiariorum numerum ſalutis ipſorum causâ aleret, ſignificabat; quantos in ſacris procurandis aut negociis publicis ſumptus faceret. Ejuſmodi ſermonibus ſi qui moveri ſe ſinerent, hoc illi ad deſtinata exſequenda ſatis erat. Sin aliqui eſſent, qui pecunias pendere recuſantes juſſa capeſſere detrectarent, in hæc tum verba tyrannus erumpebat: Ego quidem fortaſſe, quod cupio, perſuadere tibi non poſſum; Apegam

verò hanc (id nomen Nabidis conjux habebat) puto tibi perſuaſuram. Cum quibus dictis confeſtim aderat ſimulacrum, de quo jam locuti ſumus. Tum excitata è ſede fœmina per ſpeciem comitatis prehendens dextram illius, mox utraque manu eundem amplectebatur, & paulatim ad pectus compreſſabat. Erant autem ei cubiti & brachia ferreis clavis plena, quos veſtis occultabat. Similiter etiam in mammis infixos clavos habebat. Quando igitur brachia impreſſerat dorſo mulieris, mox organis quibuſdam attractum intendebat, & paulatim ad mammas adducens eum, qui premebatur, omne genus voces cogebat edere. Atque hoc modo multos interemit, qui pecunias dare recuſabant. Hactenus Polybii ille locus, ſic ferè in Latinum ſermonem converſus à doctiſſimo Caſaubono. T. Quintius apud Livium in facie eidem tyranno crudelia facinora exprobrat, & omnium tyrannorum, qui fuerant unquàm, eum vocat ſæviſſimum & violentiſſimum in ſuos. Et tamen hunc infami dominatu nuper adeò potitum, in pactis pacis cum Philippo Macedoniæ rege initæ, quæ coiit P. Corn. Scipione Africano, P. Licinio Craſſo Divite conſulibus, anno belli Punici ſecundi XIV, urbis Romæ DXLIX, placuit Romanis

manis velut amicum ac ſocium ſuum formulæ adſcribi, & pòſt etiam toto ferè dominatus tempore, quanquàm ſæpè injurius in eos eſſet, indulgentius, quàm par eſſet, quamque reliqui omnes Græci juſtum & rectum eſſe judicarent, ipſum habere, ut tum Polybius, tum Livius literis prodiderunt. Fuit Nabis, ut ante eum Cleomenes, Lycurgus, Machanidas, Achæis ſemper inimicus, & utplurimum armis infeſtus. A Philippo Macedone, ut arctius ei obligaretur, fiduciario jure Argos accepit, ſed mox ab eo animum avertens ad Romanos ſe vertit, ſed fide etiam peſſimâ. Argivos interea malè mulctatos & preſſos excoriavit, Argivas conjugi Apegæ ſui ſimillimæ emungendas tradidit. Decedere deinde hac urbe cum juberetur à Romanis, qui paulò antè victo ad Cynoſcephalas Philippo rege omnem Græciam jugo Macedonico liberaverant, non prius iis paruit, quàm eorundem & Achæorum & aliorum ſociorum conjunctis armis id facere coactus fuit. Quod factum L. Valerio Flacco, M. Porcio Catone coſſ., anno urbis Romæ DLIX, Olympiadis CXLVI anno ſecundo. Eo bello ſurgente, cum ad obſidendam cum tyranno Lacedæmonem, relictis Argis, quam leviter armis tenta-

verat, ſe accingeret T. Quintius Romanus imperator, & jam Laconiam cum exercitu ingreſſus eſſet, haberetque ſecum in exercitu Spartanos exules magno numero, à prioribus tyrannis, & hoc ipſo Nabide patriâ ejectos, rem atroci tyranno congruam Nabis in urbe patravit. Nam populo ad concionem vocato diſſeruit de periculo ſibi & toti civitati circumſtante, dixitque, ignoſcendum ſibi eſſe, præſertim cum ſalutis omnium interſit, ſi quos ob ſtatum præſentem ſuſpectos habeat, eos prohibeat potius, ne quid moliri poſſint, quàm molientes puniat: Itaque quoſdam ſe in cuſtodiâ habiturum, donec ea, quæ inſtet, tempeſtas prætereat: hoſtibus externis repulſis, à quibus minus periculi ſit, quàm ab inteſtinâ proditione, extemplò eos ſe emiſſurum. Sub hæc citari nomina LXXX fermè principum juventutis juſſit, atque eos, ut quiſque ad nomen reſponderat, in cuſtodiam tradidit. Nocte inſequenti omnes interfecit. Heilotarum deinde quidam (hi ſunt, ait Livius, jam inde antiquitus caſtellani, agreſte genus) transfugere voluiſſe inſimulati, per omnes vicos ſub verberibus acti necantur. Hoc terrore obſtupuerant adeò multitudinis animi, ut de novandis rebus

bus ne cogitare quidem, nedum conſilia concipere auderent poſſentve. Interea exercitus à T. Quintio imperatore ad Sellaſiam Laconiæ oppidum in ripâ Eurotæ fl. clade Cleomenis nobilitatum promotus: atque inde ad ipſam urbem Lacedæmonem ductus, caſtra inter urbem fluviumque Eurotam urbi illic maximè vicinum, juxta ipſa urbis mœnia locata: bis tumultuariis præliis pugnatum, tyranni copiæ in fugam datæ, & in urbem compulſæ: ad hæc præter alia Laconiæ maritimæ loca Gytheum oppidum cum portu commodo à Romanis captum, Lacedæmoniique omni maris uſu excluſi. Tyranno in extremas anguſtias redacto, petente ipſo ad colloquium de pace ventum, Congreſſi coràm Quintius & Nabis, multaque hinc inde jactata: demum pacis conditiones tyranno præſcriptæ, permiſſumque ei, ut de his cum ſuis in urbe deliberaret: quod ab eo factum. Cum ob nonnulla in conditionibus quæ privatim multos urebant, fremitus, & ex fremitu tumultus in multitudine urbanà exiſteret, ac tyrannus quæreret, quid à ſe fieri vellent, reſponderetque multitudo, in bello ut perſiſteret, occaſio commodùm à tyranno rapta, quam exoptabat, armaque reſumpta. Tum à

T. Quintio urbs coronâ cincta, oppugnataque graviter ab omni parte: quibuſdam locis, quâ murus intermittebat, teſtudine factâ in urbem penetratum: tyrannus periculo conſternatus fugam, ſi quâ poſſet evadere, jam circumſpectabat. Actumque tunc de urbe fuiſſet, niſi tyranni gener Pythagoras in periculis intrepidus proxima quæque, quâ irrumpebant Romani, igne ſubjecto flammis dediſſet, & irrumpentes timore correptos recipere ſe coëgiſſet. Verum cum inſtaret rurſum Quintius, & terroris cauſas obſeſſis admoveret, omnium horum animis timore proſtratis, repetito de pace colloquio Pythagorâ internuncio, demum iiſdem conditionibus quæ antè erant dictæ, pax convênit: quanquàm ſublatum tyrannum quàm pacem ei datam Achæi & reliqui omnes Græci maluiſſent, deque eo liberè apud Quintium quererentur. Sed ſecus viſum Quintio viro ſummæ prudentiæ & moderationis ac æquitatis, qui periculum à Magno Antiocho, Syriæ rege potentiſſimo in Europam maximis cum copiis reditum parante, & mox adfuturo, habebat ob oculos, & Lacedæmonem nobiliſſimam Græciæ urbem, quanquàm tyranno tum parentem, ſed in ordinem jam

reda-

redactam, ut nocere vicinis non poſſet, incolumem conſervare, quàm cum exitio hujus tyrannum delere malebat. Legum pacis tyranno dictarum præcipuæ hæ fuêre: ut Argos, urbem metropolim, cum cæteris oppidis Argolidis, abductis præſidiis liberum dimitteret, ac Romanis traderet: naves civitatibus maritimis, cum factitaret piraticam, ademptas redderet omnes, nec ipſe navem ullam præter duos lembos remorum XVI haberet: perfugas & captivos omnes ſociis Romanorum reſtitueret: Meſſeniis item (nam & hos ante aliquot annos ſubitâ vi oppreſſos diripuerat) omnia, quæ comparerent & à dominis agnoſcerentur, exulibus quoque Lacedęmoniis liberos & conjuges quotquot harum vellent ad maritos reverti, redderet: in Cretâ inſulâ ne quam urbem haberet: quas habuerat, Romanis dimitteret: ne quam ſocietatem cum ullo Cretenſium, aut quoquam alio inſtitueret: civitatibus omnibus quæ in poteſtate ipſius fuerant, præſidia abduceret, ſeque ipſe, ſuoſque ab his abſtineret: ne quod oppidum, ne quod caſtellum in ſuo alienove ſolo conderet. Obſides harum rerum daret quinque ad arbitrium imperatoris Romani, atque in his filium ſuum: talenta centum argenti

 con-

confeſtim, & L porrò quotannis penderet per annos VIII. De exulibus patriæ reddendis verbum nullum, quod tacitè gaudebat tyrannus: quanquàm in caſtris Romanis, ut dixi antè, Ageſipolis, cui regnum Spartæ debebatur, multique alii è primoribus civitatis ſpe reſtitutionis in caſtris Romanis fuerant. Sed difficile tyranno quieſcere, & in pàctis manere diu. Itaque cum Antiochus Syriæ rex cum exercitu maximo adventare, & rurſus in Europam trajecturus eſſe diceretur, & Ætoli ad arma contra Romanos ſe pararent, ipſe ſub finem anni, quo conſules apud Romanos erant L. Quintius, Titi frater, & L. Domitius Ahenobarbus, ad recuperanda Laconiæ maritima ductis iſtuc copiis Gytheum ſummâ vi terrâ marique obſedit, pluribus locis illic occupatis, & prælio navali feliciter commiſſo, Gytheum ipſum quamvis probè munitum expugnavit. Verum Philopœmenes Achæorum dux, paulò antè mari à Nabidis claſſe victus, confectis juſtis copiis in Laconiam invadens, & copias circumducens, cum aquatores partium utrarumque levi certamine circa rivum aquationi commodum contracto, juſto prælio occaſionem dediſſent, poſt acrem dimicationem tyrannici exercitus robur in fugam

gam dedit: tyrannum trepidè in urbem ſe recipere coëgit, rurſumque non procul Lacedæmone diſpoſitis, quâ eundum erat, inſidiis, copias ejus urbem quoque, ut juſſæ erant, repetentes, cum in eas impetum feciſſet, ita cecîdit, vix ut quarta pars incolumis evaſerit. Tum omnia circum circà prædando, urendo, quæ tyranni erant, à victore vaſtata, exercitus victor domum à Philopœmene reductus. Non multò autem pòſt, tyrannus hic Nabis petitâ ab Ætolis amicis ope, ab Alexameno Ætolo cum auxiliaribus mille peditibus & trecentis equitibus ad eum miſſo, & præceptis ſecretis inſtructo, inſigni dolo, & facinore audaci, paulum à ſuorum multitudine ſevocatus, inſpectantibus ſuis trucidatus eſt. Exitus tyranno digniſſimus. Alexamenus confeſtim ad regiam tyranni contendit, & theſauros ejus in prædam vertit. Ætoli, qui civitatis liberatores videri volebant, civitatem diripuêre. Quâ re perindignâ commoti Lacedæmonii, & velut in furorem acti, concurſu facto, armiſque correptis Ætolos totâ urbe vagos mactarunt, & Alexamenum in ipſa regiâ oppreſſum, ac nequicquàm cum paucis ſe tuentem obtruncarunt. Qui cædentium Laconum manus evadere Ætoli potuerunt,

fugâ

fugâ in Arcadiam vicinam delati,ab oppidorum magiſtratibus comprehenſi ſub coronâ venierunt.

Lacedæmon à Philopæmene ſocietati Achæorum adjuncta.

PHilopœmenes occaſione hac uſus, cum omnia metu turbata Lacedæmone eſſent, ſubitò iſtuc advolans, evocatis populi primoribus & blandâ oratione compellatis, quâ Alexamenus uti debuerat, ſine armis civitatem ſocietati Achæorum adjunxit. Conventionis ſumma hæc fuit, ut pax & ſocietas Lacedæmoniis cum Achæis eſſet conditionibus iiſdem, quæ anteà dictæ tyranno fuerant: quod quanquàm nec Livius ad hunc locum adſcribat, nec reperiamus in fragmentis Polybii, nec in vitâ Philopœmenis ſit apud Plutarchum, tamen ex iis, quæ narrantur, ſequuta eſſe, fit conſpicuum. Acciderunt ultima hæc M. Acilio Glabrione, P. Corn. Scipione Naſicâ coſſ., qui erat annus urbis Romæ DLXIII, cum in annum uſque XVI Nabis Lacedæmoni incubuiſſet. Gaudebat civitas, immanem tyrannum à cervicibus ſuis eſſe amotum, & pacem ſe tutam habere cum vicinis. Sed urebant eam exules, qui jam pridem tyranno adhuc ſuperſtite, poſt pacem prin-

principe T. Quintio cum eo compoſitam, & nunc quoque eo ſublato, freti legibus pacis Laconiæ maritima frequentes habitabant Achæorum permiſſu, quorum fidei & cuſtodiæ loca illa à Romanis erant commiſſa. Quà ratione fiebat, ut maris uſu libero Lacedæmon excluderetur. Is dolor cum ſenſim creſceret in animis multitudinis, emporio peregrinarum rerum ægerrimè carentis, conſpiratio quorundam facta, & Las vicus maritimus inopinato incurſu nocturno repentè occupatus non ſine cæde. Verum luce ortâ recollectis animis idem vicus ab indigenis & exulibus, qui ſedem cum vicanis ibidem habebant, expulſis occupatoribus, recuperatus. Quâ occaſione, quia res ad omnes pertinere videbatur, quotquot oram maritimam tenebant, inquilini pariter & indigenæ communi nomine legatos misêre ad Achæos, qui & querelas deferrent hac de re, & protectionem rogarent. Philopœmenes, qui tum rurſum prætor gentis erat, & exulum cauſæ, quos reſtituere in conventione nuperà non potuerat, inprimis favebat, conſilium ad exponendas querelas, preceſque ferendas legatis abſque morâ dedit, effecitque, ut decretum ſcriberetur, quale ii

cupiebant. Ex eo ſtatim legati Achæorum Lacedæmonem miſſi, poſtulatum, ut autores affineſque rei apud Las actæ, quoniam ea pacta conventa eſſent violata, Achæis dederentur: quod niſi fieret, fædus à civitate ruptum Achæos exiſtimaturos.

Plebs Spartana in furorem acta ob poſtulatum Achæorum, cædem ſuorum patrat, ac in fidem & patrocinium Romanorum ſe confert.

HOc verò imperium nimis ſuperbum & indignum Lacedæmoniis viſum: clamare itaque vulgò, obſiſtendum initiis: metuendum, ni id fieret, paulatim jugum civitati Philopœmenem, qui jamdiu hoc moliretur, impoſiturum, eamque exulibus traditurum. Mox irâ furentes ex iis, quibus conſiliorum aliquam ſocietatem cum Philopœmene atque exulibus ſuſpicabantur, viros XXX indictâ cauſa occidunt, ſimulque decernunt renunciandam ſocietatem Achæis: & ſtatim legatos ad conſulem Romanum M. Fulvium in Cephallene inſulâ tunc agentem mittunt, eumque orant ut in Peloponneſum veniat ad urbem Lacedæmonem in fidem ditionemque populi Rom. accipiendam. Quæ cum omnia ab Achæo-

rum

rum legatis ad ſuos relata eſſent, in proximo conventu eorum, conſentientibus omnium civitatum voluntatibus bellum Lacedæmonis indictum: illatumque id ſtatim fuiſſet, niſi hyems ingruens impediviſſet: incurſionibus tamen minutis Lacedæmoniorum fines à terrâ & mari vaſtati. Ad hæc ſopienda Romanus conſul in Peloponneſum cum veniſſet, juſſu ejus concilium apud Elidenſes indictum, & Lacedæmonii ad diſceptandum iſtuc acciti. Ibi non diſceptatione ſolum, ſed etiam altercatione partium, ut inquit Livius, auditâ aliquandiu, conſul ſatis ambitiosè partem utramque fovendo, incertaque reſpondendo, demum una denunciatione finem ei impoſuit, præcipiens nimirum, ut bello abſtinerent, donec Romam legatos ad ſenatum miſiſſent. Itaque legatio utrimque Romam miſſa: exulum Laconicorum cauſa, petentibus ipſis, commendata eſt Achæis. Principes legationis Achæorum fuère Diophanes & Lycortas, Polybii hiſtoriæ ſcriptoris pater, uterque Megalopolitanus: quorum ut ſæpè alias, ſic hac quoque in re diſcordes erant ſententiæ. Diophanes Romam veniens ſenatui diſceptationem rerum omnium permittebat, cũ optimè controverſias inter Achæos

& La-

& Lacedæmonios dicebat finiturum. Lycortas ex præceptis Philopœmenis poſtulabat, ut Achæis ex fœdere ac legibus ſuis, quæ decreviſſent, agere liceret, libertatemque ſibi illibatam, cujus ipſi autores eſſent, præſtarent. Hæc ipſa verba Livii ſunt: qui porrò addit: *Magnæ autoritatis apud Romanos tum gens Achæorum erat: novari tamen nihil de Lacedæmoniis placebat. Cæterum reſponſum ita perplexum fuit, ut & Achæi ſibi de Lacedæmone permiſſum acciperent, & Lacedæmonii non omnia conceſſa iis interpretarentur. Hac poteſtate immodicè Achæi ac ſuperbè uſi ſunt, Philopœmeni continuatur magiſtratus. Qui veris initio exercitu indicto caſtra in finibus Lacedæmoniorum poſuit: legatos deinde miſit ad depoſcendos autores defectionis, & civitatem in pace futuram, ſi id feciſſent; pollicens & illos nihil indictâ cauſâ paſſuros. Silentium præ metu cæterorum fuit. Quos nominatim depopoſcerat, ipſi ſe ituros profeſſi ſunt, fide acceptâ à legatis, vim abfuturam, donec cauſam dixiſſent. Ierunt alii etiam illuſtres viri, & advocati privatis, & quia pertinere cauſam eorum ad remp. cenſebant. Nunquàm aliàs exules Lacedæmoniorum Achæi ſecum adduxerant in fines, quia nihil æque alienaturum ani-*

mos

mos civitatis videbatur: tunc exercitus totius prope anteſignani exules erant. Ii venientibus Lacedamoniis ad portam caſtrorum agmine facto occurrerunt: & primò laceſſere jurgiis, deinde altercatione ortâ cum accenderentur iræ, ferociſſimi exulum impetum in Lacedamonios fecerunt. Cum illi deos, & fidem legatorum teſtarentur, & legati & prætor ſummoveret turbas, & protegeret Lacedæmonios, vinculaque jam quoſdam injicientes arceret, creſcebat tumultus concitatâ turbâ. Et Achæi ad ſpectaculum concurrerunt: deinde vociferantibus exulibus quæ paſſi forent, & orantibus opem, affirmantibuſque ſimul, nunquàm talem occaſionem habituros, ſi eam prætermiſiſſent, fœdus, quod in Capitolio, quod Olympiæ, quod in arce Athenis ſacratum fuiſſet, irritum per illos eſſe: priuſquàm alio de integro fœdere obligarentur, noxios puniendos eſſe: accenſa his vocibus multitudo ad vocem unius, qui, ut ferirent, inclamavit, ſaxa conjecit: atque ita XVII, *quibus vincula per tumultum injecta erant, interfecti ſunt.* LXIII *poſtero die comprehenſi, à quibus prætor vim arcuerat, non quia ſalvos vellet, ſed quia perire causâ indictâ nolebat, objecti multitudini iratæ, cum averſis auribus pauca locuti eſſent, damnati omnes, & tra-*

 diti

diti ſunt ad ſupplicium. Locum, in quo hæc acta, Compaſium Polybius vocat. Hoc metu injecto Lacedæmoniis imperatum, primum, ut muros diruerent: deinde ut omnes externi auxiliares, qui mercede apud tyrannos militaſſent, terrâ Laconicâ excederent: tum uti quæ ſervitia tyranni liberaſſent (ea magna multitudo erat) ante diem certam abirent: qui ibi manſiſſent, eos prehendendi, vendendi, abducendi Achæis jus eſſet. Lycurgi leges moreſque abrogarent, Achæorum aſſueſcerent legibus, inſtitutiſque, ita unius eos corporis fore, & de omnibus rebus facilius conſenſuros. Nihil obedientius, ait Livius, *fecerunt, quàm ut muros diruerent, nec ægrius paſſi ſunt, quàm exules reduci. Decretum Tegeæ in concilio communi Achæorum de reſtituendis iis factum eſt: & mentione illatâ externos auxiliares dimiſſos, & Lacedæmoniis adſcriptos (ita enim vocabant eos qui à tyrannis liberati erant) urbe exceſſiſſe, in agros dilapſos, priuſquàm dimitteretur exercitus, ire prætorem cum expeditis, & comprehendere id genus hominum, & vendere jure prædæ placuit: multi comprehenſi venierunt. Porta ex eâ pecuniâ Megalopoli permiſſu Achæorum refecta eſt, quam Lacedæmonii diruerant. Et ager Belbinatis, quem injuriâ tyranni*

Lace-

Lacedæmoniorum, reſtitutus eidem civitati ex decreto vetere Achæorum, quod factum erat Philippo Amyntæ filio regnante. Per hæc velut enervata civitas Lacedæmoniorum diu Achæis obnoxia fuit. Nulla tamen res tanto erat damno, quàm diſciplina Lycurgi cui per DCCC *annos aſſueverant, ſublata.* Sic de his Livius, cujus verbis hæc recitare, quàm meis, malui. Acciderunt verò iſta Lacedæmoni exeunte anno urbis Romæ D LXV, Cn. Manlio Volſone, M. Fulvio Nobiliore coſſ., quem proximè ſecutus eſt annus refectâ pace, & fædere percuſſo à Romanis cum Antiocho Magno Syriæ rege inſignis.

Lacedæmonii impatienter ferunt fortunam ſuam.

VErum accidit Lacedæmoniis, quod ſolet iis, quos fortunæ præſentis vehementius pænitet. Fremere, indignari, nimis inique & injuſte ſecum actum queri, & his querelis aúres omnium, maximè verò Romanorum, qui cæteris plus poterant, quoties ferebat occaſio, publicè & privatim opplere, animoſque obtundere. Nec deerant à Romanis, qui in hæc fomitem iis ſufficerent, ambitione ducti, & civitatis ſuæ viribus feroces, ingeniiſque turbidi: qui conco-

quere non poterant; Achæos ſua facta tuentes, libertatem, patriam, & fœderis, quod cum Romanis iciſſent, æqualitatem memorare, per quam nec ſibi in ea, quæ extra Peloponneſum Romani, nec Romanis in ea, quæ in Peloponneſo Achæi agerent, inquirere fas eſſet, eſſentque non ipſi minus quàm Romani in rebus ſuis αὐτοκράτορες: quanquàm affirmarent iidem Achæi, nihil omnino à ſe in cauſa Lacedæmoniorum factum, quod non optimo jure & potuerint facere, & debuerint, & quod non expediret tum Achaiæ ſtatui, tum ipſis Lacedæmoniis, tum etiam ſociis Romanis, ſi ſecus factum fuiſſet. In Romanis, qui ignem hunc foderent, habebantur Q. Cæcilius Metellus, Appius Claudius Pulcher, Q. Marcius Philippus, qui alii poſt alios cum collegis ad inſpiciendas res Macedoniæ ac Græciæ à ſenatu Romano fuêre miſſi: qui præter alias cauſas, quibus ipſi ſinguli per ſe movebantur, etiam tacito deſiderio ſenatus & primorum civitatis ſuæ inſerviebant. Iſtorum verò hoc conſilium erat, poſtquàm jam metus & periculum à Philippo & Ætolis, & maximè ab Antiocho potentiſſimo Syriæ rege nuper in ordinem redacto deceſſiſſent, contra quos fida & felici opera Achæo-

rum

rum ipſi uſi fuerant, fovendo diſſenſiones ſociorum, & eos inter ſe committendo, vires eorundem ſolvere. Sed arcanum hoc verbis profiteri omnes omnino pudebat. Id verò in hac contentione acrius animos Achæorum mordebat, quòd inter accuſatores ſuos Lacedæmonios etiam eos cernerent, quos ipſi nuper durò exilio liberatos patriæ & fortunis reſtituerant, à quibus pro ſummo beneficio hæc ſibi peſſima gratia referretur; qui cum cæteris cædem deditiorum Achæis objectarent, quam ipſimet obnitentibus fruſtrà Achæorum præfectis principes patraverant. Dolebantque iidem Achæi, Lacedæmonios, quos ope ſuâ ſuperſtite tyranno domuerant & fregerant Romani ſocii, nunc accuſatores ſibi induci, & in agenda cauſa inter Romanos comparere. Sed pernicioſiſſimum erat, quod ipſi Achæi hac in re diſſenſionibus laborarent, iiſque publicorum conſiliorum concordiam diſtraherent, quidam etiam Romanorum gratiam, per quam domi potentiam ſe ſuam aucturos ſperabant, libertati & ſaluti patriæ anteferrent. Cujuſmodi Diophanes erat, Lycortæ æmulus, & iſto multo nequior Callicrates Leonteſius, verus patriæ ſuæ proditor. Senatus autem Romanus in-

ter hæc variis ac lubricis, nec ſatis inter ſe congruis reſponſis, quoties uſus erat, ludebat, & diſſentientium animos vel ſuſpendebat, vel mutuo inter ipſos committebat, & lites alebat. Cum recens ea, quæ dixi, acta cum Lacedæmoniis eſſent ab Achæis, miſſi ſunt Romam à Lacedæmoniis, quibus acta eadem maximè adverſa erant, legati, qui Philopœmenem autorem eorum præcipuum accuſarent, & contra injuſtam hanc vim auxilium rogarent. Philopœmenes id intelligens Nicodemum Elium eodem miſit, qui criminationi illorùm occurreret, & ſua civitatiſque acta tueretur. Senatus utriſque auditis, ita reſpondit, facilè ut intelligi poſſet, diſplicere ipſi tum muros Spartæ eſſe dirutos, tum reip. prioris formam eſſe ſolutam, tum cædem in Compaſio eſſe patratam: nec tamen quicquam eorum, quæ ſtatuerant Achæi, reſcidit, irritumve eſſe juſſit. Reſponſum ipſum ſcripto conceptum, referendũ ad ſuos, legatis datum. Importunitate quoque eorum, qui à Lacedæmoniis venerant, literæ extortæ conſuli M. Lepido ad Achæos, quibus hi de iis, quæ contra Lacedæmonios haud rectè ferebantur, egiſſe, arguebantur. Retulit hoc reſponſum Nicodemus domum reverſus

in

in publico totius ſocietatis Achaicæ concilio, quod tum coëgerat prætor Ariſtænus, Philopœmenis ſucceſſor, quo cum ipſi & ſimultas intercedebat, & in gerenda rep. non benè conveniebat, Romanis verò plus ſatis addictus. De reſponſo ſenatus nulla tum orta contentio: & de conſulis literis nihil etiam motum. Datas has eſſe flagitationi Lacedæmoniorum non erat dubium. Vixdum ſoluto hoc concilio venit Argos cum collegis ex Macedoniâ expeditis illic mandatis Q. Cæcilius Metellus vir conſularis, ad cognoſcendas res Peloponneſi miſſus à ſenatu, qui aures jam commodaverat Lacedæmoniis, & tum inſtruendum ſe dabat prætori Achæorum Ariſtæno, & Diophani Megalopolitano. Incidit hic Cæcilii adventus in panegyrim Argivorum: in cujus gratiam Ariſtænus ſtatim eodem convocavit omnes magiſtratus civitatum ſocietatis Achaicæ. In horum conſeſſu verba faciens Cæcilius videri ſibi dixit nimis duriter & acerbè actum eſſe cum Lacedæmoniis, monuitque præſentes, darent operam, ut perperàm facta emendarentur. Quæ omnia præſens prætor Ariſtænus audivit ſilens, & ſilentio probare viſus fuit. Diophanes autem, vir militiæ quàm pacis artibus

melior, non ſolum non contradixit Metello, factumve Achæorum excuſavit, ſed odio Philopœmenis impulſus aliud quoque crimen ingeſſit, læſorum ſcilicet ab Achæis Meſſeniorum autore Philopœmene. Quæ audiens & intelligens Metellus exiſtimavit, periniquum eſſe, præeuntibus iſtis non omnes confeſtim in ſententiam ſuam deſcendere. Sed obſtabant Philopœmenes & Lycortas & Archon, qui multis rationibus liquidum faciebant, rectè omnia, quæ ad Lacedæmonios pertinerent, adminiſtrata fuiſſe, maximeque ex utilitate ipſorum Lacedæmoniorum: nec horum quicquàm mutari nunc poſſe ſine humani divinique juris violatione. Itaq; viſum omnibus qui aderant, nihil eſſe movendum, & in hanc ſententiam reſpondendum legato Romano. Quì eorum mente cognitâ Metellus ſecum ſtomachans poſtulavit concilium ſociorum ſibi dari, quod poteſtatem habebat majorem, ſperans in eo effectum ſe daturum, quod apud pauciores efficere non poſſet. At ii, qui aderant, popoſcerunt, ut mandata ſenatus, ſi qua haberet, hac de re ederet. Ad quod cum ipſe taceret, (nec enim ſcriptum hujuſmodi mandatum ſecum tulerat,) dictum ei, fieri non poſſe, quod peteret.

Lege

Lege enim vetitum eſſe, multitudinem convocare, niſi petens mandata ſenatus ſcripta, de rebus de quibus putaret in concilio agendum eſſe, exhiberet. Tum verò adeò in iram exarſit Metellus, cum videret, nihil eorum, quæ poſcebat, ſibi concedi, ut ne reſponſum quidem ullum magiſtratuum voluerit accipere, ſed abſque omni reſponſo diſceſſerit. Achæi animos hos & Cæcilio huic Metello & nupero M. Fulvio ſuffectos eſſe ab Ariſtæno, & Diophane, & horum ſociis, odio Philopœmenis ſtimulatis, arbitrabantur, iiſque totam hanc culpam imputabant. Romam igitur Cæcilius reverſus cum collegis animo exulcerato, cum in ſenatu expoſuiſſet acta à ſe in Macedoniâ, & ſummatim quædam de rebus Achæorum memoraſſet, introduci in ſenatum curavit diverſarum partium ex Græciâ legatos, eodem advectos. Ex quibus erant Lacedæmonii Areus & Alcibiades è numero veterum exulum à tyrannis olim patriâ ejectorum, quos cum multis aliis Philopœmenes & Achæi nuper patriæ rebuſque domeſticis reſtituerant. Qui in curiâ Romanâ conſpecti auditique ob extremam ingratitudinem Achaicorum legatorum oculos & animos graviter perſtrinxerunt, & rei indignitate

eorundem iram ingentem commoverunt. Iſtorum enim oratio peracerba erat in Achæos: per hos ſcilicet Lacedæmonis vires prorſus infractas eſſe, multitudine civium per vim abductâ, civitatemque continuis periculis objectam, redactam ad tantam defenſorum paucitatem, prœſertim muris etiam per eoſdem nudatam: ademptam inſuper ei totam libertatem, quippe quæ non ſolum decretis Achæorum parêre, ſed etiam primoribus eorum ſemper quaſi ancillari cogeretur. Contra quæ Apollonidas Sicyonius, qui cum collegis aliis miſſus ab Achæis erat, tum ut accuſationibus Cæcilii Metelli, quem omnes norant nihil æqui de rebus ipſorum eſſe relaturum, tum ut criminationibus Lacedæmoniorum reſponderet, & de omnibus quod verum erat, patres edoceret, accuratè diſſeruit, multiſque modis demonſtrare conatus fuit, non potuiſſe ullo modo alio rectius res Spartanas conſtitui, & iis benè conſuli, quàm à Philopœmene & Achæis eſſet factum. Quod verò Metello data copia concilii non eſſet, id jure reprehendi non poſſe. Lege enim cautum apud Achæos eſſe, ne fas ſit, concilium cogere, niſi de ſocietate aut bello ſit deliberandum, aut literas à ſenatu Romano ea

no ea de re quis afferat : quorum nihil in legatione Metelli fuerit. Ad quæ aſſurgens Metellus ira fervidus in Philopœmenem & Lycortam, & univerſos Achæos invectus eſt, & totum id quód in re Laconica actum ab iis, acerbís verbis laceravit. Senatus omnibus auditis, reſpondit Achæorum legatis, miſſurum ſe denuo legatos in Græciam, qui exactius in omnia inquirant : operam verò dandam Achæis, ut eo, quo par ſit, honore legatos populi Romani in Græciam venientes accipiant, quemadmodum ſciant ſuos legatos Romæ excipi. Ita Polybius. Livius ſic ait; (ejus enim verba quoque producere, non alienum fuerit:) *Achai maximè concilii negati crimen excuſabant recitando legem, quæ niſi belli paciſve cauſa, & cùm legati ab ſenatu cum literis, aut ſcriptis mandatis venirent, vetaret indici concilium. Ea ne poſteà excuſatio eſſet, oſtendit ſenatus, curæ iis eſſe debere, ut Romanis legatis ſemper adeundi concilium gentis poteſtas fieret, quemadmodum & illis, quoties vellent, ſenatus daretur.* Hæc Livii verba. Porrò ex decreto ſenatus legati alii in Macedoniam & Græciam profecti ſunt, quorum princeps fuit Appius Claudius Pulcher ſuperioris anni conſul, ferocis ingenii vir, majorum ſuo-

ſuorum ſimillimus. Is Philippo rege ad præſtanda ea, quæ in feriendo fœdere cum Romanis promiſerat, adacto, cum collegis in Peloponneſum feſtinavit, ut Achæorum animos humiliaret. Contra cujus actiones ut præparata conſilia haberent, Lycortas ejus anni prætor, Polybii hiſtoriographi pater, ex diſciplinâ Philopœmenis conformatus, priuſquam Romani advenirent, concilium ſuis indixit. *Ibi*, inquit Livius, *de Lacedæmoniis actum: ex hoſtibus eos accuſatores factos: & periculum eſſe, ne victi magis timendi forent, quàm bellantes fuiſſent; quippe in bello ſociis Romanis Achæos uſos, nunc eoſdem Romanos æquiores Lacedæmoniis quàm Achæis eſſe, ubi Areus etiam & Alcibiades, ambo exules, ſuo beneficio reſtituti legationem Romam adverſus gentem Achæorum ita de ipſis meritam ſuſcepiſſent, adeoque infeſtâ oratione uſi eſſent, ut patriâ pulſi, non reſtituti in eam viderentur. Clamor undique ortus, referret nominatim de iis: & cum omnia ira, non conſilio gererentur*, (ſic placuit Livio, parum æquo Achæis,) *capitis damnati ſunt. Paucos poſt dies legati Romani venerunt. His Clitore in Arcadiâ datum eſt concilium. Priuſquàm agerent quicquam, terror Achais injectus erat, & cogitatio,*

quàm

quàm non ex æquo diſceptatio eſſet futura; ſed quòd Areum & Alcibiadem capitis ab ſe in concilio proximo damnatos cum legatis ſe accuſaturos videbant, nec hiſcere quiſquam audebat. Appius ea, quæ apud ſenatum queſti erant Lacedæmonii, diſplicere ſenatui oſtendit; cædem primum ad conflictum factam eorum, qui à Philopœmene ad cauſam dicendam evocati veniſſent: deinde cum in homines ita ſævitum eſſet, ne in ullâ parte crudelitas eorum ceſſaret, muros dirutos urbis nobiliſſimæ eſſe, leges vetuſtiſſimas abrogatas, inclytamque per gentes Lycurgi diſciplinam ſublatam. Hæc cum Appius dixiſſet, Lycortas, & quia prætor, & quia Philopœmenis, autoris omnium quæ Lacedæmone acta fuerant, factionis erat, ita reſpondit: Difficilior nobis, Appi Claudi, apud vos oratio eſt, quàm Romæ nuper apud ſenatum fuit. Tunc enim Lacedæmoniis accuſantibus reſpondendum erat: nunc à vobis ipſis accuſati ſumus, apud quos cauſa dicenda eſt. Quam iniquitatem conditionis ſubimus, quòd ab illa ſpe decidimus, judicis animo te auditurum eſſe poſitâ contentione, quâ paulò antè egiſti. Ego certè, cum ea, quæ & heic antea apud Q. Cæcilium & poſtea Romæ queſti ſunt Lacedæmonii, à te paulo antè relata ſint, non tibi,

tibi, ſed illis me apud te reſpondere credebam. Cædem obiicitis eorum, qui à Philopœmene prætore evocati ad cauſam dicendam interfecti ſunt. Hoc ego crimen non modò non à vobis Romani, ſed ne apud vos quidem nobis obiiciendum fuiſſe arbitror. Quid ita? quia in veſtro fœdere erat, ut maritimis urbibus abſtinerent Lacedæmonii. Quo tempore armis captis urbes, à quibus abſtinere juſſi erant, nocturno impetu occupaverunt, ſi T. Quintius, ſi exercitus Romanus, ſicut antea, in Peloponneſo fuiſſet, eo nimirum capti & oppreſſi confugiſſent. Cum vos procul eſſetis, quo alio, niſi ad nos ſocios veſtros, quos antea Gytheo opem ferentes, quos Lacedæmonem vobiſcum ſimili de cauſa oppugnantes viderant, confugerent? Pro vobis igitur juſtum piumq; bellum ſuſcepimus. Quod cum alii laudent, reprehendere ne Lacedæmonii quidem poſſint, dii quoque ipſi comprobaverint, qui nobis victoriam dederunt: quoniam igitur modo ea, quæ belli jure acta ſunt, in diſceptationem veniunt, quorum tamen maxima pars nihil pertinet ad vos. Noſtrum eſt, quòd evocavimus eos ad cauſam dicendam, qui ad arma multitudinem exciverant, qui expugnaverant maritima oppida, qui diripuerant, qui cædem principum fecerant.

tant. Quòd verò illi venientes in caſtra interfecti ſunt, veſtrum eſt Areu, & Alcibiade, qui nunc nos, ſi diis placet, accuſatis, non noſtrum. Exules Lacedæmoniorum, quo in numero ii quoque duo fuerunt, & tunc nobiſcum erant, & quod domicilio ſibi delegerant maritima oppida, ſe potitos credentes, in eos, quorum opera patria extorres ne in tuto quidem exilio poſſe conſeneſcere ſe indignabantur, impetum fecerunt. Lacedæmonii igitur Lacedæmonios, non Achai interfecerunt: nec jure, an injuriâ cæſi ſint, argumentari refert. At enim illa certè veſtra ſunt, Achæi, quod leges diſciplinamque vetuſtiſſimam Lycurgi ſuſtuliſtis, quod muros diruiſtis: quæ utraque ab iiſdem objici qui poſſunt? cum muri Lacedæmoniis non à Lycurgo, ſed paucos ante annos ad diſſolvendam Lycurgi diſciplinam extructi ſint. Tyranni enim nuper eos arcem & munimentum ſibi, non civitati paraverunt: &, ſi exiſtat hodie ab inferis Lycurgus, gaudeat ruinis eorum, & nunc ſe patriam, & Spartam antiquam agnoſcere dicat. Non Philopœmenem expectare, & Achæos, ſed vos ipſi Lacedæmonii veſtris manibus amoliri, & diruere omnia tyrannidis veſtigia debuiſtis. Veſtræ enim illæ deformes notæ ſervitutis erant: & cum ſine muris per octin-

octingentos prope annos liberi, aliquando etiam principes Græciæ fuiſſetis, muris velut compedibus circumdatis vincti per centum annos ſerviſtis. Quod ad leges ademptas attinet, nego antiquas Lacedæmoniis leges Achæos ademiſſe, quas non habebant, ſed noſtras dediſſe, nec male conſuluiſſe civitati, cum concilii noſtri eam fecerimus, & nobis miſcuerimus, ut corpus unum, & concilium totius Peloponneſi eſſet. Tunc opinor, ſi aliis ipſi legibus viveremus, alias iſtis injunxiſſemus, queri ſe iniquo jure eſſe, & indignari poſſent. Scio ego, Appi Claudi, hanc orationem, qua ſum adhuc uſus, neque ſociorum apud ſocios, neque liberæ gentis eſſe, ſed verè ſervorum diſceptantium apud dominos. Nam ſi non vox illa vana præconis fuit, qua liberos eſſe omnium primos Achæos juſſiſtis, ſi fœdus ratum eſt, ſi ſocietas, & amicitia ex æquo obſervatur, cur ego, quid Capuâ captâ feceritis Romani, non quæro? vos rationem repoſcitis, quid Achæis Lacedæmoniis bello victis fecerimus? Interfecti aliqui ſunt, finge à nobis. Quid? vos ſenatores Campanos ſecuri non percuſſiſtis? muros diruimus: vos non muros tantum, ſed urbem & agros ademiſtis. Specie, inquis, æquum eſt fœdus apud Achæos, precaria libertas apud Romanos

manos etiam imperium eſt. Sentio, Appi, etſi non oportet, non indignor: ſed oro vos, quantumlibet interſit inter Romanos & Achæos, modo ne in æquo hoſtes veſtri noſtrique apud vos ſint ac nos ſocii, imò ne meliore jure ſint. Nam, ut in æquo eſſent, nos fecimus, cum leges iis noſtras dedimus, cum ut Achæi concilii eſſent, effecimus. Parum eſt victis quod victoribus ſatis eſt: plus poſtulant hoſtes, quàm ſocii habent. Quæ jurejurando, quæ monumentis literarum in lapide inſculptis in æternam memoriam ſancta, atque ſacrata ſunt, ea cum perjurio noſtro tollere parant. Veremur quidem vos, Romani: &, ſi ita vultis, etiam timemus: ſed plus veremur, & timemus deos immortales. Cum aſſenſu maximæ partis eſt auditus, & locutum omnes pro majeſtate magiſtratus cenſebant, ut facile appareret, molliter agendo dignitatem ſuam tenere apud Romanos non poſſe. Tum Appius ſuadere ſe magnopere Achæis dixit, ut dum liceret voluntate ſuâ facere, gratiam inirent, ne mox inviti & coacti facerent. Hæc vox audita quidem cum omnium gemitu eſt: ſed metu injecto imperata recuſando, id modo petierunt, ut Romani, quæ viderentur de Lacedæmoniis, mutarent: nec Achæos religione obſtringerent, irrita ea, quæ jure-

 jurando

jurando ſanxiſſent, faciendo. Damnatio tantum Arei, & Alcibiadis, quæ nuper facta erat, ſublata eſt. Huc uſque ipſa verba Livii. Appius ex Peloponneſo in Cretam vicinam trajecit cum collegis, & res ibi turbatas inter Gortynios & Cnoſſios, civitates inſulæ maximas, arbiter delectus compoſuit, Romamq; rediit, haud ſatis propitius Achæis, inprimis infenſus partibus Philopœmenis & Lycortæ. Paulò pòſt Romam venêre legationes variæ regum & populorum, pleræque omnes mandatis inſtructæ à ſuis contra Philippum Macedonem: qui eodem tunc miſit Demetrium filium ſuum, quem Romanis, apud quos obſes fuerat, carum eſſe haud ignorabat, pro ſeſe reſponſurum. Macedonicis rebus in curia Romana pro tempore præſenti expeditis, & multis delictis ob Demetrium Philippo condonatis (quod teſtimonium à ſenatu ei perhibitum, & patri denunciatum optimo juveni in invidiam exitialem vertit) Lacedæmoniorum legati, in factiones quatuor tunc diviſi, ad exponenda mandata ſua in ſenatum vocati, cum varietate mandatorum turbarent ſenatus mentes majoribus negociis intentas, dati ſunt iis viri tres rerum Græciæ cumprimis periti ob legationes priores, & res illic

actas:

actas : in quibus T. Quintius Flaminius erat, ut iſta cognoſcerent, & ſi poſſent, definirent. Factio prima poſcebat, ut exilium paſſis bona omnia reſtituerentur, quæ initio irrogati exilii poſſederant : altera petebat, cujus cauſam agebant Areus & Alcibiades, de quibus antè dictum, ut ſingulis illis tantum redderetur, quantum talento æſtimaretur uno ; reliqua in benè meritos cives erogaretur. Tertia, cujus princeps Serippus erat, poſtulabat, ut in eo ſtatu civitas Laconica conſervaretur, qui fuerat tum, quum ea ſocietatis & reipublicæ Achaicæ particeps eſſet. Pro quarta laborabat Charon, cujus hæc erat petitio, ut qui mortis damnati, aut in exilium acti Lacones eſſent, patriæ redderentur omnes, & reſpublica in eam, quæ jam dicta, formam reſtitueretur. Et de iſtis quidem reſtituendis, & civitate ſocietati Achaicæ relinquenda, opera trium delectorum inter partes omnes poſt multam diſceptationem tandem convênit. Cætera de exulum bonis controverſa manſerunt. Quæ verò partium conſenſu probata fuêre, ne fortè rurſum diſſilirent, ſtudio eorundem delectorum in ſcriptum relata, & partium omnium ſigillis ſignata ſunt. Erat tum Romæ quoque Xenar-

chus Achæorum legatus, in eum finem iſtuc miſſus, ut ait Polybius, tum ut fœdus & ſocietatem cum Romanis renovaret, tum, ut ad ea, quæ Achæis & Lacedæmoniis controverſa erant, animum adverteret. Hunc quia unicè cupiebat T. Quintius, qui in delectorum numero erat, iſtuc adductum, ut iis, de quibus inter partes Laconum jam convenerat, etiam ipſe ſubſcriberet, hoc uſus aſtu eſt. Vocavit eum ad ſe, & injecto primum neſcio quo terrore, mox nihil tale opinantem ex improviſo interrogavit, placerentne ipſi, quas legendas dabat, conditiones: hæſitantem verò ob exulum, & capitis damnatorum reſtitutionem, quia ea Achæorum decreto, & columnæ inſcriptioni adverſabatur, tandem tamen, quia ſcriptum erat, ut Lacedæmon eadem cum Achæis republ. cenſeretur, quod erat præcipuum, perpulit eundem, ut ſigillum ſuum reliquorum ſigillis adderet. Sed fruſtraneum id, ad exules quod attinebat, apud Achæos erat, qui quod ſine mandato Xenarchus ſignaverat penè invitus, ad obligandam remp. nihilũ quidem valere cenſebant. Quod nunquàm eodem loco non legatur in fragmentis Polybii, tamen ex iis, quę ſecuta apud eundem leguntur, diurnâ luce fit clarius.

clarius. Dimiſſis legatis Q. Marcius Philippus vir conſularis à ſenatu in Macedoniam & Peloponneſum juſſus eſt proficiſci. Interim Dinocratis Meſſènii viri improbi & inquieti operâ Meſſene à ſocietate Achæorum receſſit,armaque contra eam ab Achæis ſunt ſumpta. Quo bello ætate jam gravis Philopœmen octavùm Achæorum prætor in inſidias fortè prolapſus, & equi ruinâ penè oppreſſus in poteſtatem hoſtium vênit: & in urbem Meſſenen abductus, autore præcipuo Dinocrate, qui tum prætor urbis erat, in tetrum carcerem ſubterraneum tantus vir, quantum eo ſæculo poſt Aratum Græcia non habüit, detruſus eſt, & propinato veneno ſtatim peremptus. Incidit hæc ejus mors, ut ſcribit Livius, in eundem annum, quo duo alii clariſſimi viri, P. Cornelius Scipio debellator Carthaginis, & Annibal Pœnus Carthaginenſis, civitatis Romanæ terror, periêre, cum conſules apud Romanos eſſent Q. Fabius Labeo, C. Claudius Marcellus, qui erat an. urbis Romæ Varronianus DLXXXI. Et jam Romam reverterat è Macedoniâ Q. Marcius non ſatis æquus Achæis quia non in omnibus ſuccinuerant voluntati & deſiderio ipſius. Referebat enim ad ſenatum in hanc ſententiam:
 Achæos

Achæos jam fixum habere, nihil deinceps referre ad Romanos, ſed ſublatis ſpiritibus propoſuiſſe ſibi, omnia per ſemet adminiſtrare: rectè facturum ſenatum, ſi in præſentiâ legatos eorum (nam hi quoque cum legatis extorrium ex urbe Lacedæmone advenerant) negligenter tantummodò audiat, & leve ſaltem indicium edat, facta Achæorum ſibi diſplicere: ita enim brevi futurum ſine dubio, ut Meſſenii, poſtpoſito odio vetere, cum Lacedæmoniis in conſenſionem veniant, & conſilia cum iis contra Achæos conjungant: eo periculo ex conſpiratione duarum prævalidarum civitatum perculſos Achæos Romam ſtatim ad roganda auxilia penè ſupplices advolaturos tanquàm ad confugium ſuum. Cujus conſilio obſequens ſenatus vocatis Lacedæmoniorum legatis, ut civitatem illam incertam & ſuſpenſam teneret, vafrè reſpondit; facta à ſe pro iis, quæ fieri potuerint: nunc verò exiſtimare ſe, ad curam ſuam negocium hoc non pertinere. Achæis verò petentibus, ut ſi fieri poſſet, auxilia ſibi mitterentur ex fœdere contra rebelles Meſſenios; aut, ſi fieri id non poſſet, ſaltem hoc provideret ſenatus, ne quid frumenti aut armorum ex Italiâ Meſſenen importaretur,

his

his inquam Achæis hujuſmodi reſponſum ſenatus dedit, alienum ab utroque, quod petebatur: etiamſi Lacedæmonii aut Corinthii, aut Argivi à ſocietate ipſorum deficerent, non mirari Achæos debere, ſi nihil ad ſe id pertinere ſenatus arbitraretur. Quod præconii inſtar fuit, inquit Polybius, quo ſignificabatur, ſi qui recedere ab Achæis vellent, id per Romanos ipſis licere. Interea legati Romæ retenti expectatione eventus belli, quod contra Meſſenios Achæi gerebant. Lycortas quippe avidus ulciſcendæ nefariæ necis Philopœmenis, quem velut patrem ſuum coluerat, graviter Meſſenios premebat: & jam eo rem deduxerat, ut maxima populi pars hactenus metu magiſtratuum ſuorum, qui principe Dinocrate Philopœmenem peremerant, oppreſſa, tum ipſis hoſtibus freta pacem petendam clamaret. Cui cum obniti diutius factio Dinocratis non auderet, miſſi legati ad Lycortam cum hoc reſponſo in urbem rediêre, non aliam ad pacem & delictorum veniam patere viam, quàm ſi rebellionis, & mortis Philopœmenis autores ſtatim dederentur: de cæteris omnibus arbitrium liberum Achæis permitteretur, & in arcem præſidium ſine morâ reciperetur. Admiſſa mox omnia urgente

neceſſitate. Lycortas immiſſis in arcem cetratis, ipſe cum delectis exercitus ſui urbem ingreſſus, & pro fortunâ præſente populum in concione affatus, pollicituſque, ſine vitio fidem omnibus ſervatum iri, ea, quæ ad rerum ſummam pertinere oſtendit, ad totam gentem Achæorum ſe rejicere teſtatus eſt. Et oportunè accidit, alterum concilium gentis tunc Megalopoli congregatum eſſe. Rei in Philopœmenem patrati facinoris juſſi omnes ſibi mortem conſciſcere: primuſque eorum ſeſe interemit Dinocrates. Exercitus cum triumpho inde abductus. Meſſenii in concilio Megolopolitano præcipuo ſtudio Lycortæ in gratiam recepti, & ſocietati Achaicæ reſtituti, gaudentibus omnibus, & gratiam Lycortæ habentibus. His de rebus Romæ certior factus ſenatus, velut oblitus prioris ſententiæ ſuæ, accerſitis Achæorum legatis ſic jam reſpondit, providiſſe ſe, ne quiſquam ex Italiâ vel arma vel commeatum Meſſenam inferret: quod quidem cum priore reſponſo haudquaquàm congruebat: arguebat verò, Romanos in more poſitum habuiſſe, tempori ſe conformare.

Lacedæmonii in partes domi ſciſſi.

CVm autem legati Lacedæmoniorum Româ domum rediſſent, & reſponſum hoc ſenatus, quod diximus, populo expoſuiſſent, turbatus populus in diverſa conſilia & ſtudia ſe ſcidit. Major pars è re civitatis putavit, cum Achæis plenè reconciliari, & in communionem reipublicæ eorum, ſi impetrari id poſſet, concedere. Et hi virtute & æquitate Lycortæ in rebus Meſſeniis plurimum movebantur. Sed erant, quibus iſta ſententia quàm maximè diſpliceret, quique ſecum ſtatuerent, patriâ potius excedere, quàm tali decreto locum dare. Oderant enim Achæos, & malè ſibi conſcii vindictam ab iis metuebant. Quæ cum Lycortas cognoviſſet, præturam adhuc gerens, extemplo concilium Achæorum Sicyonem convocavit. In eo ipſe diſcutiendam rem de Lacedæmone in ſocietatem reipubl. Achaicæ recipienda propoſuit, multiſque uſus rationibus non negligendam occaſionem eſſe commodè ſe nunc offerentem, & cur utilem fore conſociationem iſtam exiſtimaret, demonſtravit. Sic enim diſſerebat, Romanos, quibus anteà autore præcipuo Diophane,

 diſſua-

diſſuaſore ſe, arbitrium liberum de hac permiſſum urbe fuerat, nunc totum id ab ſe rejicere: reſpondiſſe enim legatis Lacedæmoniorum, res eorum ad ſe nihil pertinere: cupere autem eos, qui nunc rerum Lacedæmone potiſſimum potiuntur, Achaicæ ſocietatis & reipublicæ fieri participes, quorum deſiderio ſi morem geſſerimus, inquiebat, duo perquàm utilia nobis aſſequemur: nam tum eos nobis jungemus, qui ſemper Achæorum genti benevoli & fidi fuerunt, & deinceps ejus decreta probaturi & confirmaturi ſunt, & pro accepto beneficio parem gratiam volentibus diis, nobis relaturi; tum cum veteribus exulibus, quorum ingratos atque impios animos experti ſumus, ſponte ſuâ urbe deceſſuris, & melioribus locum in ea daturis, in republicâ nihil habituri ſumus commune. Verum obſiſtebat Diophanes, & qui cum eo faciebant, ſemper adverſantes conſiliis Lycortæ, & jam è vivis ſublati Philopœmenis: monebantque Achæos, ne in gratiam paucorum urgerent & premerent etiam ipſi fortunam miſerorum extorrium, qui contra jus & fas patriâ ejecti eſſent.

Lace-

Lacedæmon in communionem reipublicæ Achaicæ recepta.

SEd vicit ſententia Lycortæ, & Lacedæmon in communionem ſocietatis Achaicæ eſt recepta, atque hoc decretum columnæ, quod fieri in iis, quæ firma & immota cenſebantur, ſolebat, inſcriptum: & ex exulum numero illi, qui nunquàm ingrati atque improbi in Achæos animi ſignum edidiſſent. Manſitque ab eo tempore Lacedæmon conſors reipublicæ Achaicæ. His rebus confectis, miſſus Romam eſt ab Achæis Bippus Argivus, à Lacedæmoniis Charon, qui de omnibus ſenatum facerent certiorem. Ab exulibus autem Cletis quoque iſtuc legatus, qui ipſorum cauſam contra legatos cæteros tueretur. Qui cum omnes Romæ abundè auditi eſſent, ſenatus quidem nihil eorum, quæ à civitate Spartanâ acta erant, reprehendit, aut indignè ſe ferre oſtendit: exulibus verò promiſit, ad Achæos ſe ſcripturum de illis in patriam reſtituendis. Idem ſenatus poſt aliquot dies à Bippo cognoſcens, cui id in mandatis etiam erat datum, ut eam rem geſtam exponeret, Meſſenen quoque priori loco & ſtatui ab Achæis eſſe reſtitutam, nec hoc improbavit, legatoſque omnes huma-

humaniter habuit. Reverſus verò in Peloponneſum exulum Laconicorum legatus Cletis, literas ſenatus pro exulibus ſcriptas Achæis exhibuit. Sed hi reſponderunt, non antè quicquam hac de re ſtatuere ſe poſſe, quàm, quos ipſi Romam miſiſſent, domum quoque rediſſent. Nec multo pòſt Roma redux Bippus cum nunciaſſet, literas illas magis importunitati exulum eſſe datas, quàm è voluntate ſenatus profectas, nihil porrò de iis tunc actum. Hæc geſta L. Æmilio Paulo, Cn. Bæbio Tamphilo reipublicæ Romanæ conſulibus, anno urbis Romæ DLXXII. Altero anno pòſt, A. Poſtumio Albino, C. Calpurnio Piſone in conſulatu agentibus, prætor Achæorum Hyperbatus, è factione Diophanis, exulum eorundem cauſam & literas ſenatus Romani coram concilio in ſcenam reduxit, fretus ſubſidio Callicratis Leonteſii viri turbulenti & pravi. At Lycortas, qui recens cum filio Polybio tum adhuc juvene, & Arato Sicyonio Arati prioris filio ætate jam provecta, quos omnes nominatim Ptolemæus rex ad ſe mitti petiverat, ex honorata legatione Ægyptiaca domum reverſus, poſtulata dicendi copia, monuit concilium, ne ſe moveri Romanorum literis paterentur ad mutandum

dum aliquid, quod mutari ſit nefas: Romanos ſanè facere id, quod eos deceat, quum miſerorum hominum precibus æquitatis ſpeciem habentibus morem gerant: ſed ubi edocti ab aliquo fuerint, eorum, quæ petuntur, alia fieri haud poſſe, alia ingens dedecus cum detrimento ſociis & amicis ipſorum inferre; non ſolere eos pertinacius agere, & ad vim ſe conferre: nec credibile, ſui diſſimiles eos in hac re eſſe futuros: quinimo putandum, ubi cognoverint, non poſſe nos petitioni eorum locum dare, niſi jusjurandum, leges, fædera columnis inſcripta, quibus communis noſtra reſpublica contineatur, violamus, diſceſſuros propoſito ſuo, & arbitraturos, juſtam nos cauſam habere, cur moras nectamus, nec eorum petitioni ſtatim morem geramus. Sed obniti ſententiæ huic prætor Hyperbatus & Callicrates Leonteſius, & contendere ſummopere, ſine morâ faciendum, quod peteretur à Romanis, nec voluntati horum ullam legem, ullum columnæ impreſſum fædus, aut omnino quicquam aliud eſſe anteferendum. Quam ob cauſam cum in diverſa irent concilii ſententiæ, placuit tandem legatos mittere Romam, qui de his, quæ dicta à Lycortâ erant, ſenatus mentem exquirerent.

Sta-

Statimque editi ſunt, qui legationem obirent, Callicrates ipſe peſtis patriæ peſſima, Lyſiades Megalopolitanus, Aratus Sicyonius, & his certa mandata, quibus inſiſterent, data. Qui Romam cum veniſſent, Callicrates ſolus in ſenatum vocatus, id quod clàm ipſe procuraverat, & dicere juſſus, neglectis omninò mandatis, in orationem ejuſmodi ingreſſus eſt, ac ſi pecuniâ emptus ad prodendam patriæ libertatem adveniſſet. Nec enim ſolum ſententiam ſenatus, quod facere juſſus erat, ſuper eo, ſuper quo inter ſe diſſentiebant Achæi, non inquirebat, nec ſolum eos, qui à ſe in republicâ diſſidebant, audacter cœpit accuſare, ſed etiam ipſum ſenatum Romanum velut negligentem officii ſui commonere, & quid facto opus eſſet ad peſſumdandum patriæ ſuæ jus ac libertatem, docere. Ipſos nimirum Romanos dicebat ſibi deeſſe, & cauſam dare, cur minus morigeros Græcos haberent, ſive aliquid per literas ab ipſis peterent, ſive quid imperarent: duas jam eſſe in omnibus civitatibus populari ſtatu gaudentibus factiones, quorum altera cenſeret, obſecundandum Romanis per literas aliquid petentibus, nec ullam legem, ullum fœdus etiam columnæ inſcriptum, aut aliud quidvis voluntate Romano-

rum

rum potius habendum: altera in alia omnia iret, ſtatuens, à legibus, fœderibus, juris jurandi religione non eſſe diſcedendum, moneretque populum, haud facilè horum quicquam tranſgreſſione violandum: Et hanc vulgo Achæorum gratiorem eſſe, majoreſque applauſus invenire: ità fieri, ut qui partium Romanorum ſint, apud vulgum jaceant deſpecti, & calumniis quoque ſint obnoxii: alteri gloriâ & honore floreant. Quod ſi ſenatus velit, poſſe eum hæc quàm celerrimè mutare. Nam ſi vel leviter ſignificarit, iſtuc animos ſe advertere, confeſtim rempublicam gerentes ad partes Romanorum tranſituros, & plebem præ metu exemplum eorum ſecuturam. Si autem hoc facere ſenatus neglexerit, ſine dubio, qui jam adhuc partium Romanorum ſint, ad factionem adverſam conceſſuros, in qua paratam laudem & opinionem honeſtatis apud vulgum ſint habituri: Et jam nunc videre licere, nonnullos maximos honores in civitatibus ſuis eſſe conſecutos, & gloriâ florere, qui nihil àliud ad petendos magiſtratus attulerint, quàm quòd ſe quàm maximè ſtrenuè petitioni & voluntati ſenatus dicerentur oppoſuiſſe, & leges patriæ decretaque facta defendiſſe. Quæ ſi placerent

Roma-

Romanis, & pati poſſent, à Græcis autoritatem ſuam temni, tenerent ſanè morem ſuum: ſin diſplicerent, & poſtulatis ſuis morem geri vellent, rem poſcere, ut à more illo diſcederent. Quod ut facere occiperent, ſeriò eos hortabatur. Notum eſſe, in re Meſſeniâ quid paulò antè acciderit. Nequicquàm ſcilicet monente & graviter dehortante Q. Marcio, non expectatâ voluntate Romani ſenatus, bellum eſſe in Meſſenios ſuſceptum & geſtum, agros vaſtatos, clariſſimos civitatis viros partim in exilium actos, partim per varios cruciatus interemptos, ob hanc potiſſimum cauſam, quòd ad diſceptandam controverſiam Romanos appellaſſent. Nam ſecus jam agi in negocio exulum Lacedæmoniorum: jamdudum interceſſiſſe per literas pro iis Romanos, & reſtitutionem petiiſſe, nec adhuc ab ea petitione deſiſtere: tantum verò abeſſe, ut morem gerere factionis iſtius principes in animos ſuos induxerint, ut fædus etiam icerint & columnæ inſcripſerint, ac maximo jurejurando ſe obſtrinxerint, nunquam in reſtitutionem exulum ſe conſenſuros. Hæc Callicratis oratio ad jugulandam patriæ libertatem, pro quâ tuendà miſſus ipſe fuerat, nocentiſſimus pugio fuit.

ſuit. Auditi deinde exules ſunt: quorum brevis, & ad movendam erga calamitoſos miſericordiam comparata oratio fuit. Callicratis collegas ad exponenda mandata à ſenatu admiſſos eſſe, ex Polybii fragmentis non comparet. Non adfuiſſe, cum verba faceret, & nefarium conſilium depromeret Callicrates, ſatis manifeſtè arguunt verba ejus, quæ paulò pòſt ſubjiciuntur, Achæorum neminem ſciviſſe, talia à Callicrate in ſenatu Romæ eſſe dicta. Exulibus è curia dimiſſis, ait Polybius, cenſuiſſe ſenatum, non aſpernanda eſſe Callicratis monita & conſilia; quoſdam etiam diſſeruiſſe, humiliandos eſſe in Græcià, qui Romanorum voluntati adverſarentur, extollendos autem, qui pro ea laborarent: factumque eſſe in eam ſententiam decretum, ut in ſingulis civitatibus ità fieret: hinc porrò extitiſſe, procedente tempore, ut aſſentatorum plena eſſent omnia, verorum autem amicorum copia rareſceret. Et tum, affirmante eodem, non ſolum ad Achæos literas dedit ſenatus, extimulans eos ad exules reſtituendos, ſed etiam ad Ætolos, Epirotas, Athenienſes, Bœotos, Acarnanas, petens ut rem eandem promoveant, in eum finem, ut frangerentur animi Achæorum.

In reſponſo autem legatis horum domum redituris dato nominatim de ſolo Callicrate adjecit, reliquorum nullâ mentione facta, tales in ſingulis civitatibus eſſe convenire, qui rempubl. gererent, qualis ſit Callicrates. Atque ita hoc gaudio ovans, quaſi in re benè geſta, Roma in Græciam eſt reverſus, cum exitii patriæ ſuæ Achaiæ, atque adeò totius Græciæ verum fundamentum jeciſſet. Nam in eum uſque diem æqui fœderis rationem cum Romanis quodammodò Achæi tutati fuerant temporibus difficillimis fidi eorum ſocii, & præclaris inſtitutis florentes ſtatum & fortunam ſuam auxerant. Sed audaci ſcelere Callicratis cœperunt in deterius vergere, qui id, cujus cauſa miſſus Romam erat, prorſus vertit in contrarium. Is exponens legationis ſuæ acta & eventum, metu à Romanis omnium ferè mentes, maximè verò vulgi complevit, & qui legibus pœnas pendere debebat, inſigni præmio à populo ſceleratæ fraudis ejus ignaro ornatus fuit. Prætor enim gentis in annum ſequentem deſignatus eſt: ſtatimque cum poteſtatem iniiſſet, exules Lacedæmonios pariter & Meſſenios contra jus & fas, calcatis ſanctiſſimis patriæ legibus in urbes quoſque ſuas reduxit. Quin leges quo-

que

que Lycurgi, quas abrogaverat Philopœmenes, Lacedæmoniis tum reddiderit, aut in eam rem ſtudium impenderit, & fundamenta ejus jecerit, apud me dubium non eſt. Nam acta Philopœmenis & Lycortæ, & qui earũ partium erant, reſcindere avebat, & abrogationem illam diſplicuiſſe Romanis, eoſdemq; eandem Achæis exprobraſſe non ignorabat. Omnia autem ſtudia ſua iſtuc referebat, ut Romanis placeret, & grata faceret, quibus ſe totum mancipaverat. In uſum quidem rediſſe apud Lacedæmonios Lycurgi inſtituta pleraque, ad diſciplinam præſertim pertinentia, abundè docent ea, quæ antè in deſcriptione reipublicæ Laconicæ ex Cicerone, Strabone, Pauſaniâ recitavimus. Hic Pauſanias in Achaicis affirmat, non per Callicratem Achæorum prætorem, quod ait Polybius autor multo certior, ſed per legatos Romanos in Græciam rurſum miſſos, principe legationis eodem Appio Claudio, exules Spartanos in patriam eſſe reductos. In quo niſi error Pauſaniæ ſit, veroſimile fuerit, legatos eos Callicrati, ut facilius res conficeretur, fuiſſe adjunctos. Et adjicit Pauſanias, alia quoque à legatis iiſdem ad Spartanos pertinentia eſſe acta: abſolutos nimirum criminis, & mulctæ

exemptos eos, quos Achæi præcipitantius, ut ferebatur, cauſa non plenè cognitâ damnaverant: Spartam quidem communi reipublicæ Achæorum non exemptam, ſed judicia tantum de Spartanorum capite aut vitâ ad exteros (ſcilicet ad Romanos, ut ex alio loco Pauſaniæ paulò pòſt ſequente patet) tranſlata; cæteras eorundem cauſas Achæorum foro relictas. Et demum addit Pauſanias, novo tunc muro Spartam etiam fuiſſe cinctam. Poſtremò ſubjicit, exules Spartanos patriæ redditos quieſcere non potuiſſe in Achæos odio tumentes, omniaque conſilia ſua iſtuc retuliſſe, iis ut facerent malè. Horum verò operâ abuſum eſſe Callicratem dubium non eſt, quem agendæ fabulæ ab ſe inchoatæ inſtitiſſe ſtrenuè, nec antè deſiiſſe, quàm fœderis æqui jus, quod cum Romanis Achæi diu habuerant, in clientelam vertiſſet, ex Polybio cognoſcimus. Obſervabat ille dicta factaque ſingulorum ſecum in gerendâ republicâ non facientium; & ad Romanos deferebat, traducebatque: liberius verbum in crimen rapiebat, non promptè & ſtatim poſtulatis ſuccinentes, Romanorum hoſtes nuncupare non verebatur. Denique omnes ferè, qui rempublicam geſſerant, maximè qui copiis

militа-

militaribus præfuerant, cum inter Romanos & Perſea regem Macedoniæ bellum gereretur, ſuſpectos Romanis faciebat. Poſtremò, cum devicto Perſeo Romani viros x in Macedoniam miſiſſent, qui & res ejus regni conſtituerent, & in ſtatum populorum Græciæ inquirerent, apud hos calumniis ſuis id effectum dedit, ut Achæorum viri illuſtres, patriæ amantes, velut præjudicio ſuorum notati, quanquàm id falſum eſſet, ſolummodò autem à Callicrate, & ejus ſociis delati, inter quos Lycortas quoque, & ejus filius Polybius erant, plures quàm mille Romam mitterentur, verbo ad dicendam cauſam, revera, ut per Hetruriam in cuſtodiis haberentur, & procul à patriâ abeſſent. Atque hi, quanquàm intercederent ſæpius pro iis Achæorum legati eam ob cauſam Romam miſſi, teſtarenturque publicè ſuorum nomine, in patriâ nullo præjudicio notatos eſſe, qui in cuſtodiis haberentur, tamen per totos annos XVII impetrare non potuerunt, ut aut cauſam ſibi dicere, aut è cuſtodiis exire liceret. Datum id, ut dicit Polybius, delatori & patriæ proditori Callicrati, in periculo futuro, ſi ab eo injuſtè delati ad ſuos redirent. Poſt annum XVII pauciores trecentis, qui in vivis ſuper-

erant, (reliquos enim fatum conſumpſerat,) demum dimiſſi: quorum in numero fuit Polybius, qui Romæ manere apud principes civitatis, quibus carus eſſe cæperat, quàm in patriam peſſimorum hominum Callicrati ſimilium libidini jam ſervientem redire maluit. Eodem tempore, quo hi dimiſſi fuêre, quod accidit L. Quintio Flaminio, M. Acilio Balbo conſulibus, cum initia ſurgerent belli Punici III, prætor Achæorum erat Menalcidas Spartanus Callicrate nequitiâ non inferior. Et cum in præturâ ſecutus eſt Diæus Megalopolitanus utroque illo nihilo melior. Horum improbitate ob pecuniam Oropiam malè partam à Menalcidâ, de qua inter ſe diſſidebant, conflatum eſt bellum inter Achæos & Lacedæmonios: quod velut manu duxit Romanos ad arma contra Achæos capienda, quibus tandem duce L. Mummio Achæi magno prælio ſuperati, Corinthus urbs Achaiæ primaria capta & exciſa, Achæorum reſpub. funditus deleta, Achaia cum cæteris Græciæ regionibus Romanorum provincia facta.

Lace-

Lacedæmonis fortuna & ſtatus poſt deletam Achæorum rempubl.

EXinde Lacedæmon inter Peloponneſi urbes præcipuo honore culta à Romanis ob gloriam majorum, & immunitate ac ſpecie quadam libertatis donata, fortuna haud temnenda ſub imperio populi Romani floruit diſciplinæ Lycurgi conſtanter inhærens; leviter turbata bello Mithridatico, ſed ſtatim quieti reddita. Imperante Cæſare Auguſto, qui Romani imperii provincias diligentius ordinavit, ex voluntate ejus, Laconia omnis bifariam diſtincta fuit. Nam oppida hujus XXIIII, maximè ea, quæ mari erant vicina, Spartanæ urbis juri exempta, & ſuis legibus vivere permiſſa fuère: quæ qui habitabant, ἐλευθερολάκωνες, liberi Lacones, ſunt nuncupati. Reliqua regio omnis cum oppidis & vicis Spartæ urbi contributa, & ejus tribubus accenſa manſit, & huic addita quoque fuit Meſſenii agri pars. Quæ ex Pauſaniâ patent. Strabo etiam docet, ſæculo ſuo (is floruit, ut alibi dixi, ſub eodem Auguſto Cæſare, & ejus ſucceſſore Tiberio) Euryclem quendam, nimiâ Cæſaris gratiâ abutentem ſub præfecturæ nomine dominatu Spartam aliquandiu preſſiſſe, ſed eo everſo civi-

tatem fortunæ priori eſſe redditam, & ab iis, qui Euryclem everterant, in meliorem ordinem gubernandi, id eſt, adminiſtrandę reipublicę fuiſſe redactam. Quo tempore credo, quia non invito Cæſare, dominus à cervicibus depulſus, & libertas reſtituta fuit, templa duo, alterum Cæſari Auguſto, alterum parenti ejus C. Iulio Dictatori Lacedæmone extructa fuiſſe, quorũ in deſcriptione urbis meminit Pauſanias. Is civium frequentiâ, ædificiis ſacris & profanis, publicis & privatis eximiam fuiſſe ſuo tempore, cum Romano imperio præſiderent Antonini duo, Pius & Philoſophus, in Laconicis oſtendit.

Status Lacedæmonis mediocris ſub ditione Romanâ uſque ad Græciam à Turcis oppreſſam.

POſtea rara ejus apud ſcriptores mentio, & obſcura memoria per multa ſæcula. Fortunam tamen manſiſſe mediocrem uſque ad Græciam à Turcis oppreſſam, ex Laonici Chalcocondilæ hiſtoriâ ſatis conſtat. Apud quem legimus, Mahometem II ejus nominis Turcarum imperatorem, cognomento Magnum, qui Conſtantinopolim imperii orientalis ſedem armis cepit, in Peloponneſum pervadentem, urbem

Lace-

Lacedæmonem, in quam Thomas Palæologus Peloponneſi princeps ſe receperat, obſediſſe, & dedente principe in poteſtatem ſuam redegiſſe. Quo tempore nomen adhuc vetus eam tenuiſſe ex ipſa narratione intelligimus. Pòſt à Turcis peſſumdata, cum fortunæ prioris reliquiis nomen quoque amiſit: hodiè Mizithra nuncupata à barbaris, oppidulo aut vico quàm urbi ſimilior, ruinas tantum & rudera veteris magnificentiæ oſtendens.

Ambitus & forma veteris Spartæ.

HAbuiſſe eam in mœnium ambitu ſtadia XLVIII ſuâ ætate Polybius teſtatur, & tamen duplo majorem fuiſſe Megalopoli Arcadiæ patriâ ſuâ, quamvis ſtadiis L per circuitũ patente. Quod incredibile dicit videri iis, qui geometriæ ſint ignari. Nec tamen rationem ejus ipſe explicat. Ea præcipue poſita fuit in circumferentiarũ diverſa forma. Circumferentiam Spartanæ urbis circularem ferè fuiſſe, ex Xenophonte alibi diximus. Solum ejus circumferentiâ clauſum planum utplurimum erat, hic illic collibus modicè ſe attollens, ædificiis & ſtructuris variis, niſi quà forum & quædam areæ aliæ patebant, obſitum: aditus ejuſdem, per quos in ur-

bem greſſus ferebat, pleriq. anfractuoſi ac difficiles, etiam cum muro non clauderetur. Imminebat urbi ab oriente Taygetus mons præruptus & excelſus ea parte, ex Arcadiæ finibus veniens, & Laconiam totam penè uſque ad mare meridiem verſus percurrens, ſed non pari altitudine, ſæpè etiam valdè ſubſidens, & propemodum intermiſſus. Ad cujus radices labebatur fluvius Eurotas, gelidus, profundus, aquis majorem anni partem abundans, in eadem Arcadia juxta Alphæi fluminis alterius totâ Peloponneſo celeberrimi fontes ortus, & Laconiam à ſeptentrione ingreſſus longoque tractu verſus meridiem defluens, qua Spartam prætervehebatur, Taygeti radice radens, non longius ſeſquiſtadio ab eo in ortum diſtabat: dein reliquam regionem permeans in ſinum maris, qui inter promontoria Maleam & Tænarum fundebatur, non procul Gytheo exibat.

FINIS.

INDEX

A.

Ærarium Athenienſium. 81. *Laconum.* 332
Adulteria Spartæ inaudita. 253
Ἀγνώστως *lex.* 61
Archontis juriſdictio. 74
Archontes decennales, & IX annui. 17. 24
Areopagi judicia. 19
Areopagiticus Senatus. 29
Athenæ conditæ. 7. 8. 10. *earum ſtatus poſt mortem Alexandri M.* 185. *hodiernus.* 214. *obſeſſæ & captæ.* 196. 214 *direptæ.* 201. 202. *ab Adriano imperatore ornatæ.* 208
Athenienſium libertatis initia. 10. *ejuſdem diminutio.* 185. *ſeq. ea reddita.* 190

B.

Bidiæi qui fuerint. 241. 296

C.

Caſſander. 186. *ſeq.*
Cœlibum apud Lacon. pœna. 252
Cleomenes. 348. *ſeq. præclarus belli dux exiſtimatus.* 358. *victus fugit in Ægyptum.* 359
Codrus rex Athenarum. 15
Concio quid, ejuſque poteſtas. 49. 302. *locus & tempus. ibid. à quibus convocabatur.* 50. *ordo agendi.* 51

Concilia majora in rep. Attica. 29
Corinthus capta & exciſa. 422

D.

Demetrius Phalereus præfectus. 189
Draco legiſlator. 19.20. *Draconis lex contra homicidas.* 166

E.

Educatio puerorum apud Athen. 119. 120. *apud Lacones.* 231
Educatio & exercitatio puellarum Laconicarum. 243.244.*ſeq.*
Εἵλωτες *ſervi.* 312
Ephetarum judicia. 19.64. *eorum deſignatio.* *ibid.*
Ephororum initium & munus. 288. *ſeq.* *eorum juriſdictio.* 314
Epitadei ephori lex. 266
Exercitia Laconic. puerorum annis VII *majorum.* 232.*ſeq.* *adoleſcentum.* 235. *ex ephebis egreſſorum.* 241.*ſeq.*
Εὔθυνοι 87. *eorum munus.* 89

F.

Fœnus nauticum. 175.176
Feſti dies Spartanorum. 280
Frumentaria lex. 173
Funebres leges Athenienſium. 170. 171. *Laconum.* 279

H.

Heliaſticum judicium. 65.66
Heliaſtici juramenti formula. 69
Hippagretæ. 298
Homicidium. 166.167
Hyperides. 186

I.

Iudicia Athenienſ. præcipua. 63. *eorundem genera.* 63.64
Iudicia Spartæ. 313. *ſeqq. modus agendi in judiciis.* 316

L.

Lacedæmon obſeſſa à Romanis. 375.376. *ſocietati Achæorum adjungitur.* 380. *ab ea revellitur.* 383. *Turcis dedita.* 425. *ejus ſitus.* *ibid.*
Laconum libertas. 215.216. *ſermo.* 263
Leges Solonis. 103.121.124.138.141.*ſeq.*
Legum Athenienſ. annua recenſio. 52. *legum abrogandarum patroni.* 54. *legum ſciſcendarum modus.* 56
Λἠτεργοὶ *varii.* 92
Leonidas rex. 344
Libertini apud Spartanos. 311
Λογιςαί. 87. *eorum munus.* 89
Lycurgi leges. 249.250. *&c. abſurdæ & fœdæ.* 255
Lycurgus legiſlator. 218.219.220.222. *ſcopus ejus in ſcribendis legibus.* 223. *ejus*

effectus. 242. 243. *ab Ariſtotele reprehenſus.* 270

M.

Machanidas tyrannus Spartæ. 367. *victus & caſus.* 369

Megalopolis urbs capta & direpta. 355. 356

Melanthus Athenarum rex. 15

Militares leges Athenienſ. 170. *Laconum.* 319. *ſeq.*

N.

Nabis Spartæ tyrannus. 369. *ſeqq. ejus crudele facinus.* 374. *ejus interitus.* 379

Navarchus, ejuſdemq; poteſtas. 333. 334

Negotiationum leges. 171. 172

Νομοθέται. 53

Νομοφύλακες. 78. 297

Novemviri. 17. 18. 72. 73. *eorum collegium.* 24. *jusjurandum.* 28. *eorum immunitas.* 76

O.

Oſtraciſmus. 57

P.

Πάρεδροι. 75

Parthenii. 313

Φιδίτια *inſtituta.* 228. *ſeq. abrogata.* 344

Pole-

Polemarchi. 74.299

Populus Spartanus diviſus in φυλὰς, ὠβὰς, & μόρας. 303.304

Populus Athenienſ. in 3 claſſes diviſus. 10.11. *in quatuor.* 22. *in decem tribus.* 39. *ejus conventus ſive Eccleſia.* 49. *munus ac poteſtas.* ibid.

Φρατριάρχοι. 78

Πωλῆται. 83

Πρόδικος. 283

Proxeni. 299

Prytanes 38.40. *Prytanum munus.* 42.43

Prytanea quid. 41

Φύλαρχοι. 77

Pythii. 300

Q.

Quæſtores varii. 81.83.84.85.86

Quæſtus peregrinis in foro Attico interdictus. 138. *Laconicis vetitus.* 260

R.

Reges Spartæ, eorumque jura. 282. & *cæteris pluribus. eorum poteſtas in bello.* 288.328

Regum Laconum poteſtas temperata. 224

Ῥήτρα *quid.* 305

Reipublicæ Atticæ vitia. 109.110

Reſpublica Athenienſ. à Solone ordinata. 22. *à Cliſthene mutata.* 39

S.

SEnatus Spartanus regibus adjunctus virorum. 28.224. ejuſdem jus ac poteſtas. 225. ejus deſignandi ratio. 226
Senatus CCCC virorum. 37. ejus munus. ibid. ejuſdem deſignandi ratio. 38. is Viris centum auctus. 40. 191. ſuffragandi Senatus ratio. 43. 44. ejuſdem munera. 43. 47. præmium. 48
Σιτῶναι, annonæ curandi præfecti. 90
Solon legiſlator Athenienſium. 20. ejus leges variæ. 103. ſeq. ejus leges bis abrogatæ, bis refectæ. 105. ſenſim labefactatæ. 206
Spartanorum feſti dies. 280. preces ſolennes. 279 loca ſacra. 280. forum. 281. Curia. ibid. cantus. 281
Στρατηγοί. 79. eorum numerus. 80. deſignatio. 94. munus ac poteſtas. 95
Symmoriæ. 59. civium ditiorum. 131

T.

THebæ inſtauratæ. 189
Theſmothetarum juriſdictio. 73
Timocratis lex. 126
Τετραρχία quid. 6[illegible]

FINIS.

BI